

Solgunn Eidheim

Å leve på

SPERRET

adresse

POLITIHØGSKOLEN

PHS Forskning 2007: 1

Solgunn Eidheim

Å leve på sperret adresse

En forstudie av kvinner som lever på sperret adresse
grunnet vold i nære relasjoner.

© Politihøgskolen, Oslo 2007

PHS Forskning 2007:1

ISBN 82-7808-052-6

ISSN 0807-1721

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:

Politihøgskolen

FoU-avdelingen

Slemdalsveien 5

Postboks 5027, Majorstuen

00301 Oslo

www.phs.no

Omslag: Tor Berglie

Layout: ilas grafisk

Trykk: ilas grafisk

Forord

Rapporten omfatter en undersøkelse av kvinner som lever på sperret adresse grunnet vold i nære relasjoner. Undersøkelsen har hatt en tidsramme på halvannet år og er et oppdrag fra Justis- og Politidepartementet. Elisiv Bakketeig har veiledet oppstarten av prosjektet og undersøkelsen er gjennomført ved Politihøgskolens forskningsavdeling i Oslo.

Undersøkelsen er basert på 15 intervjuer med kvinner som har levd i skjul i opp til flere år. Trass i en vanskelig situasjon har kvinnene stilt opp med verdifull kunnskap og derved gjort denne rapporten mulig. En uvurderlig takk til en og hver.

En stor takk skal også rettes til Elisiv Bakketeig ved NOVA for fine kommentarer, diskusjoner, kritiske bemerkninger og innspill i første del av rapporten. Det samme gjelder Yngve Hammerlin ved Kriminalomsorgens Utdanningscenter. Kjersti Ericsson ved Institutt for Kriminologi og Marianne Sætre ved Politihøgskolen skal ha sin uvurderlige takk for kloke og gode kommentarer i innspurten. Ny-pensjonerte forsker ved Politihøgskolen, Ferdinand Næshagen skal ha sin velfortjente takk for å ha stilt som korrekturleser på kort varsel. Det samme gjelder Mette Berg ved Politihøgskolens bibliotek som med årvåkent blick har gått gjennom litteraturlisten, og Eileen Schreiner Berglie ved Politihøgskolens forskningsavdeling som har ferdigstilt rapporten til trykking. For gjennomføringen av rapporten har forskningsavdelingen ved Politihøgskolen vært et godt sted å være.

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Sammendrag	9
Del I – Innledende om prosjektet	21
Innledning	21
Kapittel 1 - Prosjektets tema	23
Innledning	23
Bakgrunn for oppdraget	23
Problemstillinger	24
Avgrensning av temaet	27
Hva er adressesperring?	28
Kapittel 2 - Innhenting av data	33
Innledning	33
Alle på sperret adresse, kode 6	33
Rekruttering av informanter	36
Intervjuene	39
Sammendrag del I	41
Del II – Veien til adressesperringen	43
Innledning	43
Kapittel 1 - Tre kvinner på sperret adresse	47
Innledning	47
Intervju A: Anne	47
Intervju B: Britt	49
Intervju C: Kathrine	52

Kapittel 2 - Bruk av tiltak før adressesperringen	55
Innledning	55
Tiltak i forkant av kode 6	55
Bruddfasen den alvorligste og mest fokuserte	60
Akutt krise som utløsende faktor	63
Politiet som spydspiss	67
Kapittel 3 - Bruk av tiltak som prosess	73
Innledning	73
Bruk av flere tiltak over tid	73
Å bryte ut er en prosess	75
Møte med profesjonene som del av prosessen	79
Sammendrag del II	85
Del III – Den problematiske deltagelsen	89
Innledning	89
Kapittel 1 - En ny tilværelse	91
Innledning	91
Nytt nabolag og nytt nettverk	91
Hemmelige borgere	99
Kontakt med øvrig familie	99
Venner og vennskap	102
Kapittel 2 - Yrkesdeltagelse	107
Innledning	107
Arbeid	107
Økonomi	110
Helse, yrke og nettverk	113
Kapittel 3 - Frykt og isolasjon	119
Innledning	119
Utrygghet	119
Å være i beredskap	122
Isolasjon	125
Sammendrag del III	128

Del IV – Offentlige instansers bidrag til å trygge den enkelte	131
Innledning	131
Kapittel 1 - Hjelpebehov og lekkasjefrykt	133
Innledning	133
Møte med hjelpeinstansene	134
Makt og maktesløshet	138
Frykt for lekkasje	142
Kapittel 2 - Betryggende møte med instansene	147
Innledning	147
Barnevernets forståelse av kontekst	148
Et sosialorientert politi	152
De gode hjelperne	159
Sammendrag del IV	163
Del V – Omsorg i en utsatt posisjon	165
Innledning	165
Kapittel 1 - Morsrollen	169
Innledning	169
En lukket omsorgsbasis	169
Skyld og ansvar	173
Hvordan forklare far og trusselutøver	175
Kapittel 2 - Konsekvenser for ungene	181
Innledning	181
Hva har barna vært vitne til?	181
Å få øye på barnets problem	185
Hvilken hjelp trenger barna?	188
Kapittel 3 - Trusselutøver og barnefar	191
Innledning	191
Kontakt med barnefaren	191
Det retten har sagt	195
Sammendrag del V	198

Del VI – En fremtid etter adressesperring	201
Innledning	201
Kapittel 1 - Livet etter her og nå	205
Innledning	205
"De tilpassede"	205
Om å lande i et nytt liv	209
Tilgivelse	213
Kapittel 2 - Drømmen om frihet	217
Innledning	217
"De søkende"	218
"De flyktende"	222
Premissleverandøren	225
Sammendrag del VI	230
Del VII – Veien videre	233
Innledning	233
Hva kan gjøres her og nå	234
Avdekking av nye kunnskapsbehov	236
Litteraturliste	239

Sammendrag

DEL I – Innledende om prosjektet:

I 2004 tok Justis- og Politidepartementet initiativet til å finansiere en studie om adressesperring som tiltak mot vold og trusler. Bakgrunnen for studien er et anmodningsvedtak fattet av Stortinget 16. desember 2002. Vedtaket etterlyser mer kunnskap om det å leve på sperret adresse. Stortinget ønsket blant annet kunnskap om utløsende årsak til adressesperringen, fellestrekk mellom dem som lever på sperret adresse og kunnskap om barn som er berørt av adressesperring, kode 6.

I førstehånd er studien avgrenset til å gjelde adressesperring for kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. Studien er en brukerundersøkelse og har tatt utgangspunkt i fem problemstillinger:

- Veien inn til adressesperringen.
- Hvilke konsekvenser har tiltaket for den enkeltes livskvalitet?
- I hvilken grad har offentlige instanser (som politi, barnevern, sosialkontor) bidratt til å trygge den enkeltes situasjon?
- På hvilken måte håndteres adressesperringen i forhold til eventuelle barn?
- Hvilken betydning har adressesperringen for kvinnes tolkning og forståelse av egen fremtid?

Det har vært hensiktsmessig med en kvalitativ tilnærming gjennom delvis strukturerte intervjuer i denne studien. Med dette har en ønsket å belyse flest mulige variabler hos brukere av adressesperring, kode 6. Fordi en også har ønsket å få kjennskap til fellestrekk for denne gruppen, er visse spørsmål stilt alle de intervjuede.

Rekruttering av informanter har skjedd ved hjelp av Skattedirektoratet som mellomledd. Bakgrunnen er at Skattedirektoratet er registerholder og de eneste som har oversikt over alle som lever på skjult adresse. Per oktober 2005 var det registrert

475 personer på sperret adresse kode 6 hos Skattedirektoratet. Disse besto av grupper av enslige menn, enslige kvinner, mødre med barn og gifte par med barn, samt barn under barnevernets tiltak. Det ble sendt ut forespørsler til 57 kvinner bosatt i Østlandsområdet om å delta i denne undersøkelsen. Samlet er undersøkelsen basert på 15 intervjuer. Hvert intervju har hatt en varighet opp mot tre timer.

Datamaterialet er presentert ved at problemstillingene er redegjort for i den rekkefølge de står oppført i teksten ovenfor.

DEL II – Veien inn til adressesperringen:

Veien inn til adressesperringen viser til hendelser og bruk av ulike tiltak som har gått forut for adressesperringen. Med dette har en ønsket å se nærmere på adressesperringens intensjoner; at tiltaket kun skal anvendes der andre virkemidler ikke har vist seg effektive nok.

Studien viser en stor grad av samsvar mellom denne gruppen informanternes bruk av tiltak forut for adressesperringen og hva som generelt er brukt av tiltak mot denne typen vold. Hvorvidt tiltakene har vist seg effektive nok lar seg vanskelig måle ut fra dette datamaterialet. Det studien imidlertid kan vise til, er hvilken betydning tiltakene har hatt for den enkelte som prosess hen i mot en adressesperring.

Veien inn til adressesperringen har for flere informanter medført en lengre prosess med varighet opp mot fem år. I løpet av tiltaksprosessen har en stor andel kvinner møtt ulike instanser for å søke om hjelp og støtte. Hovedsakelig har det dreid seg om sosialkontor, barnevern, krisesentre og bruk av politiets virkemidler som anmeldelser, voldsalarmer og besøksforbud. De ulike virkemidlene har bidratt til at kvinnene har kunnet bryte ut av et samliv med en voldelig partner. Spesielt fremheves krisesentrene som betydningsfulle i den sammenheng. Dessuten har virkemidlene på ulike måter hatt betydning for kvinnens utvikling og forståelse for volden som har rammet dem. For enkelte er det snakk om en identitetsprosess der kvinnene har møtt andre måter å forstå volden på enn den trusselutøveren har kommet med.

Hvilken forståelse kvinnene er blitt møtt med er avhengig av tjenestenes måter å forstå problematikken og hvilke virkemidler hver av tjenestene har hatt tilgjengelig. Her viser materialet at kvinnene ofte har hatt problematiske erfaringer i møte med sosialkontor og med politiet. Spesielt vanskelig har møtet med politiet vært når trusselutøveren har hatt et kriminelt rulleblad. I de tilfellene har kvinnene i liten grad opplevd seg i varetatt. Hvordan møtet med instansene har fortont seg i løpet av prosessen, har også hatt en betydning for kvinnes praktiske liv etter en adressesperring. Eksempelvis har en god kontakt med barnevernet i løpet av prosessen forut for adressesperringen, i de fleste tilfeller ført til en betryggende kontakt etter at adressen er blitt sperret, noe som er utdypet i den tredje problemstillingen.

Hvilken betydning bruk av tiltak generelt har hatt for kvinner utsatt for vold i nære relasjoner har vi liten kunnskap om. Vi kjenner verken til tiltakenes implikasjoner for den enkeltes liv eller implementeringen av tiltakene i de ulike tjenestene. Spesielt lite kunnskap finnes om hvilke konsekvenser tiltaksprosessen kan ha for barnas oppvekst. Det denne studien kan vise til, er at ingen av tiltakene for denne gruppen informanter har endret mannens trusler om å bruke vold.

DEL III – Den problematiske deltagelsen:

Hvilke konsekvenser har tiltaket for den enkeltes livskvalitet er en problemstilling som har ønsket å få frem hva kvinnene selv opplever som viktige konsekvenser ved en adressesperring. I det som følger vil konsekvensene relateres til betingelser og hensikter med en adressesperring.

Adressesperring kode 6 er ment å være et kortvarig tiltak, begrenset til ett år om gangen. Hensikten er å kunne tilby den enkelte en trygg tilværelse. I praksis betyr en adressesperring kode 6 at den enkelte blir **frakoblet samfunnet**. Ved at adressen sperres, står ikke lenger kvinnene oppført som borgere og har ikke lenger en enkel tilgang på visse goder som fastlege, helsestasjon og skolekrets for unge. Kvinnene får heller ikke tilgang på opplysninger om visse fellesgoder eller tilbud om ulike arrangementer eller tilstelninger i regi av kommunen de bor i.

For at tiltaket skal ha en betydning som vern er det ikke nok at adressen gjøres utilgjengelig i offentlige arkiver. Vedkommende kan fortsatt bli oppsøkt dersom

bosted, arbeidssted og vennekretsen er kjent for trusselutøveren. Betingelsene er derfor at den enkelte må fylle tiltaket med handlinger som skjermer mot innsyn.

I dette materialet har alle kvinnene oppfylt adressesperringens intensjoner ved å flytte til nye boliger, skaffe seg nytt arbeid, overføre barna til nye skoler, opprette hemmelige telefonnumre og bankforbindelser. For å beskytte seg selv, eventuelle barn og foreldre har kontakten til den øvrige familien blitt redusert, avgrenset eller brutt, både for kvinnene og barna. Det samme gjelder for vennskap og venner. Å opprettholde vennskap har vist seg praktisk vanskelig og ofte har venner trukket seg i redsel for at også de skal bli utsatt for trusler. Spesielt vanskelig er det at trusselutøveren har oppsøkt gamle foreldre og truet og plaget dem, i enkelte tilfeller også presset dem for penger.

Tiltaket er ikke forbundet med oppfølging eller spesielle støtteordninger til den som har adressesperringen. Når tiltaket trer i kraft er søkeren til en adressesperring overlatt til seg selv.

Kvinnene er derved avhengig av de ressurser de har hatt med seg inn i adressesperringen. Kvinner som har gjennomgått en lengre prosess forut for adressesperringen, har ofte med seg flere belastninger. De er ofte slitne, de har skiftet arbeid ofte og barna har gått gjennom mange prøvelser før adressesperringen, noe som krever ekstra innsats på omsorgsarenaen. I motsatt ende finnes også noen få kvinner i dette utvalget som har hatt kortere prosesser forut for adressesperringen. Disse kvinnene har ikke barn med trusselutøveren og viser til færre problemer, økonomisk og sosialt.

Hensikten med en adressesperring er tenkt som en gode, og er det også – i form av trygghet for den enkelte. Den er også effektiv. Kun tre informanter er blitt funnet av trusselutøveren. I alle tre tilfellene har politiet forhindre ytterligere voldsbruk fra trusselutøveren.

Frakoblingen gjør det imidlertid **vanskelig å delta** eller knytte seg til samfunnet på en enkel måte, uten at adressen røpes. Som oftest er strømmen blitt levert til kvinnene ved at det lokale trygdekontoret eller andre instanser har garantert for kvinnene. Telefonene er ofte overført i andres navn, enten offentlig ansatte, familiemedlemmer eller kollegaer. I praksis betyr dette at ”hjelperne” står ansvarlig

for regningene. Vanskeligst er det å koble seg på samfunnet i all hemmelighet der kvinnene må bruke eget navn og adresse, så som for eksempel søknad om skoleplass eller ved opprettelse av en konto i banken.

En viktig arena for deltagelse er yrkeslivet. Kvinnene i dette materialet har ulike yrkeserfaring og utdanning. Kun syv informanter sto i full eller halv stilling da intervjuet fant sted. De andre var trygdet, under utdanning eller langtids sykmeldt og derved avhengig av sosialhjelp. Å skifte arbeidssted med hemmelig adresse har betydd problemer for noen og ekstra støtte fra arbeidsgiveren for andre. Flere i dette materialet snakker om oppsigelser og om problemer med å skaffe seg arbeid på grunn av manglende referanser og bostedsadresse. Å oppgi referanser fra tidligere arbeidssted kan bety at trusselutøveren lettere får kjennskap til det nye arbeidsstedet. Økonomisk har kvinnene til dels store problemer. I tillegg til et vanskelig forhold til arbeidslivet har kvinnene også gjeld trusselutøveren har påført dem før adressesperringen. Eksempelvis har han tatt opp lån i kvinnens navn, eller brukt kredittkortet hennes før adressesperringen.

En effektivisering av adressesperringen har ført til mange aktiviteter, telefoner, brev og samtaler for å koble seg på samfunnet. Dess flere aktiviteter og jo mer utadretta deltagelse fra kvinnenens side, dess større frykt for lekkasje av adressen. Frykten for deltagelse gjelder både yrkesdeltagelse, i forhold til venner, familie og nytt naboskap. En del av kvinnene snakker i så måte om manglende kontroll med trusselutøverens bevegelser og tilholdssteder. De vet ikke hvor han er eller når og hvor han vil dukke opp. Dette gjør at kvinnene er i konstant beredskap. En slik beredskapstilstand gir både mentale belastninger og fører til at frykten øker. Flere av kvinnene snakker i så måte om faren for å bli paranoid.

For å unngå all problematikken deltagelsen fører med seg er det flere i materialet som lever et hverdagsliv uten særlig kontakt med andre mennesker. De låser dører, lukker vinduer og går bare ut om de må. For noen er det snakk om en nesten total isolering fra omverdenen. Isolasjonen og ensomheten er noe kvinnene opplever som en nødvendig forlengelse av situasjonen de befinner seg i, men som kan ha store konsekvenser for den enkelte.

DEL IV – Offentlige instansers bidrag til å trygge den enkelte:

I hvilken grad har offentlige instanser (som politi, barnevern, sosialkontor) bidratt til å trygge den enkeltes situasjon, har satt fokus på to forhold. Det ene er kvinnenes opplevelse av, og frykt for, lekkasje i møte med instansene. Det andre er hvorvidt kvinnene har opplevd seg betryggende behandlet i den forstand at instansene har hjulpet dem til å opprettholde en viss livskvalitet under adressesperringen.

Hvorvidt kvinnen har søkt hjelp fra hjelpeinstansene er betinget av den enkeltes totale situasjon og spesielt den enkeltes forsørgelsesbyrde. Det har ofte vært snakk om økonomiske ytelser fra sosialkontoret, men også praktisk hjelp i forhold til ungene gjennom barnevernet. Totalt har elleve informanter hatt kontakt med sosialtjenesten. Kontakten er av de fleste blitt beskrevet som problemfylt. Dette gjaldt både i forhold til lekkasje og det å motta støttende hjelp. Spesielt vanskelig har det vært å måtte gjenta seg mange ganger til ulike saksbehandlere, noe som øker frykten for lekkasje. Dertil opplever flere å måtte fortelle om både private og sårbare forhold som kan virke integritetskrenkende. Kvinnene har opplevd seg misforstått og synes saksbehandlerne har manglet kunnskap om den situasjonen de lever i. At sosialkontoret ikke har tatt på alvor den trusselen kvinnene lever med, har informantene opplevd som lite betryggende. De som oppgir et vanskelig møte med sosialkontoret, er som oftest de samme informantene som har hatt problemer i møte med denne instansen før adressesperringen.

Kvinnenes relasjon til barnevernet er i dette materialet beskrevet som betryggende av de fleste, både i forhold til lekkasje og i forståelsen for den enkeltes situasjon. De som har oppgitt positive møter med barnevernet hadde også gode relasjoner til instansen før adressesperring. Dessuten lekker ikke barnevernet adressen videre, noe som kan tillegges barnevernets rutiner knyttet til en streng taushetsplikt. Men selv om kvinnene har kjent seg trygget i møte med barnevernet, etterlyser kvinnene hjelp som er mer tilpasset barn på sperret adresse. Vanskeligst har det vært å finne god hjelp til større barn med psykiske plager. Et mindretall har opplevd barnevernet som problematisk og truende. Dette har ført til brudd i kontakten mellom instansen og den enkelte, der vedkommende har flyttet til ny sperret adresse. For barna dette gjaldt er det grunn til bekymring.

Materialet viser at opplevelsen av politiet har endret seg etter adressesperringen. Det samme har innholdet og den faktiske kontakten mellom informantene og politiet.

Den hyppigste kontakten med politiet er opprettet av kvinnene selv, i den nye kommunen de har flyttet til. Kvinnene begrunner dette med et behov for at noen kjenner til at de har flyttet til kommunen. Dessuten har kvinnene hatt kontakt med politiet når de har søkt om forlengelse av adressesperringen.

Det er svært få kvinner i dette materialet som er funnet av trusselutøveren, men desto mer dramatisk er det når en trusselutøver har oppsporet kvinnen. I disse sakene har politiet stilt opp som beskyttere. Politiet har også stilt opp der trusselutøveren har truet barna, men disse sakene er i mindretall i materialet. Etter at adressen er blitt sperret har politiet i mye større grad vist seg som hjelpere, enn det som var tilfellet før adressesperringen. Kvinnene snakker om et politi som har trådt støttende til, både i forhold til praktisk hjelp til å flytte til ny bolig, og det å lytte til kvinnenes bekymringer, komme med råd og eksempelvis kjøre kvinnene hjem når kvinnene har ment at trusselutøveren har observert dem på gater eller torg. Spesielt positivt har noen informanter opplevd de nye politikoordinatorene. Begrunnelsen for dette la informantene i koordinatorenes imøtekommenhet og forståelse for at problematikken kvinnene står ovenfor må avhjelpes på ulike måter. Dessuten er informantene trygge på at politiet ikke lekker adressen videre.

Også andre hjelpere fra ulike instanser har vært inne i bildet. Ofte har kontakten blitt opprettet ved at kvinnene har søkt om hjelp til helseproblem, bistand fra advokater eller råd fra trygdekontoret. Kontakten er opprettet tilfeldig ved at en ansatt i det offentlige har fått kjennskap til at kvinnen har bodd på sperret adresse. Disse kontaktene har ført til flere typer støtte og hjelp, blant annet til å flytte møbler, finne barnevakter, men i størst grad har de gode hjelperne bistått kvinnene med råd og trøst. Støtten og den påfølgende betryggelsen noen av kvinnen har fått på denne måten er derimot lite systematisert. Dette betyr at noen har fått mer støtte og andre mindre, og det er ikke alltid de som trenger det mest som har fått mest.

DEL V – Omsorg i en utsatt posisjon:

På hvilken måte håndteres adressesperringen i forhold til eventuelle barn er en problemstilling som har satt fokus på mødrenes omsorgsrolle og hvordan mødrene ser og opplever barnas situasjon under adressesperringen. Denne problemstillingen omfatter 12 av mødrene som til sammen har 21 barn under 18 år.

Her viser materialet at kvinnene har en problemfylt hverdag. Belastningene gjelder så vel økonomi, den sosiale tilhørigheten, manglende familiekontakter og små netverk. For flere av ungene i dette materialet er familien ganske begrenset til å bestå av mor og eventuelle søsken. Kontakt med barnas fars-familie er minimal og kontakten med mors familie har gjennom adressesperringen blitt betraktelig redusert for de fleste.

Mange av barna har problemer med å fungere i hverdagen forteller mødrene, både hjemme, sammen med søsken, i skolen og i fritidsaktiviteter. Spesielt gjelder dette barn i skolepliktig alder. Slik mødrene fremstiller forholdene, sliter barna med søvnløshet, angst og uro og ensomhet. For noen av de eldste barna har dette ført til kompliserte og tunge psykiske problemer med selvmord og selvmordsforsøk som resultat. På mange måter er det grunn til å tro at ungene bærer den største byrden av isolasjonen som følger adressesperringen, ikke fordi mødrene primært er utilstrekkelige, men fordi situasjonen de er i, er vanskelig å mestre.

Adressesperring er en ugunstig omsorgsbasis. Konsekvensen for barna er en livssituasjon som innebærer vaksomhet i forhold til situasjoner og mennesker som kan lekke adressen. I dette ligger en forvanskning av morsrollen som ikke er til barnas fordel. At moren hele tiden må vokte barna, kan føre til ekstra uro hos barna. I tillegg sliter en del av mødrene med skyldfølelse for den volden barna har vært vitne til. Dette slår ut som konstant bekymring, men også som fornektning og oppgittethet for noen av dem.

Dette er barn som har levd med vold i opptil flere år. De eldste barna har også vært med i prosessen før adressesperringen: En prosess som for noen har tatt flere år av barndommen deres. Ved en adressesperring har barna blitt skjermet mot voldshandlingene og moren deres er blitt gitt en mulighet til å være mor på en betryggende

måte. Men når barna flytter til trygge omgivelser og forholdene i hjemmet blir roligere, kommer også reaksjonene på opplevelser barna har vært vitne til.

Mødrene forteller om barn som sliter med minner om volden som har rammet dem. Temaet er derimot ganske vanskelig å snakke om, selv om mødrene er de som vet best hvordan det oppleves å være utsatt for vold. Hvordan forklare for barn den situasjonen de lever i, er en problematikk de fleste mødrene har reflektert over. Er det mulig å finne gode svar?

Spesielt vanskelig er det å finne en balanse mellom det å skjerme barnet og seg selv mot far, samtidig som mødrene skal sende barnet til far i en besøkssituasjon. Mødrene opplever besøkssituasjonen som problematisk selv om det er opprettet tilsyn under besøkssituasjonen for de fleste av barna. Det er også sørget for at avlevering og henting av barna, ved besøk hos far, er gjort på betryggende vis.

De problematiske forholdene mødrene trekker frem er hvorvidt barna kan holde adressen hemmelig og om barna har det bra i besøkssituasjonen. Et annet forhold er at besøk hos far for flere av mødrene forringer og vanskeliggjør omsorgen for barnet, fordi barnet reagerer med uro og angst før og etter kontakt med faren.

For 12 av barna har faren og trusselutøveren opprettet en barnefordelingssak. Frustrasjonen for informantene er at de ikke våger si sin mening om trusselutøveren til de sakkyndige som behandler barnefordelingssakene. Redselen er at dette skal brukes mot dem i retten og derved gå ut over barna. Av den grunn velger de å tie.

DEL VI – En fremtid etter adressesperringen:

Hvilken betydning har adressesperringen for kvinnes tolkning og forståelse av egen fremtid er en problemstilling som ønsker å vise til kvinnes forståelse av veien videre etter at adressesperringen er opphevet. Materialet er delt inn i tre grupper som hver for seg forteller om ulike måter å tenke fremtid under en adressesperring.

Den ene gruppen er kalt: ”De tilpassede” og viser til kvinner som har gjort adressesperringen til en levemåte. Kjennetegnet ved denne gruppen informanter er at de

har hatt lange prosesser forut for adressesperringen og flere av dem har hatt et problematisk forhold til yrkeslivet. Dessuten har alle i denne gruppen barn med trusselutøveren. ”De tilpassede” synes det er vanskelig å se fremover. Argumentene er at trusselutøveren er der uansett hva de måtte finne på. Som konsekvens orienterer de seg rundt dagen i dag der barna står i sentrum. Barnas behov for omsorg skaper engasjement og aktiviteter som opptar kvinnene og gjør hverdagen meningsfylt. Samtidig beskriver denne gruppen informanter netter av mareritt og manglende søvn. For å greie å leve med de vanskelige opplevelsene de har med seg inn i adressesperringen, snakker flere av dem om å tilgi trusselutøveren. Tilgivelsen er ikke rettet mot et ønske om å ha mer kontakt med trusselutøveren, men heller en måte å slippe å bære de vonde tankene og bitterheten.

Den andre gruppen informanter er kalt: ”De søkende”. Dette er kvinner som bevisst søker å skape seg et liv med henblikk på en dag i frihet uten adressesperring. Denne gruppen har konkrete mål og friheten søker de ved å gå på kurs, utdanne seg, men også det å øve seg på å gå ut av hjemmet til steder de kan kjenne seg trygge. Kjennetegnet ved denne gruppen informanter er at kun en av dem har barn med trusselutøveren. De har god tilknytning til yrkeslivet og har en del personlige og materielle ressurser å støtte seg til.

Den tredje gruppen informanter er kalt: ”De flyktende”. Denne gruppen informanter søker også en frihet, men er mer opptatt av frihet fra noe, enn frihet til noe konkret. Kjennetegnet ved denne gruppen informanter er at de opplever seg fanget i adressesperringen, der både barn og trusselutøveren er store hindringer. Barna hindrer dem i å flykte langt nok vekk og vissheten om at trusselutøveren ikke forsvinner den dagen tiltaket med sperret adresse er opphevet, gjør dem både sinna og bitre. Mange føler bitterhet over et tapt liv og tapte rettigheter.

Påfallende er det at kvinnene ikke definerer trusselutøveren som sterk og autoritær, trass i alvorlige handlinger og trusler. Ved å fremstille trusselutøveren som svak, syk og ”gær`n”, fremstår imidlertid kvinnene som handlende ofre, noe de utvilsomt også er. Trusselutøverens makt er av kvinnene mer forstått som myndighetenes avmakt. Problemet er at ingen greier å kontrollere handlingene han. Kvinnene har ulike måter å reagere på adressesperringen ut fra materielle, sosiale og personlige betingelser. Felles er at adressesperringen ikke endrer trusselutøverens

atferd. Dessuten er kvinnene overlatt til seg selv i en isolert tilværelse der de må håndtere både fortidens mareritt og en fremtid som kan virke ganske usikker. Til dette er det ikke tilrettelagt med oppfølgingsplaner eller støtteordninger. Faren er at adressesperringen er med på å sementere kvinnes problemer og gjøre kvinnene avhengig av videre hjelpetiltak. Samtidig er tiltaket både kjærkomment og viktig for kvinnene fordi tiltaket minsker antall voldshandlinger eller at voldshandlingene ender i drap.

DEL VII – Veien videre:

Veien videre vil i denne rapporten ta opp to temaer. Det ene temaet gjelder forslag til videre tiltak for å bedre situasjonen til mennesker på sperret adresse. Det andre temaet er forbeholdt forslag til områder for videre forskning og kartlegging.

Forslag til tiltak for folk som lever på sperret adresse, kan settes i verk umiddelbart. Hensikten er å demme opp om noen av de negative konsekvensene adressesperringen påfører den enkelte.

Ut fra denne studien er det relevant å tenke seg en form for dokumentasjon til den som innehar adressesperringen. En slik dokumentasjon kan gjøre det enklere å opprette bankforbindelser, opprette en postboksadresse eller betale ulike lisenser. Det er også behov for å utstede forsiktighetsregler til skoler og barnehager i forhold til lekkasje av adressen, samt gi informasjon og kunnskap til ulike instanser om konsekvensen av det å leve i skjul. I dette arbeidet foreslås det en avklaring på hvor i prosessen de nye familiekoordinatorene i politiet bør engasjere seg i saken for å hindre unødig bruk av adressesperring som tiltak. I tillegg foreslås det å utpeke en kontaktperson som har kjennskap til den kommunen personen på adressesperring flytter til. En slik kontaktperson kan bidra til at innehaveren av en adressesperring sikres sine rettigheter og gis en mulighet til å utøve sine plikter som borger. For barna foreslås det ulike tiltak som kan bedre barnas levekår. Slike tiltak kan delvis ivaretas av den kontaktpersonen denne studien har forslått utpekt. Det foreslås også en form for oppfølgingsplan for den enkelte som lever på sperret adresse med tanke på at tiltaket ikke skal vare for alltid. Dette kan eksempelvis følge trusselvurderingene. Samtidig med en trusselvurderingen av søkerens situasjon, bør det også foreligge en viss form for kartlegging over hvilke behov barna har. Dette for å demme

opp om de vanskeligste problemene for barna forbundet med det å leve i skjul. For å iverksette dette siste punktet, trenger en imidlertid en grundig gjennomgang av trusselvurderingene og hvordan disse kan bidra til å styre adressesperringen hen i mot en hverdag uten kode 6.

Studien har avdekket behov for ytterligere forskning som vil kunne belyse ulike sider av en adressesperring. Forslagene er delt i fem punkter:

- En kvantitativ undersøkelse av alle som lever på sperret adresse.
- En undersøkelse av hva som ligger til grunn for den trusselvurderingen politiet foretar i forkant av en adressesperring og hvordan denne kan forbedres.
- En kartlegging av levekår for barn og unge som lever på sperret adresse.
- En større undersøkelse av adressesperring som ledd i en tiltakskjede.
- En etisk redegjørelse for bruk av frihetstap som hjelp til offeret.

Del I

Innledende om prosjektet

Innledning

Prosjektet kartlegger erfaringer med det å leve på sperret adresse (kode 6)¹. Prosjektet er avgrenset til å gjelde kvinner som har adressesperring grunnet vold og trusler fra tidligere samlivspartner, kjæreste eller ektefelle. Også situasjonen til barn som er berørt av tiltaket vil bli belyst. Fokuset er rettet mot den erfaring brukerne har hatt med adressesperringen som tiltak.

Brukererfaringen er tematisk rettet mot årsaker til at kvinnene har søkt adressesperring og hvilke konsekvenser adressesperringen har hatt for den enkelte, både i forhold til hverdagsliv og i møte med offentlige instanser. En viktig del av prosjektet er å se nærmere på barnas situasjon.

Prosjektet er i hovedsak finansiert av Justis- og Politidepartementet. Politihøgskolen har bidratt med en mindre del av finansieringen. Prosjektet er å regne som et forprosjekt og har hatt en samlet tidsramme på ett og et halvt år. Den faglige gjennomføringen har foregått i regi av Politihøgskolen med Solgunn Eidheim som prosjektleder. Oppstarten av prosjektet ble veiledet av Elisiv Bakketeig.

¹ Hva som ligger i betegnelsen kode 6 vil bli nærmere forklart i del I, kapittel 1.

Rapporten omfatter syv deler.

Del I er forbeholdt en kort redegjørelse for oppdragets bakgrunn, adressesperring som tiltak, datagrunnlag, utvalg og problemstillinger. De neste fem delene omhandler hver av de fem problemstillingene denne rapporten har tatt sikte på å undersøke.

Del II - Veien inn til adressesperringen.

Del III - Hvilke konsekvenser har tiltaket for den enkeltes livskvalitet?

Del IV - I hvilken grad har offentlige instanser (som politi, barnevern, sosialkontor) bidratt til å trygge den enkeltes situasjon?

Del V - På hvilken måte håndteres adressesperringen i forhold til eventuelle barn?

Del VI - Hvilken betydning har adressesperringen for kvinnenes tolkning og forståelse av egen fremtid?

Del VII gir noen forslag til oppfølging av denne forstudien. Det redegjøres også kort for aktuelle tiltak som vil bedre situasjonen til denne gruppen informanter.

Kapittel 1 - Prosjektets tema

Innledning

I dette kapittelet redegjøres det kort for prosjektets tema, bakgrunn og hovedfokus.

Prosjektet anvender et brukerperspektiv, noe som gjenspeiles i problemstillingene. Herunder vil prosjektet avgrenses og hovedfokus tydeliggjøres. Under dette kapittelet vil det også kort redegjøres for adressesperring som tiltak og hvordan tiltaket administreres i praksis.

Bakgrunn for oppdraget

I desember 2004 gikk Justis- og Politidepartementet ut med en forespørsel om muligheten for å gjennomføre et i første omgang kortvarig forskningsprosjekt som kartlegger erfaringer med adressesperring som tiltak.

Bakgrunnen for forespørselen er et anmodningsvedtak fattet av Stortinget 16. desember 2002 hvor man etterlyser mer empirisk kunnskap om de som lever med adressesperring². Stortinget ønsket med dette å innhente kunnskap som kan lette myndighetenes iverksettelse av tiltak innenfor allerede eksisterende tjenester. Dessuten ville en innhente kunnskap med tanke på hvilke andre tiltak myndigheten kan sette i verk for å bistå personer som lever med adressesperring. Spesielt har det vært ønskelig å søke kunnskap om 1) utløsende årsaker til adressesperringen, men også 2) fellestrekk mellom de som lever på sperret adresse, og 3) barn som er berørt av adressesperringen.

Studien er avgrenset til å gjelde forskjeller og fellestrekk mellom personer som er ofre for vold i nære relasjoner. Adressesperring som tiltak for personer utsatt for vold i nære relasjoner må sees i sammenheng med myndighetenes arbeid for å bedre situasjonen til denne gruppen ofre. I Regjeringens Handlingsplan "Vold mot

² Stortinget fremla anmodningsvedtaket i forbindelse med behandlingen av Ot.prp. 117 (2001-2002) Om lov om endringer i politiloven og straffeloven (fiktiv identitet). Oslo: Statens Forvaltningstjeneste.

kvinner” (1999-2000)³ er det blant annet redegjort for 20 tiltak som ble foreslått gjennomført innen en treårs periode. Virkemidlene har i stor grad vært tenkt som akutte tiltak, men også som oppfølgende hjelp med tilrettelagte støtteordninger over tid. Tiltakene har omfattet ulike tjenester og eksempelvis vært rettet mot bedre etterforskningsmetoder for politiet og hjelpeytelser fra helse- og sosialtjenesten.

For denne gruppen ofre har politiets innsats vært av betydning, både i forhold til økt fokus på offentlig påtale i disse sakene og opprettelse av koordinatorstillinger ved en del politikamre for nettopp å bistå ofre for vold i nære relasjoner⁴. I tillegg har virkemidler som mobile voldsalarmer og besøksforbud gitt politiet flere muligheter til å forebygge ytterligere voldshandlinger.

I NOU 2003:31⁵ er det foretatt en gjennomgang av tilbud til kvinner utsatt for vold i nære relasjoner, hvor flere av disse forholdene er utdypet og redegjort for. Adressesperring er blant de tiltak som er beskrevet som et viktig bidrag til å beskytte ofrene mot vold i nære relasjoner.

Tiltaket er derimot ikke tenkt som et førstetiltak, men som virkemiddel der andre tiltak ikke har vist seg effektive nok. I første hånd ønskes problemene løst gjennom mer tradisjonelle tilbud som krisesentre, helsevesen, det øvrige hjelpeapparat, samt politi og rettsvesen.

Problemstillinger

Det er gjort lite forskning og utredning om folk på sperret adresse. Studien er slik sett et nybrottsarbeid. Av den grunn ble det hensiktsmessig å benytte åpne problemstillinger med det formål å favne mest mulig informasjon. Det er først i analysearbeidet at en kan utkrystallisere mer eksplisitt hvilke temaer som har vist seg sentrale for den enkelte under adressesperringen. Åpne problemstillinger på en brukerundersøkelse er et egnet virkemiddel for å få frem hva brukerne synes er viktig og hvilke erfaringer de har med tiltaket. Kunnskap fra brukerne kan her anvendes av myndighetene

3 Regjeringens handlingsplan (1999-2000). Vold mot kvinner. Oslo: Justis- og Politidepartementet.

4 Se blant annet: Rundskriv 2825 (1986) fra Riksadvokat Rieber Moen. Oslo: Statens forvaltningstjeneste. og Politidirektoratets instruks av 15.04.02. Oslo: Politidirektoratet og St.prp. nr. 1 (2001-2002). For budsjettermin 2002, punkt 4.1.3. Oslo: Justis og Politidepartementet.

5 NOU (2003). Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet.

til å videreutvikle tiltak innenfor ulike tjenester.⁶ Brukerundersøkelse kan på denne måten fungere som en kvalitetssikring av myndighetenes videre innsats.

Følgende problemstillinger har vært aktuelt å belyse:

- Veien inn til adressesperringen.
- Hvilke konsekvenser har tiltaket for den enkeltes livskvalitet?
- I hvilken grad har offentlige instanser (som politi, barnevern, sosialkontor) bidratt til å trygge den enkeltes situasjon?
- På hvilken måte håndteres adressesperringen i forhold til eventuelle barn?
- Hvilken betydning har adressesperring for kvinnenens tolkning og forståelse av egen fremtid?

Den første problemstillingen handler om tiden før adressesperringen. Fokuset er satt på de tiltak informantene har benyttet før informantene tenkte på adressesperring som aktuelt tiltak. Begrunnelsen for denne problemstillingen er at adressesperring er ment som et siste-tiltak⁷ der andre tiltak ikke har vært effektfulle nok. Her er det aktuelt å få vite hvilke tiltak informantene har benyttet før adressesperringen og hvilke prosesser som forklarer bruken av de mange tiltakene som er benyttet for å bryte ut av et voldelig parforhold.

Den andre problemstillingen handler om hvilke konsekvenser adressesperringen har hatt for den enkeltes livskvalitet. Under dette spørsmålet er livskvaliteten både knyttet til materiell-, sosial- og psykologisk livskvalitet. Fremstillingen belyser hvilke konsekvenser adressesperringen har på ulike livsområder som økonomi, nettverk og kontakt med øvrig familie. I denne delen følger også en redegjørelse for yrkestilknytning, sykmeldinger og hvordan dette virker inn på informantens livskvalitet.

Hvordan mennesker på sperret adresse er blitt ivaretatt og betrygget av offentlige instanser er satt i fokus ved den tredje problemstillingen. Antagelsen var at flere

6 Se: Jonassen, Wenche [2003]. Krisesentrene 2003: en kommentert statistikk. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Notat/Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress;nr 1/2004)

7 Se: Inst. O. nr. 36 [2002-2003]. Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i politiloven og straffeloven (fiktiv identitet). Oslo: Stortingets administrasjon.

tjenester var eller hadde vært inne i bildet mens kvinnene har levd på sperret adresse. Undersøkelsen viser imidlertid at kontakten mellom den enkelte og tjenestene har bydd på store variasjoner, men er av den grunn ikke mindre betydningsfull for den enkeltes opplevelse av trygghet og velferd.

Hvorvidt den enkelte er blitt trygget gjennom kontakt med offentlige tjenester beskrives ut fra to forhold. Det ene består av spørsmål knyttet til instansenes lekkasje av adressen. Den andre delen redegjør for informantenes møte med offentlige tjenester som betryggende i forhold til egen sikkerhet og livskvalitet.

At oppdragsgiver har ønsket å belyse barnas situasjon, byr på en del utfordringer. Det er grunn til å tro at barnet, i kraft av sin alder og utvikling, befinner seg i en mer sårbar situasjon enn en voksen. Dette gjør det særlig viktig å belyse hvilke konsekvenser adressesperringen har for barna. Imidlertid kreves vanligvis foresattes samtykke når barn under 16 år skal intervjues. Har foreldrene felles foreldreansvar er det i utgangspunktet nødvendig med samtykke fra begge foreldrene. Dette reiser særlige problemer i de tilfeller der far er trusselutøver som mor og barn skjuler seg for. Prosjektet belyser derfor situasjonen til barn som er berørt av adressesperring, sett fra omsorgsgiverens ståsted. Et innblikk i mødrenes omsorgssituasjon gir kunnskap om hva adressesperringen betyr for barna i deres hverdag.

Den siste problemstillingen har kommet med som følge av at kvalitative intervjuer ofte kan by på mer kunnskap enn det forskeren spør etter. I intervjuene har kvinnene snakket om sin egen fremtidsforståelse i forhold til kjønn og som ofre for vold. Fordi tiltaket er ment som en avgrenset hjelp, er fremtidsforståelse og hvordan kvinnene opplever dette, et sentralt forhold å belyse. Det dreier seg for kvinnene om å finne måter å mestre en adressesperring og styrke i en ganske vanskelig situasjon, til å gå videre. Denne siste problemstillingen ble forelagt Justis- og Politidepartementet og Politihøgskolens ledelse våren 2006, som ble enig om å utvide prosjektet med noen måneder for å få frem også denne siden ved en adressesperring.

Avgrensning av temaet

Et generelt problem med adressesperring som tiltak er at offentlige myndigheter og andre instanser har gitt ut opplysninger om personer som lever på sperret adresse. Problemet er blant annet forbundet med tjenestenes manglende rutiner for hemmeligholdelse. For å se nærmere på ulike måter å sikre at opplysninger om personer med adressesperring ikke gis ut ved en feiltakelse, ble det satt ned en interdepartemental (tverretattlig) arbeidsgruppe i 2004. Arbeidsgruppen ble ledet av Justis- og Politidepartementet med representanter fra Finansdepartementet, Barne- og Familie departementet (nå kalt: Barne- og Likestillingsdepartementet), Sosial- og Helse direktoratet, Politidirektoratet, Skattedirektoratet og Rikstrykdeverket.

Selv om denne studien skal innhente kunnskap som kan anvendes innen ulike tjenester, er ikke tjenestenes funksjoner og virkefelt som sådan med i undersøkelsen. Det samme gjelder rutiner for hemmeligholdelse eller brudd på disse. I denne studien er kunnskapen sentrert rundt brukernes erfaring med offentlige tjenester. Undersøkelsen gir kunnskap om hvorvidt tjenestene har kunnet trygge den enkeltes situasjon, slik brukerne selv har opplevd dette.

Et annet problem forbundet med adressesperringen er hvem som skal håndtere søknadene og vurdere hvem som skal få innvilget sperret adresse. Disse forholdene er grundig redegjort for i høringsnotat fra Justis- og Politidepartementet av 6. april 2001.⁸ Formålet med høringsnotatet var å utrede spørsmål om å styrke beskyttelsen til trusselutsatte personer gjennom eventuelle endringer i regelverket. Arbeidsgruppen har utredet både adressesperring og mulighetene til fiktiv identitet. I høringsnotatet poengteres legale og praktiske problemer forbundet med adressesperringen. Blant annet redegjøres det for søknadsfrister, hvem som bør håndtere søknadene og hvilke tidsrammer en innvilgning av adressesperring bør ha. I denne sammenheng foreslås det blant annet at søknadsbehandlingen til adressesperringen legges til Politidirektoratet (POD), og at en i enkelte tilfeller kan søke om adressesperring inntil tre år om gangen. Per i dag er søknadsbehandlingen underlagt Skattedirektoratet.

8 Høringsnotat fra Justis- og Politidepartementet av 6. april 2001: Forslag til regler som kan bidra til å gi trusselutsatte personer økt vern av personopplysninger. Høringsnotatet er utarbeidet av en arbeidsgruppe som ble nedsatt i 2000. Arbeidet er en del av utføringen av Regjeringens handlingsplan (1999-2000). Vold mot kvinner. Oslo: Justis- og Politidepartementet.

Brukerperspektivet i denne studien vil ikke kunne si noe om legale problemer forbundet med innvilgelse av søknad om adressesperring. Studiens fokus kan likevel gi verdifull kunnskap om hvordan rutiner og regelverk fungerer i praksis. Sentralt er informantenes opplysninger om hvilke instanser de opplever som betryggende. Likeså har informantene viktige erfaringer og synspunkter om både tidsrammer og søknadskriterier for en adressesperring.

Et tredje problem med adressesperringen er forholdet mellom rettssikkerhet og bruk av adressesperring som beskyttelsestiltak for å verne offerets sikkerhet. Temaet er høyst aktuelt fordi adressesperringen byr på en form for isolasjon som har likhetstrekk med en frihetsberøvelse. Det etiske aspektet ved dette er forbundet med spørsmål om hvor langt en kan strekke et tiltak som adressesperring i den form den har i dag, før en vipper over mot frihetsberøvelse som ”straff” for offeret. Dette forholdet reiser spørsmål om viktige demokratiske prinsipper som vår rettsstat er bygget på.

Dilemmaer mellom vern av offeret og rettssikkerhet inngår ikke i denne studiens fokus. Studien favner likevel argumenter som kan belyse problemer forbundet med diskusjonen om ivaretagelse av rettssikkerheten til voldsofre. En fullgod drøftelse av temaet er derimot for omfattende for denne undersøkelsens tidsramme, men bør grundig redegjøres for i en større utredning.

Hva er adressesperring?

Adressesperring som virkemiddel for mennesker utsatt for vold og trusler er et relativt nytt tiltak. Etter folkeregistreringsforskriften⁹ av 4. mars 1994 nr. 161 § 37 kan en person søke om at det nedlegges forbud mot at vedkommendes adresse oppgis til private personer og institusjoner.

Det finnes to former for adressesperring¹⁰. Den ene formen kalt kode 7, innebærer at vedkommendes tilholdssted betegnes som ”fortrolig” og kan ikke av offentlige

⁹ Lov om folkeregistrering av 4. mars 1994 nr. 161 § 37.

¹⁰ Se: NOU (2003). Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet.

instanser gis ut til private personer. Derimot vil alle offentlige kontorer, som skatteetaten, trygdeetaten, sosialkontor, politi, barnevern, for å nevne noen, åpent ha tilgang til personens adresse. En strengere form for adressesperring er den som betegnes som kode 6. Denne formen for adressesperring kalles ”strengt fortrolig” og skal hindre all innsyn i bosted og bostedsadresse. Unntaket er folkeregistreringsspersonell i Skattedirektoratet.

Betrodde personer i Skattedirektoratet er registerførere og forvalter adresser under kategoriene ”fortrolig” og ”strengt fortrolig”. For kode 6, ”strengt fortrolig” innebærer dette at heller ikke andre personer eller organer i Skattedirektoratet kan innhente vedkommendes adresse. Registerføreren i Skattedirektoratet skal avgjøre hvorvidt søkeren får innvilget sin søknad eller ikke. Som vedlegg til søknaden skal det følge en trusselvurdering.

Det er ingen betingelse i loven som sier noe om hvem som skal foreta trusselvurderingen. I hovedsak er det politiet som foretar en trusselvurdering ut fra sin kjennskap til hva den enkelte er blitt utsatt for. Skattedirektoratet opplyser imidlertid at enkelte søknader har vedlagt en trusselvurdering foretatt av eksempelvis representanter for et krisesenter, psykologer eller sosionomer. Dette er imidlertid unntakene og gjelder ofte personer som ikke våger å kontakte politiet, verken for beskyttelse eller for å anmelde forholdene.

Hva som skal legges til grunn i en trusselvurdering finnes det lite nedskrevet kunnskap om.¹¹

Det finnes heller ikke noe forskning om hvordan trusselvurderingene blir utformet i praksis når det gjelder adressesperring. Derimot finnes en del vilkår som skal oppfylles ved innvilgelse av sperret adresse. I trusselvurderingen skal det redegjøres for søkerens utsatthet for vold og trusler. Folkeregistreringsloven av 4. mars 1994 § 37 presiserer her et vilkår om at; ”... *det kan dokumenteres at det foreligger fare for skade på liv, legeme og helse*”.

11 Se: Innstilling[2005]. Samfunnssikkerhet og risikoforskning [SAMRISK]. Oslo: Norges Forskningsråd, juni 2005. Selv om utredningen i hovedsak viser til trusselvurderinger rettet mot rikets sikkerhet, er enkelte av vurderingskriteriene også gjenkjennelige fra tradisjonelt politiarbeid. Blant annet benyttes risikoanalyser innen forebyggende politiarbeid, med henblikk på analyser som tar utgangspunkt i et generelt bilde av kriminaliteten. En annen måte å vurdere en trussel på, ligger i en ”Worst-case-tenkning”. Denne formen for trusselforståelse er blant annet beskrevet i: Nilstad, Morten (2002). Politilære og yrkesetikk. Nesbru: Vett og Viten

Dette betyr at en vanligvis ikke kan basere en trusselvurdering på antagelser eller kun på muntlige uttalelser fra den fornærmede i saken. De som foretar trusselvurderingen må ha konkret kjennskap til forholdene for å kunne foreta en vurdering av den enkeltes situasjon. I høringsnotat fra Justis- og Politidepartementet av 6. april 2001¹² skrives det følgende om vilkårene for bruk av adressesperring:

Vilkåret er at ” det kan dokumenteres at det foreligger fare for skade på liv, legeme og helse”. ”/...../”Etter gjeldende praksis er det ikke krav om at ”skaden” må være en legemsbeskadigelse etter straffelovens forstand. Fare for legemsformærmelse vil således også kunne danne grunnlag for adressesperring.” (s.4)

2004 ble det foretatt en tilføyelse i folkeregistreringslovens § 37 om at skriftlig bekreftelse fra politiet er tilstrekkelig for å effektivere en adressesperring. Saken trenger derved ikke anmeldes, men fremlegges som søknad etter politiets vurderinger. En slik trusselvurdering vil bygge på en samlet redegjørelse for søkerens antatte og faktiske utsatthet for vold og trusler.

I praksis vil dokumentasjonen være basert på politiets kontakt med vedkommende gjennom akutte tilkallinger eller anmeldelser, men også gjennom kjennskap til trusselutøverens bruk av vold i andre sammenhenger. Det kan også være at søkeren forelegger politiet skaderapporter fra helsepersonell eller psykolog. Det avgjørende hviler i stor grad på en politifaglig skjønnsvurdering av situasjonen.¹³

Politiet kan derimot ikke pålegge noen en adressesperring mot søkerens vilje, selv om politiet vurderer vedkommendes utsatthet som særdeles alvorlig. Politiet kan kun anbefale den utsatte om å søke adressesperring.

I dette materialet har de fleste lagt ved en trusselvurdering fra politiet i søknaden om å få adressen sperret. Unntaket er tre informanter som henholdsvis har fått trusselen vurdert av to advokater og en person fra Kontoret for voldsoffer-erstatning. Alle tre hadde fått avslag om en trusselvurdering av politiet. I ett av tilfellene var

12 Høringsnotat fra Justis- og Politidepartementet(2001): Forslag til regler som kan bidra til å gi trusselutsatte personer økt vern av personopplysninger. Høringsnotatet av 6. april 2001. Oslo: Justis- og Politidepartementet.

13 Se blant annet: Finstad, Liv (2000). Politiblikket. Oslo: Pax. og Holmberg, Lars (1999). Inden for lovens rammer: politiets arbeidsmetoder og konkrete skøn. København: Gyldendal

volden utelukkende psykisk og politiet begrunnet avslaget med at det var umulig å dokumentere denne formen for vold. I de to andre tilfellene hadde volden skjedd mot norske kvinner i et annet europeisk land. Kvinnene det gjaldt fikk avslag fra politiet om en trusselvurdering fordi politiet ikke hadde tilgang til saksopplysninger om de forholdene som hadde skjedd der kvinnene bodde da volden fant sted.

Søknad om adressesperring har ingen fastlagt søknadsfrist. Adressesperringen effektueres fra den datoen søkeren får innvilget sin søknad. Adressesperringen varer i ett år om gangen. Om søkeren vil opprettholde adressesperringen, må det søkes på ny for hvert år. Ved ny søknad må det vedlegges en oppdatert trusselvurdering.

Dersom søkeren ikke er fornøyd med behandlingen av saken kan denne klages inn for Sentralkontoret for folkeregistrering.

En større undersøkelse av trusselvurderingene slik de foreligger i dag, vil kunne gi verdifull kunnskap om politiets arbeid og hvilket behov politiet har for mer kunnskap om ulike grupper som er blitt utsatt for vold og trusler. En undersøkelse av trusselvurderingene vil også kunne gi et bedre og mer dekkende bilde av de forhold og omstendigheter som er bakgrunnen for at ulike grupper har søkt om å få adressen sperret.

Kapittel 2 - Innhenting av data

Innledning

Innhenting av data om en gruppe mennesker det er liten kunnskap om og som lever i skjul, byr på en del metodiske og etiske utfordringer. Metodeproblematikken er i hovedsak forbundet med tilgangen på informanter. Hvordan opprette kontakt med personer som lever i skjul? Hvor mange lever på sperret adresse grunnet vold i nære relasjoner? Hva er et overkommelig utvalg for denne studiens formål? De etiske utfordringene har dreid seg om informantenes sikkerhet på den ene siden og spørsmål knyttet til det å innhente sårbare og personlige opplysninger på den andre siden. På hvilken måte skal en kontakte informanter som lever på sperret adresse uten å true deres situasjon og hvor langt skal en gå i sine spørsmål, uten å uroe og skape angst hos mennesker som lever i en utsatt posisjon.

I dette kapittelet skal det redegjøres for rekrutteringen av informanter og hvordan intervjuene har foregått. Herunder tas det opp hva som er gjort i denne undersøkelsen for å ivareta informantenes behov for hemmeligholdelse under datainnsamlingen. Først i dette kapittelet vil det imidlertid redegjøres kort for alle som per oktober 2005 levde på sperret adresse.

Alle på sperret adresse, kode 6

I prinsippet kan adressesperring nyttes for så vel barn som trenger beskyttelse mot sine foreldre, som vitner med behov for ekstra vern og folk i utsatte yrker og posisjoner, for å nevne noen. Slik sett er adressesperring et generelt tiltak, uavhengig av trusselens kontekst.

Ved studiens begynnelse i mars 2005 kunne Skattedirektoratet opplyse at omtrent **611** personer befant seg på sperret adresse kode 6. Hvem disse tallene omfattet var imidlertid ganske usikkert. Tallene kunne ikke gi noen indikasjon på hvem som hadde adressesperring grunnet vold i nære relasjoner eller grunnet yrkesmessig ut-satthet eller eksempelvis var under vitnebeskyttelse.

I oktober 2005 ble det i forbindelse med denne undersøkelsen, foretatt en ny telling av antall personer med sperret adresse (kode 6). Den siste tellingen foregikk etter at informantene i denne studien var blitt kontaktet. Tallene faller utenfor denne undersøkelsen, men kan gi en viss pekepinn om hvem adressesperringen omfatter. Hensikten med tellingen var om mulig å få mer kjennskap til hvordan tallene fordelte seg innen ulike grupper. En annen hensikt var å søke opplysninger om hvor mange barn som er involvert i adressesperringen.

Ved ny telling i oktober 2005 befant det seg **475** personer på sperret adresse kode 6. Antallet registrert med adressesperring hadde altså gått ned med 136 personer, eller 22%. Årsaken til nedgangen av antall adressesperring mellom mars og oktober 2005 kan skyldes flere forhold. Det kan være en reell nedgang i antall personer som har fått innvilget sperret adresse, eller nedgang i antall søknader. Det kan også være forskjeller i tellemåter.

Ved telling i oktober var det omtrent 20 personer som nylig hadde hatt adressesperring. Adressesperringen var imidlertid gått ut på dato i løpet av september. Hvorvidt disse personene har ønsket å søke på ny, eller glemt søknadsfristen for å få adressesperringen forlenget eller om søknaden var inne til behandling, er uvisst.

Selv om dette gjaldt 20 søkere, kan det i realiteten gjelde flere. Ved hver søknad om adressesperring er det oppført en hovedsøker. Denne personen har søkt om adressesperring for seg selv men, også på vegne av eventuelt ektefelle eller eksempelvis barn. I tabellen nedenfor er det derfor laget et skille mellom hovedsøker, medregistrert partner/samboer/ektefelle og barn under 21 år. Hvor mange av barna som er hjemmeboende, vites ikke. En kan heller ikke være sikker på om andre er berørt av tiltaket, som ikke er oppført med adressesperring, som eksempelvis barn som er på helgebeseøk hos en enslig foresatt.

Tabell 1: Antall personer på sperret adresse kode 6, oktober 2006.

	HOVED registrerte	MED- registrerte Samboere/ ektemaker	MED- registrerte barn	Alle registrerte
Par med barn	44	44	82	170
Par uten barn	16	16		32
Enslig far med barn	3		4	7
Enslig mor med barn	51		85	136
Enslige kvinner	39			39
Enslige menn	26			26
TOTALT for hver kolonne	179	60	171	410
Barnevernets barn	65			65
	244			475

I tabellen ovenfor utgjør de hovedregistrerte med sperret adresse pr. oktober 2005: **244 personer**. Dette er inklusivt 65 barn som har adressesperring grunnet vedtak fra barnevernet. Tabellen viser også at det befant seg **171 barn og 60 ektefeller/samboere** på sperret adresse kode 6, i oktober 2005. Det er omtrent like mange barn som voksne som er berørt av adressesperringen og det er like mange barn av aleneforeldre som det finnes barn med to foreldre som omfattes av tiltaket. Om en lager et skille mellom voksne og barn kan en si at; tiltaket med sperret adresse kode 6 omfatter **239 voksne og 236 barn**.

Barn av enslige forsørgere hadde en jevn fordeling mellom aldersgruppene fra 0 til 21 år. For barn av par/to foreldre, var det en stor overvekt av barn mellom 0 og 10 år. Om dette er tilfeldig eller om par som er utsatt for trusler kan kjenne seg mer sårbare der det er små barn involvert, kan en vanskelig si noe sikkert om.

Hovedfokuset i denne studien var å få tak i informanter utsatt for vold i nære relasjoner. Trolig har disse i overmål befunnet seg i gruppene av enslige kvinner med barn og enslige kvinner uten barn. Helt sikker kan en likevel ikke være. Kvinner utsatt for vold i nære relasjoner kan ha inngått nytt forhold og derved kommet inn under gruppen av gifte og samboende.

Det kan også være at det blant de enslige kvinnene, både dem med og uten barn, finnes kvinner som har søkt adressesperring grunnet yrkesmessig utsatthet. Det kan være politifolk eller dommere eller jurister i utsatte posisjoner. Enkelte av kvinnene kan også være under vitnebeskyttelse.

Over halvparten av enslige kvinner uten barn, var å finne i aldersgruppen 18 til 19 år. Disse hadde i overmål utenlandsk bakgrunn. En mulig forklaring på at disse har søkt adressesperring, kan være trusler om tvangsgifting eller omskjæring.

Oversikten viser med andre ord at grupper som lever med adressesperring omfatter mange konstellasjoner og indikerer forskjellige sakstyper. Tiltaket inkluderer ektepar med og uten barn. Enslige menn, svært unge kvinner og ikke minst en stor andel barn som har behov for vern mot sin øvrige familie.

Av alle som er berørt av sperret adresse var de fleste fra Norge og Norden. Unntakene var barnevernets barn, der litt over halvparten av barna har hatt røtter i andre land utenfor Skandinavia.

For å vurdere adressesperringen på bredere grunnlag som tiltak, er det behov for en mer omfattende undersøkelse. Til dette trengs en større oversikt over antall personer som lever på sperret adresse over tid og hva som er bakgrunnen for at den enkelte har søkt om dette tiltaket. En slik undersøkelse vil blant annet kunne vise til differensierte behov for støtte og ytelser hos de ulike gruppene som lever på sperret adresse og slik sett være et viktig bidrag for å utvikle tiltaket og gjøre det mer treffsikkert.

Rekruttering av informanter

Med sikte på å gjennomføre prosjektet er det søkt tillatelse fra datatilsynet, med de forpliktelser det innebærer for forskeren. Registrering av data må i tillegg følges opp med største forsiktighet av hensyn til den enkelte. Blant annet må kontakt med informantene opprettes på en måte som ikke truer eller setter spørsmål ved deres sikkerhet. Kontakten må dertil opprettes på en måte som får informanten til å ville formidle sin kunnskap til en fremmed. Det dreier seg om tillit og trygghet.

En måte å ivareta disse hensynene er at forskeren lar en betrodd person ta kontakt med informantene i førstehånd. Fordelen med denne metoden¹⁴ er at informantene ikke vil kjenne seg blottstilt eller avslørt ved at en ukjent forsker tar kontakt. Poenget er å etablere et møte mellom informant og forsker uten at forskeren kjenner til personens adresse eller navn. Informanten kan derved på ett hvert tidspunkt trekke seg ut av situasjonen uten å røpe hvem de er. En betrodd som mellomledd kan også gjøre informantene tryggere på at opplysningene ikke vil gis videre til andre og at intervjuene har en viss seriøsitet.

Som mellomledd mellom forsker og informant falt det seg rimelig å tenke Skattedirektoratet. Det er kun Skattedirektoratet som sitter med oversikt over alle personer som lever på sperret adresse. Informantene er også innforstått med at betrodde personer ved dette direktoratet er de eneste som kjenner til adressesperringen og er den myndighetsinstansen informantene må bero sin tillit.

Skattedirektoratet sa seg villig til å delta som mellomledd i denne studien. Derimot kunne ikke Skattedirektoratet på kort varsel skille ut personer på sperret adresse som var utsatt for vold i nære relasjoner. En slik oppgave ville vært for tidkrevende, både for denne studien å vente på, og for Skattedirektoratet. En viss ”siling” av informanter kunne derimot gjøres innen de frister som var tilgjengelige i prosjektet. Skattedirektoratet var behjelpelig med å skille ut personer under barnevernets tiltak, og de kunne skille menn fra kvinner, gifte fra ugifte. Dertil var det et poeng grunnet prosjektets tidsramme å begrense intervjuene til personer bosatt i Østlandsområdet, inkludert Østfold, Akershus med Oslo, Oppland, Hedmark og Vestfold.

Ut fra kriteriene enslige kvinner i Østlandsområdet, sendte Skattedirektoratet et brev til 40 personer med oppfordring om å ta kontakt for et intervju. Ved hvert brev fra Skattedirektoratet ble det vedlagt et følgeskriv som beskrev prosjektet og med hvilke hensikter en ønsket kontakt. Av de 40 personene som ble kontaktet av Skattedirektoratet tok 9 personer kontakt for å stille opp på et intervju. I tillegg ble det foretatt ett intervju som ble rekruttert gjennom en informant. Intervjuene fant sted i juni og juli 2005.

14 Se blant annet: Lewis, Jane (2003). Design issues. I: Qualitative research practice. Jane Ritchie and Jane Lewis (ed.) London: Sage publication

Fordi antallet informanter var så lite, ble det i løpet av september sendt ut 17 nye forespørsler.

Åtte informanter tok da kontakt etter at de hadde mottatt brevet. Tre av disse møtte ikke opp etter avtale. En av dem ringte tilbake, men av grunner som ikke er kjent, ble det ikke noe intervju etter andre forsøk heller. Fordi den første kontakten ble opprettet fra anonym telefon, var det ikke mulig å ringe tilbake der informanten uteble. Med andre ord ble fem informanter intervjuet i den andre intervjurunden i oktober og november.

Undersøkelsen omfatter intervjuer med 15 kvinner på sperret adresse grunnet vold i nære relasjoner. I tillegg har to kvinner på kode 6 tatt kontakt mens analysen av data har pågått. Opplysninger fra disse er ikke tatt med direkte i rapporten men har fungert som bekreftelse av det som har kommet frem i de 15 intervjuene.

Datamaterialet viser til en spredning i kvinnes alder, utdanning og tilgang på materielle goder. De 15 intervjuede kvinnene har fordelt seg aldersmessig fra 22 til 54 år, med en snittalder på 37. Tolv av informantene var norske kvinner. Tre hadde en opprinnelse fra land utenfor Europa. Til sammen har kvinnene i dette materialet 27 barn. Barna var fra ett år og opp mot voksen alder. Enkelte informanter har hatt et tidligere liv i økonomisk trygghet. Andre hadde knapt fullført ungdomsskolen. Noen hadde en lang utdanning fra universitetet, mens et mindre utvalg hadde vært hjemme med barna og aldri vært i arbeid. Noen fortalte også uoppfordret om en trygg oppvekst og ikke så sjelden kom kvinnene fra mindre bygder i Norge med til dels store familiære nettverk. En av de yngste fortalte derimot om en særdeles vanskelig barndom med rusmisbrukende foreldre og tiltak gjennom barnevernet som hadde ført til tap av alle typer sosialt nettverk.

Måten informantene er blitt rekruttert,¹⁵ gjør det nærliggende å tenke at helt andre grupper av kvinner enn de som har vært utsatt for vold i nære relasjoner har mottatt brevet fra Skattedirektoratet. Det er derfor vanskelig å si hvor stor andel av kvinner utsatt for vold i nære relasjoner som har respondert av de som har mottatt brevet fra Skattedirektoratet. En vet heller ikke om de som ikke har ønsket å stille opp på et

15 Se: Befring, Edvard (2002). *Forskningsmetode, etikk og statistikk*. Oslo: Samlaget

intervju skiller seg vesentlig ut fra de kvinnene som tok kontakt for et intervju. Det en kan anta ut fra annen forskning er at de som velger å stille opp på et intervju, ofte er respondenter med visse ressurser.

Intervjuene

Fokuset i undersøkelsen gjør det hensiktsmessig med en kvalitativ tilnærming gjennom dybde-intervjuer der respondenten får snakke relativt fritt. En slik tilnærming vil åpne for et bredt tilfang av informasjon og gi muligheter til å synliggjøre de forholdene som opptar den enkelte i særlig grad.¹⁶ Samtidig har Stortinget gjennom sitt anmodningsvedtak etterlyst fellestrekk ved de som lever på sperret adresse. Dette taler for en viss struktur i spørsmålsstillingen slik at en del kjernespørsmål stilles til alle, med sikte på å kunne belyse forskjeller og fellestrekk mellom de ulike informantene som lever med adressesperring.

Intervjuspørsmålene var ikke kjent på forhånd. I de fleste tilfellene fikk respondenten forelagt et ”tankekart” der temaer for samtalen var tegnet inn i ulike rubrikker. De fleste kikket kort på notatet, uten å lese teksten. De foretrakk å høre på mine spørsmål heller enn å følge tankekartet. Ut fra en vurdering av situasjonen var det hensiktsmessig i enkelte tilfeller å ikke legge frem tankekartet, eksempelvis fordi den intervjuede kunne dårlig norsk. I ett av tilfellene visste ikke informanten hva undersøkelsen gikk ut på før hun tok kontakt. Brevene måtte derfor leses for henne før intervjuet kunne finne sted. Noen ganger opplevdes informantene som så usikre i situasjonen, at tankekartet muligens kunne ha låst dialogen og ble derfor ikke benyttet.

En kvalitativ tilnærming gjennom en delvis åpen dialog er en tilnærming som metodisk har visse likhetstrekk med kildeinnhenting fra flere yrkesgrupper, som for eksempel helsepersonell og barnevernspedagoger. Gjennom fortellingene blir fagpersonen sittende igjen med et bilde av den andres fremstilling som danner grunnlaget for forståelse, men også for videre handling eller tiltak der dette er aktuelt.¹⁷ En

16 Se blant annet: Legard, Robin, Jill Keegan and Kit Ward (2003). In-depth interviews. I: Qualitative research practice. Jane Ritchie and Jane Lewis (ed.) London: Sage publication.

17 Hydén, Lars- Christer (1997). ”De otaliga bärettelserna.” I: Att studera bärettelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv. (red) Lars-Christer Hydén og Margareta Hydén. Stockholm: Liber

historie er derimot ikke statisk eller entydig. Den kan fortelles på ulike måter ut fra situasjonen og hensikten med samtalen. For en kvalitativ forsker som ikke styres av eksakte tiltak og handlingsaktiviteter, må det operere med andre typer rammer for historiene som fortelles, så som klare hensikter og en bevissthet i innfallsvinkler. I denne sammenhengen fungerte problemstillingene og oppdragets fokus som rammer for samtalen.

Spørsmålene var i utgangspunktet sentrert rundt de fire problemstillingene studien er tuftet på, men uten å ha en bestemt rekkefølge. Dersom informanten på eget initiativ ville fortelle om sitt møte med ulike psykologer, fikk hun rom til å gjøre det. I slike tilfeller ble mine spørsmål flettet inn i løpet av samtalen. Ved å ha et notatark med spørsmålene tilgjengelig, kunne det krysses av etter hvert som spørsmålene ble flettet inn i samtalen. En slik tilnærming er det Kelly¹⁸ beskriver som en appell om tillit. Ved å vise interesse for informantens ståsted og valg av aktuelle tema, vil dette åpne for opplysninger forskeren ikke hadde kjennskap til før intervjuet startet.

Ulempen med åpne intervjuer er at forskeren kan risikere å bli sittende med store mengder kunnskap som ikke er relevant for prosjektets problemstillinger. Når informantene får snakke fritt, lager også informantene egne koblinger mellom det prosjektet ønsker å vite noe om og forhold som ikke kan innlemmes under prosjektets oppdrag. I analysearbeidet vil derfor informantenes svar ikke alltid fremtre som ”reine” og konsentrerte svar på eksakte spørsmål, men i større grad som del av informantens totale beretning ut fra vedkommendes behov for meddelelse. Eksempelvis kunne spørsmål om hvordan politiet har trygget den enkeltes situasjon kobles til en historie fra den gangen informanten var samboer med en politimann og hvordan han hjalp henne i etterkant da hun ble utsatt for vold i den nye relasjonen sin.

Etter hvert som flere av informantene ble intervjuet, ble det også tydelig at kvinnene hadde svært ulike erfaringer. Enkelte kjernes spørsmål ble derfor ikke stilt. Eksempelvis der informanten forteller tidlig i intervjuet at hun hadde flyttet rett fra mannen og hjem til moren sin og aldri hadde hatt kontakt med kriesenteret eller hjelpeapparatet. Da ble spørsmål om hjelpeapparatet droppet.

18 Kelly, Liz (1990). "Journeying in reserve: possibilities and problems in feminist research on sexual violence." I: *Feminist Perspectives in Criminology*. Loraine Gelsthorp and Allison Morris (ed). Milton Keynes: Open University Press

Intervjuene varte omtrent to til tre timer og ble tatt opp på bånd. På den måten kan en finne igjen både hva respondenten har sagt ordrett, men også intervjuerens spørsmål.¹⁹

Det var opp til informantene å velge intervjusted og intervjudtidspunkt. Det ble ofte mye om og men før det hele kom i stand og mye venting, men når intervjuet først startet var informantene – uten unntak – veldig meddelsomme.

Intervjuene foregikk hjemme hos den enkelte, på ulike kafeer og utesteder i Østlandsområdet eller på mitt kontor ved Politihøgskolen på Majorstuen. Invitasjonen hjem til informantene skjedde noen ganger etter et første møte på en kafe i distriktet der hun bodde. Etter å ha hilst, valgte hun å invitere meg hjem, fordi dette kjentes tryggest ut, men hun hadde først behov for å ”se meg an”.

En viktig del av det å bli invitert hjem til informantene var å kunne opptre som en god gjest i tillegg til det å være forsker. Informantene ville gjerne fortelle mye om seg selv, familien, hjemmet sitt, vise frem album og bilder på veggene. For enkelte informanter var det leit å avslutte intervjuet. Noen var tydelig preget av tristhet og gråt. I det jeg skulle gå, ville jeg gjerne takke for at de stilte opp, men ble i stedet overøst med takk fra dem, fordi de fikk lov til å prate med noen. Ensomheten til noen av disse kvinnene var påtagelig og vond.

Tre av informantene har også ringt til kontoret mitt etter at intervjuene var ferdig, for å prate eller for å spørre om råd om hva de bør foreta seg i en gitt situasjon.

Sammendrag del I

Bakgrunnen for denne studien er et anmodningsvedtak fra Stortinget som har ønsket mer kunnskap om det å leve på sperret adresse. Studien har hatt en begrenset tidsramme på halv annet år og er avgrenset til å gjelde adressesperring for kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. Studien er en brukerundersøkelse og har satt fokus på brukernes erfaring med adressesperring som tiltak. Studien tar ikke opp forhold

19 Se blant annet: Stecher M. Brian og W. Alan Davis (1987). *How to focus an Evaluation*. 2. utg. California: Sage Publication

som vedrører lovverket eller ulike tjenesters funksjoner eller brudd på sikkerhetsmessige rutiner.

Fordi det finnes lite kunnskap om folk som lever på sperret adresse, har det i denne studien vært hensiktsmessig med åpne problemstillinger. Temaer som er satt i fokus er; veien inn til adressesperringen, konsekvenser av adressesperringen for den enkeltes livskvalitet, erfaring med ulike tjenesters trygging av de som lever på sperret adresse og hvilken betydning adressesperringen har hatt for barna. I tillegg vil det gis en betraktning rundt kvinnes opplevelse av egen fremtid.

Adressesperring er et tiltak opprettet i den hensikt å verne enkeltpersoner mot vold og trusler. Ved søknad om å få innvilget adressesperring må det foretas en vurdering av den trusselen den enkelte er utsatt for. Som oftest er det politiet som foretar trusselvurderingen, mens det er Skattedirektoratet som behandler søknaden og ivaretar den enkeltes adresse.

I oktober 2005 fantes 475 personer på sperret adresse i Norge. Bakgrunnen for at adressen er søkt sperret finnes det derimot ingen kunnskap om. Etter nærmere ettersyn kunne personene deles inn i grupper av enslige menn, enslige kvinner, mødre med barn og gifte par med barn. I denne undersøkelsen var det relevant å tenke at aktuelle informanter først og fremst ville befinne seg i gruppen enslige mødre og enslige kvinner uten barn.

Rekruttering av informanter ble gjort ved hjelp av Skattedirektoratet som mellomledd. Det ble sendt ut 57 forespørsler til enslige kvinner i Østlandsområdet med følgeskriv fra forskeren som beskrev prosjektet med oppfordring til å ta kontakt. Samlet sett baserer prosjektet seg på intervju av 15 kvinner.

I denne studien var det hensiktsmessig å benytte en kvalitativ tilnærming med delvis åpne intervjuer. Fordi prosjektet etterlyser fellestrekk ved de som lever på sperret adresse ble visse spørsmål stilt alle de intervjuede. Spørsmålene var derimot ikke kjent på forhånd, men ble flettet inn etter hvert som samtalen berørte aktuelle temaer denne studien ville ha belyst.

Intervjuene varte opp mot tre timer og det var informantene selv som bestemte hvor intervjuene skulle finne sted.

Del II

Veien inn til adressesperringen

Innledning

Den første problemstillingen er blitt kalt: *Veien inn til adressesperringen* og henviser til tiden før adressesperringen har funnet sted. For denne problemstillingen er fokuset satt på de tiltak informantene har benyttet seg av på vei mot en adressesperring. Med tiltak menes her de virkemidler, både offentlige og private, kvinnene har benyttet for å løsrive seg fra en voldelig partner. Begrunnelsen for et slikt fokus er at adressesperring ikke er ment som et førstetiltak i utgangspunktet. Adressesperring er i prinsippet tenkt som siste utvei der andre virkemidler ikke har vært tilstrekkelige eller effektfulle nok til å stanse eller endre voldsproblemene.²⁰

I NOU (2003:31)²¹ heter det blant annet at vold i nære relasjoner er ”...av betydelig omfang og utgjør et alvorlig samfunnsproblem.”(s.11) At denne type vold er definert som et samfunnsproblem tilsier at problemene ikke må isoleres til et privat anliggende. I så måte har myndighetene satt seg i posisjon som pådriver til å opprettholde, tilrettelegge og vedlikeholde ulike tiltak som kan bidra til å endre voldshandlingene og derved bedre livet til de som er ofre for denne typen vold.

Aktuelle tiltak myndighetene har sett på som viktige for å hjelpe ofre for vold i nære relasjoner, har hatt ulik vektning og fokus i de forskjellige regjeringsperiodene. Felles for de ulike regjeringene er at forslag og tilrettelegginger har omfatter både hjelp- og kontrolltiltak. Det har dreid seg om støtte til virksomheter innenfor familierådgivn-

20 NOU (2003). Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet

21 NOU (2003). Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet

ingskontorer, krisesentre og behandling, samt oppfordringer til å styrke politiets innsats i forhold til vold i nære relasjoner, både gjennom bedre bevisinnsamling, anmeldelser og bruk av andre tiltak som kan gi hjelp i en akutt situasjon.²²

I denne studien vil bruk av tiltak utvides til å gjelde både offentlige virkemidler og privat støtte. Grunnen til dette ligger i at materialet viser at veien inn til en adressesperring for noen kun er berodd på hjelp fra familien og egne hjelpemidler. Personlige ressurser og støtteordninger kvinnene har hatt i sitt eget miljø, eksempelvis familiestøtte og egne materielle ressurser har hatt en viss betydning for hvorvidt de har søkt offentlig hjelp. En andel kvinner i dette materialet har kun hatt offentlige instanser som støttespillere for å komme seg ut av det voldelige parforholdet. For noen har volden ført dem direkte fra sykehus til sperret adresse. For andre er de offentlige tiltakene et supplement til den beskyttelsen foreldre og søsken har kunnet gi den enkelte.

Volden den enkelte er blitt utsatt for, og omstendigheter rundt denne, har også hatt betydning for bruk av tiltak. Kvinnenes voldsbilde har variert, fra psykisk og seksuell trakassering fra en ung mann kvinnen aldri har bodd sammen med, til drapsforsøk på offentlig sted utført av kvinnens fraskilte mann. Også dette vil kort bli beskrevet i denne delen av rapporten.

Bruk av tiltak har i dette materialet vist seg betydningsfullt på flere måter. Veien inn til adressesperringen har for noen vart opp mot fem år. Som oftest har informantene benyttet flere tiltak eller samme tiltak flere ganger. Det er derfor grunn til å snakke om en prosess som berører kvinnene sosialt, praktisk og psykologisk. I sin tur vil dette kunne påvirke ulike livsområder som berøres av en adressesperring. Spesielt har dette vist seg relevant i forhold til kvinnenes tillit og mistillit til ulike tjenester de har hatt kontakt med under adressesperringen.

22 Se også; Ot.prp. nr. 40 (1999-2000): Vold mot kvinner. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste

Før denne problemstillingen er temaene delt inn i tre kapitler:

Kapittel 1 inneholder en komprimert beskrivelse av tre informanternes ulike livsløp før adressesperringen. Selv om historiene er sterkt anonymisert og også omskrevet på visse punkter, gir de likevel et bilde av informantenes fortellinger. Hensikten er å vise spennet av variasjoner som finnes i dette materialet og hvilke variable bakgrunnsopplevelser informantene tar med seg under adressesperringen.

Kapittel 2 redegjør for hvilke tiltak informantene har benyttet seg av på veien inn til adressesperringen. Her vises det til alle typer tiltak og hjelp kvinnene oppgir å ha benyttet seg av. For enkelte har volden ført til umiddelbar hjelp fra legevakta, for andre har problemene ført til bruk av familierådgivning som tiltak. Voldens synlighet eller hvorvidt det har vært rus og annen kriminalitet med i bildet, blir også presentert som bakgrunn for bruk av de ulike tiltakene.

Kapittel 2 viser til bruk av tiltakene som prosess og hvilken betydning denne har hatt for den enkeltes brudd med en voldelig partner. Her vises det kort til noen av de erfaringene informantene har hatt i møte med offentlige instanser i løpet av prosessen før adressesperringen. Disse erfaringene vil for enkelte ha betydning senere i møte med instansene under en adressesperring.

Kapittel 1 - Tre kvinner på sperret adresse

Innledning

Felles for informantene er at de har truffet en mann som har brukt vold mot dem, og som fortsatt truer den enkelte kvinnens liv og helse. Men kvinnene i dette materialet er på ingen måte en ensartet gruppe. Her finnes kvinner som er vant til å snakke og bruke ord som redskap. Her finnes kvinner som var så sjenerte og forsiktede at stemmene knapt kunne høres på båndopptaket. Noen måtte ha spørsmålene gjentatt og av og til var følelsene sterkere enn de tankene de skulle formidle.

Intervjuene har også omfattet kvinner som fortalte at de er blitt behandlet som hjelpeløse hele oppveksten og derved ønsket seg hjelp og støtte av noen utenfor dem selv i voksen alder. Materialet bød også på aktive kvinner som ivrig satte i gang en diskusjon om kultur og religion etter at lydbåndet var slått av og av kvinner med relativt betydelige kunstneriske aktiviteter. Noen av kvinnene ga også uttrykk for et veldig sinne mot alt og alle, mens enkelte fortalte sin historie med islett av både humor og selvironi.

For å vise til variasjoner i datamaterialet er det valgt ut tre historier fra kvinner med forskjellige utgangspunkt og problemer. Historiene som er valgt ut er begrenset til en redegjørelse for hvordan kvinnene har formidlet og beskrevet tiden før adressesperringen. Historiene er betydelig anonymisert.

Intervju A: Anne

Kvinnen i dette intervjuet var tidlig i 50 årene og hadde hatt adressesperring i to år da intervjuet fant sted. Vi møtte hverandre på en liten kafé i hovedstaden. Anne snakket rolig og med en stemme som fortalte at hun var vant til å omgås mennesker med en viss selvsikkerhet.

Anne hadde vært gift med trusselutøveren i femten år. Hun traff trusselutøveren året etter at hun skilte seg fra sin første mann. Trusselutøveren kom opprinnelig fra Danmark, men hadde arbeidet lenge i Norge i en stilling innen det offentlige. Både Anne og mannen hennes var ansatt i stillinger som fordrer lang utdanning. Økono-

misk beskrev hun tilværelsen som uproblematisk. Anne hadde barn fra tidligere ekteskap, som nå var voksne. Paret hadde ikke barn sammen og mannen hadde ikke barn fra tidligere forhold.

Problemene begynte ganske forsiktig for åtte år siden og besto i antydninger om at han ikke ønsket å leve lenger og burde ta sitt eget liv. Han begynte samtidig å fortelle om vanskelige opplevelser fra barndommen. Etter hvert begynte han også å fortelle om en del ”skjebner” han hadde truffet innen jobben sin og som hadde gjort sterkt inntrykk på ham. I disse periodene var han rastløs og søvnløs og vanskelig å få kontakt med, forteller Anne. Men det gikk over og forholdet var for det meste greit å leve i.

Tre år før Anne fikk innvilget adressesperring tok problemene en mer alvorlig dreining. Mannen begynte å legge frem kniver han skulle benytte for å ta sitt eget liv. Om nettene la han tau rundt halsen på henne mens hun sov og han byttet vitaminene hennes ut med beroligende tabletter. Han begynte også å lese og gjemme unna alle brevene hennes. Målet hans var i følge Anne; *å ta livet av oss begge når tiden var moden for det.*

Etter hvert begynte han å vekke henne flere ganger om natten for å avhøre henne og finne ut av hva hun tenkte, følte og om hun hadde vært utro. I løpet av denne prosessen inviterte han menn hjem til parets bolig. Hensikten var i følge Anne å ”leie” henne ut som prostituert. Det samme skjedde via internett, der han la henne ut med bilde og en annonse som Anne opplevde som svært krenkende. I den samme perioden samlet mannen et arsenal av kniver og våpen. Han snakket ofte om hva han skulle bruke dem til; mot seg selv og mot kvinnen. Om nettene rettet han våpen mot henne, men bare mens hun sov, og som en måte å vekke henne på. Han slo aldri, hevet aldri stemmen og han skrek aldri mot henne med åpenbare trusler og ukvemsord.

Anne forsøkte først å få mannen i behandling, men det ville han ikke. Deretter ordnet hun med en leilighet til mannen slik at han kunne bo for seg sjøl. Etter tre dager kom han tilbake. Deretter flyttet Anne til egen leilighet, men forholdet ble bare verre. Han oppsøkte henne, brøt seg inn i hjemmet hennes mens hun var på arbeid og gjorde alt klart for å ta livet av henne inne i stua mens hun var på arbeid. Han

hengte opp kroker i taket og la frem tape og sekker som han skulle frakte kroppene i. Om nettene snek han seg rundt i hagen, banket på vinduene, tok posten hennes og ble enda mer intens i å legge henne ut på nettet.

Dertil tok han kontakt med kvinnens søster og søsterens svigerfamilie. Han ringte for å fortelle at han ville ta livet av sin tidligere kone. I samme periode kontaktet han arbeidsplassen til Anne over hundre ganger. Som oftest tok han kontakt med forskjellige kolleger gjennom telefonen. Noen ganger møtte han også opp for å fortelle ufordelaktige historier om Anne til hennes kolleger. Telefonen brukte han også aktivt for å få kontakt med Anne, døgnet rundt. Han ringte for å true med å ta sitt eget liv om ikke hun stilte opp på hans krav om å ta ham tilbake.

Han var jo handlekraftig opp i alt dette. Han var en ganske lur kar også. Han ringte og utga seg for å være en annen. Men jeg kunne ikke være redd hele tiden. Det er ikke noe liv jeg vil leve.

Den siste gangen før adressesperringen, hadde mannen brutt seg inn i Annes bosted og virket så truende at hun fikk ringt politiet som kom umiddelbart og fikk ham fjernet. Anne søkte om å få adressen sperret og flyttet til en annen kant av landet der hun fortsatt bor. Han har ennå ikke funnet henne, men at han fortsatt er aktiv og på jakt etter henne er hun ganske sikker på. Fortsatt forsvinner morgenavisen hennes fra trappen og hun får stadige telefoner uten at noen svarer i den andre enden.

Intervju B: Britt

Kvinnen i dette intervjuet var i slutten av 30 årene. Hun hadde levd på sperret adresse i tre år da intervjuet fant sted. Kvinnen bar tydelig preg av nedslittethet og hun så ut til å bære på en tung sorg og sukket ofte i løpet av intervjuet. Noen ganger måtte hun lete etter ordene og hun måtte inn i mellom si det samme flere ganger på ulike måter før hun kunne si at; slik var det, tror jeg. Britt fortalte også hvor urolig hun hadde vært før dette intervjuet, men hun ville så gjerne formidle seg, selv om hun var så nervøs at hun inn i mellom ikke greide å løfte kaffekoppen uten å søle innholdet ut.

Britt har vokst opp i en liten industribygd på Vestlandet. I attenårsalderen reiste hun til hovedstaden som butikkhjelp. Hun traff mannen sin etter ett år i storbyen. Han drev et lite verksted for seg selv. De flyttet til en mindre by og giftet seg etter to år som samboende. I den perioden var det ingenting i relasjonen mellom dem som ga henne noen hentydninger om det som skulle komme seinere.

Volden begynte da det første barnet ble født og det var også på den tiden hun forsto at han hadde utviklet en del rusproblemer. Han ruset seg ofte på sterke narkotiske stoffer og Britt fikk etter hvert mistanke om at han også solgte stoffene illegalt. Dette siste hadde hun verken sett eller opplevd, at han solgte stoff, men hun gjetet at det var slik han greide å finansiere forbruket sitt. Samtidig levde de et ganske stille liv i den lille byen, der ingen visste om det som foregikk innenfor hjemmets vegger. Fasaden ble viktigere og viktigere å holde i orden og ”ren” for å holde skammen unna.

Jeg var jo veldig glad i han da, men jeg likte jo ikke å bli banka opp, og jeg håpet jo på at det skulle bli bedre liksom, men han var forferdelig og spesielt når han var på nedtur, når han ikke hadde noe mer å ruse seg på.

I de verste periodene måtte Britt søke tilflukt på krisesenteret. Ofte skjedde dette etter at politiet var blitt alarmert av en nabo. Første gangen politiet kom hjem til dem opplevde Britt episoden som å bli avkledd. All fasaden hun hadde bygget opp slo sprekker, for praten gikk og hun forsto etter hvert at naboer visste mer enn hun ville tro.

I løpet av de kommende fire årene ble politiet tilkalt med jevne mellomrom. Enkelte ganger var Britt så ille tilredt at hun ble kjørt til legevakta først og deretter til krisesenteret. Hver gang ble det lagt inn en anmeldelse, og hver gang ble saken henlagt. I løpet av det siste året opplevde kvinnen at politiet ikke anmeldte saken, men var mer opptatt av å få mannen tatt for annen kriminalitet han hadde begått. Møtet med politiet beskrev Britt som høflig, men alltid nedlatende, noe hun knyttet til mannens øvrige kriminalitet.

Britt beskriver et liv i isolasjon der hun tok mindre og mindre kontakt med den øvrige familien, og med en skam hun syntes var tung å leve med. Som følge av

volden mistet hun to arbeidsplasser fordi hun ikke greide å møte opp på arbeid de gangene hun var forslått. I begge tilfellene kjente Britt det som ydmykende å skulle ha en slik mann. Hun sa opp jobben sin i stedet for å avsløre det hun hadde vært utsatt for.

Inn i mellom, og det kunne gå flere måneder, var mannen rolig. I disse periodene trodde Britt han hadde roet seg og ikke kom til å bruke vold mot henne igjen. Etter at det tredje barnet ble født ble tilstandene i hjemmet svært alvorlig. Han ble farlig truende, og Britt beskriver dette slik:

Han var bare helt gær`n. Han sparka og slo og om jeg låste døren fordi jeg var redd, så knuste han alt han kom over. Han knuste døra og bilen og jeg vet ikke alt hva han knuste.

Da barnevernet ble koblet inn, også gjennom en melding fra en nabo, tror hun, ble problemene bare verre. I den perioden opplevde Britt at hun både måtte kjempe for verdigheten sin i forhold til mannen og barnevernet samtidig. Da hun flyttet for seg selv begynte han å oppsøke henne til alle døgnets tider og helt uten forvarsel. Etter to flyttinger til nye leiligheter søkte hun til slutt om å få adressen sperret, etter at politiet gjorde henne oppmerksom på muligheten.

Etter at hun fikk innvilget sperret adresse har Britt flyttet en gang fordi hun trodde mannen hadde funnet henne. Om dette faktisk var slik, er det ingen som vet, men hun mente å ha sett bilen hans i nabolaget og av og til har hun opplevd at noen har fulgt etter henne på vei til butikken eller på vei til arbeid. Dette skjedde i samme periode som barnefordelingssaken pågikk og Britt mener helt sikkert at barnefordelingssaken har provosert mannen til å bli mer ivrig etter å finne henne. I den perioden fikk Britt voldsalarm av politiet. I tillegg flyttet hun til et krisesenter for å være helt trygg, selv om hun da bodde på sperret adresse.

Intervju C: Kathrine

Kvinnen i dette tredje intervjuet var 29 år og kom fra et land utenfor Europa. Hun var veldig rolig med et åpent blikk som både fulgte med i samtalen, men som også speidet utover i kafeen ganske konstant. Hun snakket godt norsk, men måtte av og til bryte inn på engelsk, spesielt der hun snakket om mer følelserelaterte opplevelser. I motsetning til mange av de andre i dette materialet var hun særdeles opptatt av å spørre om faget mitt og om arbeidet mitt og hun ville gjerne fortelle om sitt syn på kjønn og på kvinners problemer, både her til lands og der hun kom fra.

Kathrine hadde bodd i Norge i til sammen fire år og på adressesperring i knappe ett år da intervjuet fant sted. Da hun og mannen flyttet til Norge var de studenter. De hadde nesten gjort seg ferdig innen et naturvitenskapelig og et ingeniørfag. De hadde giftet seg før de kom, og de kom aleine. Volden startet da paret skulle ha barn kort tid etter flyttingen til Norge. I løpet av svangerskapet begynte han å stenge Kathrine inne det meste av døgnet. Hun fikk verken studere videre, snakke med andre fra hjemlandet eller gå på kurs og lære seg norsk. Etter at tvillingene ble født ble mannen veldig vanskelig å leve sammen med forteller Kathrine:

Den aller første gangen jeg måtte ha hjelp ble det mye krangel i bilen. Han sa da at jeg bare skulle gå ut av bilen, men jeg ville ikke gå ut av bilen uten barna og da sa han at jeg bare måtte ta med meg barna ut av bilen og gå. Så da sto jeg der ute på gata med ungene i armene. Det var midt på vinteren og det var veldig kaldt.

Den første gangen ble hun plukket opp av en kvinne i nabolaget og kjørt til et krisesenter. På det tidspunktet hadde Kathrine knapt vært utenfor døren og visste ikke engang at det fantes hjelp å få. Etter noen uker dro hun tilbake til mannen sin. Begrunnelsen var at; enhver kvinne må la mannen få en sjanse til å endre seg. Samtidig var det ikke helt enkelt å forklare hendelsene.

Det er noen ganger vanskelig å forstå hvordan ..How can he beat me like this"... Jeg er jo moren til hans barn. Det er ikke til å forstå.... men han kjenner seg ofte så liten og ynkelig, men det er det mange som opplever det, uten noe vold.

Kathrine kunne ikke norsk på det tidspunktet, men med gode engelskkunnskaper var det lett for henne å finne veien til politiet og til krisesenteret. I løpet av de neste to årene ble det veldig mange flyttinger frem og tilbake mellom krisesenteret og mannen. Volden ble i denne perioden både verre og vanskeligere og ofte gikk den ut på å ta fra henne goder og stenge henne inne sammen med barna, eller nekte henne penger til mat. Verre ble det, mente Kathrine da han ikke fikk seg jobb, men ble gående i en underbetalt stilling etter mange års utdanning. Det som ble vendepunktet for å ta det siste skrittet ut av forholdet, var den støtten hun fikk gjennom barnevernet i denne tiden. Det som også hjalp henne i prosessen var det Kathrine beskrev som ”annerledesheten” i henne:

Kvinner som tenker tradisjonelt er ikke flinke til å ta vare på seg selv, mens vi som er litt annerledes, er lært opp til å tenke sjøl. Jeg er veldig glad for at jeg kommer fra en sånn annerledesfamilie. Det er lov for kvinner å tenke sjøl.

Da hun til slutt ga opp å gi mannen flere sjanser kom også truslene om drap. Kathrine snakker i så måte om mannens skam ved at kvinnen forlater ham, og om såret stolthet. Truslene opplevde hun som reelle og kunne ikke på noen måte gi han en mulighet til å gjennomføre sine trusler om å ta livet av henne. Problemet, forteller denne informanten, er at menn fra hennes kant av verden ikke vil gi seg før selve skillsmissen er innvilget. Å bare ha en separasjon, betyr at han kjenner seg forpliktet til å kjempe for å få konen sin tilbake. Kathrine forteller videre:

Men nå er vi bare separert og det er vanskelig. Da tenker han at han har en sjanse til å få meg tilbake. Når vi blir skilt er dette annerledes. Da ser han at dette er endelig og da må han gå videre med sitt liv.

Krisesenteret og alle flyttingene frem og tilbake var hennes måte å drive separasjon. Det var i den perioden hun ga ham flere sjanser til å endre seg og slutte å bruke vold mot henne. Når dette ikke skjedde, kjente hun i hvert fall at hun hadde oppfylt sine kulturelle ”løfter” om å gi mannen en mulighet til endring. Først etter mange flyttinger tok hun kontakt med familien sin i hjemlandet. Fra det hold fikk hun mental støtte til å flytte fra mannen, siden hun hadde gjort som en god kone skal; hjelpe han til å ikke bruke vold. Gjennom krisesenteret har Kathrine fått en del hjelp til å lære seg norsk og hun har fått tilbud fra A-etat om å gjøre ferdige studiene sine.

Kapittel 2 – Bruk av tiltak før en adressesperring

Innledning

I dette kapitlet presenteres noen av tiltakene informantene i denne studien har benyttet seg av før adressesperringen. Det har dreid seg om samtaler med familierrådgivere, flytting til et krisesenter, anmeldelser, bruk av volds alarm og besøksforbud. For enkelte har ”tiltakene” bestått av hjelp fra eget nærmiljø og slekt som har gitt kvinnene husrom eller kvinnene har funnet seg nytt bosted på egenhånd.

I tillegg forteller en del informanter om hjelp og støtte fra advokater, støtte fra religiøse grupper, hjelp fra sosialkontor, for å nevne noe. Dette er grupper og tjenester som ikke i utgangspunktet er knyttet til tiltak som skal avhjelpe en vold og truselsituasjon primært, men som likevel har bidratt med støtte og veiledning etter anmodning fra kvinnene.

Tiltak i forkant av kode 6

Et sentralt moment i kvinnes bruk av tiltak er tjenestenes praktiske funksjoner og tilgjengelighet. Hvor lett det er å oppsøke politiet, et krisesenter eller behandlingsapparatet kan for enkelte være et spørsmål om åpningstider, men også hvorvidt tjenestene har et apparat som imøtekommer ofrenes behov. Samtidig er tilgjengelighet også et spørsmål om ofrenes frykt for å bli avvist eller hvilke bilder og kunnskap hver enkelt har om eksempelvis krisesentrenes funksjoner. For enkelte kan terskelen mot å anmelde volden eller definere seg som behovstrengende for et krisesenter, være en barriere mot å ta kontakt.

Like sentralt for hvilke tiltak eller virkemidler kvinnene har benyttet seg av, er hvilke personlige og materielle ressurser den enkelte har hatt tilgang på. Også ofrenes alder samt voldens kontekst og voldens synlighet har en del å si for hvilke tiltak kvinnene i dette materialet har benyttet seg av.

Nedenfor er det laget en oversikt over type tiltak og virkemidler kvinnene har benyttet en eller flere ganger på veien mot en adressesperring:

Tabell 1: Oversikt over anvendte tiltak og virkemidler for å bryte med en voldelig partner.

Bruk av type virkemidler/tiltak/	Antall informanter som har benyttet de ulike tiltakene. N= 15
Kun anmeldt saken på egenhånd	8
Anmeldt saken på egenhånd i tillegg til akutt tilkalling	2
Akutt tilkalling av politiet, med påfølgende anmeldelse	7
Hjelp fra sosialkontoret	1
Hjelp fra religiøse grupper	2
Veiledning fra advokater et l.	5
Helsestasjonen	1
Bruk av voldsalarm	8
Besøksforbud	7
Bruk av krisesentrene 1 eller 2 ganger	2
Bruk av krisesentrene mer enn 3 ganger	9
Familierådgivningskontor	3
Flyttet direkte hjem til foreldrene	2
Flyttet direkte til egen bolig	2
Innlagt på sykehus	2

En kan ikke med denne undersøkelsen vise til hyppighet i bruk av tiltakene eller tiltakenes rekkefølge og intervaller mellom bruk av tiltakene. Til dette trengs en større undersøkelse. Kvinnene kan også ha brukt flere virkemidler og tiltak samtidig og samme virkemiddel flere ganger over tid, noe som vil bli tatt opp i neste kapittel.

Tabell 1 ovenfor viser imidlertid at informantenes bruk av ulike tiltak har store likhetstrekk med det som kommer frem i annen forskning. De hyppigst brukte tiltakene for voldsutsatte kvinner er krisesentrene og politiets virkemidler som anmeldelser, volds alarmer og besøksforbud, skriver Johannsen og Eidheim.²³

²³ Jonassen, Wenche og Frøydis Eidheim (2001). Den gode vilje: mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet. Oslo: Institutt for By og Regionsforskning (NIBRs pluss-serie; 2001 nr.1)

I Justisdepartementets voldsmåling fra 2005, kan en finne den samme tendensen. Denne viser blant annet at 38.1 prosent av utvalget i måleperioden benyttet seg av et krisesenter, mens 23.8 prosent hadde hatt kontakt med politiet i eget distrikt og 21.3 prosent hadde kontaktet et familierådgivningskontor.²⁴

Oversikten i dette materialet viser at kvinnene i svært liten grad har benyttet familierådgivning. Derimot har de benyttet flere alternative tiltak som hjelp fra foreldre, advokater eller religiøse grupper. Disse tiltakene er som oftest benyttet i tillegg til krisesentre og politi. Det finnes også enkelte unntak i dette materialet der kvinner ikke har hatt særlig kontakt med tilrettelagte tiltak før adressesperringen.

Når kvinnene beskriver bruk av tiltakene har hver og en av dem sin egne historie knyttet til hvorfor det ble slik det ble. For den yngste kvinnen i materialet var det eksempelvis utenkelig å benytte et krisesenter siden hun bodde hjemme hos foreldrene da overgrepene startet. Etter at saken ble anmeldt ble imidlertid også foreldrene hennes plaget, noe som førte til at den unge kvinnen flyttet til slektninger. Trusselutøveren fant henne imidlertid uansett hvor hun flyttet. Det var hennes grunn til å søke om hemmelig adresse.

Når kvinnene oppgir sosialkontor, helsestasjon eller religiøse grupper som viktige tiltak de har benyttet seg av, har kontakten med instansene eller gruppene gjerne skjedd som en følge av allerede opprettet tillit. Der kvinnene har kjent seg godt behandlet, eksempelvis av helsestasjonen og har opplevd forholdene som trygge, har de vågd seg frempå for å få råd om hva de bør gjøre videre i forhold til volden som har skjedd fra partneren. Rådene de har fått har variert og det samme har den praktiske hjelpen kvinnene har mottatt. I enkelte situasjoner har mennesker fra de religiøse gruppene eller sosialkontoret kjørt kvinnene til et krisesenter, for andre har kontakten bestått av råd og veiledning. Spesielt har kontakten med advokatene betydd rådgivning, men også opplysning og kunnskap om kvinnes rettigheter. Spørsmålet har da oftest dreid seg om hva som vil skje videre med barna dersom de skiller seg fra partneren, noe som vil bli berørt både i del IV og del V.

24 Justisdepartementets voldsmåling [2005]. Oslo: Politi- og Justisdepartementet

Valg av tiltak kan også være bunnet i kvinnenes redsel for å synliggjøre volden og de konsekvensene det kan føre til. En av mødrene valgte å benytte seg av familierådgivning i stedet for å flytte til et krisesenter fordi hun hadde barn i tenårene som hun ønsket å beskytte mot ytterligere vonde opplevelser. Bruk av politi og krisesenter ble i så måte sett på som en form for synliggjøring og krisemaksimering av voldsproblemene, noe hun mente ville gjøre vondt verre for ungene. Involvering av så store og tunge organisasjoner ville satt henne i en forlegenhetssituasjon i forhold til barna, mente denne informanten.

Bruk av familierådgivningskontoret som tiltak ble også begrunnet av en annen informant med at mannens voldsproblemer var relatert til periodevis rusmisbruk og slik sett ganske beregnelige. Inntil et visst punkt kunne volden mange ganger unngås ved at kvinnen og barna reiste til slekt og venner når mannen var alt for ruset. I løpet av den perioden paret fikk familierådgivning tiltok derimot volden og endte med alvorlige fysiske skader, både for mor og barn.

Elleve av kvinnene i dette materialet har benyttet et krisesenter for å komme seg ut av det voldelige parforholdet. Der kvinnene har flyttet til egen bolig eller benyttet familierådgivningskontoret har de likevel måtte ty til krisesentrene for å komme seg ut. Det finnes derimot fire kvinner i dette materialet som ikke har benyttet seg av krisesentrene. Av disse fire kvinnene ble en av dem lagt inn på sykehuset med store kvestelser etter knivstikking. En annen var en voksen dame med store materielle ressurser tilgjengelig. De to andre var unge kvinner som fikk hjelp fra foreldrene sine.

Felles for de tre sistnevnte kvinnene var at de hadde vært utsatt for psykisk vold.²⁵ En av dem beskriver endog sin tidligere mann som positiv og alltid godt likt av alle. Når de var aleine, ble han derimot en helt annen, forteller denne informanten: Han brukte andre metoder, som det å låse døra for meg, nekte meg å komme ut på toalettet, låse meg og ungen inne i et kott, og det å kaste ting og saker etter meg, og kritikk, alltid kritikk.

²⁵ Se Råkil, Marius (2002): *Menns vold mot kvinner: behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget

I følge statistiske kilder²⁶ som belyser bakgrunnen for at kvinnene tok kontakt med et krisesenter i løpet av 2003, gis det opplysninger om at tre fjerdedeler av de som oppsøkte krisesentrene hadde vært utsatt for psykisk vold. I reine tall gjaldt dette 76 av henvendelsene mot 60 henvendelser grunnet fysisk vold.

For dette materialets informanter er den fysiske volden hyppigere representert, enn for kvinner generelt som har benyttet seg av krisesentrene. De tre kvinnene i dette materialet som utelukkende hadde vært utsatt for psykisk vold, hadde ikke benyttet krisesenteret som hjelpetiltak.

Samlet sett kan en lage en liten oversikt over den typen vold kvinnene i dette materialet er blitt utsatt for.

Tabell 2: Tallfesting av volden informantene er blitt utsatt for.

	Antall informanter N=15
Store fysiske kvestelser som har fordret sykehus innleggelser.	2
Fysisk vold	10
Psykisk vold	3

Tolv av de intervjuede er blitt utsatt for fysisk vold. Graden av grovhet i juridisk forstand har derimot variert, fra en stor grad av psykisk trakassering med mindre episoder av fysisk vold som slag og spark inn i mellom, til grov vold som for to av kvinnene nesten endte med drap. For den ene informanten skjedde volden på et kjøpesenter etter at hun hadde flyttet fra sin tidligere mann. Resultatet ble alvorlige fysiske kvestelser og ti års fengsel for gjerningspersonen.

Voldsbildet i denne sammenheng er delt inn i psykisk og fysisk vold, slik dette er beskrevet i Råkilds²⁷ bok: ”Menns vold mot kvinner”. En slik inndeling er frukt-

26 Se Jonassen, Wenche [2003]. Krisesentrene 2003. En kommentert statistikk. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Notat/ Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress; nr 1/2004)

27 Se: Råkil, Marius [2002]. Menns vold mot kvinner: behandlingserfaringer og kunnskapsstatus. Oslo: Universitetsforlaget. I flere av bidragene er vold forklart ved bruk av et skille mellom psykisk og fysisk vold. For kvinnene i dette materialet gir det en viss mening å differensiere voldshandlingene mellom psykisk og fysisk vold. Det er disse ordene de selv anvender når de beskriver sine opplevelser. Men vold kan forklares på ulike nivåer. I enkelte bidrag beskrives også verbal vold, seksuell, materiell vold, strukturell vold og sosial vold, for å nevne noen. Kategoriene er derimot ikke gjensidig utelukkende, men heller utfyllende der en ønsker å begripe vold i en større sammenheng.

bar om en skal fokusere straff for gjerningspersonen, eller bruke inndelingen som et analytisk verktøy. Inndelingen i kategorier forteller derimot ikke noe om ofrenes opplevelse av volden. Dette forholdet poengteres blant annet av Skjørten.²⁸ I kvinnes egne beretninger av de verste voldsopplevelsene, var det ikke alltid den fysiske volden som var verst, skriver hun. Ofte reagerte kvinnene hardest på en kombinasjon av psykisk og fysisk vold som har vedvart over tid. Volden kan derved ikke beskrives alene, men må relateres til et større bilde av omliggende forhold som virker inn på voldshandlingene, skriver Skjørten. Et annet forhold Skjørten tar opp i tråd med flere forskere, er at risikoen for at volden kan bli grovere og fysisk farligere for kvinnen øker når hun ønsker å bryte ut av forholdet. Dette gjelder uansett om tidligere voldsbilde er betegnet som fysisk eller psykisk.

Bruddfasen den alvorligste og mest fokuserte

Tiltak som er opprettet for å bedre situasjonen for kvinner utsatt for vold i nære relasjoner, har i hovedsak hatt fokus på ofrenes behov for beskyttelse av liv og helse, spesielt i bruddfasen.²⁹ Bruddfasen er av flere forskere blitt betegnet som både en sårbar og farlig fase for kvinnene. I denne perioden risikerer kvinnene at problemene maksimeres og at det som tidligere var trusler kan bli til handling. Faren for drap kan for enkelte av ofrene være overhengende i denne fasen, eller som en av informantene i denne studien uttalte det:

Visst var han ille, men jeg visste ikke helt hvor farlig han var, enda politiet sa det til meg. Da jeg flytta ble han enda verre enn han hadde vært før.

At bruddfasen er en sårbar situasjon for kvinnene kan gis ulike forklaringer, noe denne rapporten ikke gir rom til å gå nærmere innpå. Det som er sentralt i denne sammenheng er den fellesnevneren for vold i nære relasjoner som handler om det Barnett og LaVioletta³⁰ betegner innledningsvis i sin avhandling som: *"Fear of violence tends to keep a woman in her place"*. (s.7)

28 Skjørten, Kristin [1998]. Når makt blir vold: en analyse av seksualisert vold i parforhold. Oslo: Institutt for kriminologi og Strafferett. [K-serien nr 4/88]

29 Se: Skjørten, Kristin [1998]. Når makt blir vold: en analyse av seksualisert vold i parforhold. Oslo: Institutt for kriminologi og Strafferett. [K-serien nr 4/88] og Sjøberg, H-W Katja (2000). Voldsalarm-: en programevaluering av et forebyggende tiltak mot gjentatt kvinnemishandling. Oslo: Politihøgskolen. [PHS forskning ; 2000:3]

30 Barnett, W. Ola og Alyse d. LaVioletta [1993]. It could happen to anyone: why battered women stay. California: Sage publication

En av voldshandlingenes konsekvenser er at de rammer voldsorfrenes tilknytning til samfunnet rundt dem, ved at ofrene blir hemmet i sine aktiviteter. Graden av opplevd bundethet og kontroll har derimot ikke noen entydig sammenheng med grovheten i voldshandlingene, men er bunnet i selve trusselen om å bli utsatt for voldelige handlinger. Noen ganger betyr dette et endret selvbylde og en tiltakende maktesløshet i forhold til å se sin egen situasjon.

I en artikkel om voldens sosiologi, skriver Giertsen³¹ følgende om kontroll som det mest sentrale kjennetegnet ved vold i nære relasjoner:

”Når kvinner utsettes for vold gjentatte ganger over år fra samboer eller ektefelle, er det ofte slik at hun også isoleres. Mannen hindrer henne i å ha kontakt med egen slekt, venner og naboer. Hun får ikke nøkkel eller penger til bussbillett. Isolasjon har betydning på flere måter. Den bidrar til å skjule det som foregår, ingen får vite og kan heller ikke gripe inn eller melde fra til politiet. Isolasjon har også en annen betydning. Den gjør det mulig for utøveren å skape og opprettholde sin egen oppfatning av det som foregår.”(s.2)

Kontroll med kvinnene gjennom isolering var allerede et aktuelt tema da de første krisesentrene ble opprettet for over 30 år siden.³² Krisesentrene synliggjorde både kvinnenes behov for beskyttelse, spesielt i en bruddfase, og behovet for et fristed der kvinnene kunne innhente nye perspektiver og forståelse for det å være voldsutsatt. Tidligere hadde kvinnenes utsatthet for vold utelukkende blitt tolket i en ramme av mannens perspektiv, der hans væremåte ble sett på som det normale og det vanlige, skriver Ericsson.³³ Det nye i denne tidsperioden var å tolke kvinnenes posisjon i et samfunnsperspektiv. Kjønn ble relatert til makt, og volden ble et symptom på mannens disiplinering av kvinnen. I denne tidsperioden var det viktig for kvinneforkjempere å fremheve kvinnens rett til å være offer og bli sett og hørt som den med minst makt, både i fysisk styrke, men spesielt i forhold til hvem som var i posisjon til å definere voldshandlingene, skriver Ericsson.

31 Giertsen, Hedda (2003): ”Voldens sosiologi.” I: Tidsskrift for sjelesorg, nr. 4, Oslo.

32 Jonassen, Wenche og Kari Stefansen(2003). Ideologi eller profesjonstenkning? en statusrapport om krisesentrene. Oslo: Høgskolen i Oslo. [HiO-rapport ; 2003 nr 27]

33 Ericsson, Kjersti (1993). ”Kvinner som handlende offer.” I: Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap, 80(76-85)

For at kvinner skal komme seg ut av den isoleringen volden påførte dem, har kvinnene hatt behov for et fristed, skriver Jonassen og Eidheim.³⁴ Et fristed representerer en ny mulighet til å starte en prosess av nye tolkninger og forståelse av volden. Betingelsen er at noen kommer utenfra og ser hva kvinnene er utsatt for. Det er først gjennom andres blikk at isolasjonen som følger vold i nære relasjoner, kan brytes.

I en isolert tilværelse kan det være vanskelig å se sin egen situasjon. Kvinnene tror ikke alltid på seg selv og sin vurdering av volden og situasjonen de står i. Dette kan ses som en konsekvens av selve mishandlingen, der gjerningsmannen over tid har beskrevet for henne at feilen ligger nettopp der, i hennes væremåte og hennes tanker. Dette skjer også hos kvinner som forteller at det som reddet henne ut av situasjonen var en tanke hun hele tiden hadde beholdt innerst inne: Jeg har alltid hatt det i hodet mitt at jeg er for verdifull til å bli slått. Likevel skjer det, at hun rammes av vold og etter hvert også usikkerhet. Etter å ha trodd i flere år at problemene har vært hennes, var det vanskelig å motta hjelp. Det er snakk om en tillit som er blitt svekket i løpet av år, isolert i et mishandlingsforhold. En av informantene beskriver dette slik:

Selv om en vet det hele veien at en må komme seg vekk så... kan en ikke helt tro på dette at en skal få hjelp, en skal få volds alarm og at noen skal beskytte deg. Det når ikke helt frem, uansett hvilke hjelpetiltak de tilbyr. Det er så ufattelig at noen vil hjelpe deg i det hele tatt.

Hvem som kommer utenfra og ser voldshandlingene i førstehånd, kan være offentlige instanser eller private personer som hjelper ofrene videre. Som oftest har det i dette materialet dreid seg om voldsepisoder der naboer eller familiemedlemmer har ringt politiet. Bakgrunnen for at politiet er blitt koblet inn av utenforstående har hatt en viss sammenheng med trusselutøverens livsførsel. Det ene er at trusselutøveren allerede har vært under oppsikt fra politiet på grunn av annen kriminalitet. Det andre er at politiet som oftest tilkalles eller er på banen der det er uro, bråk og synlige forstyrrelser av fred og orden.

³⁴ Jonassen, Wenche og Frøydis Eidheim (2001). Den gode vilje: mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet. Norsk Institutt for By og Regionsforskning. (NIBRs pluss-serie; 2001 nr 1)

At politiet er først på stedet der det skjer mishandling i et parforhold, gir politiet en unik definisjonsmakt.³⁵ Hvordan politiet opptrer eller hva de sier og hvordan saken håndteres har en særlig viktig betydning for offerets forståelse av situasjonen. I etterkant vil dette legge føringer på kvinnes måter å gripe problematikken videre. Dette forholdet trekkes frem i ulike forskningsbidrag og kan i de mest problematiske tilfellene føre til det Stanko³⁶ kaller en mangel på tiltro om videre hjelp, eller manglende tro på at politiet i det hele tatt vil beskytte dem. En annen side ved dette er beskrevet av BRÅ³⁷ som finner at politiets handlinger og måter å løse problemene har betydning for mannens videre utøvelse av voldshandlinger. Dette forholdet vil bli beskrevet noe nærmere seinere i denne delen av rapporten.

Akutt krise som utløsende faktor

Akutt tilkalling av politiet har for enkelte ført til at volden er blitt synliggjort. I sin tur har dette presset kvinnene eller i hvert fall gjort det lettere for dem å oppsøke andre typer tiltak som eksempelvis krisesentre eller flyttinger til egne boliger.

Akutt tilkalling av politiet har i dette materialet hatt en viss sammenheng med mannens bruk av rusmidler, selv om dette ikke gjaldt alle menn med rusproblemer i dette materialet. Av de fem som har oppgitt at den tidligere partneren har hatt rusproblem, har fire oppgitt akutt tilkalling av politiet. Politiet har også oftere blitt tilkalt akutt der mannen har vært en kjenning av politiet enn der trusselutøveren har hatt rent rulleblad. For informanter som har hatt kontakt med politiet akutt, har dette ofte skjedd mange ganger og over tid.

Om en forsøker å tallfeste dette, kan opplysninger kvinnene kommer med visualiseres på denne måten:

35 Se bl. Annet: Finsatd, Liv (2000). Politiblikket. Pax

36 Stanko A. Elisabeth (1989). "Missing the mark? Policing battering". I: Women, policing, and male violence: International perspectives. Jalna Hamner, Jill Radford, and Elisabeth A. Stanko (ed.). London: Routledge

37 Våld mot kvinnor i Nära relationer: en kartläggning. Stockholm: Brottförebyggande rådet, 2002. (BRÅ-rapport 2000: 14)

Tabell 3: Informantenes opplysninger om rus, straff og kriminalitet hos tidligere partner.

Trusselutøveren	Antall handlinger/ tilstander	Antall personer N= 15
Fått straff for vold mot kvinnen	2	8
Fått straff for vold mot kvinnen og annen kriminalitet	2	
Fått straff for annen kriminalitet (hvorav tre med rusproblemer)	4	
Rusproblemer uten annen kriminalitet	2	2
Verken rusproblem eller annen kriminalitet	5	5

Fem av kvinnene oppgir at de har hatt en tidligere partner som både har brukt legale og illegale rusmidler. For to av dem gjaldt dette alkohol. For de tre andre var det også narkotika med i bildet. Kun en informant snakker om en tidligere partner som ruset seg kun på illegale rusmidler.

De fleste av informanter beskriver hvordan volden eksploderte når han var rusa. *Han eide ingen grenser*, var det tre av informantene som ga uttrykk for. Rusen er derimot ingen selvstendig forklaring på volden. Et argument som brukes i så måte er at flere menn som drikker alkohol, ikke anvender vold av den grunn. Rusen kan både ha voldsfremmende og voldshemmende virkninger, skriver Skjørten³⁸ i sin bok: "Voldsbilder i hverdagen".

At rus ikke alltid er forbundet med utøvelse av voldshandlinger, er å finne hos to andre informanter. For disse var ikke rusen det største problemet, heller motsatt. *Han var ille uansett*, var det en av dem som uttalte. Begge informantene forteller imidlertid at mannens rusbruk var for dem et "pusterom" i visse perioder. Når han var veldig beruset var han som oftest så sliten og ukonsentrert at det var lett å få han i seng og holde styr på han, sier disse to informantene.

Når politiet er blitt akutt tilkalt har politiet som oftest lagt inn en anmeldelse. De fleste av disse sakene er derimot blitt henlagt av ulike grunner. I saker der politiet ofte er blitt tilkalt forteller kvinnene at politiet spør kvinnene om de ønsker å an-

³⁸ Skjørten, Kristin (1994). Voldsbilder i hverdagen: om menns forståelse av kvinnemishandling. Oslo: Pax

melde forholdene. Der kvinnen ikke ønsker dette, unnlater politiet å anmelde sakene selv om det er offentlig påtale ved denne type kriminalitet. Politiet har ofte vært bindeleddet mellom kvinnene og andre tjenester. Politiet har kjørt kvinnene til et krisesenter eller slektninger etter kvinnes ønsker. Dessuten har politiet i enkelte saker avgitt rapport til barnevernet og bidratt med råd der kvinnene har ønsket kontakt med andre tjenesten. Hvordan kvinnene har opplevd møtet med politiet vil bli nærmere beskrevet i neste kapittel.

Der politiet er blitt akutt tilkalt har det også dreid seg om menn som har hatt befatning med annen kriminalitet enn vold mot partneren. Informantene forteller at åtte av trusselutøverne har hatt et kriminelt rulleblad. Halvparten av disse åtte sakene har dreid seg om narkotikaomsetning. Fem av mennene har også hatt kontakt med politiet på grunn av voldsproblematikk rettet mot andre enn kvinnene i dette materialet. For dette har alle fem fått bøter eller fengselsstraff.

Som tabellen viser, har seks av mennene til disse 15 kvinnene fått straff for annen type kriminalitet enn vold mot kvinnene. To av disse har fått straff for både vold mot kvinnen og annen kriminalitet. I tillegg er det oppgitt at kun to menn har fått straff for vold mot kvinnen i dette materialet. I disse to av tilfellene ble kvinnene så alvorlig fysisk skadet av trusselutøveren at det endte med sykehusinnleggelse. Den ene av kvinnene flyttet direkte til sperret adresse etter at saken ble anmeldt og etterforsket. Den andre kvinnen tok selv kontakt med legevakten og ble deretter innlagt på sykehus. Før den alvorlige voldsepisoden hadde imidlertid den sistnevnte kvinnen tatt kontakt med et familierådgivningskontor. Det var mens paret gikk i terapi at den grove volden fant sted. Etter opphold på et sykehus flyttet kvinnene mange ganger frem og tilbake mellom et krisesenter og trusselutøveren, før hun brøt ut av forholdet.

I begge disse tilfellene fikk mannen betydelig fengselsstraff. I det sist nevnte tilfellet fikk mannen også straff for vold mot felles barn. Den ene av mennene var en ”kjenning av politiet” og hadde et lengre rulleblad. Den andre hadde aldri vært i politiets søkelys før volden mot ekspartneren fant sted. To andre menn har også fått straff for vold mot partneren i tillegg til straff for annen kriminalitet. I den ene saken fikk trusselutøveren under ett års fengsel. I den andre saken fikk han en bot på noen tusen kroner. Elleve av trusselutøverne i dette materialet har ikke fått straff for volden de har påført tidligere samboere og ektefeller.

At trusselutøveren oftere har fått straff for annen kriminalitet enn vold mot kvinnen handler om politiets fokus, mener informantene. Politiet er i så måte mer interessert i mannens handlinger utenfor hjemmet enn innenfor hjemmets vegger. Det er, slik Granèr og Knutson³⁹ beskriver dette, et spørsmål om hvordan politiet definerer sine oppgaver som ”riktig” politiarbeid eller ikke. I dette arbeidet inngår arrestasjon og rettsforfølging, men i særlig grad det å ta stilling til vold i nære relasjoner: ”Kvin-nomisshandelsärenden upplevs t. ex. Av många poliser som en ”skitjob” .”(s. 83), skriver Granèr og Knutson. Denne forskjellen i politiets fokus er gjenkjennelig fra forskningsbidrag som har hatt som mål å vise til politiets møte med ofre for vold i nære relasjoner. Slik Stanko⁴⁰ ser dette, kan politiets engasjement i forhold til den private volden forstås på flere måter. Det som ofte er trukket frem, er at politiet ikke oppnår status ved å gripe inn i voldshandlinger mellom to som står hverandre nær, eller sagt med Stankos ord:

“Among the police rank-and-file members, though, an arrest serves an additional function. It provides the officer with a tangible “product” that brings status and prestige within the police organization. An arrest in a “domestic” though is not afforded a great deal of prestige by most police officers’ peer or their supervisors. It is to many police officers not “real” crime.” (s.51)

En annen side ved dette er at en arrestasjon av en misshandler sjelden får en rettslig behandling, skriver Stanko. Dette bidrar til at politiet vegrer seg mot å reagere i slike saker fordi sakene ikke fører frem til en retts sak. Det samme forholdet po- engteres av Green⁴¹ som også viser til politiets oppgittethet i møte med denne typen vold. Når politiet går inn i denne typen saker forventer de at hver sak blir en lang og tidkrevende prosess som ikke fører frem til eksakte løsninger. Sett fra kvinnens ståsted, er volden ikke utelukkende et spørsmål om arrestasjon eller anmeldelse, skriver Green videre. Kvinnene kan også ha ulike grunner for å kontakte politiet. Blant annet finner Green at kvinner kontakter politiet der de har opplevd at noe holder på å skje. I slike tilfeller ønsker kvinnene at politiet skal hindre at en tilstand utvikler seg til voldshandlinger. Politiet opplever på sin side at de ikke kan bidra

39 Knutson, Maria og Rolf Granèr (2001). Perspektiv på polisetik. Lund: Studentlitteratur

40 Stanko A. Elisabeth (1989). ”Missing the mark? Policing battering”. I: Women, policing, and male violence: International perspectives. Jalna Hamner, Jill Radford, and Elisabeth A. Stanko (ed.). London: Routledge

41 Green, Anders (2002). Vad händer efter min polisabmälan? : en intervjustudie med personer utsatta för vold av närsstående. Rapport nr 2. Uppsala: Polismyndigheten i Uppsala Län

med noe verdifullt. Også Stanko tar frem disse forholdene og relaterer dette til forskjellen mellom offeret og politiets rasjonale. Politiet og offeret tenker forskjellig i forhold til voldshandlingene og legger ulike forståelser i hva som er rasjonelle og effektive måter å løse problemene, skriver Stanko. Det samme forholdet skriver Finstad⁴² om, som også relaterer dette til de valg politiet tar. Det dreier seg om bruk av skjønn der politiet finner visse typer arbeidsoppgaver mer attraktive enn annet arbeid. Dette er ofte arbeid som gir politiet anseelse og en opplevelse av å utføre ”riktig politiarbeid”. Eksempler på dette kan være arrestasjon og pågripelse i motsetning til det å samtale, betrygge og gi råd til en som er blitt utsatt for en kriminell handling.

Politiet som spydspiss

I de seinere årene har politiets håndtering av vold i nære relasjoner gått gjennom en del endringer i innsats og fokus. I Politidirektoratets instruks av 15.04.02 oppfordres eksempelvis politiet til å skjerpe innsatsen i behandlingen av slike saker med; ”særlig årvåkenhet og oppfølging.” I stortingsmelding nr 1 (2001-20002)⁴³ heter det blant annet at politiets rolle i denne typen voldssaker både må skjerpes og utvikles gjennom aktivt bruk av politiets virkemidler. Slik NOU (2000:31)⁴⁴ beskriver politiets innsats, er det snakk om et tresidig forhold.

På den ene siden skal politiet etterforske forholdene både taktisk og teknisk, slik at saken gjøres så grundig at disse kan føres for retten. Dette skal utføres av politiet selv om kvinnen forbeholder seg sin rett til å ikke avgi forklaring i en eventuell straffesak.

På den andre siden skal politiet forebygge vold. Med dette mens at politiet skal hindre fremtidige voldshandlinger. En slik innfallsvinkel fordrer blant annet at politiet foretar en grundig vurdering av kvinnens risiko for å bli utsatt for ytterligere voldshandlinger.

42 Finstad, Liv (2000). Politiblikket. Oslo: Pax

43 St.prp. nr. 1 (2001-2002). For budsjettermin 2002, punkt 4.1.3. Oslo: Justis- og Politidepartementet

44 NOU (2003). Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet

Det tredje forholdet som trekkes frem er at politiet skal bero seg på å ivareta den voldsutsatte kvinnen. Det er snakk om å gi henne trygghet, basert på tillit og praktisk hjelp og støtte med de virkemidler politiet har til rådighet.

Virkemidlene politiet er i besittelse av for å hjelpe ofre for vold i nære relasjoner inkluderer både pro- og reaktive virkemidler. Politiet er i besittelse av kunnskap og makt og mulighet til etterforskning og anbringelser av trusselutøveren. Samtidig har politiet en del umiddelbare og kortvarige hjelpetiltak som kan bidra til å beskytte ofrene mot flere voldshandlinger og gjøre veien ut av et voldelig parforhold tryggere og enklere. Virkemidlene kan være besøksforbud, voldsalarmer, sikring av personopplysninger eller sørge for i midlertidige oppholdssteder.⁴⁵ Et sentralt virkemiddel i denne sammenheng er den trusselvurderingen politiet kan vedlegge en søknad om å få adressen sperret.

Pr. 1 juli 2002 ble også de første familiekoordinatorene etablert i hvert av landets 27 politidistrikt.⁴⁶ Målet med stillingene var å kunne i møtekomme offeret med veiledning og konkret støtte. Blant annet skulle de bistå med å opprette kontakter mellom offeret og andre tjenester eller, som en skal se seinere ut i rapporten, bistå med praktiske råd i hverdagen.

Alle kvinnene i dette materialet har hatt kontakt med politiet i en eller annen form og anledning. Enkelte av dem har også søkt om bistand utover det etterforskningsmessige, så som søknad om voldsalarm og besøksforbud. Søknad om besøksforbud i prosessen frem mot en adressesperring er blitt innvilget av alle som har søkt. Dette gjaldt syv av informantene. Av de som har benyttet tiltaket mest og oftest er kvinner som forteller at trusselutøveren har begått narkotikakriminalitet og voldskriminalitet rettet mot andre enn kvinnen i dette materialet.

Besøksforbudene er av informantene beskrevet som en bekreftelse på at politiet har trodd på kvinnenes historier. Derimot er besøksforbudet i liten grad beskrevet som et betryggende tiltak. Trusselutøveren har oppsøkt kvinnene uansett hvilke forbud myndighetene har gitt. Dette er da også kjennetegnet ved alle mennene i dette materialet. Mennene har i liten grad reagert positivt på tiltakene kvinnene har benyttet, i den forstand at mannen har gitt opp å oppsøke kvinnene. At mannen

45 NOU (2003). Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet

46 Regjeringens Handlingsplan (2004-2007). Vold i nære relasjoner. Oslo: Justis- og Politidepartementet.

ikke lar seg stanse er hovedgrunnen til at besøksforbudet er beskrevet som lite egnet som beskyttelsestiltak. En annen grunn kvinnene oppgir er at politiet ikke gjør annet enn å fjerne trusselutøveren når han har overtrådt forbudet. At politiet stiller opp og fjerner mannen, er i seg selv en gode som kvinnene beskriver som positivt, men virkningen av politiets innsats er sjelden langvarig. Noen kvinner forteller da også at respekten for politiet er totalt fraværende hos trusselutøveren. Dette gjaldt både menn med et kriminelt rulleblad og menn som aldri har vært i politiets søkelys tidligere. En informant forteller følgende etter at naboen hadde ringt etter politiet og det ble lagt inn anmeldelse på mannen:

Han hører ikke på noen. Han har ingen respekt for politiet heller. Da politiet henla anmeldelsen etter bevisets stilling, gikk han rundt og viftet og veivet og lo så han grein av politiets avgjørelser.

For denne kvinnen førte henleggelsen til en ny runde av ydmykelse og makt demonstrasjon, noe også flere av kvinnene forteller om i materialet. Henleggelsene kan virke som en bekreftelse på at volden han utøver ikke blir tatt alvorlig. Også dette kan være et ledd i den psykiske virkningen mishandlingen har hatt på den enkelte. Det kan også være bakgrunnen for at en tredjedel av informantene i dette materialet ikke har anmeldt saken på egen hånd, slik dette fremkommer i tabell 1 i dette kapittelet. Mange kvinner vet at sakene som oftest blir henlagt. At sakene henlegges eller at politiet ikke greier å stanse voldsutøveren har i følge BRÅ-rapporten om "våld mot kvinner i nære relasjoner",⁴⁷ en problematisk effekt på kvinnene over tid. En henleggelse gir trusselutøveren en betydelig definisjonsmakt og derved også en opplevelse av å ha en "rett" til å fortsette mishandlingen. Å ikke ville anmelde er for noen av kvinnene i dette materialet en måte å verne seg mot den makten mannen vil få, fordi sakene blir henlagt.

Andre grunner til at kvinnene ikke har ønsket å anmelde saken ble oppgitt å være frykt for represalier. Det kan også være at de ikke har krefter til å gå videre med en sak, eller at de ikke vil øke konflikten gjennom en anmeldelse, eller som en av dem uttrykte det: Jeg ble bare sliten og ville ikke sløse bort ressurser på det der og lot være å anmelde saken.

47 Våld mot kvinnor i Nära relationer: en kartläggning. Stockholm: Brottförebyggande rådet, 2002. (BRÅ-rapport 2000: 14)

At kvinnene ikke anmelder sakene kan også bunne i hvordan vold i nære relasjoner behandles og sees på generelt i samfunnet. Her forteller to informanter hvordan oppslag i media var med på å underbygge mannens forståelse av offeret som verdiløst og totalt uten beskyttelse. En av informantene forteller:

Og så har vi medieoppslaget om drap på kvinner og hvordan disse mennene kjører ned dama med barnevogn og hele pakka. Og sånn som mannen min vet du, han sa; se her nå hva de får i straff. Det er jo ingenting! De er jo ute etter kort tid, jo.”

En måte å beskytte seg mot trusselutøveren i perioder hvor dette er aktuelt, er å søke om voldsalarm.⁴⁸ Over halvparten av kvinnene i dette materialet har benyttet seg av tilbudet i løpet av perioden frem mot adressesperringen. Enkelte av dem har brukt alarmer i flere korte perioder om gangen. Kun to informanter fikk avslag på søknad om volds alarm. Begrunnelsen var at truslene ikke var alvorlige nok. De som fikk avslag oppga at de i hovedsak var blitt utsatt for psykisk vold, noe politiet hadde opplyst var for vanskelig å bevise.

En av informantene fortalte at hun ikke ville motta voldsalarm da politiet tilbød henne denne beskyttelsen. Kvinnen var redd for at voldsalarmen kunne provosere mannen. Dersom han så henne med alarm ville han muligens bli sintere. Det var best slik for å ikke skjerpe problemene, sier denne informanten. Etter nye og ganske voldsomme voldsepisoder i det hun forsøkte å flytte fra ektemannen sin måtte hun likevel gi etter for politiets tilbud om alarm.

Flere informanter opplyser at voldsalarmen kan virke provoserende på trusselutøveren. Det samme forholdet viser Bakketeig⁴⁹ til i sin rapport om mobile voldsalarmer. Kvinnene fryktet at mannen kunne bli mer provosert dersom han oppdaget at hun var i besittelse av en alarm. Av den grunn har enkelte kvinner opplevd alarmer som lite betryggende. En av dem sier det slik:

Den volds alarmer er ikke trygg nok. Den er alt for synlig. De jeg har snakket med sier at volden øker når mennene ser at de har fått seg voldsalarm. Det trigger de på en måte. Skulle ønske at det fantes en alarm som var usynlig.

48 I dette materialet er det hovedsakelig snakk om stasjonære alarmer. Kun to informanter har benyttet mobile voldsalarmer.

49 Bakketeig, Elisiv (2006). Mobil voldsalarm – en friere hverdag. Oslo: Politihøgskolen.[PHS-forskning 2006:1]

To av de intervjuede som har benyttet volds alarm ønsket seg en alarm som var så liten at den kunne gjemmes i en klokke, eller i mobilen. To andre informanter mente det var best at alarmeren var tydelig synlig for å skremme trusselutøveren til å holde seg i ro. Hvor effektiv alarmene har vært, har variert, men bildet er noe av det samme som ved besøksforbud. Det er snakk om en trusselutøver som ikke i særlig grad lar seg stoppe av beskyttelsestiltakene. Derimot må det påpekes at mens besøksforbud er en ordning som oftest settes i verk når kvinnene bor for seg selv, hadde flere informanter benyttet alarm, både i hjemmet sitt, men også samtidig som de bodde på et krisesenter. At kvinnene har bodd på et krisesenter har i tillegg til alarmeren gitt dem en viss beskyttelse.

Kun to informanter har benyttet mobil voldsalarm etter adressesperringen. Begge informantene fikk tildelt alarm da de sto oppe i en barnefordelingssak der de var nødt til å treffe trusselutøveren i retten. Ved disse møtene hadde ikke trusselutøveren gått til angrep på dem fysisk. Om grunnen til dette var bruk av alarm eller fordi det var flere mennesker tilstede, er det vanskelig for kvinnene å si noe sikkert om.

De mest positive uttalelsene kvinnene har kommet med ved bruk av voldsalarm, er at alarmeren har vært betryggende i mental forstand. Dette forholdet finner også Bakketeig⁵⁰ i sin undersøkelse, som en positiv sideeffekt av alarmene. For det første kjente kvinnene seg trodd og ivaretatt. For det andre ga det kvinnene en sort selvtillit i hennes daglige gjøremål, skriver Bakketeig. Også dette kan sees på som en del av prosessen kvinnene går gjennom for å bryte ut av et voldelig parforhold; å finne igjen selvtilliten og selvrespekten. Men at noe kjennes trygt ut der og da, gir ikke noen langvarig effekt i den forstand at alarmene har fått mannen til å gi opp truslene, i hvert fall ikke for denne gruppen informanter. Det er derimot uvisst om alarmene eller besøksforbudene har dempet trusselutøverens iver og derved hindret han i å begå enda grovere vold, som for eksempel drap.

50 Bakketeig, Elisiv (2006). Mobil voldsalarm – en friere hverdag. Oslo: Politihøgskolen. (PHS-forskning 2006:1)

Kapittel 3 - Bruk av tiltak som prosess

Innledning

For enkelte informanter har veien mot adressesperringen vart i flere år og som nevnt, også inkludert ulike tiltak. Ofte har kvinnene brukt flere tiltak mange ganger, eller samme tiltak flere ganger over tid. Tiltakene har derimot ikke gitt endelige og klare løsninger på problemene.

Bruk av tiltak over tid betyr for mange en prosess som har grepet inn i både forståelsen av dem selv som ofre, som mødre, som kvinner og som partnere. I løpet av prosessen som har gått forut for adressesperringen har kvinnene eksempelvis møtt ulike mennesker tilknyttet forskjellige instanser. Disse møtene har tilført kvinnene kunnskap og perspektiver på den volden de er blitt utsatt for. Med dette menes at ofrenes møte med autoriteter som politi, barnevern, familierådgivningskontor eller krisesentre, er med på å gi nye bilder og ny forståelse av den volden kvinnene har vært utsatt for. Slik sett vil ethvert møte mellom den enkelte og instansene avgi nye opplevelser og tolkningsmåter og derved også være sentral for den erfaringen kvinnene tar med seg inn i en adressesperring.

Forståelse av eget ståsted, men også av tjenestenes tilbud og arbeidsområder vil kunne danne et visst grunnlag for videre kontakt med tjenestene under adressesperringen, noe som vil bli tatt opp i del IV i rapporten.

I dette kapittelet skal det kort redegjøres for deler av prosessen kvinnene har gått gjennom på vei til en adressesperring.

Bruk av flere tiltak over tid

Å bryte med en voldelig partner har for flere informanter medført mange frem-og-tilbake-flyttinger mellom ulike tiltak eller egen bolig og tilbake til trusselutøveren. Fra annen forskning⁵¹ vet vi at det ikke er så helt uvanlig at kvinnene pendler mel-

51 Se blant annet: Jonassen, Wenche (2003). Krisesentrene 2003: en kommentert statistikk. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Notat/ Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress ; nr 1/2004)

lom tiltak og hjemmet. Vi vet mindre om hvordan ofre for vold systematisk bruker tiltakene og i hvilken rekkefølge tiltakene er anvendt.

Det som er interessant i denne rapporten er å se nærmere på hvilke tiltak som har vært kvinnenes førstetiltak sett i forhold til den tiden de har brukt frem mot en adressesperring. En beskrivelse av en prosess og kvinnenes bruk av tid kan kaste lys over selve prosessen og hvilke behov som kan avdekkes der. Spesielt viktig er dette i forhold til adressesperringens intensjoner; at adressesperring primært skal settes i verk etter at andre virkemidler ikke har vist seg effektive nok. De kvalitative opplysningene om kvinnenes flytteprosesser kan tallfestes på denne måten:

Tabell 4: Bruk av førstetiltak og tid frem mot adressesperringen.

Tiltak	Antall kvinner som har benyttet tiltaket N= 15	Antall kvinners bruk av tid fra førstetiltaket til adressesperring. N=15		
		Kort tid: Opp mot et halvt år	Middels tid: Fra et halvt til 2 år	Lang tid: Mer enn 2 år
Bruk av førstetiltak i prosessen frem mot adressesperring				
Familierådgivningskontor	2		1	1
Sykehus	1	1		
Krisesentre	9		4	5
Flyttet hjem til foreldre	2	2		
Flyttet til egen bolig	1	1		
SUM	15	4	5	6

De som har brukt kortest tid på flytteprosessen frem mot en adressesperring er kvinner som har flyttet direkte til egen bolig eller fått beskyttelse fra foreldrene. Kjennetegnet ved disse informantene er at de er blitt utsatt for psykisk vold. Et annet kjennetegn er at to av dem var svært unge og de hadde ikke barn med trusselutøveren. I disse sakene hadde trusselutøverne ikke noe rulleblad hos politiet. Like rask var flytteprosessen til kvinnen som ble knivstukket etter at hun hadde flyttet og skilt seg fra mannen sin. Denne informanten flyttet rett fra sykehus til sperret adresse. Felles for disse fire informantene er at de ikke har hatt kontakt med andre tiltak i særlig grad i løpet av flytteprosessen, enn politiet.

Familierådgivningskontorene er benyttet som førstetiltak for tre av informantene. For kvinnene har prosessen tatt fra to til fire år. Det samme gjaldt bruk av krisesentrene som førstetiltak. Kjennetegnet ved disse informantene er at de i stor grad har vært avhengig av økonomisk bistand og praktisk hjelp til å finne bolig for å komme seg ut av forholdet. Alle har hatt barn med trusselutøveren og flere av dem har manglet støtte fra familie eller annet nettverk.

Å bryte ut er en prosess

Liz Kellys⁵² beskriver kvinnenes frem og tilbake flyttingen som en prosess. Prosessen består av ulike faser den voldsutsatte kvinnen gjennomgår for å løsrive seg fra volden. I NOU 2003:31 er Kellys forståelse av prosessen beskrevet ved bruk av en tabell som viser hvordan kvinnene får gradvis større innsikt i sitt eget liv gjennom bruk av hjelpetiltak.

Selv om kvinnene ikke bevisst har gått gjennom en prosess av endringer vil kvinnene møte ulike mennesker gjennom tiltakene som kan være med på å endre hennes oppfatning av den situasjonen hun befinner seg i. Prosessene kvinnene forteller om i dette materialet, har blant annet dreid seg om å finne en ny forståelse for det de har opplevd. Spesielt vanskelig er det å se seg selv som ofre for voldelige handlinger.⁵³ Det å se seg selv som offer, er for de fleste en tung prosess, eller som en av informantene uttrykte det: Det er som om du skjems på en måte. *Det er flaut at han driver sånn og behandler meg så ille.*

Det kan ta lang tid før de ser sin egen rolle, sin egen posisjon i forhold til voldshandlingene. Bare det å beskrive ham som farlig var en kneik å komme over, forteller en av informantene:

Jeg huska jeg satt å så på TV mens jeg bodde på krisesenteret. Jeg så et intervju med en kvinne med fordreid stemme og silhuett fortelle hvor ille det var at hun måtte flytte og flytte fra denne voldelige mannen sin. Da satt jeg og tenkte; stakkars henne, men jeg kobla ikke hennes situasjon til min egen, at den var likedan. Det tok måneder før jeg forsto helt hvor farlig han var.

52 Se: NOU [2003]. Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet og: Kelly, Liz (2003) Violence against women and children, innovation and professionalism in policing: VIP guide. Strasbourg: Council of Europe publication.

53 Skjærtun, Kristin (1994). Voldsbilder i hverdagen: om menns forståelse av kvinnemishandling. Oslo: Pax

Oversiktstabell over Kellys prosessbeskrivelse

Stadium	De vanlige reaksjonene hos den voldsutsatte
Den første krisen – de første overgrepene	Mistro og sjokk; påta seg selv skylden. Tilpasse sine handlinger
Forvrengt perspektiv og virkelighetsoppfatning	Angst; forsøk på å fortutse og forhindre mishandlingen: se seg selv gjennom overgriperens øyne; leve med de gode tidene, glemme de dårlige.
Definere mishandlingen	Å kalle oppførselen for mishandling; se seg selv som offer og partneren som overgriper
Reevaluering av forholdet	Tenke på å forlate eller få slutt på forholdet, snakke med andre
Avslutte forholdet	Dette kan kreve flere forsøk og behov for ekstern støtte
Få slutt på volden	Kan forutsette juridiske tiltak

Det skulle flere runder til på krisesenteret og flytting til egen bolig før hun vågde å tenke at det var hun som hadde rett; at volden var hans problem og at hun ikke hadde fremprovosert den slik han hevdet. Flere kvinner i dette materialet snakker da også om tiden de trenger til å bearbeide voldshendelsene for å komme seg videre i sitt eget liv. Det er snakk om en erkjennelse av situasjonen de er i og hva volden har ført til av konsekvenser for den enkelte. En slik erkjennelse endrer derimot ikke kvinnes innstilling en gang for alle. Det kan ligge mange rester av problematikken i offeret lenge etter at mishandlingen har opphørt. Selv etter at han har innrømmet volden og fått en bot for forholdene for fire år siden, måtte en av informantene likevel overbevise meg flere ganger i løpet av intervjuet om at hun ikke hadde provosert mannen: *Det vil jeg bare si til deg, at jeg har ikke ønska å provosere han i det hele tatt, det kan jeg si med hånden på hjertet.*

Det kan virke formålsløst og ganske utrolig at kvinner som er utsatt for vold flytter tilbake til voldsutøveren etter en periode på krisesenter. Det samme gjelder det å anmelde volden for deretter å trekke den tilbake, slik Haaland, Clausen og Schei⁵⁴ beskriver dette. Spesielt vanskelig er det å forstå denne frem-og-tilbake flyttingen når en vet at volden eskalerer når de vil bryte ut av forholdet, noe de fleste i materialet både poengterer og har erfart: *Jeg visste ikke hvor ille det skulle bli. Det ble nesten*

54 Haaland, Thomas, Sten-Erik Clausen og Berit Schei (2005). Vold i parforhold – ulike perspektiver: resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge. Oslo: Norsk Institutt for By og Regionsforskning. INIBR-rapport 2005:3

verre etterpå, uttalte en av informantene. En annen informant beskrev de mange flyttinger frem og tilbake på denne måten:

Ja, det er rart at det skjer, ja helt følt, men det er det at hjemme kan en beskytte seg mer enn når du ikke vet hvor han er og hva han har i tankene. Du bare vet veldig sikkert hva han er kapabel til. Er du hjemme kan du flykte.

Å prøve å forutse og kontrollere volden beskriver Kelly⁵⁵ som et stadium av fortrengte perspektiver og virkelighetsoppfatning. Dette fører til et forsøk på å spå hva som vil skje videre, men også samtidig forhindre mishandling. At virkelighetsoppfatningen på dette stadiet er forvrent, mener Kelly henger sammen med at kvinnene fortsatt ser seg selv med voldsutøverens øyne. Dette fører lett til at hun glemmer de vonde handlingene og minnes de gode stundene. Kvinnenes pendling frem og tilbake mellom mannen og hjelpeinstanser er også beskrevet av Eliasson,⁵⁶ som en bevegelse mellom behovet for kjærlighet og dyp fortvilelse over volden som skjer. Det handler i så måte om det romantiske kjærlighetsidealet vår Skandinaviske kultur er bygget på, skriver Hydén.⁵⁷ I det romantiserte idealet finnes ikke vold, men kun en fullstendig harmoni mellom maskulinitet og femininitet. Tatt i betraktning den posisjonen kvinnene ofte har, som ivaretager av familielivet, kan kvinner oppleve det som sin oppgave å oppfylle mange av de idealer vi bygger våre liv på. Dette gjelder både i forhold til kjærlighetslivet og i familielivet. Det er snakk om et tradisjonsbundet ansvar om å skape en familie der det er godt å være. Ikke minst er det viktig å fremstille familien utad som et trygt sted for barna å vokse opp.⁵⁸ Disse idealene harmonerer lite med vold og undertrykking.

Men det å ha en voldserfaring har også en annen side. Etter mange år i et mishandlingsforhold har kvinnene lang erfaring i å takle voldshandlinger, finne ut av hans tilstand og vite med stor sannsynlighet når han vil utføre voldshandlingene, skriver

55 Kelly, Liz (1990). Journeying in reserve: possibilities and problems in feminist research on sexual violence. I: *Feminist Perspectives in Criminology*. Loraine Gelsthorp and Allison Morris (ed). Philadelphia: Open University Press

56 Eliasson, Mona (1997). *Mäns våld mot kvinnor: en kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Natur och Kultur.

57 Hydén, Margareta (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet*. Falköping: Liber

58 Se bl. a: Hennem, Nicole (2002). *Kjærligheten og autoritetens kulturelle koder: om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. [NOVA-rapport; 19/02]

Bakketeig.⁵⁹ Å flytte fra mannen gjør at kvinnene samtidig mister kontrollen over trusselutøveren. En kvinne reflekterer over dette på denne måten:

Jeg tenker jo hele tiden at jeg kunne gått fra den mannen før, men det handler om at du sitter i en situasjon der du har kontroll på ritualene hans, at du veit hvordan han vil oppføre seg, når han vil slå til. Går du ut av forholdet har du ikke lenger noen kontroll. Du kjenner ikke lenger hva han foretar seg, hvordan ritualene hans er og når tid han brygger seg opp med aggresjon.

Det kan se ut til at flere mekanismer settes i sving samtidig. Det ene er et spørsmål om å håndtere volden på en oversiktlig måte i en kontekst der kvinnene kan ha oppsikt med hva som skjer. Det andre er å ikke provosere ham til ytterligere voldshandlinger. Dette kan blant annet skje gjennom flere frem og tilbake flyttinger der han gradvis får vent seg til hennes fravær.⁶⁰ Å ikke flytte tilbake etter et første opphold på et krisesenter kan provosere mannen og gjøre ham farligere for kvinnene enn han var før:

Hadde jeg flytta for meg sjøl første gang jeg var på krisesenter, så hadde han drept meg. Han hadde blitt mer sinna da enn om jeg flytta hjem til han. Da følte han vel at han hadde kontroll på meg, da jeg flytta hjem.

Et forhold kvinnene i dette materialet beskriver som problematisk er å ha barn med trusselutøveren. Å ha felles barn og gjerne litt større barn, kan se ut til å ha hatt en innvirkning på den tiden som har gått forut for addressesperringen. For mange betyr det å ha barn at de drøyer og venter litt, at de håper og tror på at familielivet skal ordne seg. Dette forholdet er blant annet beskrevet hos Hydén.⁶¹ Voldsutsatte kvinner bærer som kvinner flest på idealer om familielivet og det å være foreldre. For enkelte har idealene vært en hemske som har fått kvinnene til å drøye prosessen i det lengste, i håp om at trusselutøveren vil endre seg:

59 Bakketeig, Elisiv (2006). Mobil voldsalarm – en friere hverdag. Oslo. Politihøgskolen. (PHS forskning 2006:1)

60 Se blant annet: Green, Anders (2002). Vad händer efter min polisabmälan? en intervjustudie med personer utsatta för vold av närstående. Uppsala: Polismyndigheten i Uppsala Län.

61 Hydén, Lars- Christer (1997). "De otaliga bärettelserna." I: Att studera bärettelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv. (red) Lars-Christer Hydén og Margareta Hydén. Stockholm: Liber

Vi har barn så vi vil jo prøve mange ganger og få det til, men den siste gangen bodde jeg der lenge for da forsto jeg at han aldri ville endre seg. Da må vi bare finne en annen måte å gjøre det på og finne et liv som er stabilt.

Prosessene kvinnene gjennomgår dreier seg om en erkjennelse av at dette ikke er en forbigående hendelse men et mønster de ikke kan mestre å komme ut av aleine. Til dette har kvinnene behov for at utenforstående kan bidra til å gjøre livet levelig etter et brudd med trusselutøveren.

Møte med profesjonene som del av prosessen

Lindgren⁶² er en av dem som er opptatt av at voldsproblematikken vanskelig kan løsrives fra tiltakene og mennesker den utsatte kvinnen møter. Volden og tiltakene henger i hop, både som en akutt løsningsstrategi, men også som et definisjons-spørsmål og en forståelsesmåte kvinnene skal leve med i tiden fremover. Heri ligger faren for den sekundære viktimisering, skriver Lindgren.

Hvordan kvinnene er blitt møtt vil danne et visst grunnlag for videre kontakt med tjenestene, men også være med på å befeste eller endre den enkeltes forståelse av seg selv og den situasjonen de befinner seg i. Som en kunne se av tabellene i forrige avsnitt har prosessen ut av et voldelig forhold omfattet kontakt med ulike typer tjenester. Det mest brukte tiltaket er krisesentrene. Flere kvinner har benyttet krisesentrene mange ganger i løpet av prosessen før de til slutt har greid å bryte ut av forholdet.

På spørsmål om krisesentrene som egnet tiltak, mener to av kvinnene at krisesentrene var et dårlig tilbud. Kvinnene mente det var lite hjelp å hente. Lokalene var nedslitte og det var overfylt av hjelpetrengende kvinner, noe som gjorde det vanskelig å få hjelp til egne saker. Mange ganger kunne det ta dager før kvinnene fikk snakket med dem som arbeidet ved sentrene, noe som skapte fortvilelse og bitterhet.

62 Lindgren, Magnus, Karl-Åke Perttersson och Bo Häggglund (2004): "Brottsoffer i fokus – förslag till förbättringar." I: Utsatta och sårbara brottsoffer. Lindgren, Magnus, Karl-Åke Perttersson och Bo Häggglund (red). Stockholm: Jure Förlag

De aller fleste i dette materialet har en helt annen opplevelse av krisesentrene. Selv om sentrene har vært fulle, og av og til blitt opplevd som bråkete med mye barnegråt og uro om natten, har krisesentrene i stor grad blitt betegnet som en reell og kjærkommen hjelp på veien ut av forholdet. En av informantene forteller:

Krisesenteret har betydd mye, veldig mye. Jeg var jo heldig da jeg kom inn, at det var så få der en periode så det ble god tid til å prate og fortelle. Så vi snakket mye med vaktene, men vi andre brukte også hverandre ganske mye. Det var veldig oppklarende. Vi hjalp jo hverandre da, men vi har jo ikke noe felles sånn utover alt dette her, så det var mest støtte mens vi bodde på krisesenteret, og da ble vi jo litt knytta til hverandre da, litt avhengig av å få støtte og slikt

De vanskeligste møtene gjelder familierådgivningskontorene og sosialkontorene. Kritikken av instansene er beskrevet som; *noe av det verste jeg har opplevd*. Det handler om å ikke bli forstått og lyttet til eller imøtekommet med respekt. Det handler også om å møte en instans som ikke tar voldstruslene på alvor. Kvinnene i dette materialet har tydeligvis møtt tjenester der voldsproblematikken har vært et ikke-problem. Dette innebærer, skriver Liane,⁶³ at voldsproblemene fornektes og i verste fall omdefineres til kvinnenes problematiske forestillinger.

Et eksempel på dette er en kvinne som hadde søkt hjelp gjennom sosialkontoret for å leie en leilighet mens hun bodde på et krisesenter. Hun endte opp med et bosted hundre meter fra sin tidligere partner. Som begrunnelse for dette mente kuratoren ved sosialkontoret at bostedet var svært så praktisk på grunn av besøksordninger mellom far og barn. Dette til tross for at kvinnen hadde flyttet fra bolig til bolig, til krisesentre og gjort bruk av besøksforbud og voldsalarm som ekstra tiltak, uten at dette hadde stanset trusselutøveren. Disse opplysningene kjente kuratoren, men tilla dem liten vekt.

En annen informant forteller om sitt møte med et familierådgivningskontor som en av de verste opplevelsene hun har hatt i løpet av prosessen frem mot en adressesperring. Kvinnen fikk et ultimatum av terapeutene. Enten måtte hun flytte fra mannen

63 Se eksempelvis: Liane, Vibeke (2002). "Familieterapeuter vet lite om vold." I: Embla, 7 (4) : 22-23. og: Liane, Vibeke (2002). "Familieterapien svikter kvinnene og barna." I: Embla, 7 (4) : 20-22

sin umiddelbart, eller de ville melde henne til barnevernet med anbefalinger om at de tok barna fra henne. Valget var ganske enkelt og hun skaffet seg en leilighet og flyttet med ungene. Etter noen uker fikk hun en telefon fra familierådgivningskontoret, som fortalte at mannen hennes hadde forsøkt å ta sitt eget liv. De ga uttrykk for at mannen trengte henne og at hun burde stille opp for å hjelpe ham.

Jeg tenkte med en gang; stakkars han. Han har det vondt. Dette var jo litt min feil. Jeg ble forvirret, og så ble jeg med på forslaget om felles terapi. Men det nytter ikke å forhandle når vi sitter sammen, ved siden av en du frykter. Jeg var bare redd og kunne ikke være ærlig.

Kvinnen beskriver opplevelsen ved familierådgivningskontoret som nesten verre enn volden hun var blitt utsatt for. Ennå ligger hun våken om natten i mareritt forteller hun, med en stor og ekkel skyldfølelse for all volden som har skjedd henne. At familierådgivningskontoret kan oppleves problematisk er beskrevet av Braverman⁶⁴ som en konsekvens av familierapeutenes forståelse av kjønn. Fokuset i terapisisuasjonen er gjerne rettet mot mannens behov og mannens forståelse av virkeligheten, og mindre på kvinnens måte å se problemene. Terapeutene tar ofte kvinnens innsats og engasjement som en selvfølge. Det er mannen som har et uttalt og iboende behov for forståelse, mens de kritiske spørsmålene uteblir.

Hvordan kvinnene er forstått og tolket tydeliggjøres også i kvinnenes beretninger om møte med politiet. Flere av informantene har møtt politiet i ulike situasjoner og opp til flere ganger i løpet av prosessen. I dette bildet er det to skarpe skiller. Det ene handler om politiets opptreden der mannen til informanten har hatt et kriminelt rulleblad og der den tidligere partneren har vært en "vanlig borger". Der kvinnene har hatt en partner med kriminelt rulleblad, viser kvinnen til de mest problematiske erfaringene med politiet. Kvinnene har opplevd seg nedlatende behandlet og avvist som uviktige. Kvinnene mener i disse sakene at politiet har vært mer opptatt av mannens vold ute på byen, eller om han har solgt illegale rusmidler, enn av den volden han har påført henne. Denne gruppen informanter hadde i stor grad fått politiet akutt tilkalt. Svært få av dem hadde i denne fasen av prosessen anmeldt mannen på egenhånd, i frykt for represalier fra mannen og i frykt for å bli dårlig behandlet av politiet.

64 Braverman, Lois (1988). "A guide to feminist Familie Therapy." I: Journal of Psykoherapy & the Family, 3 (3)

Dette bildet snur imidlertid når en ser på kvinner som ikke har vært samboere med ”kjenninger” av politiet. Dette er kvinner som også har hatt befatning med politiet i en akutt situasjon, men som har opplevd politiet som reddende engler, som en av informantene uttrykte seg. I disse sakene har kvinnene opplevd at politiets fokus utelukkende har vært sentrert om å hjelpe ofrene og hindre mannen i å begå nye handlinger.

Det andre skillet går nettopp på gapet mellom positive og negative erfaringer mellom akutt og ikke akutt kontakt med politiet, uavhengig av om mannen har vært kriminelt belasta eller ikke. Kvinner som har oppsøkt politiet på egenhånd for å anmelde saken forteller at de ofte har følt seg nedlatende behandlet og ikke blitt tatt på alvor. En av kvinnene forteller:

Jeg anmeldte mannen min, men politiet gjorde ingenting. Enda jeg var både redd og forslått. Politimannen sa at de ikke hadde kapasitet til slike saker og han var veldig nedlatende og spurte om jeg mente at han skulle sitte der og vokte på døren min. Han var ikke særlig hyggelig. Til slutt fikk jeg beskjed om at det ikke var noen vits å anmelde han så ofte, men jeg vet ikke hvorfor de sa dette den dag i dag. De syntes jeg kunne samle opp noen meldinger og da anmelde flere forhold samtidig. Jeg trengte ikke å melde han så ofte, mente de da.

At den voldsutsatte burde samle opp anmeldelser før hun kontaktet politiet er et forhold som forteller om dårlig bedømming av situasjonen, og på mange måter også en forsømmelse av politiets oppgave; å forebygge kriminalitet. På dette området viser blant andre Hjemdal⁶⁵ til et viktig poeng. Ved å ta voldsofre på alvor og ved å stanse en trusselutøver, kan en hindre mange voldsepisoder årlig. Det samme forholdet poengterer Stanko,⁶⁶ på en litt annen måte. Som tidligere vist i dette prosjektet, er Stanko opptatt av manglende forståelse for ofrene som ett av de største problemene ved politiets møte med misshandlede kvinner. Ved å gripe den situasjonen kvinnene befinner seg i og sette i gang tiltak så raskt som mulig, kan politiet hindre nye voldshandlinger. Betingelsene er at politiet har satt seg inn i hvordan kvinnene tenker i forhold til volden og at politiet setter inn tiltak deretter.

65 Hjemdal, Ole Kristian (1997). Voldsarbeid i Norge: Oversikt over tiltak og tilbud. Oslo: Høgskolen i Oslo. [HiO-notat 1997 nr. 38]

66 Stanko A. Elisabeth (1989). "Missing the mark? Policing battering". I: Women, policing, and male violence: International perspectives. Jalna Hamner, Jill Radford, and Elisabeth A. Stanko (ed.). London: Routledge

En annen informant opplevde møtet med politiet på en annen måte, etter å ha levd under ekstrem kontroll i mange år. Kontrollen hadde gjort henne mer eller mindre handlingslammet. Det eneste ”språket” hun hadde forholdt seg til i flere år i hjemmet, var de ordene som bestemte og tok avgjørelser på hennes vegne. For henne ble politiet for vagt og forsiktig å forholde seg til.

Jeg er sikker på at visst politiet hadde sagt, at nå drar vi hjem til deg og pakker kofferten, så drar du med en gang, så hadde ting blitt mye lettere. De kunne sagt det slik, så hadde jeg trodd på dem og jeg hadde gjort det de hadde fortalt meg at jeg skulle gjøre.

Når kvinnene beskriver det å bli møtt på en god måte, trekkes også politiet frem. En av kvinnene forteller om en slik episode der hun ble så redd mannen, at hun måtte ringe politiet. Hun hadde gjemt seg med barna på badet mens mannen knuste det som kunne knuses inne i leiligheten. Hun forteller:

Jeg tror politiet ville hjelpe, men de var vel ganske maktesløse. De kunne bare holde han en kort stund. Det var frustrerende, selv om det også var flott å ha denne politimannen på mobilen min mens det sto på som verst. Han var veldig rolig, og de kjente mannen min godt, men kunne ikke gripe inn.

Selv om politiet ikke har kunnet gripe inn og fjerne problemene en gang for alle er det viktig for kvinnene at de blir møtt med respekt. Dette kan skje på mange måter. En kvinne forteller om en slik hendelse da politiet ble akutt tilkalt. I den situasjonen var det betryggende å høre at politiet kjeftet på mannen hennes, slik at han forsto at det var galt å utsette familien for vold. Han ble i hvert fall litt mildere stemt etter den hendelsen, for en stund, men nok til at det ble lettere for kvinnen å gå inn i prosessen mot et endelig brudd.

At politiet lytter, eller sier at kvinnene bare må ringe om det er noe, er forhold flere av kvinnene tar frem som god hjelp på veien. Det kan dreie seg om enkle saker som å bli kjørt til kritesenteret, at politiet er i møtekommende og at de viser at de begriper situasjonen.

Hvordan instansene møter kvinnene i løpet av prosessen setter spor og får visse konsekvenser. Materialet viser her at de letteste prosessene beskrives nettopp av dem som har flyttet rett til egen bolig eller hjem til foreldre eller til slektninger. Dette betyr ikke at de har hatt det enkelt, men at prosessene har bydd på færre vanskelige erfaringer og dilemmaer i møte med ulike instanser. Et annet kjennetegn ved de som har hatt de letteste prosessene er at de ikke har hatt barn med trusselutøveren. Dess flere barn og dess større barn, dess vanskeligere beskrives både prosessene og tiden frem mot et brudd med partneren.

Når kvinnene snakker om veien mot en adressesperring, er det mest de tunge, mentale belastningene de ønsker å beskrive. I denne perioden har kvinnene ofte mye å ta stilling til og noen synes det er vanskelig å stå i presset om både å bryte følelsesbånd, mestre mannens reaksjoner og ta seg av barn eller greie å følge opp yrkesmessig, eller sagt på denne måten:

En har nok med det psykiske for det må en jo takle helt aleine og i seg sjøl, mens det andre kan en få litt hjelp til om det var tilrettelagt bedre. Det er spesielt viktig i den første tida, da er alt så vanskelig og en står så aleine.

Kvinnene er ganske aleine i sin prosess. Ingen av mennene har tatt ansvar for at handlingene opphører, heller motsatt. Det er kvinnene som i overmål har oppsøkt ulike tiltak for å endre voldsbildet. De fleste tiltak er da også rettet mot at kvinnene tar initiativ og oppsøker virkemidler som beskytter henne og barna gjennom alarmer, besøksforbud eller bruk av krisesentre. Adressesperring er også et tiltak som fordrer handling, initiativ og engasjement fra kvinnens side. Ved å være den aktive ansvarliggjør kvinnene seg selv for volden. Samtidig blir de møtt som hjelpeløse ofre, noe som vil bli tatt opp i del IV i denne rapporten.

Hvilken betydning tiltak og prosesser har hatt over tid for kvinner utsatt for vold i nære relasjoner finnes det svært lite forskning på. En større undersøkelse vil her kunne avdekke hvordan tiltakene fungerer i sammenheng med hverandre og tiltakenes effekt for den enkeltes livskvalitet. En slik undersøkelse vil også gi mer kunnskap om tiden etter det endelige bruddet med en voldelig partner, både for mødre og barna.

Sammendrag del II

Veien mot en adressesperring har medført en lengre prosess for flere informanter. For enkelte har prosessen vart opp mot fem år. En mindre andel av kvinnene i dette materialet har flyttet nærmest direkte på sperret adresse etter et kort opphold hos slektninger eller i egen bolig.

Kvinnene har benyttet ulike tiltak. I overmål har dette bestått av krisesentrene og politiet. Gjennom politiet har en del kvinner fått innvilget voldsalarm og besøksforbud. Krisesentrene er stort sett blitt brukt som akutt beskyttelse mot voldshandlinger. For enkelte har krisesentrene også bidratt med praktisk og mental støtte etter at kvinnene har flyttet for seg selv. Enkelte har også benyttet familierådgivningskontorene som tiltak. Noen kvinner har kun brukt venner og familie for å komme seg ut av forholdet, i tillegg til en politianmeldelse. I tillegg har enkelte også benyttet seg av familierådgivning, advokater og religiøse grupper for å greie å bryte ut av forholdet.

Hvilke tiltak som er benyttet har sammenheng med voldens synlighet og trusselutøverens øvrige kontakt med politiet. Der volden har vært synlig og hørbar i form av fysiske ødeleggelse, har dette ofte ført til akutt flytting til et krisesenter ved hjelp av politiet. Spesielt har dette skjedd der trusselutøveren har vært ruset eller der politiet har hatt gjerningspersonen i kikkerten for andre forbrytelser enn volden mot kvinnene. Samlet sett har åtte av mennene et kriminelt rulleblad.

Informantenes bruk av tiltak har likhetstrekk med det man generelt vet om bruk av tiltak hos kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. Flere typer tiltak brukes samtidig og mange flytter frem og tilbake mellom tiltak og trusselutøver før de bryter ut av forholdet. Tiltakene har utvilsomt hatt en akutt funksjon som hjelp og støtte under til dels skjerp omstendigheter. Dette gjelder både tilkalling av politiet og bruk av krisesentrene. Tiltak som voldsalarm og besøksforbud har for kvinnene betydd en bekreftelse i det å bli trodd, selv om flere av dem også snakker om voldalmen som provoserende på mannens atferd. Besøksforbudet er dertil beskrevet som lite praktisk egnet idet trusselutøveren som oftest har brutt forbudet.

Adressesperringen har for de fleste kommet etter flere forsøk på å løse problemene gjennom allerede etablerte tiltak. Dette er da også hensikten med tiltaket, at adress-

esperring skal benyttes der andre virkemidler ikke har vist seg effektive nok. Hva som skal forstås med effektive virkemidler er et spørsmål om hvilke mål en ønsker å oppnå gjennom de ulike virkemidlene.

Relevant i denne sammenheng er å se nærmere på andre typer funksjoner tiltakene har hatt for kvinnene i dette materialet. For en del informanter har blant annet tiltaket hatt en viktig funksjon som prosess og utvikling, som for enkelte har vart opp mot fem år. Prosessen har bidratt til at kvinnene har fått en mulighet til å endre sin forståelse av å være offer for voldshandlinger. Til dette har kvinnene hatt behov for utenforstående som kommer inn med andre forståelser enn den måten trusselutøveren har forklart voldshandlingene.

De mange frem-og-tilbake-flyttingene har også gitt kvinnene en viss kontroll med voldshandlingene. Gjennom en gradvis utflytting til et trygt tilholdssted har kvinnene i større grad kunnet forhandle med trusselutøveren. Flere snakker her om å finne en sort balanse i relasjonen til trusselutøveren, ved å pendle mellom hjemmet der de har oppsyn med og direkte kan passe seg for voldshandlingene, og det å søke tilflukt og håpe at han ikke finner dem. Dette siste innebærer også at kvinnene ikke lenger har kontroll med hvor mannen befinner seg eller hvor sinna han er.

I løpet av tiltaksprosessen har den enkelte opprettet kontakt med ulike tjenester, noe som har gitt både positive og negative erfaringer. De positive opplevelsene har gitt kvinnene selvtillit, men også tillit til at instansene kan hjelpe dem videre. De negative erfaringene som følger en mangelfull håndtering fra offentlige instanser og hjelpeapparat, er spesielt viktige å fange opp. Belastningene av å bli møtt på en nedlatende måte kan følge kvinnen i år fremover i tid og være til hinder, eksempelvis mot å søke hjelp fra offentlige tjenester mens de lever på sperret adresse. Som en skal se i redegjørelsen i del IV, utgjør erfaringer fra denne perioden en forskjell, nettopp i tilliten til offentlige instanser.

I møte med politiet forteller flere av kvinnene at ikke er blitt ivaretatt på en god måte, verken i akutte tilkallinger eller ved anmeldelse av saken på egen hånd. Etter adressesperringen har derimot tilliten endret seg til det motsatte, noe som vil bli tatt opp i del IV.

Veien mot adressesperring kan imidlertid ikke utelukkende knyttes til prosesser og bruk av ulike typer tiltak. Materialet viser også at enkelte har gått nærmest direkte over på adressesperring. Denne gruppen har hatt få eller ingen flyttinger frem og tilbake og noen av dem har ikke benyttet andre tiltak enn anmeldelser til politiet. Disse kvinnene snakker mindre om en prosess som har gått forut for adressesperringen, eller om forhandlinger med trusselutøveren. For disse kvinnene har bruddet vært umiddelbart og absolutt. Et fellestrekk ved disse informantene var at de ikke har felles barn med trusselutøveren.

Det som er felles for **alle** informantene, er at trusselutøveren ikke har latt seg stanse. Uansett hvilke tiltak kvinnene har benyttet, eller om prosessen har vart lenge eller kort, ligger problemet i at trusselutøveren fortsetter å true kvinnens liv.

Del III

Den problematiske deltagelsen

Innledning

Hvilke konsekvenser har tiltaket for den enkeltes livskvalitet er en problemstilling som har fokusert kvinnenes yrkestilknytning, helseproblemer, nettverk og kontakt med foreldre og søsken. Opplevelse av påpasselighet, isolasjon og ensomhet er forhold kvinnene selv har trukket frem som betydelige konsekvenser av adressesperringen. Det samme gjelder kvinnenes opplevelse av fremtidsutsikter etter en adressesperring. Disse sistnevnte konsekvensene av en adressesperring vil bli belyst som eget tema i del VI.

Hvordan adressesperringen har fortont seg for den enkelte må imidlertid relateres til noen sentrale kjennetegn ved selve tiltaket:

Adressesperring kode 6 er ment å være et kortvarig tiltak, begrenset inn til ett år om gangen. Hensikten er å kunne tilby den enkelte et pusterom og tid til å bygge seg opp ved at adressen sperres mot innsyn, både for private og for ansatte i offentlige tjenester. Samtidig er tiltaket et bevisst vern mot at kvinnen utsettes for videre voldshandlinger.

Ved en adressesperring kode 6 er det ikke nok at adressen gjøres utilgjengelig mot innsyn fra myndighetenes side. Vedkommende kan fortsatt bli oppsøkt dersom bosted, arbeidssted og vennekretsen er kjent for trusselutøveren.

For at tiltaket skal ha en betydning som vern må den enkelte selv fylle tiltaket med egnede funksjoner. Dette betyr at søkeren til en adressesperring må flytte til ny

bolig og nytt nabolag. Søkeren må opprette nye abonnementer på telefon og barna må bytte skole og barnhage. I enkelte tilfeller må det også opprettes et nytt nettverk for både kvinnene og barna.

I praksis betyr en adressesperring kode 6, at den enkelte **blir frakoblet samfunnet**. Vedkommende står ikke oppført som borger, som innbygger i en kommune eller som en del av et nabolag. Frakoblingen skjer også sosialt ved at personen på sperret adresse må gjøre seg mest mulig usynlig.

Tiltaket er imidlertid ikke forbundet med oppfølging eller spesielle støtteordninger til den som har adressesperringen. Når tiltaket trer i kraft er søkeren til adressesperringen overlatt til seg selv og må mestre livet og hverdagen ut fra de ressurser vedkommende har tilgjengelig.

Hensiktene med en adressesperring er gode, men står også i kontrast til at samfunnsdeltagelse er en viktig forutsetning for å fungere som menneske og for å kunne opprettholde liv og hverdag. Frakoblingen gjør det vanskelig å delta eller knytte seg til samfunnet på en enkel måte. I spennet mellom frakobling og deltagelse synliggjøres de dilemmaer kvinnene møter under adressesperringen. Ved all tilkobling og deltagelse til samfunnet, yrkesmessig og sosialt, øker risikoen for at hun kanskje kan bli funnet av trusselutøveren.

Kapittel 1 vil ta opp forhold forbundet med kvinnenes skifte av bosted og nettverk. I dette ligger at kvinnene ofte har brutt med eller fått endret relasjonene til sitt gamle nettverk, øvrig familie og venner. Materialet viser hvilke implikasjoner det er for kvinnene å skulle koble seg til samfunnet som hemmelige borgere i et nytt miljø.

Kapittel 2 er forbeholdt kvinnenes forsørgelse av seg selv og eventuelle barn. Her tas temaer som utdanningsnivå, trygdeytelser og sykmeldinger opp som viktige aspekter ved kvinnenes forsørgelsesbyrder. Også økonomiske problemer og gjeld fra tiden før adressesperringen blir tatt opp i dette kapitlet.

Kapittel 3 handler om isolasjon, som er en av de mest problematiske konsekvensene av en adressesperring. Materialet viser her en utstrakt opplevelse av ensomhet i en kontekst av frykt for å bli funnet og frykt for hevn.

Kapittel 1 - En ny tilværelse

Innledning

De fleste kvinnene i dette materialet har levd på sperret adresse i ett til tre år. Fire av dem har hatt sperret adresse i 5 til 6 år. En av kvinnene har levd på sperret adresse i 17 år, først gjennom egne tiltak, deretter ved adressesperring fra 1996. Dette gjør erfaringene forskjellige. Samtidig finnes der en tråd som berører de fleste.

I dette kapittelet redegjøres det for konsekvenser adressesperringen har hatt i forhold til flytting til nytt bosted og nye miljøer. Materialet viser at kvinnes etablering på nye steder har ført med seg både lettelser og ekstra belastninger. Kvinnene har på den ene siden behov for å være minst mulig synlig i sitt nye nabolag, for å sikre sin anonymitet. På den andre siden har kvinnene behov for en tilknytning til samfunnet.

Fordi trusselutøveren kjenner kvinnes nære familie, har enkelte informanter kjent seg tvungen til å bryte bånd til foreldre og søsken. Om ikke bruddet alltid har vært totalt for alle, har relasjonen mellom informantene og den øvrige familien endret innhold på en inngripende måte. Her er det aktuelt å se nærmere på hva kontakten med familien har hatt av betydning, relatert til kvinnes flyttinger til ny og hemmelig adresse.

Men å koble seg til samfunnet med et hemmelig utgangspunkt har ført til mange avvisninger. Ikke alle banker vil ha dem som kunder og teleoperatører vil ikke la dem abonnere på telefon. Kvinnene har derfor måttet ty til ulike typer løsninger for å få tilgang på de godene de trenger.

Nytt nabolag og nytt nettverk

Å få innvilget adressesperring er noe alle i dette materialet har beskrevet som en lettelse. Uten adressesperring ville livet deres vært i alvorlig fare. Slik sett er tiltaket kjærkomment, sier alle kvinnene i dette materialet. Det er en beskyttelse. *En veldig god beskyttelse og gir trygghet.*

Som beskyttelse og vern mot ytterligere voldshandlinger har tiltaket vist seg effektivt.

Kun tre informanter er blitt funnet av trusselutøveren. Ingen av kvinnene har derimot blitt utsatt for nye voldsepisoder som følge av at de er blitt funnet. En grunn til dette er at mennene ikke har rukket å utøve vold før politiet har kommet inn i bildet. Ved disse tilfellene har politiet hjulpet kvinnene videre, både gjennom beskyttelse og ved å fjerne mannen i det ene tilfellet der han tok seg inn i kvinnens leilighet, noe som vil bli beskrevet videre i del IV.

Ingen av de andre informantene er beviselig blitt funnet av trusselutøveren. Enkelte har derimot flyttet fordi de har sett mannen i nabolaget eller hatt mistanker om dette, men uten at de har vært sikre på om han har funnet bostedet deres. Noen få har flyttet flere ganger etter innvilgelse av sperret adresse, grunnet uro og mistrivsel. De fleste har kunnet bo på samme hemmelige adresse i over ett år uten å ha blitt oppsporet. Noen av informantene har bodd på samme adresse i opp mot fire år sammenhengende. Felles for alle er at de har flyttet fra sitt opprinnelige hjem eller der de bodde sist trusselutøveren fant dem.

Flytting til et nytt bosted på sperret adresse har ført kvinnene til kommuner de i liten grad har vært kjent med på forhånd. Leilighetene er i underkant av halvparten av tilfellene blitt formidlet gjennom det åpne marked. I de andre tilfellene har kvinnene fått tilbud om et sted å bo gjennom familie, venner og sosialkontoret. De fleste har leid leiligheter eller hus, fremfor å kjøpe eget. På den måten er de vanskeligere å oppspore. Kun få informanter har dessuten hatt økonomi til å kjøpe egen bolig, noe som vil bli tatt opp seinere i rapporten.

Som følge av flytteprosessen forteller de aller fleste om store omstillinger. Ungene har fått nye skoler og nye barnehager. Jobber er sagt opp, likeså telefonabonnement og andre tilknytninger til samfunnet. Eiendeler og ting de har samlet på har de reist fra. Ofte har de flyttet fra hus og hjem i full fart uten å ta med seg viktige ting som pass eller vaksinasjonskort for ungene eller resepter til viktige medisiner.

Når kvinnene har flyttet til ny og hemmelig adresse er det ingen i kommunen som har kjent til at hun har bosatt seg der. Kvinnene har derfor ikke fått tildelt fastlege, eller blitt tilskrevet av helsestasjonen for de som har små barn. Dette er velferds-

goder og rettigheter for alle borgere.⁶⁷ Det samme gjelder den obligatoriske skolegangen for barn, som i tillegg til en velferdsgode også er en plikt. Men litt større barn har ikke stått oppført som skolepliktige og mødrene har selv måttet finne ut av hvilken skolekrets barna har tilhørt. Fordi de ikke har stått oppført som borgere i kommunen, har de heller ikke fått tilsendt brosjyrer over viktige saker som skjer i lokalmiljøet. Det kan være helsetilbud som eksempelvis mammografi, men også feiringer og tilstelninger og andre forhold som er med på å skape et samfunn og et miljø.

Informanter som har flyttet til mindre byer og tettsteder, noe som gjaldt de fleste av dem, har ofte opplevd dette som en ekstra belastning. På mindre steder er folk vant til å kjenne til hvem som bor hvor og hva folk bedriver. Alle prater og folk formidler gjerne det de ser og det de hører for på den måten å inkludere innflytterne, eller motsatt. Samtidig vil denne pratingen mellom folk på stedet være ensidig der kvinnene ikke deltar eller får komme til orde med sin variant av fremstillingene.

Det er mange nysgjerrige mennesker og rektor pratet med alle lærerne på skolen om dette (at de bodde på sperret adresse), for det kom tilbake til meg i en foreldresamtale der jeg skjønnte at disse opplysningene bare kunne komme fra rektor.

En av informantene var også sikker på at betrodde folk i offentlige stillinger i kommunen hadde fortalt folk i bygda om adressesperringen. Hun kjente seg særdeles ubekvem ved tanken. For henne kjentes det verre ut at offentlig ansatte pratet om henne, enn at naboene pratet seg i mellom. Denne informanten hadde dårlige erfaringer med offentlig instanser fra tidligere. I møte med politiet og sosialkontoret hadde hun kjent seg mistenkeliggjort og hadde fått en del uro som følge av sine tidligere opplevelser, noe som vil bli nærmere beskrevet i del IV.

Å flytte til et nytt sted kan fort føre til en lukket tilværelse. Dersom noe skulle skje, finnes der få eller ingen kanaler mellom kvinnene og samfunnet for øvrig. Flere av informantene hadde da også fått råd fra politiet om å finne seg en god nabo å snakke med, nettopp for å unngå en alt for lukket tilværelse.

⁶⁷ Se blant annet: Kjønsstad, Asbjørn og Aslak Syse (2001). Velferdsrett 1: grunnleggende rettigheter, rettssikkerhet, tvang. Oslo: Gyldendal akademisk

Noen av informantene som har fulgt rådet fant seg gode naboer å snakke med. I ett av tilfellene hadde kvinnen tatt kontakt med et ungt par uten barn. For sønnen hennes ble dette en sosial kontakt opplevelse av en mann som var imøtekommende og hjelpsom. Det som også var viktig, mente denne kvinnen, var at disse naboene hadde en aksepterende holdning overfor henne. Spesielt var det godt å kunne slippe å være redd for å røpe seg, eller som denne informanten uttrykte det: *Jeg kan ikke i evigheter gå og bære på en hemmelighet. Dette at noen har kontakt med oss, gir livet en mening.*

Å ta kontakt med en nabo er en god tanke bygget på forståelsen av nettverk som beskyttende for enkeltindividet. Nettverk kan derimot ha en motsatt effekt, skriver Klefbeck og Ogden.⁶⁸ Der nettverkene er belastende og problemskapende, forsterkes den enkeltes sårbarhet i relasjon til de andre. Spesielt problematisk er dette dersom en person er avhengig av nettverket og har få muligheter til å søke støtte eller tilknytning til andre typer nettverk.

I to tilfeller i dette materialet har opprettelse av kontakt med en nabo ført til ekstra belastninger. Den ene informanten som forteller om dette, tok kontakt med et eldre ektepar. Hun fortalte dem kort om situasjonen sin, men resultatet ble ikke som hun hadde tenkt seg. De meldte henne først til barnevernet og deretter til politiet fordi de mistenkte henne for å drive med noe kriminelt. Deretter opplevde hun at andre naboer kom på døren hennes og ville ha henne ut av borettslaget. Naboene så på henne som en risiko, der også nabolaget kunne bli involvert og trukket inn i ubehaget dersom hun ble boende.

Den andre kvinnen forteller en lignende historie, men her var det ungene hennes det gikk ut over. Naboene begynte å kjeft og klage på alt hun eller barna foretok seg. Som resultat våget hun nesten ikke å gå ut for døren og måtte stadig hente barna inn dersom naboene var ute. Hun mente selv at hun hadde blitt en sydebukk for alt som kunne gå galt i nabolaget. Ikke kunne hun ta til motmele heller, i frykt for at alt for mange fikk kjennskap til at hun bodde på sperret adresse.

68 Klefbeck, Johan og Terje Ogden (2003). Nettverk og økologi: problemløsende arbeid med barn og unge. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget

Behovet for et nettverk og medmennesker å samhandle med, er viktig både for det praktiske liv og for menneskers velvære,⁶⁹ skriver Schieflo.⁷⁰ En kan også si dette med Inge Bø: ”Mennesket er uheldbredelig sosialt” (s. 32). Men å søke kontakt med nye naboer og nytt nettverk er i utgangspunktet vanskelig der relasjonen er bygget på hemmeligholdelse. Gjennom hemmeligholdelse og tilbakeholdenhet, blir informantene synlige, men ikke på en tillitsfull måte. Hemmeligheter kan virke mer mistenkelige enn åpen dialog. Problemene må også sees i forhold til den spesielle situasjonen kvinnene er i. Mange har brukt år av livet på å flykte fra vold og trusler. De bærer med seg mye uro og mye vaksomhet. Dette gir seg utslag i både handlinger og væremåter som for andre kan synes noe underlige.

Dette er kvinner du sjelden finner ute på lekeplasser, der sosiale bånd knyttes. De blir heller lett forstått som den ”underlige” familien, som ikke inviterer folk inn til seg, som ikke benytter verandaen selv på fine solskinsdager og som ikke deltar i nabolagets aktiviteter. Dette er kvinner som plutselig setter fra seg handlevognen og løper ut av butikken fordi hun har sett noe urovekkende, noe hun ikke kan snakke med noen om.

Dette er også mødre som ikke lar gutten delta på fotballturneringen fordi turneringen er lagt til det stedet faren hans bor, eller som går vakt utenfor skolegården fordi hun har fått kjennskap til at trusselutøveren er blitt sett i nærheten og oppfører seg slik sett ganske underlig. Dette er også mødre som ikke stiller opp på vårfesten med kaker sammen med de andre, i redsel for å bli funnet, men også i redsel for å sette andre mennesker i fare.

Bare det å vise seg ute blant folk kan føre til frykt for at noen ser eller kjenner dem igjen. Hva skal de si, når de kommer til et nytt sted uten å røpe hvem de er? Dette er spørsmål de fleste har måttet ta stilling til:

I begynnelsen var det helt grusomt. Det første halvåret i hvert fall. Siden jeg har dialekt, så hørte jo alle hvor jeg kom fra og de spurte jo, men det var vanskelig å svare folk. Jeg bar liksom på noe jeg ikke våget å snakke om. Det var veldig følt.

69 Bø, Inge [2004]. Barnet og de andre. 3 utg. Oslo: Universitetsforlaget

70 Schiefloe, Per Morten [1992]. ”Sosiale nettverk.” I: Perspektiver på sosialt nettverk. Fyrand, Live (red.) Oslo: Universitetsforlaget

For å unngå for mange spørsmål med påfølgende frykt for lekkasje, hadde noen av informantene laget seg historier de kunne fortelle til naboer eller til andre fremmede. *Du håndplukker jo alle du snakker med og hvem du vil si hva til og du lærer deg å lyve og det blir du ekstra flink til.*

Balansegangen mellom sannhet og løgn kan derimot være en utfordring sier en av informantene. Hun forteller at alle løgnene hun etter hvert kom med til utenforstående ble vanskelig å takle fordi hun ikke greide å huske hva hun hadde sagt til hvem.

Hemmelige borgere

Å være en fullverdig samfunnsborger fordrer i dag visse tilknytninger til goder som informasjon og kommunikasjon. Det kan være snakk om kommunikasjonsformer som post, telefon eller internett. Dette er medier og innretninger som binder enkeltindividet til samfunnet og er den tilgangen alle er avhengig av for å få tilsendt stemmesedler, bankkort, bli tildelt fastlege eller kunne orientere seg på et arbeidsmarked for å nevne noe. Kvinnene i dette materialet kan vanskelig få hverdagen til å fungere uten å koble seg til noen av de innretningene som nettopp fordrer tilgjengelighet til kvinnes adresser. Samtidig må de også ivareta hovedmålet med en adressesperring, om å ikke gjøre seg synlig.

For å få tilgang på brev og regninger på en betryggende måte har alle informantene opprettet en egen postboks gjennom sitt lokale postkontor. For de fleste har det vært greit å få kontakt med en betrodd innen postverket, som har avtalt å legge all posten i en postboks, uten at de selv har vært nødt til å fortelle postkontoret hvor de har hatt sin reelle adresse. Noen unntak finnes likevel, spesielt på litt større steder der personalet har et mer perifert forhold til folk som anvender postkontorene. I disse tilfellene har kvinnene måttet ta kontakt med posten sentralt for å få ordnet med en hemmelig postboks. I enkelte tilfeller oppgir kvinnene at Skattedirektoratet har vært behjelpelig med å opprette en postadresse til dem. Det som i denne sammenhengen ikke har vært noe problem, er tilgangen på postkasser på de stedene der postomdelingen er lagt til den lokale kjøpmannen. Dette har fungert vel så greit som ved et postkontor.

Vanskeligere har det vært å finne strømleverandør. Noen leverandører vil ikke skrive avtaler med folk uten fast adresse og kvinnene forteller ofte om telefoner og korrespondanse frem og tilbake i lang tid før de endelig har funnet en løsning på problemene. Det samme forholdet beskriver informantene når det gjelder abonnement på en dagsavis, eller det å ha en TV og betale kringkastningsavgift. De som skriver ut regningene godtar ikke at vedkommende ikke har en offentlig tilgjengelig adresse.

Av og til forteller informantene at de må gi opp underveis. Å skaffe seg en bil, var for to av dem ganske problematisk fordi bilen måtte registreres og betalinger av veiavgifter var betinget av en fast adresse. For en av kvinnene, som hadde et yrke innen helsevesenet som fordret reisevirksomhet på kort varsel, ble imidlertid saken løst i det Tollvesenet satte bilen på folkeregisteret sentralt.

Det tyngste løftet informantene forteller om gjelder det å få tilgang på en telefon. Nesten alle informantene viser til en tungvint prosess for å ta opp et mobilabonnement. Svært få av kvinnene i dette materialet har greid å opprette en avtale med en leverandør etter adressesperringen. På dette området er det ikke forskjell på de ulike teleleverandørene. Svaret kvinnene har fått fra alle teleoperatørene er et konsekvent nei, uansett hvordan kvinnene har forsøkt å forklare situasjonen sin. En av informantene forteller:

Jeg skulle tegne meg et abonnement med Tele 2, men det gikk ikke fordi jeg hadde sperret adresse. Jeg ga de tilgang på lønnskontoen min slik at de så at jeg hadde normal betalingssevne, og jeg viste til at jeg hadde betalt regningene mine punktlig, men det gikk ikke. Jeg var frustrert og lei meg. Da var det en kollega som sa: Vi skriver abonnementet på meg, sa hun og da fikk jeg telefon.

De fleste i dette materialet har vært avhengig av velvillig hjelp utenfra for å få tilgang på en telefon. Løsningen på problemene har stort sett kommet fra imøtekommande ansatte i det offentlige, naboer, venner og kollegaer. Hvem som har endt opp som den velvillige hjelperen er bunnet i tilfeldigheter og kvinnes kontaktnett med tidligere venner og øvrig familie. Enkelte har fått abonnementet skrevet over på et offentlig kontor, som sosialkontoret, trygdekontoret eller barnas skole. Om-

trent halvparten av kvinnene har benyttet slektningers navn for å få et mobilabonnement.

At de fleste har benyttet seg av andre når de tar opp bestilling eller abonnerer på noe, innebærer at disse personene i realiteten står ansvarlig for regningene, noe som fordrer en stor grad av tillit til informantens troverdighet.

Bruk av postboks eller abonnement på en avis eller det å ha et fjernsyn, har kvinnene på ulikt vis greid å finne løsninger på. Vanskeligere har det vært å motta eksamenspapirer, lønn, eller søke om skoleplass. Dette er forhold som fordrer at kvinnene bruker eget navn og adresse. For eksempel ønsket en av informantene å fullføre videregående skole, men fikk alle søknadene i retur fordi hun ikke hadde noen adresse. Foreldrenes adresse var i et annet fylke og derved kunne de ikke være til noen hjelp. Hun holdt nesten på å gi opp da hun fikk den åttende søknaden i retur. Grunnen til at hun tilslutt fikk en skoleplass var en sekretær fra skolekontoret som ga henne en skoleplass ved å bruke sin egen adresse.

Det de fleste har slitt med er å få lønna satt inn i banken. En lønnskonto i banken er av mange beskrevet som et nåløye. Kvinnene forteller om lengre tids korrespondanse og mange runder med avvisninger før de har fått opprettet en bankforbindelse. Begrunnelsen for avvisningene er som en av kvinnene uttrykker det, at: *Man bor ikke i en postboks, mente banken og ville ikke ha meg som kunde.*

Å koble seg på samfunnet uten å røpe sin identitet er også forbundet med andre typer problemer enn å skaffe seg en telefon, lønnskonto og postboks. Mange av kvinnene har hatt behov for å møblere nye hjem med bruksgjenstander de har flyttet fra eller tidligere bare leid eller lånt. Å anskaffe møbler, komfyrer og kjøleskap, betyr at disse må fraktes hjem, til kvinnes adresse, noe som har bydd på til dels store vansker. De som leverer varene må kjenne adressen der varene skal leveres og betaler kvinnene med kort, kan navn og bosted kobles og derved også røpes. For enkelte har dette medført dyr og tungvint frakt av gjenstander. Ofte har de handlet på steder langt unna bostedsadressen. Deretter har de fått levert varene ved en annen adresse enn der de bor, før de har fått en ny leverandør til å levere varene til kvinnes adresse.

Kontakt med øvrig familie

Sosial deltagelse og pleie av familierelasjoner forvanskes for de aller fleste under adressesperringen, eller som en av informantene uttrykte det: *Det blir aldri helt bra mellom oss som familie. Alt har liksom gått i stykker.*

Proessen som har gått forut for adressesperringen har ofte dreid seg om kvinnen, trusselutøveren og felles barn. Den øvrige familien har sjelden vært inne i prosessen på en aktiv og deltagende måte. Unntaket er de yngste informantene som ble forsørget av sine foreldre da de ble utsatt for vold.

Bakgrunnen for at den øvrige familien har stått på sidelinjen i løpet av prosessen kvinnene har gått gjennom, er flersidig. Det handler delvis om tiltak som ikke inkluderer den øvrige familien. Tiltakene er i stor grad individretta, der pårørende ikke er aktuelle aktører. At tiltak er rettet mot den enkelte er ikke særlig påfallende for vold i nære relasjoner, men gjelder også andre typer tiltak.⁷¹ Konsekvensene viser seg derimot som problematiske i etterkant, der kvinnene isoleres gjennom en adressesperring. Det handler også om kvinnenes hensyn til gamle foreldre, geografiske avstander og om forventninger til at voksne kvinner i vår kultur skal ordne opp i livet sitt på egenhånd. Samtidig viser dette materialet at den øvrige familien er de viktigste brikkene i kvinnes og barnas liv, der disse er tilstede på en positiv måte.

Hvorvidt kvinnene har hatt kontakt med øvrig familie etter adressesperringen er bestemt av flere forhold. Det kan være at trusselutøveren har så god kjennskap til den øvrige familiens aktiviteter og bosteder at kvinnene lett lar seg spore opp når hun har kontakt med dem. Det kan også være at trusselutøveren truer den øvrige familien dersom informanten fortsetter å ha kontakt.

Tre av de yngste kvinnene i materialet forteller om foreldre og søsken som både praktisk og mentalt har stilt opp som støttespillere. Familien har trådt til med hjelp til å kunne bo trygt, med økonomisk hjelp og med oppmuntring. For de kvinnene

71 Tanken om å bruke ofrenes øvrige nettverk som del av tiltak mot vold i nære relasjoner er ikke blitt særlig aktualisert som tema fra myndighetenes side. Innen psykiatrien og i barnevernsarbeidet gjøres det derimot visse forsøk på å trekke inn familien som ressurs for den som er hjelpetrengende, eller i flyktningsarbeid og i rusomsorgen for å nevne noen aktuelle instanser. Se blant annet: Solberg, Anne (2003). Hjelp til barn som har foreldre med psykiske lidelser. Oslo: Norsk Institutt for oppvekst, velferd og Aldring. [NOVA skriftserie; 4/2003]

som har hatt hyppigst kontakt med familien, har dette derimot fått en del vanskelige følger. Omkostningene er at trusselutøveren har sendt slibrige og truende tekstmeldinger på mobilen til søsken og foreldre.

Etter flyttingen begynte han å ringe og sende sms til de andre i familien også, med rare lyder og det var tydelig erotiske lyder og jeg hørte at han onanerte og stønnet. Det var veldig ille. Noen ganger tok vi av røret bare for å roe ham, men uten å gidde høre på han. Om jeg ikke tok telefonen så kunne vi få opp mot 36 ubesvarte anrop i løpet av den neste halvtimen.

Det største problemet er når sms-truslene har kommet til yngre tenåringssøsken. Her har informantene kjent seg fortvilte, spesielt der tenåringene har reagert med angst og uro. En av informantene forteller også at faren hennes fikk nerveproblemer en periode fordi han var overlesset av dårlig samvittighet fordi han ikke greide å beskytte datteren sin og de andre i familien. Han ble gående sykmeldt i en lengre periode.

Trass i ulike belastninger på den øvrige familien forteller disse unge informantene at kontakten med foreldre og søsken er blitt lettere etter adressesperringen. Begrunnelsen ligger i den bekymringen foreldrene hadde i den perioden kvinnen var samboende med trusselutøveren. Ofte isolerte han henne mot kontakt med den øvrige familien. Familien hadde derfor små muligheter til å finne ut hvordan døtrene hadde det.

I tillegg til å være en praktisk støtte, representerer også den øvrige familien kvinnene og barnas mentale og sosiale nett. Å pleie kontakt med familien har dreid seg om tilhørighet, både for dem selv og barna. Her kan enkelte informanter fortelle om god støtte fra foreldre og søsken, selv om kontakten stort sett foregår per telefon:

Jeg har hatt sterke bånd til familien min. Men jeg vågde ikke å kontakte familien de første åra. Han truet jo ikke bare meg, men alle rundt meg også. Han truet foreldre og søsken og deres barn. Etter hvert har jeg tatt mer kontakt og de har vært til enorm hjelp. De har forstått situasjonen min og har støttet meg hele veien.

At det er de yngste i materialet som forteller om en omfattende støtte fra familien har en mulig sammenheng med foreldrenes relative unge alder. Nærliggende er det også å tenke at dette er en generasjon som har vokst opp med en åpnere holdning til vold i nære relasjoner enn det som er tilfelle for generasjonen før dem.

Gamle og syke foreldre øker ofte informantenes sårbarhet. Mange i dette materialet har foreldre som er over pensjonsalder. Problemet er å skulle forklare og fortelle hva som har skjedd. Like vanskelig er det å skulle belaste gamle mennesker med bekymringer og uro rundt den volden kvinnene har opplevd. Gamle og syke eller enslige foreldre har i dette materialet også vist seg å være i en spesielt sårbar situasjon for trusselutøverens utspill, noe som seks av informantene forteller en del om.

I en del tilfeller har trusselutøveren oppsøkt de eldre, truet dem, lurt dem for penger, men også holdt dem under oppsikt for på den måten å hindre kontakt mellom kvinnen og hennes familie. En forteller:

Foreldrene mine har vært urolige mange ganger og sett at han har vært i nærheten av der de bor, med bilen sin. Faren min mista helt livsgnisten. Han ble jo pressa veldig for penger av eksmannen min og han turte ikke noe annet enn å gi fra seg pengene. Men han hadde lagt igjen bevis for dette på telefonsvareren så faren min anmeldte han, men han kom ingen vei med saken.

Spesielt vanskelig har det vært for informantene der de gamle foreldrene er blitt syke under plagingen. To av foreldrene døde mens dette pågikk, noe som ble opplevd som en uverdigg avslutning på livet: *Det gikk på helsa løs for de gamle. Dette tok noe av livsgnisten fra faren min som døde mens det sto på som verst.*

Mange gir uttrykk for hjelpeløshet i forhold til gamle foreldre. Kvinnene opplever at de ikke strekker til og at de ikke får oppfylt egne forventninger om å være voksne døtre til gamle mennesker. Når trusselutøveren plager foreldrene til informantene, har dette flere ringvirkninger. Det åpenbare er det uverdige i å plage de gamle. Det andre er at kvinnene mister et nettverk og en familierelasjon som for mange innebærer viktige bånd, spesielt under en adressesperring. Tap av nettverk er tap av den sosiale samhandlingen som skaper trygghet og velvære.⁷² Men tap av familierelasjoner er ikke bare kvinnenens problem. Et like stort problem er at dette forstyrrer

og ødelegger relasjonen mellom barna og deres besteforeldre. *Jeg kan ikke sende tvilingene over til dem da for da er de i stor fare. Han vet jo hvor de bor. Det tør jeg ikke.*

For barn på sperret adresse vil brutte familieband gjøre dem ekstra utsatte for det presset en lukket oppvekst utgjør, noe som vil bli tatt opp videre i del V. Å ha barn med trusselutøveren betyr også at ungene har band og tilknytninger til farens familie. Omtrent halvparten av informantene som har barn med trusselutøveren, forteller at de prøver å ha en viss kontakt med sin tidligere svigerfamilie, men ikke uten forbehold. Spesielt der faren til barna har eller har hatt rusproblemer. Flere av dem som har hatt tidligere partnere med rusproblem, forteller også om en svigerfamilie med de samme vanskene. En av dem forteller at det lengste hun ville strekke seg i forhold til farmoren til barnet, er at hun har ringt for å fortelle at barnebarnet er i god behold. Noen ganger har hun sendt bilder og tegninger til farmoren, men aldri noe mer, sier denne informanten: *Hun er jo prega av et liv med rusproblematikk, så jeg stoler liksom ikke helt hundre prosent på henne.*

Redselen for at barna skal bli presset til å røpe adressen er hovedgrunnen til at kvinnene har minimal kontakt med barnas fars-familie. Problemet har også vært at svigerfamilien ikke har villet akseptere at sønnen deres har utøvd vold mot kvinnen. I enkelte tilfeller har dette ført til en skjerp situasjon for ungene. Som en av informantene ga uttrykk for: *De bare psyket henne (barnet) bort fra meg ved å si at jeg løy og at jeg var slem og slike saker. Det ble vanskelig å oppdra et barn med slik motstand.*

Venner og vennskap

Vennskap er beskrevet som den viktigste relasjonene kvinnene har under adressesperringen, eller som en av dem sa; Venner betyr alt og masse. Venner betyr noen å betro seg til, noen å stole på og kunne gi sin tillit til. Venner betyr også det å kunne motta besøk eller ringe til noen når hverdagen blir for tung. Venner er nettverk, og på den måten en sikring mot ensomhet og isolasjon, skriver Halvorsen.⁷³ Spesielt viktig er dette, skriver Halvorsen, i en tid hvor den enkelte samfunnsborger på

72 Se: Klefbeck, Johan og Terje Ogden (2003). Nettverk og økologi: problemløsende arbeid med barn og unge. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget

73 Halvorsen, Knut (2005). Ensomhet og sosial isolasjon i vår tid. Oslo: Gyldendal akademisk

mange områder løsrives fra det kollektive. I et individretta samfunn der målet er å oppfylle den enkeltes livsprosjekt, er båndene til venner vel så betydningsfullt som bånd til den øvrige familien.

Venner representerer også økt sårbarhet for kvinner på sperret adresse. Sårbarheten ligger i at de ikke har så mange mennesker å forholde seg til, men også fordi venner gjør kvinnene lettere å oppspore. Økt sårbarhet har også en sammenheng med at gamle venner har avvist dem på grunn av adressesperringen. Flere informanter har opplevd at venner forlot dem som følge av adressesperringen. Alt ble veldig hemmelig og kvinnene ble ikke fullt så tilgjengelige lenger. Noen av informantene mente at adressesperringen hadde skjerpet situasjonen i negativ retning, slik at vennene følte seg utsatt ved å opprettholde kontakten:

Det som ofte har skjedd er at venner har trukket seg fordi de ikke greier å høre på min historie. Og jeg forstår dem godt. Det er belastende å høre hvor følt det er, og det er vanskelig å forstå at ting er så ille som det er. Folk har trukket seg unna meg. Til slutt vil du ikke fortelle noe til noen. Det er for belastende å bli avvist gang på gang.

Å bli avvist av venner er en frykt mange kan bære på og som de fleste av oss strekker oss langt for å unngå. Informantene forteller mer om det motsatte. Når venner forlater dem, er det vanskelig å foreta seg noe som gjenoppretter vennskapet. Mange gir uttrykk for at de kjenner seg låst, sosialt sett. De har problemer med å delta sammen med andre eller invitere folk hjem til seg eller gjøre aktiviteter sammen med venner for å prøve å holde ved like relasjonen. Ofte kjenner de seg som en belastning for vennskapet fordi livssituasjonen deres alltid må legge premisser for enhver kontakt. Gjensidighet, som et fundament i et godt og trygt vennskap, kan være vanskelig, om ikke umulig å praktisere. Enkelte beskriver dette som å bli fattig, mentalt sett.

Situasjonen kvinnene står i gjør at mange har forståelse for vennenes frykt for å bli trukket inn i noe vanskelig. Noen forteller også om venner som er redd for at trusselutøveren skal begynne å plage dem dersom de fortsetter vennskapet. For kvinnene i dette materialet er vissheten om at han også kan plage vennene en ekstra byrde, som de kjenner seg hjelpeløse i forhold til.

Refleksjonene kvinnene gjør seg forteller om stor grad av empati med venner som har forlatt dem, men også om den frykten de har for at trusselutøveren skal finne de menneskene de omgås. Å ha bånd til andre betyr å være ekstra sårbar fordi de opplever at det er mer enn deres egen ensomhet som står på spill.

Her er det nærliggende å tenke etablering av nytt nettverk som en måte å demme opp om kvinnes sårbarhet. En opparbeidelse av nytt nettverk og nye venner er derimot en sjeldenhet i dette materialet. Selv om flere av kvinnene har bodd på samme sted i mange år har situasjonen for noen av dem hindret dem i å skape nye relasjoner. Å stole på noen etter år med vold og trusler kan også for enkelte oppleves svært vanskelig. Kvinnes angst for det ukjente har for noen ført til en væremåte som gjør at folk ikke kommer dem i møte, men heller synes at de er litt fiendtlige og avvissende i væremåten.

Et kjennetegn ved den volden informantene har opplevd er at flere av dem har levd i sterk isolasjon tidligere. Slik dette er beskrevet av Giertsen,⁷⁴ er isolasjon et av de mest slående kjennetegn på denne typen vold. Flere av kvinnene har kun hatt kontakt med mannens nettverk og mannens familie. Andre er blitt hindret mot å pleie kontakt med egen familie, mens enkelte har isolert seg selv for ikke å røpe den volden som har foregått i familien. Uansett grunn, forteller de fleste i dette materialet om utstrakt opplevelse av isolasjon den gangen de levde sammen med trusselutøveren.

For de tre kvinnene med utenlandsk bakgrunn i dette materialet har det vært spesielt vanskelig å knytte seg til et godt nettverk, både før og etter adressesperringen. Kvinner med minoritetsbakgrunn er ofte både sosialt og økonomisk avhengige av mannen. Ofte er mannen det eneste bindeleddet mellom kvinnene og samfunnet utenfor, skriver Dalen, Rygvold og Tangen.⁷⁵ Dette er gjenkjennelig også i dette materialet. En av dem hadde knapt snakket med andre enn medlemmer av familien før adressesperringen fant sted. Etter at hun flyttet for seg selv, greide hun ikke å knytte relasjoner på egen hånd. Det eneste nettverket hennes var ”besøkspersoner”

74 Giertsen, Hedda (2003): "Voldens sosiologi." I: Tidsskrift for sjelesorg, nr. 4, Oslo. Se også: Skjørten, Kristin (1998). Når makt blir vold: en analyse av seksualisert vold i parforhold. Oslo: Institutt for kriminologi og Strafferett, UiO. (KS-serien; 4/88)

75 Dalen, Monica, Anne-Lise Rygvold og Reidun Tangen (red.) (1999). Mangfold og samspill : om minoriteter og avvik i familie og samfunn. Festskrift til Barbro Sætersdal. Oslo: Universitetsforlaget

fra en veldedighetsforening, samt noen samlinger i året i regi av det lokale krisesenteret. Disse små kontaktflatene ble dertil beskrevet som viktige lyspunkt i kvinnens liv, noe som viser viktigheten av det som skjer i en tiltaksprosess. Denne sistnevnte kvinnen har bygget alle sine nye relasjoner på mennesker hun fikk kontakt med i løpet av prosessen før adressesperringen.

Tilknytning til ulike grupper i løpet av prosessen før adressesperringen ble også beskrevet av andre kvinner i dette materialet. Enkelte kvinner er blant annet blitt oppfordret av familiemedlemmer til å ta kontakt med grupper og foreninger for å finne en tilhørighet. For en av dem ble kontakten opprettet fordi hun ikke hadde noen kontakt med sin øvrige familie. Grunnen til dette var at trusselutøver også hadde utøvd vold mot resten av kvinnens familie og hun valgte derfor av hensyn til dem å bryte kontakten.

Stort sett har kvinnene tatt kontakt med religiøse grupper fra Statskirken og Frikirkelige miljøer. For det meste beskrev kvinnene tilknytningen som en mental støtte og et sted å søke trøst mens kvinnene bodde på et krisesenter eller flyttet frem og tilbake mellom mannen og egen bolig. Etter adressesperringen har disse gruppene fungert som vennegrupper og som nettverk for den enkelte kvinnen og hennes barn. Men dette gjaldt kun tre av informantene.

De få som lyktes i å finne nye venner, forteller derimot om gode opplevelser. Noen av dem snakker om gleden av å få seg venner for første gang etter at de flyttet fra partneren sin: *Jeg var bare kjent med hans venner og de han kjente, og noen felles venner. Men nå har jeg funnet mine egne venner. De meste kjenner jeg fra jobb. De kan jeg stole på.*

Kapittel 2 - Yrkesdeltagelse

Innledning

Yrkeslivet er den viktigste arenaen kvinnene har behov for å knytte seg til for å mestre hverdagen. Det er snakk om å forsørge seg og om det å kunne betale regninger og mestre sine utgifter. På dette området viser materialet at flere av kvinnene har mer gjeld enn de greier å betjene. Ofte er dette gjeld fra den gangen de levde sammen med trusselutøveren og som de er blitt sittende alene om å betjene i etterkant.

Yrkeslivet er også en arena for sosiale kontakter, for nettverk og vennskap, på godt og vondt. De gode sidene handler om å treffe noen å prate med. Isolasjonen blir mindre på den måten. De vanskelige sidene er at ikke alle arbeidsgivere setter pris på det de har å fortelle om livssituasjonen sin. Like problematisk er det for enkelte kvinner at hjemmesituasjonen er for krevende til at de mestrer en yrkesdeltagelse i full stilling. Herunder vil blant annet kvinnenes bruk av sykmeldinger være en konsekvens av det presset hun står i og har stått i, i tiden før adressesperringen.

De vanskelige sidene ved yrkeslivet er forbundet med kvinnenes utstrakte frykt for å bli oppdaget, på vei til og fra et arbeidssted. Også dette hører med til spørsmål om informantenes yrkestilknytning.

Arbeid

Materialet viser store variasjoner angående yrkestilknytning. Enkelte informanter hadde liten eller ingen yrkeserfaring de fikk adressen sperret. Andre hadde en gang i tiden hatt store ambisjoner om en yrkeskarriere etter en lang utdanning, men de var i mindretall. På mine spørsmål om yrkesmessige utfordringer og karriereønsker etter adressesperringen, ristet ofte kvinnene på hodet. Innfallsvinkelen var i svært liten grad aktuell, heller malplassert og intetsigende mente noen av informantene som ikke hadde noe særlig å si til spørsmålene mine. Konklusjonen fra de som hadde noe å si om dette temaet kom fra kvinner som en gang i tiden hadde hatt karriereønsker. For denne lille gruppen var spørsmål om karriere noe som ikke lenger vedrørte dem.

Yrkestilknytning for dette utvalget informanter vil i stor grad dreie seg om en del minstemål. Det handler om å få seg en jobb, om det å greie å stå i en jobb og det å mestre de økonomiske utgiftene.

Om en forsøker å visualisere informantenes yrkestilknytning, ser dette slik ut i reine tall:

Tabell 1: Informantenes yrkestilknytning.

Yrkestilknytning under adressesperringen	Antall informanten N= 15
Yrkesaktive	10
Trygdet	2
Skole/overgangsstønad	3
SUM	15

Ti av kvinnene i dette materialet var yrkesaktive på intervju tidspunktet. De øvrige var hjemmeværende og trygdet eller gikk på skole. Yrkesmessig hadde halvparten middels til høy utdanning, derav to med universitetsutdanning. Den andre halvparten fordelte seg mellom yrkesfaglig utdanning, ufaglærte, skoleelever og en hjemmeværende.

To av informantene hadde trygdeytelser. De tre andre som ikke var i arbeid, hadde ulike former for overgangsstønader knyttet til utdanning og skolering. Dette gjaldt tre ganske unge kvinner, der to ikke hadde fullført videregående, mens den tredje gikk på høyskole. En av dem hadde også små ekstrajobber mens hun utdannet seg.

Litt over en tredjedel av de yrkesaktive informantene har hatt store problemer med å finne seg arbeid etter adressesperringen. De yrkesaktive informantene forteller at de ofte har fått avslag på søknader om arbeid. Dette gjaldt i overmål kvinner med lav utdanning, men med lang yrkeserfaring. Selv forklarer noen at avvisningen fra arbeidsgivere ofte har vært begrunnet i at de hadde sykmeldt seg ofte på tidligere arbeidssteder og at de hadde skiftet arbeid svært ofte.

Ikke overraskende gjaldt dette kvinner som kunne se tilbake på en lengre prosess for å komme seg ut av det voldelige parforholdet. I løpet av prosessen før adressesper-

ringen har kvinnene ofte vært sykmeldt i perioder da voldshandlingene ble for synlige og vanskelige å kontrollere. Resultatet har vært hyppig skifting av arbeidssted.

Sett på denne måten har volden og prosessen for å komme ut av voldsproblemene påført kvinnene ekstra belastninger på ulike nivå. En kan her snakke om voldens konsekvenser som like sentral å gripe tak i som voldens handlinger, slik Hjemdal uttrykker dette i politiets håndbok.⁷⁶ Virkningene av volden kan slå ut som slitasjeproblemer, mangel på selvtillit og manglende overskudd og energi til å orke å stå i et arbeid i full stilling, noe som vil bli tatt opp i neste avsnitt. For denne gruppen informanter viser virkningene av volden og truslene seg som et hinder mot å søke eller bli tilsatt i en stilling.

Enkelte ganger har det kommet frem i materialet at arbeidsplassen ikke har ønsket å tilsette noen som lever i hemmelighet. Slik sett er adressesperringen en hemsko som mistenkeliggjør dem. Der de likevel er blitt tilsatt, men med arbeidsgiverens skepsis som utgangspunkt, har kvinnene opplevd seg overvåket og ekstra kontrollert i arbeidstiden. Andre ganger har kvinnene fått avslag fra arbeidsgivere fordi de har manglet referanser fra tidligere arbeidsgivere. Å ikke kunne legge frem gode og utfyllende referanser er et forhold de fleste yrkesaktive kvinnene beskrev som et problem. Kvinnene begrunnet mangelen på referanser med at trusselutøveren har kjent til de tidligere arbeidsplassene. Ved fremlegg av referanser har den nye arbeidsgiveren kunnet ta kontakt med tidligere arbeidssted og derved økt risikoen for lekkasje.

En av informantene løste dette ved å ta seg små vikarjobber. Med det som utgangspunkt har hun kunnet lage seg nye referanser. Etter tre år på sperret adresse fikk hun seg til slutt en fast stilling. Ikke alle har hatt muligheten til å gjøre det på den måten, spesielt ikke kvinner med lav utdanning og liten arbeidserfaring fra tidligere.

Deltagelse i yrkeslivet betyr for de fleste en risiko for å bli oppdaget. Frykten ligger i det å bevege seg fra hjemmet til arbeidsstedet gjennom den samme reiseruten hver dag. Ved å lage seg faste rutiner kan kvinnene lettere bli oppdaget av trusselutøver-

⁷⁶ Hjemdal, Ole Kristian (2002). Politiets behandling av familievoldssaker. Håndbok for politiet, 2002. Oslo: Politidirektoratet

en. Like viktig som yrkesdeltagelse er derfor mulighetene kvinnene har til å komme seg usett fra og til arbeidet. I det minste har de ønsket seg en reiserute som har gitt dem muligheter til å endre og bytte reiseveg, slik at han ikke har kunnet oppsøke henne gjennom hennes rutinemessige handlinger. Dette forholdet har vært spesielt vanskelig for kvinner som har bosatt seg på mindre steder. På landsbygda finnes få alternative reiseruter og ved bruk av kollektivtrafikk blir kvinnene etter hvert godt synlige for folk flest.

Sjansene for å bli oppdaget har også vært et problem der kvinnene har måttet delta i yrkeslivet på en måte som synliggjør dem. Noen av informantene hadde da også yrker med stor grad av synlighet, så som lærer, frisør og butikkansatt. For kvinner med høyere utdanning var problemet med synlighet allerede aktuelt fra den dagen de eventuelt ville få tilsetting i en stilling. To av informantene hadde i så måte en utdanning innenfor nøkkelstillinger som tradisjonelt er blitt annonsert og synliggjort gjennom lokalpressen ved nyansettelser. For en av kvinnene ble ansettelsen i hennes kommune nedtonet av arbeidsgiverne. For den andre kvinnen var løsningen å søke seg arbeid i en underordnet stilling.

Økonomi

Hvordan kvinnene har mestret sine utgifter og sine lån og forsørgelse er et spørsmål som kan relateres til flere forhold. Det ene er kvinnenens forsørgelse på bare én lønn, noe som for mange oppleves som en ekstra belastning. Det andre er at adressesperringen og alle flyttingene har presset økonomien til informantene til den ytterste tålegrensen. Det handler også for noen om lån fra fortiden, fra den gangen de var samboende med trusselutøveren.

En av kvinnene beskrev den økonomiske tilstanden som en ordening der familien kun hadde råd til det aller mest fundamentale, som mat og hus. Utover dette var det ikke noe særlig å handle for, eller som hun sa det selv: *Det er en sånn null-toleranse dette, at målet er å gå i null.* Informanten som sa dette har en god utdanning, men greide likevel ikke å forsørge alle barna og seg selv på en liten ”kvinnelønn” som hun kalte det.

Det å ha dårlig råd er et problem mange av informantene knytter til det å ha barn. Der det ikke var barn med i bildet, ga heller ikke informantene videre uttrykk for å slite økonomisk. Spørsmål om forsørgelse og økonomi for kvinner med barn kan ha visse likhetstrekk med spørsmål knyttet til aleneforsørgere generelt; hvordan prisnivå på bolig, strøm og mat står i forhold til en forsørgelse på en lønn. For barna betyr dette materielle og sosiale forsakelser. Samtidig er dette snakk om barn som allerede har "betalt" en høy pris for det som har hendt i familien. Dette er barn med spesielle behov for både betryggende aktiviteter og ferier, der de kan være sikre for at de ikke blir funnet av trusselutøveren. Slike saker koster, og kan bli en ekstra økonomisk belastning.

Det er også snakk om svært slitne og redde kvinner som ikke har særlige muligheter til å ta seg ekstra arbeid for å bøte på den vanskelige økonomien, eller ta seg ekstra av ungene, noe som vil bli tatt opp i del V i denne rapporten. Kvinnene i dette materialet har dertil en del belastninger relatert til den situasjonen de befinner seg i. En av dem forteller hvordan flyttingene mellom ulike kommuner har satt henne i en spesielt vanskelig situasjon økonomisk sett:

Det er nesten umulig å få orden på økonomien. Samtidig har jeg jobba hele tiden, mange forskjellige jobber for å forsørge meg og barnet mitt, for jeg hadde ingen krav i forhold til kommunene jeg har bodd i. Etter en stund måtte jeg flytte igjen og det samme skjedde i neste kommune. Og det er dyrt å flytte. Det koster masse, masse penger.

Flytting på sperret adresse har ofte båret preg av raske valg og mange av dem har måttet forlate eiendeler og verdisaker fra det hjemmet de delte med trusselutøveren. Informantene har derfor vært nødt til å skaffe seg en del viktige gjenstander og eiendeler på ny, som senger og sengetøy og kjøleskap.

Noen av kvinnene som er blitt funnet av trusselutøveren i løpet av flytteprosessen, eller har trodd at de er blitt funnet, har også vært tvunget til å kjøpe ting til hjemmet opp til flere ganger. Samtidig er den økonomiske lettelsen som kan ligge i det å ha et nettverk, fraværende for mange av de intervjuede kvinnene. Et nettverk kan by på tjenester og gjentjenester, på bytting av saker, på arvegods fra familien og det å kjøpe noe rimelig fra en som kjenner en annen. Dette aspektet ved økonomien

kan vanskelig regnes som verken en rettighet eller en økonomisk satsning på noe vis, men er likevel en realitet de fleste barnefamilier kjenner til. I og med en sperret adresse fratras de imidlertid muligheten til å få økonomien til å strekke litt lenger gjennom hjelp og ytelser fra et privat nettverk.

For noen kvinner har de raske flyttingene fra hjemmet til et krisesenter eller til egen bolig, også ført til tap av ting med stor affeksjonsverdi. Kvinnene forteller om både saker de har samlet og laget opp gjennom årene. Som trøst for alle de bildene en av informantene hadde malt og som hun ikke fikk med seg da hun dro, ble eiendelene målt i forhold til andre verdier. Hun sier det slik: *For andre er det vel viktig å få tingene sine og hente det de har rett på, men for meg handler det om å overleve.* Samtidig er denne informanten også svært opptatt av at rettighetene hennes ikke eksisterer lenger, fordi hun har vært nødt til å flykte fra en voldelig partner. Dette har hun opplevd som en ekstra belastning økonomisk, men også mentalt fordi eiendelene hadde en viss affeksjonsverdi. Når hun tenker tilbake blir hun litt bitter i stemmen, noe hun også ga uttrykk for:

Jeg følte det veldig urettferdig da, at det var jeg som måtte flytte bort fra ting og folk enda det var han som hadde oppført seg ille. Jeg måtte si opp jobben min som jeg trivdes i og flytte hit og slite økonomisk. Det slapp jo han. Jeg holdt på å bli ganske bitter da.

I tillegg til belastninger som følger flyttingene, forteller fire informanter at de sitter med ganske stor gjeld som de ikke har tatt opp for egen del. To av informantene er blitt påført gjeld ved at de stilte som kausjonister for eksmannens lån. Dette lånet ble inngått i løpet av flytteprosessen og var den gangen de stilte som kausjonister i et forsøk på å hjelpe ham til å etablere seg på nytt, og på den måten gi ham en mulighet til å gi henne fred i sitt eget liv. For disse kvinnene ble lånet misligholdt av eksmannen og de ble sittende med hans gjeld.

Ikke så sjelden forteller kvinnene hvordan den tidligere partneren har tatt opp abonnementer eller kjøpt ting i hennes navn, mens hun er blitt sittende som betalingsansvarlig. Denne typen gjeld er blitt påført fem av informantene og har hatt en verdi fra to til tretti tusen kroner. En av dem sier det slik:

Han eksen min hadde jo brukt et kjøpekort i mitt navn og abonnert på en telefon i mitt navn og alle regningene kom til meg. Da var det bare å betale for ikke å bli avslørt.

Flere av informantene som sliter med gjeld har ikke kontaktet bistand for å ordne opp i sakene. Det er for truende å skulle lage en sak ut av disse regningene, er begrunnelsen kvinnene kommer med. Å reise en sak vil dessuten øke risikoen for lekkasje og det er det som er hovedmålet med alt kvinnene foretar seg; å skape en så trygg tilværelse som mulig. To av kvinnene har derimot fått en viss gjeldssaldering fordi lånene var såpass store at de ikke kunne besørge dem. For den ene skjedde dette like før hun fikk innvilget sperret adresse.

Det en kan stille noen kritiske spørsmål til er den prosessen enkelte av kvinnene har gjennomgått før adressesperringen. Som materialet viser har kvinnene i stor grad opplevd seg overlatt til seg selv i den prosessen, selv om de har mottatt hjelp både fra politiet og krisesentrene. Det kvinnene har manglet mest er som de sier en rådgiver, en som har kunnet veilede og støtte og fraråde og gi ideer om måter å løse problemene på. Enkelte mente da også at en slik rådgivning kunne ha hindret kvinnene i å bli sittende med store lån i etterkant.

Helse, yrke og nettverk

Yrkestilknytning, nettverk og helse henger på mange måter i hop. Der den ene delen svikter, blir konsekvensene synlig innenfor en annen del. Der helsen er dårlig, blir det vanskelig med en yrkestilknytning og med dette også vanskeligere å skape seg et nettverk. Materialet viser her både til gode og onde sirkler for informantene når det gjelder yrkestilknytning, helse og nettverk. De onde sirklene er gjerne forbundet med hyppige eller langvarige sykmeldinger.

Om en visualiserer informantenes sykmeldinger for de 10 som har eller har hatt en yrkestilknytning, vil dette se slik ut:

Tabell 2: Informantenes sykmeldinger.

Sykmeldinger under adressesperringen	Antall informanter N=10
Langtidssykmeldt	3
Ofte sykmeldinger	4
Ikke sykmeldinger	3
SUM	10

Kun tre av de 10 yrkesaktive informantene har stått i jobben sin uten avbrekk etter at de fikk innvilget adressesperring. Alle tre var relativt høyt utdannede kvinner. De restrerende syv kvinnene har hatt varierende grader av sykmeldinger.

Tre av informantene var langtidssykmeldt på intervjutidspunktet. For en av kvinnene hadde sykmeldingen vart så lenge at hun ikke hadde rett på sykepenge og var svært usikker på hvilke rettigheter hun hadde i forhold til trygdeetaten.

De som hadde vært sykmeldt i kortere eller lengre perioder i løpet av adressesperringen begrunnet dette hovedsaklig med slitasjeproblematikk. Flere av dem oppga muskelsmerter og mageproblemer som de hyppigste problemene. Dette er da også i samsvar med de funnene Skjørten⁷⁷ redegjør for som konsekvenser av en langvarig voldsproblematikk. En annen begrunnelse kvinnene oppga som årsak til sykmeldingene, var angst og uro i hverdagen.

Ofte har kvinnene gått sykmeldt mens de har stått i en barnefordelingssak. Disse sakene har tappet dem for energi og voldt mye bekymring og stress. De mange sykmeldingene ble også begrunnet med den tiden kvinnene må bruke til å få adressesperringen til å fungere i praksis. Mange av kvinnene ga uttrykk for et manglende overskudd til både å passe seg for hva de gjør, hvor de går og samtidig måtte forhandle, mase og fortelle for å opprettholde adressen som hemmelig, og dertil stå i fullt arbeid. Adressesperring som tidkrevende og stressende ble i mye større grad nevnt og utdypet av kvinner som hadde barn, enn av de enslige uten barn.

For kvinner med barn har stressmomentet også dreid seg om frykten for hva som kan skje med barna mens de er på arbeid. Spesielt har dette blitt beskrevet som en

⁷⁷ Se: Skjørten, Kristin (2002). Lov og rett mot familievold? Oslo: Pax

uro der barna har vært for unge til å ta vare på seg selv noen timer eller for gamle til at de kan avleveres hos dagmamma. Bekymring for ungenes ve og vel har gitt mye uro for hvorvidt faren til barna kan finne dem mens kvinnene er i arbeid, eller som en av informantene uttrykte det: *Jeg greier ikke både å passe jobben min og passe alt som kan skje hjemme samtidig.*

For en av informantene var dette derimot forbundet med en traumatisk opplevelse. Det var ved en slik anledning at ett av hennes barn tok sitt eget liv. Etter den hendelsen har hun nesten ikke greid å stå i fullt arbeid: *Jeg ville ikke våkne en morgen til med et barn som har tatt livet av seg. Alt bare ballet på seg.*

Yrkesdeltagelse er veldig viktig, sier kvinnene, selv de som ikke har mestret å stå i et arbeid gir uttrykk for denne meningen. Spesielt verdifullt er det å ha en arbeidsplass med gode kolleger. Dette gir gode ringvirkninger også for arbeidstakerens eget privatliv, skriver Elklit.⁷⁸ Kvinner som får støtte gjennom arbeidet kjenner at de har et sted å gå til, et sted å være der de får anerkjennelse. Dette er særdeles viktig i forhold til den totale situasjonen kvinnene befinner seg i, der det sosiale nettverket både er blitt byttet ut og har endret innhold etter adressesperringen. For de tre yrkesaktive med høyere utdanning ble yrkestilknytningen en god sirkel som ga dem pågangsmot og gjorde tilværelsen lettere å holde ut.

Det å kunne fortelle om seg selv til kolleger betyr å slippe taket i vonde hemmeligheter. Bare det å måtte passe på å ikke røpe seg, er et hinder mot en god kollegial kontakt, forteller en av informantene. *Selv om mange ikke forstår dette og rister på hodet av meg, sier denne informanten, så er det likevel en lettelse å kunne snakke høyt om det å leve med en trussel hengende over seg.*

Ikke alle har hatt en god arbeidsplass der de har kunnet motta støtte fra kolleger. For tre av informantene har yrkeslivet vært særdeles tungt. Alle tre har skiftet jobb fordi arbeidsgiverne har vendt dem ryggen, eller også fordi arbeidsgiveren har bedt dem si opp stillingen. Ingen av kvinnene har trukket inn fagforeninger eller på annen måte stått frem med egne krav, men stille og rolig bøyd av for presset. En av dem forteller dette fra en av sine arbeidsplasser:

78 Se: Elklit, Ask (1993). Offer for vold. En psykologisk analyse af sagesløse voldsorfres situation, oplevelser og efetreaktioner. Aarhus: Universitetsforlag og: Solheim, Liv Johanne og Bjarne Øvreliid (2001). Samhald i velferdsyrke. Oslo: Fagbokforlaget

På en jobb jeg hadde tidligere, begynte han å ringe titt og ofte og mase og herje. Til slutt måtte jeg fortelle det hele til sjefen min, men hun ble ikke blid. Hun følte at de alle ble utsatt for truslene.

Vissheten om at hun kunne sette andre i fare ble en for stor belastning. Det endte med at hun skiftet jobb. Hun var for sliten til å kreve sine rettigheter. Denne informanten åpner for spørsmål om arbeidsvern og rettigheter mot oppsigelse. Dette er forhold som gjelder alle borgere, men kan vise seg vanskeligere å kjempe for der den det gjelder har små ressurser og liten energi til å ta en konflikt.

Når arbeidsgiverne har dårlige yrkesetikk, skjer det Halvorsen⁷⁹ kaller en sosial eksklusjon gjennom en forenkling og kategorisering av folk som utelukkende en trussel for andre. En slik ekskludering kan føre til både tap av verdighet og ikke minst tap av den sosiale arenaen vedkommende ekskluderes fra. Tap av arbeid er også tap av nettverk, noe som gir en viss risiko for at problemene akkumulerer. Odd Steffen Dalsgard⁸⁰ viser til denne problematikken når han tar for seg psykisk helse og sosiale nettverk. Til dette skriver han:

”Da det imidlertid ser ut til at oppløsning av sosiale nettverk som følge av ytre miljøfaktorer også øker risikoen for psykisk helseproblemer, må en anta at påvirkningen ikke bare går fra individ til sosialt nettverk, men også omvendt. Som eksempler på slike nettverksnedbrytende faktorer kan nevnes utstrakt grad av flytting, fattigdom, lite kontaktskapende bomiljø og sosial desintegrasjon av lokalsamfunnet.”(s. 100)

Å gå langtidssykmeldt eller være trygdet innebærer at kolleger forsvinner ut av kvinnenes hverdag. Kvinner på trygd eller de som har vært sykmeldt, ga også oftere uttrykk for ensomhet og isolasjon enn det som generelt var å spore i dette materialet. Det dreier seg om å være utenfor og aleine med egne tanker og hele tiden føle at de ikke strekker til, eller som en av informantene uttrykte det: *Jeg savner det å jobbe helt utrolig, men jeg ville ikke ha greid det. Jeg er for redd for alt og hva som kan skje med ungene og med meg. De har bare meg.*

79 Halvorsen, Knut (2005). Ensomhet og sosial isolasjon i vår tid. Oslo: Gyldendal akademisk

80 Dalsgard, Odd Steffen (1992). "Sosialt nettverk, sosial integrasjon og psykisk helse." I: Perspektiver på sosialt nettverk. Fyrand, Live (red.) Oslo: Universitetsforlaget

Etter en tid hjemme aleine, både for de som har vært trygdet eller langtidssykmeldt, har kvinnene opplevd økt redsel for å gå ut. Samtidig har de mistet troen på seg selv og hvorvidt de kan utrette noe eller bidra med noe verdifullt i yrkeslivet. For en av informantene hadde mangelen på en yrkestilknytning over lengre tid blitt til handlingslammelse. Hun var utdannet innen søm og hadde greid å skaffe seg det hun trengte for å drive søm på hobbybasis. Det gjorde hun for et halvt år siden, men ennå satt hun foran sybordet og greide ikke skape noen ting, fordi: Det bare stopper opp inni meg et sted.

Kapittel 3 – Frykt og isolasjon

Innledning

Å sperre adressen mot innsyn betyr for mange et hinder mot informasjon fra mennesker utenfor hjemmets vegger. Kvinnene har ikke lenger et kontaktnett som kan gi dem opplysninger om trusselutøverens bevegelser og planer. De vet ikke hvor trusselutøveren er og hvilke planer han har. Denne mangelen på kontroll med den de frykter aller mest, er med på å øke kvinnenes frykt. Kvinnene opplever i så måte å være i konstant beredskap.

En kontinuerlig vaksomhet har ført mange kvinner inn i en tilstand av mistillit og redsel for deltagelse og sosial kontakt. I sin tur har dette ført til isolasjon og ensomhet. Uten kontakt med omverdenen fylles gjerne dagene og nettene med engstelse og frykt, og av vonde minner fra tiden før adressesperringen. I dette kapittelet skal det redegjøres nærmere for frykten og ensomheten som følger en adressesperring.

Utrygghet

Ett av de mest påfallende funnene i dette materialet er kvinnenes beskrivelse av tilværelsen som utrygg og usikker. Dette fører for flere av dem til en utstrakt opplevelse av å være maktesløs i forhold til sin egen livssituasjon. Maktesløsheten har sammenheng med flere forhold. Ett av de mest sentrale forholdene kan relateres til det som er beskrevet i prosessen i del II. Her viser materialet at kvinnene har behov for å kjenne til mannens bevegelser og humør og svingninger for å greie å verne seg mot ham. Etter adressesperringen har kvinnene mistet oversikten med hvor mannen befinner seg. Han er der ute et sted, det vet de, men svært få av kvinnene kjenner mannens bevegelser og flyttinger. På den måten har de ikke lenger kontroll med hvordan han resonnerer og hvorvidt han brygger på hevntanker, noe som vil bli belyst nærmere i del VI.

Ikke å vite hvor mannen befinner seg, er å måtte basere handlingene sine på mistanker. Og mistenksomhet ovenfor trusselutøveren har de gode grunner til å ha, fordi de vet hvor ille det kan gå dersom de ikke er påpasselige nok. På mange måter kan en si at kvinner på sperret adresse fortsatt er styrt av voldens konsekvenser. Ved

at frykten for hevn og represalier fører til det Barnett og LaVioletta⁸¹ betegner som: *"Fear of violence tends to keep a woman in her place" (s.7), for å gjenta sitatet fra del II.*

All energi går med på å opprette en form for makt over sin egen situasjon. En av informantene beskrev dette slik, etter at hun hadde sett trusselutøveren på et kjøpesenter i nærheten av boligen hennes.

Dette kan sånn i ettertid virke litt bagatellmessig for andre, men der og da lager det masse kaos og utrygghet i ganske lang tid, og skjer det ikke noe ille da etter en stund, så puster du bare lettet ut. En går ofte rundt i en sort alarmberedskap der en tenker på det verste som kan skje.

Å kjenne til trusselutøverens bevegelser kan være en trygghetsfaktor. Det motsatte har for enkelte ført til traumatiske opplevelser. To av informantene forteller at trusselutøveren, i det ene tilfellet ble plassert i et fengsel like ved der hun hadde flyttet. Innen hun oppdaget dette hadde han greid å finne henne da han var på permisjon og det ble en alvorlig truende situasjon som fordret at politiet ble hjemme hos henne i flere dager for å beskytte henne. Etter den episoden ble saken ordnet av fengselsmyndighetene og mannen ble flyttet, og det gjorde kvinnen i dette materialet også.

I det andre tilfellet hadde trusselutøveren fått tildelt en sosialbolig i nabolaget der kvinnen bodde. Sosialkontoret kjente på sin side ikke til kvinnens adresse og det var derfor ingen kanaler å innhente opplysninger om dette, fra sosialkontorets side. Også dette førte til truende opplevelser da mannen fant kvinnens adresse, og politiet måtte inn for å sikre henne mot mannens trusler.

Problemet for mange er tilgangen på opplysninger dersom trusselutøveren har flyttet på seg eller er blitt observert i nærheten av boligen hennes. Spesielt vanskelig er det å ikke vite hvor trusselutøveren befinner seg der det er barn med i bildet. Dette fører gjerne til en skjerpet kontroll med barnas hverdag. Litt motsetningsfylt er det også for enkelte at trusselutøveren har samvær med felles barn mens kvinnene lever på sperret adresse, noe som vil bli beskrevet nærmere i del V.

81 Barnett, W. Ola og Alyse d. LaVioletta (1993). It could happen to anyone.: why battered woman stay. California: Sage publication

Det finnes to unntak i dette materialet når det gjelder tilgang på informasjon om trusselutøverens bevegelser. Unntaket er to kvinner som har bodd en tid i Sverige, der deres tidligere ektemenn er blitt dømt for vold mot kvinnene. Etter bruddet med trusselutøveren flyttet de tilbake til Norge. Likevel kunne de ringe svensk politi dersom kvinnene oppdaget eksempelvis en svensk registrert bil i området. Politiet kunne da opplyse hvorvidt bilen kunne knyttes til trusselutøveren eller ikke. Den ene kvinnen forteller også at svensk politi ringte henne gjennom flere år for å fortelle hvor trusselutøveren befant seg til enhver tid.

Et annet unntak var en kvinne som har hatt gode medspillere innen politiet og fengselsvesenet. Dette har vært folk hun har opparbeidet kontakt med i årenes løp etter at de har fått innsyn i de mange flyttingene og de mange forsøkene mannen har gjort for å finne henne. Hun forteller dette:

Vi vet jo at han er veldig hevnjerrig og at han har 110 straffesaker på seg. Og de gangene han har sittet inne, så har han vært på isolat. Jeg vet jo ikke hvilke saker det er, men jeg har fått noen telefoner noen ganger, fra folk jeg kjenner om at nå har han fått permisjon, så nå bør du passe deg.

Konsekvensene av å miste oversikten over trusselutøveren, kan i verste fall føre til uønskede og kompliserte reaksjoner for kvinnen. En av kvinnene forteller her om både motløshet og fortvilelse fordi hun ikke så noen ende på problemene. Denne kvinnen opplevde seg selv som handlekraftig, og kanskje av den grunn kjente hun seg maktesløs fordi det ikke fantes noen måte å stanse trusselutøveren på. Når selv samfunnet for øvrig hadde gitt opp å mestre trusselutøveren, hvordan kunne så hun som enslig kvinne greie å endre atferden hans, var tanker denne informanten ga uttrykk for. I de verste periodene forteller kvinnen om selvmordstanker som nesten hadde blitt til virkelighet. Hun forteller videre:

Denne perioden var veldig vanskelig og tankene var sentrert rundt truslene og farene og det hendte at jeg tenkte at jeg måtte gjøre det slutt på livet, både for barna og meg selv. Jeg tenkte at visst jeg bare gjør det slutt for meg, hva så med ungene og da tenkte jeg at de ikke hadde en sjanse uten meg, så jeg tenkte at jeg skulle gjøre det slutt for både barna og meg.

Det som hindret et katastrofalt utfall var venner som aldri hadde gitt henne opp og som så en tiltakende depresjon hos kvinnen, spesielt i de periodene barna skulle avleveres til trusselutøveren. Der kvinnen mangler nettverk, har hun liten mulighet for å få korrigerende slike tanker. Det er frykten som blir det overordnede og som styrer både handlinger og følelseliv.

Måten kvinnene i dette materialet har funnet trygghet på, er å låse dører, lukke vinduer og ikke eksponere seg sosialt. Kvinnene har på mange måter opplevd at de har hatt en viss kontroll med sitt eget liv gjennom låste dører. Men frykten blir så absolutt ikke mindre av å isolere seg fra verden. I lengden gir dette seg utslag i en ensomhet som griper inn i både hverdagsaktiviteter og mental velvære.

Å være i beredskap

Kun tre av kvinnene er som nevnt blitt funnet av trusselutøveren mens de har levd på sperret adresse. En av dem er blitt funnet to ganger. Kvinnen som har levd på sperret adresse i 17 år har mistet tellingen på hvor mange ganger hun er blitt funnet av trusselutøveren. At kvinnene er blitt oppdaget, forklarer de som oftest med lekasje gjennom felles bekjente eller at de er blitt gjenkjent av trusselutøveren eller at hans venner har sett henne på gater og torg.

Selv om de fleste ikke er blitt funnet av trusselutøveren er frykten for å bli funnet et overhengende problem, eller som en av informantene uttalte det: En må være våken. Hele tiden våken. Mange har formidlet at frykten ofte er forbundet med mange gjøremål. Dess mer aktiv kvinnen er, dess mer er det å huske på og passe seg for. Når aktivitetsnivået er høyt, kan dette gå ut over vaksomheten: *Jeg ser meg rundt hele tiden og det er mye å passe på for det er i grunnen lett å finne meg...han kan jo ta livet av meg hvor som helst.*

Den daglige frykten er forbundet med de små ting som skjer, som det å føle frykt for naboer, for fremmede og for offentlig ansatte. Frykten er den samme. Det handler om å bære på en hemmelighet og være vaksom og påpasselig med hva de gjør og hva de sier. I denne tilstanden er det flere som mener at de har mistet troen på folk generelt: *Jeg er blitt hardere og stoler mindre på folk, sier en av informantene. En annen sier: Det er ingen som har samvittighet og vil hjelpe deg.*

Belastningen av å være i beredskap 24 timer i døgnet var påtakelig i dette intervju-materialet. Bak en slik konstant vaksomhet, ligger der en fare for å miste grepet og ikke lenger vite hva som er farlig og hva som er trygt. At frykten kan ta overhånd, eller føre til en kjensle av å alltid bli forfulgt, er noe de aller fleste har kommet inn på.

Jeg går jo stadig og låser dørene og passer på at ungene aldri tar telefonen eller er for langt unna aleine. Det blir slik at jeg er på vakt hele tiden, og det dreier seg om å hele tida finne en ballanse slik at han ikke får ødelagt hele livet vårt.”

Å være på vakt er noe vi kjenner fra andre mer ekstreme forhold som eksempelvis krig. I dette ligger at også hverdagslige saker vi alle gjør, må gjøres med forsiktighet. Det å åpne et vindu, eller hente noe som falt ned fra verandaen, eller åpne døren når det er innsamlingsaksjoner eller den ukentlige fiskebilen kommer, medfører økt frykt. Mange snakker om å måtte handle langsomt, tenke langsomt og passe på alle impulsive reaksjoner. Det er snakk om en indre kontroll som styrer alle bevegelser og alle aktiviteter. Også når kvinnene forteller at de beveger seg ut av hjemmet eller åpner verandadøren, er dette gjort med vaksomhet.

I det en av kvinnene fikk beskjed om at sønnen hennes hadde omkommet i en ulykke, var hun som lammet av sjokk. Impulskontrollen hennes ble i det øyeblikket svekket og hun utførte handlinger som i ettertid skremte henne, fordi hun mistet kontrollen da hun ringte fra en telefon som ikke var anonymisert. Hun forteller dette slik:

Bare da sønnen min døde, så treiv jeg en telefon uten å tenke meg om at han kunne finne meg og de jeg ringte til kunne rope meg. I slike tilfeller kan du ikke tenke klart og da kan du gjøre mange tabber. Det er en bakdel. En må liksom være før der en er hele tiden.

Å være før der en er hele tiden, er en ekstrem form for påkjenning. Den psykologiske belastningen gjør at mange i dette materialet snakker om å miste sin dømmekraft. Dette betyr ikke at kvinnene ikke har rett i at de lever med en livstruende fare hengende over seg, men at konsekvensen av adressesperringen gjør at kvinnene kan kjenne seg; *ganske paranoid til tider*. Det å kjenne seg *paranoid til tider* er i så fall en normal reaksjon på en unormal situasjon.

Å være i konstant beredskap grunnet ytre trussel har også en annen side. Det dreier seg om å kunne forklare en tilstand for omverdenen som er vanskelig å begripe. En av informantene fryktet i så måte utslaget av det å bli kalt paranoid, at dette skulle diskvalifisere hennes opplevelser av å være truet. Denne kvinnen hadde vært gift med en utenlandsk mann. At hun skilte seg fra ham, var for mannen et forhold som ikke bare vedrørte dem to, men hele familien hans. Da kvinnen flyttet til egen bolig engasjerte mannen både brødre og andre slektninger for å finne kvinnen. Etter addressesperringen har dette ført til flere flyttinger til nye adresser, fordi hun har møtt slektninger av mannen i nabolaget eller gjennom arbeidet. Hun forteller videre:

Du aner ikke hvor godt organisert de er. Det er helt vilt. Du vil ikke tro det helt, men jeg er på vakt hele tiden. De er over alt. Det er mange som vil tenke at dette er paranoide tanker, men jeg vil ikke kalle det noe slik. Dette er virkelig, og han har mange kontakter og det er ikke alltid det er han som følger etter meg heller. Det er truende, når de er kapable til å ta ditt liv, og ditt barns liv. Da må du være veldig våken. Og jeg kjente det ubehagelig da fremmede begynte å spørre meg ut, spørre ut datteren min, og så kom de fra samme by jeg hadde bodd i tidligere, da skjønte jeg hvor tegninga lå.

Å leve under et slikt press av mistenksomhet gjør også at flere uttrykker en generell tvil om at noen vil hjelpe dem. Her kan selv små bemerkninger være med på å gjøre informantene mistenksomme og fortvilt. *Det lureste er å ikke si noe særlig. Du skal fortelle minst mulig*, er uttalelser som ikke er uvanlige å finne i dette materialet. I møte med andre mennesker, kan dette oppleves traumatisk der kvinnene hele tiden får en kjensle av at: *De ville bare ta meg og finne noe feil ved meg*. Samtidig er de aller fleste i dette materialet, med noen få unntak, klar over hva denne frykten gjør med dem. De vet at mistenksomhet gjør at frykten øker og de vet at frykten for å bli oppdaget gjør at de også flykter unna vanlig sosial kontakt med sine medmennesker. Men å vite betyr ikke at de har makt til å endre situasjonen.

Isolasjon

Isolasjonen og ensomheten er noe kvinnene opplever som en nødvendig forlengelse av adressesperringen, men som kan ha store konsekvenser for den enkelte. *Jeg sitter jo bare her, var det en kvinne som sa, og zapper på Tv'n og prøver å ikke tenke på noen ting.*

Når ungene har lagt seg er det tomheten som følger informantene. Nettene kan ofte være et mareritt å komme gjennom for enkelte. De er ofte plaget av mareritt og har problemer med å slappe av og roe seg ned. Ensomheten som følger dette tiltaket er gjenkjennelig fra det livet kvinnene levde i isolasjon sammen med trusselutøveren.

Forskjellen fra den isolasjonen de opplevde i parforholdet og en adressesperring er at de ikke utsettes for vold. Dertil har de et større rom til reaksjon og tanker og til egenpleie. Men egenrefleksjon i det tomrommet en isolasjon fører med seg, er oftest beskrevet som uforløste tanker rundt det som har hendt tidligere. Marerittene er mange og beskrivelsene av det å være isolert dukker opp i intervjuene, også der en minst kunne forvente det.

På mitt spørsmål om **de positive sidene** ved å leve på sperret adresse, svarer en av informantene dette:

Nei, det finnes ikke noen positive sider. Det er vanskelig å være redd og en stenger seg selv og sjelen sin inne fordi det er så mange vonde opplevelser. En slutter å være glad.

Savnet etter å være sammen med andre mennesker er både praktisk og psykologisk. Det å ha andre mennesker i nærheten som de kan prate med eller gjøre hverdagslige saker sammen med, kommer frem i intervjuene på mange måter. *Jeg savner det å prate med noen om alt dette og det å være fri til å være meg selv*, er det en av informantene som uttaler. Kvinnen som sier dette er en av dem som synes det var vanskelig å si farvel da intervjuet til denne rapporten skulle avsluttes. For henne var intervjuet en anledning til å få snakke med et annet voksent menneske, på betryggende vis, uten å frykte lekkasje. Behovet for å snakke og forklare og fortelle om livet sitt er et av de forhold som kan bidra til å forløse en krisetilstand, skriver Davidsen-

Nielsen.⁸² Hun snakker om kriser i generell forstand, men ordene hennes passer godt på det informantene forteller: *”Man er følelseoversvømmet, forvirret og har brug for andre menneskers hjælp for at kunne klare seg”*. (s.42)

Ikke alle har beskrevet tilstanden i isolasjon som forvirrende. En av dem som beskrev en vond ensomhet, hadde flere flyttinger bak seg. Den siste flyttingen skjedde etter adressesperringen fordi hun kjente seg så ensom. Hun tenkte at dette kunne bli bedre i en annen kommune, men særlige forandringer ble det derimot ikke, noe hun fortalte om med både humor og ironi: Her(på dette stedet) er det ikke fullt så ensomt. Det kan være folk som smiler til meg.

Noen av informantene har vært inne på tanken om å ha noen å samtale med som en del av adressesperringen, spesielt i startfasen. En av dem som har vært på sperret adresse lengt, sier det på denne måten:

Jeg kan ikke leve slik at jeg ikke tør å gå på jobb, tør å bevege meg i butikker, så det jeg kanskje kunne tenke meg sånn i begynnelsen, var å kunne ha noen å snakke med som hadde opplevd det samme. Det trengte ikke være en på min alder, eller en som har opplevd det jeg har opplevd. Men det må være en som har opplevd dette nært innpå livet.

Det er slitsomt å treffe nye mennesker, er en setning som går igjen i intervjuene i ulike varianter. Som en kunne se foran i denne delen av rapporten, har kvinnene mange brutte relasjoner bak seg. Venner har forsvunnet ut av livet deres og familien er en påkjenning å ha kontakt med fordi det fører med seg en økt risiko for å bli oppdaget.

Isolasjonen som følger mange av informantene etter en adressesperring kan se ut til å ha en sammenheng med kvinnenes manglende overskudd og energi. De orker ikke skape seg nye nettverk og nye forbindelser. Dette handler om slitne og av og til utmatta kvinner, som har brukt opp til flere år på å finne løsninger på et problem som har rammet dem og grepet inn i livet deres. Resultatet for enkelte er at de ikke har hatt overskudd til det presset det er å gå over på en sperret adresse.

82 Davidsen-Nielsen, Marianne og Nini Leich (2004). Den nødvendige smerte: Om tab, sorg og adskillelsesangst. 2. Utg. København: Hans Ritzels Forlag

Spesielt vanskelig har det vist seg å knytte bånd for de kvinnene som har færrest familiekontakter og færrest venner og liten eller dårlig tilknytning til arbeidslivet. Det er også disse informantene som har hatt de lengste prosessene med å komme seg ut av det voldelige parforholdet. Ikke minst har tunge forsørgelsesbyrder en del å si for kvinnenes isolasjon under adressesperringen. Disse forholdene har en stor betydning for kvinnenes tro på en fremtid etter adressesperringen, noe som vil bli tatt opp videre i del VI.

Å skulle knytte bånd og lage nytt nettverk byr på visse utfordringer. Det er snakk om en vanskelig balansegang mellom behovet for å prate om de vanskelige tingene, tilgang på mennesker kvinnene kjenner seg trygge på, og frykten for lekkasje.

Det ligger jo der i bakhodet, alt som har skjedd, og noen ganger er det jo litt slitsomt å treffe nye folk og, selv om jeg i grunnen ikke synes det er noe problem å snakke om de, så er det ikke alltid lett. Men likevel er det lettere å ikke holde på slike hemmeligheter selv om jeg ikke vil prate om dette i det vide og brede og legge ut om detaljer.

Å skulle dele opplevelser og livet sitt med utenforstående, betyr å ta grep om frykten for lekkasje. Her byr materialet også på informanter som forteller at de på mange måter har valgt uroen fremfor ensomheten. De orker ikke lenger å leve i isolasjon fra omverdenen. Samtidig gir de uttrykk for at de burde gjøre det, av sikkerhetsmessige hensyn: *Jeg er alltid redd for at det skal lekke i mitt eget nettverk fordi jeg velger å være delvis åpen. Jeg orker ikke tanken på å bli helt isolert og aleine.* Å isolere seg er på mange måter den ytterste konsekvensen av en adressesperring. Men en total isolering er umulig dersom kvinnene samtidig skal kunne opprettholde en hverdag og et anstendig liv. Dilemmaet er; hvor åpen kan de være uten at selve tiltaket mister sin effekt? Hvor stort nettverk kan kvinnene ha før de blir opplevd som mindre trengende av tiltaket?

Sammendrag del III

Hvilke konsekvenser tiltaket har hatt for den enkeltes livskvalitet må forstås ut fra adressesperringens hensikter, som er å beskytte kvinnene mot trusselutøveren. Men at adressen gjøres hemmelig er ikke nok som beskyttelse. Kvinnene må selv fylle tiltaket med egnede funksjoner og frakoble seg selv fra samfunnet for at trusselutøveren ikke skal finne dem.

Materialet viser at alle kvinnene har gjennomført adressesperringen ved å flytte til nye boliger. De har skaffet seg nytt arbeid og overført barna til nye skoler. I de nye kommunene kvinnene har flyttet til er de i utgangspunktet ikke registrert som borgere. Kvinnene har derved ingen enkel tilgang på visse goder som fastlege, helsestasjon og skolekrets for unge. Dette betyr ikke at kvinnene er ekskludert, men at de må finne frem til de tilbud og goder de trenger på egen hånd.

Innhenting av ulike samfunnsgoder må imidlertid gjøres med største forsiktighet for at adressen ikke skal bli kjent. Kvinnene må opprette hemmelige telefonnumre, avtale nye bankforbindelser eller nye forsikringer, men uten å gjøre seg synlig.

Deltagelse i samfunnet er det største problemet ved det å leve på sperret adresse. Konsekvensene viser seg på ulike måter innen flere livsområder.

Flyttingen har blant annet medført visse konsekvenser i møte med naboer og folk fra det nye stedet de har flyttet til. Hemmeligholdelsen av adressen gjør at kvinnene ikke så lett skaffer seg et nytt nettverk og de har visse problemer med den sosiale deltakelsen der bånd knyttes og hverdagen skapes. Ved at adressen sperres grunnet vold i nære relasjoner endres også bånd til øvrig familie og venner.

Vennskap er i materialet beskrevet som den viktigste relasjonen kvinnen har under adressesperringen, der dette har fungert godt. Vennskap har også betydd avvisning og utestengning fordi tidligere venner har vært urolig for at trusselutøveren skal begynne å true dem. Å opprettholde kontakten med foreldre og søsken øker faren for at for at trusselutøveren kan finne dem. Spesielt vanskelig har det vært at trusselutøveren har oppsøkt gamle foreldre og truet og plaget dem, i enkelte tilfeller også

presset dem for penger. For å beskytte seg selv, eventuelle barn og gamle foreldre har kontakten til den øvrige familien blitt redusert, avgrenset eller brutt.

Å skifte arbeidssted med hemmelig adresse har betydd problemer for noen og ekstra støtte fra arbeidsgiveren for andre. Hvordan dette har fungert for kvinnene ser ut til å være vilkårlig, men er for alle betinget av arbeidsgivernes evne til å ivareta sine ansatte. De som har kjent seg best ivaretatt er kvinner med relativ høy utdanning.

Kvinnene i dette materialet har ulik yrkeserfaring og utdanning. Kun syv informanter sto i full eller halv stilling da intervjuet fant sted. De andre var trygdet, under utdanning eller langtids sykmeldt og derved avhengig av sosial hjelp.

De fleste i dette materialet har vært sykmeldt i løpet av adressesperringen på grunn av fysiske og psykiske plager forbundet med stress og slitasjeproblematikk. Sykmeldingene er også begrunnet i de ekstra arbeidsoppgavene og den innsatsen som kreves i det å få adressesperringen til å fungere optimalt. Andre har begrunnet sykmeldingene med uro for å bli funnet på vei til og fra arbeid, eller gjennom arbeidsstedet, samt uro for barna mens kvinnene har vært på arbeid.

Frykten for deltagelse er påfallende stort, både i forhold til yrke, venner, familie og nytt naboskap. For å ivareta sin egen sikkerhet er kvinnene i konstant beredskap. For en del av dem handler frykten om manglende informasjon om trusselutøverens bevegelser og tilholdssteder. De vet ikke hvor han er eller når og hvor han vil dukke opp. En slik påpasselighet har ført til både mentale belastninger og til at frykten øker. Flere av kvinnene snakker i så måte om faren for å bli paranoid.

For å unngå den problematikken deltagelsen fører med seg, er det flere i materialet som lever uten særlig kontakt med andre mennesker. De låser dører, lukker vinduer og går bare ut om de må. For noen er det snakk om en nesten total isolering fra omverdenen. Ofte er dager aleine bundet opp av minner om svært traumatiske opplevelser fra tiden før adressesperringen.

Del IV

Offentlig instansers bidrag til å trygge den enkelte

Innledning

I hvilken grad har offentlige instanser (som politi, barnevern, sosialkontor) bidratt til å trygge den enkeltes situasjon har satt fokus på hvordan den enkelte har opplevd møtet med ulike instanser under adressesperringen. To forhold har stått sentralt i denne problemstillingen. Det ene gjelder informantenes opplevelse av og frykt for lekkasje fra de ulike instansene. Det andre forholdet gjelder informantenes opplevelse av hvorvidt instansene har betrygget kvinnene ved å ivareta deres behov og muligheter til å opprettholde en viss livskvalitet under adressesperringen.

Adressesperringen medfører derimot ingen tilrettelegging av kontakt mellom den enkelte som lever i skjul og offentlige tjenester. Kontakten mellom informantene og instansene er gjerne kommet i stand ut fra den enkeltes livssituasjon og de problemer og ressurser den enkelte har hatt i sin egen hverdag. Enkelte kvinner har hatt behov for ytelser fra hjelpeinstansene over lengre tid, mens andre har hatt sporadisk kontakt fordi det har oppstått en akutt krise.

Som vist i del III, har kvinnene hatt ulik tilgang på arbeid. Kvinnene har også hatt flere sykmeldinger i løpet av tiden på sperret adresse og enkelte sliter med store lån og gjeld fra den tiden de levde sammen med trusselutøveren. Dessuten poengterer flere av dem at det har kostet dem dyrt å flytte så mange ganger, for å beskytte seg mot trusselutøveren. Disse forholdene har hatt en viss betydning for hvorvidt kvinnene har hatt kontakt med hjelpetjenester som sosialkontor og barnevern. Spesielt har manglende nettverk samtidig med at kvinnene har hatt omsorgen for barn, vært en bakgrunn for at de har søkt hjelp fra barnevernet. Men også selve

trusselsituasjonen, at barnas far er det motsatte av en støttespiller i barnas hverdag, har bidratt til at kvinnene har søkt hjelp til ungene.

Hvorvidt kvinnene har hatt kontakt med politiet under adressesperringen er bunnnet i flere forhold. Enkelte har hatt behov for akutt tilkalling fordi trusselutøveren har funnet dem eller han er blitt observert i nærheten av kvinnens bolig. Den hyppigste kontakten med politiet er imidlertid kommet i stand fordi kvinnene har oppsøkt politiet på eget initiativ for å fortelle at de bor på sperret adresse i kommunen. I tillegg har de fleste som har bodd mer enn ett år på sperret adresse hatt kontakt med politiet for å søke om ytterligere ett år på kode 6.

Fordi kontakten mellom den enkelte og instansene har vært betinget av kvinnenes øvrige liv, har ikke denne problemstillingen vært like aktuell for alle informantene. Dessuten har hyppigheten og formålene med kontakten mellom instansene og den enkelte bydd på store variasjoner. For kvinner som har vært på flukt i flere år eller flyttet ofte har kontakten med hjelpeapparatet bydd på mange hendelser og varierte erfaringer fra ulike kommuner.

Problemstillingen er likevel relevant idet flertallet av informantene på ett eller annet vis har hatt en viss befatning med ulike instanser.

Dataene er delt inn i to kapitler for denne problemstillingen. Det ene kapitlet vil i stor grad ta opp kvinnenes problematiske møter med instansene. Det andre kapitlet vil ta opp møter med instansene som har betrygget den enkelte.

Kapittel 1 vil handle om informantenes mistillit og vansker i møte med instansene. Her nevnes spesielt møtet med sosialkontorene som særdeles tyngende i form av nedvurderinger og avvisninger av kvinnenes behov. Å være klient på et sosialkontor betyr å underlegge seg instansens defineringer av kvinnenes behov og oppfatning av virkeligheten. Hvordan kvinnene har opplevd dette vil tas opp i dette kapitlet.

Kapittel 2 vil ta opp informantenes møte med instanser som de har opplevd som betryggende i stor grad. Spesielt fremhever kvinnene barnevernet og politiet som to instanser som har betrygget den enkelte under adressesperringen, men på ulike måter. Mens politiet i størst utstrekning har vist seg som mentale og imøtekomende medspillere, har barnevernet i stor grad bydd på praktisk og konkret hjelp til barna.

Kapittel 1 - Hjelpebehov og lekkasjefrykt

Innledning

Betryggelse fra instansene er særdeles viktig under en adressesperring. Kvinnene opplever å ha få muligheter til å finne alternative løsninger eller klage på sine rettigheter i frykt for å bli avslørt. Den truende situasjonen kvinnene står i gjør dem særdeles avhengig av at instansene behandler sakene deres på en måte som ivaretar den enkeltes behov og integritet. Viktigheten av dette må sees på bakgrunn av opplysninger som er kommet frem i del III. De samlede konsekvensene av en adressesperring er at kvinnene lever sine liv ganske isolert. Isolasjonen gjør den enkelte mer avhengig av hvordan kontakter og relasjoner utenfor hjemmet tar i mot dem.

Dette er kvinner som må betrygges på en entydig måte før de får tillit til at noen vil dem vel, og selv ikke da er de helt trygge. Utryggheten kan bestå i frykt for å bli nedvurdert, frykt for å bli avvist eller for ikke å bli trodd.

Frykten henger sammen med instansenes behov for å kjenne til kvinnene livssituasjon. Ofte må kvinnene gi ut informasjon om seg selv og dertil ganske privat informasjon, for at tjenestene skal kunne gi treffende ytelser. Å avlevere adressen og betroelsene til den ene og den andre øker risikoen for lekkasje.

Kvinnene forteller om ulike former for lekkasje i løpet av tiden på sperret adresse. Når lekkasjen har kommet fra offentlige instanser har kvinnene opplevd dette som særdeles truende.

Samtidig er dette kvinner som er avhengig av egen styrke og handlekraft for å mestre hverdagen. Som frakoblet samfunnet må de bero seg på en viss selv tillit og en viss mengde energi til å ta seg av alle gjøremålene en adressesperring fordrer at de gjør. Av den grunn vil problematiske møter med instansene kunne få alvorlige konsekvenser for den enkelte der møtet blir en belastning kvinnene ikke mestrer.

Informantenes problematiske møter med instansene har i stor grad dreid seg om møter med sosialkontorene, men for en liten andel også barnevernet. Det er møter med disse instansene dette kapittelet vil handle om.

Møte med hjelpeinstansene

Behovet for ekstra ytelser fra det offentlige er spesielt presserende for informanter som har gått gjennom de lengste prosessene før adressesperringen. Flere av kvinnene har hatt en løselig eller vanskelig tilknytning til arbeidslivet. De har flyttet ofte og ofte skiftet arbeidssted. Gjeld er også et problem for noen av informantene som gjør behovet for offentlig støtte nærliggende.

Elleve av informantene kan fortelle om ulike typer kontakt med sosialkontoret etter adressesperringen. Som oftest har kvinnene oppsøkt sosialkontoret der de har vært i en eller flere akutte kriser økonomisk sett. Ofte har det dreid seg om avgrensede perioder der de har stått uten arbeid, hatt behov for hjelp til å flytte eller vært sykmeldt over tid. For to av dem gjaldt dette småbeløp. For de andre har kontakten variert fra noen ganger i året, til flere måneder i strekk. Kun to av informantene har hatt behov for større ytelser fra sosialetaten over lengre tid.

Halvparten av de som har hatt kontakt med sosialkontoret under adressesperringa hadde opprettet en viss kontakt med denne tjenesten i løpet av flytteprosessen. Spesielt er kontakten blitt etablert for dem som har benyttet krisesentrene som tiltak og dertil vært uten fast arbeid og hatt store forsørgelsesbyrder. Men helt enkelt har det ikke vært å skulle oppsøke sosialkontoret for ekstra ytelser som alenemødre, eller som en av dem uttrykte det:

Hele livet ble snudd på hodet når du får sperret adresse og du skal være sterk fordi du er enslig forsørger og vise at du duger. Du skal ikke vise at du har det vanskelig at noe er problematisk. Det er så mye negativ omtale av enslige mødre som gjør deg redd.

Forsørgelsesbyrden er den hyppigste grunnene til at kvinnene har oppsøkt sosialkontoret. Flere av dem gir uttrykk for at de ville valgt andre måter å leve på om de hadde kunnet gjøre det. Hadde det ikke vært for barna, ville de i hvert fall ikke ha oppsøkt sosialkontoret. Enkelte referer her til kvinner som lever på sperret adresse uten barn og tenker seg at dette gjør alt lettere i hverdagen: De klarer seg bedre de uten barn, mente en av mødrene i dette materialet. De trenger ikke ta hensyn til noen eller passe på at barna har det de trenger.

Uansett grunn til kontakt er erfaringene fra informantene ganske negative i forhold til sosialkontorene. Det dreier seg om dårlig behandling og om lekkasje av adressen. I beskrivelsen av de problematiske møtene med sosialkontorene heftes forklaringene ofte på den saksforvalteren eller kuratoren kvinnene har fått tildelt.

Noen snakker om kuratorer som ser på dem som mennesker som ikke kan ta stilling til sitt eget liv. Andre snakker om kuratorer som er så nysgjerrige at de spør og spør, om private detaljer – men uten at kvinnene opplever dette som relevant for de problemene de søker hjelp til. Også det å bli møtt med latter og oppgitte miner hører med til disse beskrivelsene. *Du føler deg så liten. Det kjennes like ille ut som trakassering*, uttalte en av informantene etter at hun hadde fortalt om møtet med en kurator som ikke ville lytte til det hun sa, men betegnet historiene hennes som ”drama”. En annen uttrykker dette slik: *De på sosialkontorene var så uvitende om situasjonen min, så de så på meg som en hysterisk kvinne og tok ikke situasjonen min på alvor.*

Når informantene snakker om manglende kunnskap hos offentlig ansatte ved sosialkontorene, er ikke dette utelukkende forklart med uforstand, eller som en av informantene uttrykte det: Men jeg kan jo ikke kalle sånne folk for dumme heller. De kan jo både det ene og det andre.

Det som poengteres oftest er mangelen på eksakt forståelse for den situasjonen kvinnene står i. Dette forholdet finner også Jonassen og Eidheim⁸³ i sin undersøkelse om kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. Kvinnene opplever seg misforstått og avvist. I dette materialet snakker også flere kvinner om feilaktige tolkninger av situasjonen de befinner seg i, der problemstillinger de finner relevante blir avvist som uviktige. Den eksakte kunnskapen om det å være i en trua situasjon opplever informantene som totalt fraværende.

En av informantene opplevde å måtte fortelle historien sin flere ganger før kuratoren kunne gi henne anerkjennelse for det hun fortalte. For denne informanten fikk dette et positivt utfall. Mellom hver gang kvinnen beskrev historien sin hadde

83 Jonassen, Wenche og Frøydis Eidheim (2001). Den gode vilje : mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet. Oslo: Norsk Institutt for By og Regionsforskning. (NIBRs pluss-serie ; 2001 nr 1)

kuratoren tydeligvis konferert med kollegaer og på den måten fått kjennskap til noen av konsekvensene av det å leve i frykt for vold, mente denne informanten. Like heldig var ikke en annen informant som ble møtt med både oppgitte blikk og risting på hodet da hun fortalte at hun levde på sperret adresse på grunn av vold fra sin tidligere mann. Informanten forteller videre:

Hun ringte meg hjem etter at jeg hadde fortalt henne historien og da spurte hun: Er du sikker på at du må rømme fra denne mannen da hele tiden? Det er det dummeste jeg har hørt. Jeg orka ikke snakke med henne noe mer. Hun skjønnte ikke stort av dette her, og da kjenner du deg ganske dum.

Ofte betyr kommunikasjonen med det offentlige hjelpeapparatet at kvinnene må fortelle om seg selv. For å bli tatt på alvor må de dessuten fortelle om svært sårbare opplevelser som er oppstått innenfor en intimsfære. For de intervjuede kvinnene er dette noen ganger beskrevet som en blottlegging av et privatliv og en krenkelse av deres integritet.

Slik Pilskog⁸⁴ ser denne problematikken innebærer relasjonen mellom en kurator og en klient at vedkommende må utlevere private erfaringer. Til dette er det knyttet mye skam og for enkelte også en skyldfølelse, skriver Pilskog. Selv om det er blitt stor åpenhet om det å snakke, forske og dokumentere vold mot kvinner, har temaet intime konsekvenser som kan være vanskelig å ordlegge, noe også informantene gir uttrykk for som problematisk. De intime konsekvensene av volden er for noen veldig sårt å prate om. I tillegg, skriver Hydèn,⁸⁵ handler dette om et hjelpeapparat som i mange tiår har bygget sin forståelse på kvinnene ut fra en tradisjonell forståelse av kjønn, der mannens behov og perspektiv er normgivende. I dette ligger at også volden er tolket ut fra disse premissene. Informantene gir i så måte uttrykk for at de mangler ord som forklarer det de har opplevd på en måte som gjør at folk i hjelpeapparatet begriper det de forteller om. Og dess mer intime og private forhold kvinnen må snakke om, dess vanskeligere er det og dess mer fordres det fra den som lytter at det bygges en tillit. For å unngå for mange utbroderinger hadde to informanter brukt brevet fra folkeregisteret når de møtte spørsmål fra utenfor-

84 Pilskog, Elsbet (2003). "Samtalen om det vonde." I: Fra skam til verdighet. Trine Anstorp, Beate Indrebø Hovland, Elisabeth Torp. (red.). Oslo: Universitetsforlaget

85 Hydèn, Margareta (1995). Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Falköping: Liber

stående. I dette brev står der kun at folkeregisteret anbefaler at vedkommendes adresse holdes hemmelig. På den måten kunne de unngå det noen kaller; *grafsing i private greier*.

Også Kjønstad⁸⁶ har satt fokus på det problematiske møtet mellom den enkelte og instansene. Å søke om hjelp fra det offentlige betyr for mange at de ikke har mestret hverdagen og livet, skriver Kjønstad. Mange kjenner seg fortvilt fordi de har sett seg nødt til å søke drahjelp og dertil må utbrodere og beskrive sine sårbarhetspunkter. Nederlagsfølelsen som følger det å være sosialklient er også beskrevet i dette materialet som et problem. Kvinner på sperret adresse har med seg en del defineringer av seg selv som uverdige gjennom mannens voldshandlinger. Å bli behandlet nedlatende av offentlige hjelpere er for en del av kvinnene en gjentakelse av den måten trusselutøveren har behandlet dem og som kvinnene har brukt mange år på å flykte i fra. Mange av kvinnene har dårlig selvtilit med påfølgende behov for anerkjennelse og støtte, eller som en av informantene uttrykte det: *Ikke nok med at du har store problemer sjøl. Folk vet veldig lite om denne problematikken. Det at folk har vanskeligheter med å forstå, gjør veldig vondt og blir en tilleggsbelastning.*

At det viktigste av alt er å bli møtt som ressurs og ikke som problem, er det flere i dette materialet som forteller på ulike måter. Dette er i tråd med det Solheim og Øverlid⁸⁷ poengterer som et godt sosialarbeid; å møte klienten med forståelse for klientens situasjon. Uten å se hva klienten bærer på av vansker, men i like stor grad av personlige ressurser og evner til å løse problemene, kan en ikke forvente noen fremgang eller noen endring av klientens problemer, skriver Solheim og Øverlid.

Kvinner på sperret adresse er i stor grad overlatt til seg selv og må stole på egne ressurser for å få hverdagen til å fungere. En negativ definering av kvinnen kan være med på å presse henne inn i en identitet som kan gjøre hverdagen ekstra vanskelig. Manglende forståelse for det å leve på sperret adresse utgjør også en faktisk trussel for kvinnene. Der kuratoren ikke griper alvoret i situasjonen utgjør dette en fare for at kuratorene lekket adressen til andre. Lekkasje fra sosialkontorene er da også et tydelig problem for informantene. Dataene viser her til en instans som kvinnene

86 Kjønstad, Asbjørn m.fl. (2000). Sosial trygghet og rettssikkerhet. Under sosialtjenesteloven og barneverntjenesteloven. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget

87 Solheim, Liv Johanne og Bjarne Øverlid (2001). Samhald i velferdsyrke. Oslo: Fagbokforlaget

mener informerer andre instanser, men også bruker kvinnenens bostedsadresse når de sender ut brev.

I følge informantene, er sosialkontorene den instansen de stoler minst på som en betryggende instans. De stoler verken på dem som ressurs som kan hjelpe kvinner på sperret adresse til et bedre liv eller i forhold til lekkasje. Kvinnene snakker om at de hele tiden må presisere og følge med hva kuratorene gjør, for at ikke de skal sende ut adressen til andre. Dertil viser kvinnene til en instans som er lite motakelig for den kunnskapen kvinnene gir om sin livssituasjon.

Eksempelvis sendte en kurator alle brevene til kvinnens bostedsadresse, selv om informantene flere ganger ba henne sende brevene til hennes postboksadresse. Informantens opplevelse av dette ble formidlet i dette intervjuet som et hjertesukk over egen maktesløshet da kvinnen uttrykte: Man er bunden og kan ikke gjøre noe som helst.

Det påfallende i dette materialet er at det er de samme fem som har hatt de vanskeligste forholdene til sosialkontoret før adressesperringen som også forteller om de mest inngripende og vanskelige relasjonene til sosialkontoret etter adressesperringen. Også i kvinnenens første møte med sosialkontorene før adressesperringen, beskriver de sosialkontorenes mangel på tiltro og innsikt som det største problemet.

Makt og maktesløshet

Maktesløshet er et ord kvinnene ofte bruker i sine fortellinger om sosialkontorene. I enkelte tilfeller er dette knyttet til møtet med barnevernet, men det er unntaksvis. Slik informantene har fremstilt de problematiske møtene, har dette en sammenheng med tjenestenes styring med kvinnenens ulike behov og hvorvidt disse skal tilfredsstilles. Der behovstilfredsstillelse for den som søker hjelp også er bunnet i den profesjonelles skjønnsforståelse, er makten også knyttet til den profesjonelles definisjon av kvinnens virkelighet. For enkelte har dette blitt opplevd som en overstyring og umyndiggjøring. En av kvinnene forteller om en slik relasjon til barnevernet etter at hun tok kontakt med PP-tjenesten fordi barnet syntes det var tungt å gjøre lekser: Alt jeg sa gikk til barnevernet og alt jeg sa til barnevernet gikk til

pp-tjenesten, men ingen snakket helt skikkelig til meg. De bare vrentge på alt jeg sa og fikk det til å bli noe annet enn det jeg forsto.

Hvordan og fra hvem definisjonene kommer er et spørsmål om makt, skriver Bourdieu⁸⁸ i boken Symbolsk makt. En form for makt ligger blant annet i systemenes forvaltning av kunnskap i møte med den enkelte. Der representanter for et system bærer med seg sterke ideer og forestillinger om andres avvik som heftelser ved personen, er det vanskelig for den enkelte å fremheve sine synspunkter som viktige og som noe som er verdt å lytte til.

Når kvinnene har møtt en hjelpeinstans som barnevernet eller sosialkontoret har disse ut fra sin skjønnsforståelse vide muligheter til å tolke kvinnenes livssituasjon på mange måter. I dette ligger mye makt, og der det er mye makt finnes også potensialet til en krenkelse. Nå er det ikke noe galt i det å ha makt, skriver Leer Salvesen.⁸⁹ Makt er både nødvendig og viktig og også en betryggelse når instanser skal hjelpe folk i en utsatt posisjon. Problemene oppstår der makten misbrukes, og spesielt vanskelig er det der makten er kamouflert i gode gjerninger, i hjelpetiltak og i omsorg, skriver Leer Salvesen:

”Forholdet til syke, fattige, utsatte barn er særlig sårbart. Det er i slike forhold vi har sett store yrkesetiske overtramp også i vår tid: presten som utnytter barn og unge og menesker som har kommet til dem i sjelesorg. Professorer som utnytter studenter, idrettsledere som utnytter unge idrettsutøvere, terapeuter som utnytter pasienter, vernepleiere som utnytter psykisk utviklingshemmede.”(s.67)

Den måten enkelte myndighetspersoner fra hjelpetjenestene har sett kvinnene på, stemmer lite over ens med kvinnenes egne forståelser av seg selv. Spesielt vanskelig er det å bli mistenkeliggjort for å ikke vite sitt eget beste. I dette materialet har kvinnene heller beskrevet seg selv som det motsatte. Dette er kvinner som har gått gjennom store påkjenninger og tatt ansvar og funnet løsninger på den volden trusselutøveren har påført dem. Samtidig er dette kvinner i en utsatt situasjon der flere snakker om å være slitne, trette og utmattede. I dette ligger en dobbelthet. Kvinnene er både ressurssterke og sårbare samtidig. I møte med barnevernet op-

88 Bourdieu, Pierre (1996). Symbolsk makt. Artikler i utvalg. Oslo: Pax

89 Leer-Salvesen, Paul(2003). Jobbe med etikk. Oslo: Samlaget

plevde en av informantene hvor vanskelig det var å bli lyttet til, når hun både var sliten og samtidig var veldig klar på hvilke behov barnet hennes trengte å få dekket. Hun forteller:

Jeg sier til dem (barnevernet), at jeg er veldig gåen, veldig sliten – da sier barnevernet at de kan flytte ungene til en institusjon, for du er så trøtt at du kan ikke ta vare på dem slik livet ditt er nå. Da kommer frykten; skal du tørre å si noe, tørre og fortelle hvor ille det er? Tenk om de tar barna fra meg, bare fordi jeg er sliten.

Kvinnen som forteller dette kjente seg ekstra sårbar fordi adressesperringen ble sett på som en hemsko av folk i barnevernet. Fordi hun var i en utsatt situasjon i forhold til barnas far, ble også dette sett på som et ekstra problem for barna. Hun vågde derved ikke å utdype hvor problematisk det virkelig var i livet hennes, i frykt for at barna skulle tas fra henne. Ericsson⁹⁰ forklarer dette forholdet ut fra barnevernets spesifikke handlings- og vurderingsrom. Måten barneverntjenesten møter mødre og barna er mer farget av systemets forventninger om hva barnevernet skal ta stilling til, enn av hva barnevernet faktisk observerer. Til dette gir Ericsson flere eksempler på hvordan barnevernet på den ene siden ser problemer kvinnene har, eksempelvis i forhold til vold. De ser voldens konsekvenser og hvordan kvinnenes liv er en følge av manglende makt over sin egen situasjon. På den andre siden er barnevernet en instans som primært skal ta stilling til barnets ve og vel og til morens evner til å utøve omsorg. Dette fører til at omliggende forhold ikke synliggjøres, mens kvinnene fremtrer som selve problemet, eller sagt med Ericsson: *”De (barnevernet) kan ikke stoppe volden fra far, men de kan ta barnet fra mor.” (s.125)*

Men ikke alle har det som informantene i sitatet ovenfor, som for øvrig gikk på trygd og også var avhengig av økonomisk hjelp fra sosialkontoret. Dette er forhold som har gjort henne ekstra sårbar. Enkelte snakker om å kjenne seg sterk i møtet med instansene, nettopp fordi de har en adressesperring. Adressesperringen har for disse informantene bidratt til å styrke kvinnenes relasjon til offentlige tjenester. Spesielt gjelder dette kvinner som har hatt sporadisk kontakt med sosialkontoret for å be om bistand til konkrete prosjekter som det å flytte til ny adresse.

90 Ericsson, Kjersti (1996). Barnevern som samfunnsspeil. Oslo: Pax

Beskyttelse gjennom en adressesperring betyr at myndighetene, med politiet i spissen, har tydeliggjort at kvinnene er troverdige i hva de har å fortelle om den volden de er blitt utsatt for. Dette poenget trekkes frem i ulike situasjoner som en mental betryggelse, spesielt der de har dårlige erfaringer fra møter med tjenestene. Tross alt har de en adressesperring som bekrefter de historiene de har å fortelle.

At adressesperringen er det viktigste tiltaket i livet deres, både som beskyttelse og som troverdighetsdokument, er et tema som er gjennomgående for alle i materialet. Dette kommer ikke minst frem når kvinnene snakker om redselen for at adressesperringen skal gå ut på dato. En kvinne beskrev denne frykten slik:

Hva gjør jeg da den dagen jeg ikke får ha sperret adresse? Til neste år får jeg kanskje ikke sperret adressen min fordi jeg ikke har en påviselig voldstrussel hengende over meg, og da har jeg verken alarm eller hemmelig adresse. Alt nå har jeg begynt å skremmes av det. Så da kan du tenke deg den frykten som lever i meg hele tiden.

Kvinnen hadde vært på adressesperring i ett år og seks måneder. Hun hadde allerede søkt for andre gang og fått det innvilget. Likevel var hun redd for at hun ikke skulle få adressen sperret videre. Mange viste til tvil om at de vil bli hørt og forstått ved neste søknadsrunde, eller sagt med ordene til en av informantene: *Om han ikke greier å finne meg på ett år, er det nok til at jeg får avslag neste år da? Det gjør meg usikker dette.*

At kvinnene må søke om å opprettholde vedtaket hvert år ble nevnt av de aller fleste som en stressfaktor. Informanter med barn var spesielt frempå i intervjuene for å beskrive ungenes uro for å bli funnet. Dette gjaldt spesielt større barn og tenåringer med mange års erfaring med en voldelig far. Ett år om gangen er for kort tid, mener kvinnene. I løpet av det første året får de knapt greid å etablere seg på en forsvarlig måte uten å røpe hvem de er. De som har hatt adressesperring i lengre tid forteller at det tok lang tid før de kunne oppleve adressesperringen som betryggende. Mange har dessuten problemer med å huske selve vedtaksdatoen. At kvinnene ikke kan huske en enkelt dato, forklarer de med at de allerede har for mye å huske på for å opprettholde adressesperringen.

Men adressesperringen har også en skyggeside på en annen måte enn selve tidsrammen for tiltaket. Der kontakten med en instans har bydd på en lite betryggende relasjon, kan konsekvensen være at kvinnene trekker seg unna all kontakt med offentlige instanser ved hjelp av adressesperringen. På den måten opplever de å ha litt makt over situasjonen. I dette materialet gjaldt dette spesielt to informanter som ikke har ønsket noen hjelp fra verken barnevernet eller sosialkontoret. Disse forteller at de har opplevd for mange vanskeligheter i forhold til disse instansene. For en av kvinnene ble båndene til barnevernet kuttet etter at hun hadde kjent seg presset av barnevernet. Hun forteller:

Barnevernet var helt opphengt i dette med adressesperring, og ville bare vite hva som hadde skjedd tidligere i livet mitt og grunnen til hemmelig adresse. De var så ekle og så jævlig. Barnevernet kontakta også politiet og jeg kjente meg som en forbryter som var slem mot ungen min.

Kontakten med barnevernet endte med at kvinnen som er sitert ovenfor flyttet til en annen kommune. På sitt nye bosted unngikk hun kontakt med barnevernet, blant annet ved å ikke søke om barnepark eller barnehage for barnet sitt. For disse barna spesielt er det grunn til bekymring. Dette er barn som lever i en nærmest total isolasjon, uten tilknytning til øvrig familie eller egne vennenettverk.

Frykt for lekkasje

Tap av kontroll med eget liv fører til mistenksomhet. Som vist i del III er kvinnene i konstant beredskap for å passe på seg selv og at adressen ikke leveres ut til uvedkommende. Frykten for lekkasje er vel så stor i møte med instansene som i private relasjoner og i kontakt med familiemedlemmer.

Flere av kvinnene har da også opplevd lekkasje i adressesperringen fra offentlig ansatte. Lekkasjen er som oftest blitt oppdaget ved at kvinnene har mottatt brev direkte til sin adresse, slik dette ble beskrevet foran i relasjon til sosialkontoret. Lekkasjen har også forekommet fordi adressen er blitt skrevet ned i ulike sammenhenger og at disse papirene ikke er blitt sikret godt nok. Det kan være saksdokumenter fra sosialkontoret eller det kan være brev og dokumenter fra skolen og helsestasjonen.

Et problem er å få skolen barna går på til å sikre informantenes adresser og barnas navn godt nok. Det gjelder både selve oppbevaringen av adressene i arkiver og låste skap, men også bruk av barnas navn i skolesammenheng. Dette siste forholdet er det mest problematiske sier en del informanter. I en skolesituasjon brukes barnas navn både i klassen og ute i skolegården. I forhold til medelever er det også for enkelte vanskelig å skjule hvor barnet bor. Her er ikke problemet andre barn i og for seg, men de andre barnas nettverk til voksne familiemedlemmer. På dette området kan ingen av informantene konkretisere noen lekkasje, men frykten er der fordi barna medfører en viss risiko gjennom sin deltagelse i samfunnet.

Spesielt forteller informantene om lekkasje mens barnefordelingssakene har pågått. Et kjennetegn ved disse sakene er at mange dokumenter sendes fortløpende. Dokumenter som skifter hender ofte, øker risikoen for at informasjon lekker. Spesielt traumatisk har dette vært når kvinnene har oppdagat dokumenter på vei til trusselutøveren. Tre av informantene forteller at de har greid å stanse brev i siste liten før de ble postlagt. I alle tilfellene har den ansvarlige instansen rettet opp feilen umiddelbart. Informantene forklarer også lekkasje i barnefordelingssakene med hyppig utskifting av sakkyndige. Når en sakkyndig slutter i jobben, mener kvinnene at vedkommende glemmer å informere de som tar over saken om at adressen må holdes hemmelig. Resultatet er at kvinnes frykt øker og de kjenner et ekstra behov for å passe på hva myndighetspersoner foretar seg i enhver sammenheng.

Det er ingen grunn til å tro at lekkasjen har skjedd for å skade den enkelte, selv om resultatet kan være skjebnesvangert. Det er mer tenkelig at offentlige instanser ikke har innarbeidet rutiner for dette. En viss lekkasje kom da også fra Skattedirektoratet i forbindelse med denne undersøkelsen. Her hadde det skjedd en glipp slik at brevet med forespørsel om et intervju, ble sendt til informantenes adresse, i stedet for den opprettede postboksen. Dette reagerte nesten alle de intervjuede på med forferdelse. En av dem ordla seg slik:

De burde vite bedre og de brukte ikke postboksnummeret mitt, men damene på postkontoret vet dette så de hadde lagt brevet i postboksen min da, med full adresse på. Tenk deg at de kunne gjøre noe slikt, de burde vite bedre de som sitter og forvalter adressene våre og liksom skal være med på å beskytte oss. Det er hårreisende, sier nå jeg. Vår sikkerhet er deres jobb å ivareta.

Kvinnene opplevde Skattedirektoratets bruk av deres bostedsadresse som særdeles truende fordi dette skjedde fra en betrodd instans. *Hvor lett er det da ikke for andre å lekke*, var det mange informanter som spurte seg om.

At kvinnene har bosatt seg på mindre steder er en grunn til hyppige lekkasjer, mener informantene. På mindre steder er forholdene mer gjennomsiktede enn i en storby. Vi bor i et lite land der mange relasjoner er bunnet i åpenhet og tillit. Dessuten er det et kjennetegn ved vårt lille samfunn at en del relasjoner mellom folk ikke er basert på hemmeligholdelse, men heller motsatt. De fleste kan finne ut hvor en bor, hva en tjener og hvem som eier en bil med gitt registreringsnummer, for å nevne noe. Tre informanter poengterte også den norske tilliten hos offentlig ansatte som et problem. Også dette ble knyttet til det å bo i små kommuner. En av informantene hadde ringt ulike instanser hun hadde hatt kontakt med og til skolekretsen der barna gikk på skolen for å sjekke om adressen hennes virkelig ble holdt hemmelig. Hun forteller:

Det er jo også så naivt mange ganger, at når jeg ringer til et offentlig kontor og sier mitt fødselsnummer og navnet mitt så antar de i den andre enden at 'det er mitt eget navn jeg oppgir, men hvem som helst kan få noen til å ringe for seg og oppgi falskt navn og deretter få bekreftet en del opplysninger. De i den andre enden stoler blindt på at folk er den de utgir seg for å være.

Informantene forteller både om faktiske og antatte lekkasjer både fra postkontoret og fra trygdekontoret. Også instanser som fordrer en viss informasjon om livssituasjonen til kvinnene, som barnehage og helsestasjon, har informantene hatt mistanker om at adressen har lekket. I flere av disse tilfellene har ikke informantene noe konkret å vise til angående lekkasjen. Antagelsen om lekkasje er mer en følelse av at andre kjenner til adressen eller kjenner til at de lever på sperret adresse. Når eksempelvis speiderlederen i den lille kommunen gjør et poeng av at helgeturen til barna ikke vil medføre turer til store sentre, opplevde kvinnen det gjaldt mye uro. Umiddelbart spurte hun seg hvem som kunne ha gitt ut opplysninger om at de lever på sperret adresse, men å spørre direkte betydde at hun nettopp kanskje kom til å røpe at de lever i skjul der vedkommende faktisk ikke visste dette på forhånd.

At kvinnene opplever frykt, selv der lekkasjen ikke kan konkretiseres, dreier seg om konsekvensen av å leve et liv i konstant beredskap. Frykten kan noen ganger ta overhånd og gjøre det vanskelig å skille reell lekkasje fra frykten for lekkasje. Dette forholdet er de fleste informantene klar over. Samtidig vet de at de løper en viss risiko dersom de ikke passer på at adressen holdes hemmelig. I praksis blir det kvinnene som gjennom egen påpasselighet påføres ansvaret for at adressen forblir hemmelig. Et problem i så måte er å måtte forklare seg gjentatte ganger i møte med ulike instanser. Men en adressesperring der kvinnene overlates til seg selv, byr på handlinger som gjør kvinnene synlige for omgivelsene. For å få den hjelpen de trenger må de kommunisere, forhandle og fortelle om situasjonen sin, noe som står i kontrast til det å leve i skjul. En av kvinnene beskriver dette slik: *Jeg må jo fortelle dette hele tiden bare det skjer det minste og jeg må fortelle det til de på postkontoret og de som skal sende ut lønna mi og det er i det hele tatt mye, mye å passe på.*

Det samme forholdet gjelder der kvinnene har søkt tilgang på visse goder som telefon og strøm. Som vist i del III har dette medført mye kommunikasjon og mange brev og søknader som sendes hit og dit. Hver for seg kan en søknad om for eksempel en telefon, virke sikkert og trygt der kvinnene benytter sin postboksadresse. Men som også beskrevet i del III, har kvinnene vært nødt til å snakke og forhandle med flere for å få de godene de trenger. Ved flere anledninger har de også vært nødt til å oppgi navnet sitt, for eksempelvis for å få opprettet en lønnskonto eller bli registrert som student eller skoleelev.

Kapittel 2 - Betyrrende møte med instansene

Innledning

Politiet og barnevernet er de instansene kvinnene har opplevd som mest betryggende i det å ivareta adressen som hemmelig. Hvordan kvinnene har opplevd seg betrygget av politiet og barnevernet vil bli tatt opp i dette kapitlet. Men hvorvidt instansene har evnet å betrygge den enkeltes behov og sikret kvinnene en viss livskvalitet under adressesperringen er et spørsmål om hvilke perspektiver som brukes.

En betryggelse kan bestå i å få dekket nøyaktige behov. Men ikke alle tjenester har adekvate tilbud, eller tilbud som kan hjelpe den enkelte på alle livsområder med egnede tiltak. Eksempelvis kan ikke politiet med de midler de har til rådighet betrygge den enkelte ved å gjøre livet til kvinnen helt sikkert og trygt i forhold til trusselutøverens innspill, slik situasjonen er per i dag. Det samme gjelder barnevernet, som på ingen måte kan gripe inn i eksempelvis relasjonen mellom barna og faren deres i forhold til besøksordninger retten har kommet frem til. Barnevernets tvangsmidler består i så måte i å overta omsorgen for barnet og derved kunne regulere kontakten med far.

Å kjenne seg betrygget i møte med instansene, kan også være et spørsmål om å bli godt behandlet, forstått eller trodd på. Spesielt det å bli trodd på. For informantene i denne studien er disse forholdene av stor betydning, noe dette kapitlet vil gjøre rede for.

Også andre instanser enn politiet og barnevernet har bydd på hjelp og støtte til kvinnene under adressesperringen. Dette har dreid seg om den lokale legen, advokaten, men også sekretærer på skolen til barna og ansatte ved trygdekantoret. Problemstillingen vedrører også disse instansene og vil bli beskrevet i dette kapitlet.

Barnevernets forståelse av kontekst

Åtte av tolv mødre som har barn i omsorgsalder har mottatt hjelp fra barnevernet i løpet av adressesperringen. Mange hadde allerede etablert en viss kontakt med tjenesten før adressesperringen fant sted. For enkelte har kontakten før adressesperringen kun bestått av korte telefonsamtaler mens de bodde på et krisesenter. Barnevernet har sjelden gått inn med tiltak mens kvinnene har flyttet rundt, men har likevel kunnet gi råd og åpnet for en videre kontakt når kvinnene har flyttet for seg selv. Det finnes imidlertid et unntak i dette materialet som vil bli vist til seinere i avsnittet, for å belyse barnevernets betydning for selve prosessen hen i mot en adressesperring.

Etter at adressen er blitt sperret har ikke barnevernet kjennskap til hvor barna bor og har heller ingen lett og umiddelbar tilgang på adressen selv der de mener de burde hatt kontakt for barnas del. Som nevnt i forrige kapittel kan dette by på problemer for barna der mødrene trekker seg unna hjelp. Dette er mødre som har opplevd seg dårlig behandlet av barnevernet. Følgene er at de bruker adressesperringen som vern mot innsyn. Barna får i disse tilfellene ikke den hjelpen de eventuelt skulle ha trengt. Men dette er unntakene i materialet. Kontakten med barnevernet er som regel blitt opprettet på kvinnenes eget initiativ. Selv om kvinnene har flyttet over kommunegrensene, har den gode relasjonen vært så tillitsbyggende at kvinnen fortsetter å bygge videre på denne i den kommunen hun har flyttet til. Dette gjaldt seks av de åtte informantene som har fått hjelp av barnevernet etter adressesperringen. For denne gruppen informanter har ytelse fra barnevernet bidratt til en mer betryggende tilværelse under adressesperringen, til en viss grad.

Hjelpen fra barnevernet har bestått i rådgivning, samtaler, hjelp til å skaffe barnehageplasser og tilbud om støttekontakter til barna. Dette er også de hyppigst brukte tiltakene barnevernet setter inn som førstetiltak generelt sett. I følge regelverket skal da også barnevernet sette inn hjelp og støtte i første hånd, før de eventuelt vurderer strengere tiltak.⁹¹

Førstehåndstiltakene fra barnevernet er av de fleste beskrevet som god hjelp på veien, uavhengig av hvilken type hjelp de har mottatt. For enkelte har hjelpen kom-

91 Se: Lov om Barnevernstjenester. 1992. OG: Backe-Hansen, Elisabeth(2004). God nok omsorg: riktige beslutninger i barnevernet. Oslo: Kommuneforlaget

met som en positiv overraskelse og absolutt ikke forventet fordi de i utgangspunktet hadde fryktet barnevernets makt. En av mødrene som fikk avlastning noen timer i uken beskriver det å få hjelp fra barnevernet som det beste hun har opplevd etter at hun fikk innvilget adressesperring. Bakgrunnen for at hun søkte hjelp var at barnet hennes ble så stille og innadvendt og moren hadde ikke energi nok til å trøste og hjelpe barnet. Barnevernets svar var å sette inn en støttekontakt, noe moren beskrev på denne måten:

Du skulle sett hvor glad barnet er etter et besøk. Bare smil og glede.

Det er et voksent par med store unger, og de har masse tid til barnet mitt.

Det er bare helt flott.

At mødrene mottar god hjelp til barna er særdeles viktig fordi morsrollen under en adressesperring forringes på mange måter, noe som vil bli videre tatt opp i del V. Å gi adekvat og treffsikker hjelp er da også et sentralt forhold som er tatt opp i NOU (2000:31)⁹² når det gjelder voldsutsatte kvinner generelt: ”Tiltak uten forankring i brukerbehov vil som regel ende opp uten det ønskede resultat, noe som er uheldig både for de hjelpetrequende og samfunnet for øvrig.”⁽⁷²⁾

Hvilken type hjelp kvinnene har fått tilbud om og hva de selv mener er dekkende hjelp i forhold til den konteksten de lever under, er av noen informanter beskrevet som motsetningsfylt. Ikke alle som har søkt støtte fra barnevernet har opplevd å motta treffende hjelp. Selv om barnevernet har gitt dem mye forståelse og har grepet problematikken til barna, har de ikke alltid hatt tilgang på tiltak som er tilpasset den situasjonen barna befinner seg i, forteller mødrene. Vanskeligst har det vært å få god hjelp der tenåringene har hatt psykiske problemer. I dette materialet har kun ett av barna mottatt hjelp fra Barne- og Ungdomspsykiatrien (BUP). De mødrene som forteller om avslag fra BUP, forteller at BUP har begrunnet dette i familiens uavklarte livssituasjon. Men at livssituasjonen er uavklart betyr ikke at problemene legges i bero. Til dette er det relevant å spørre om livet til disse barna noen gang helt kan avklares. Dersom kriteriene er at trusselutøveren skal hold eopp å true dem, vil i så fall disse barna falle utenfor hjelpeinstansens smale kriterier for hjelp.⁹³

92 NOU [2003]. Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning [2003:31]. Oslo: Justis- og Politidepartementet

93 Se: Sandbæk, Mona [2001]. Fra mottaker til aktør: brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning. Oslo: Gyldendal Akademiske

En av informantene forteller hvor ille det var i en periode da det eldste barnet fikk det for seg at faren hadde sporet dem opp. Gutten hørte lyder hele tiden og var fra seg av angst. Til dette søkte moren hjelp fra barnevernet. Fra denne instansen fikk barnet støttekontakt og mor fikk oppfølgende samtaler. Men støttekontakt hjalp ikke på problemene. Det moren etterlyste var psykiatrisk hjelp. Barnevernet mente derimot at det var for vanskelig å få innvilget hjelp fra psykiatrien. Som alternativ hjelp ønsket moren en støttekontakt som kunne komme hjem til dem i de verste periodene. Ønsket var at gutten kunne få noen å snakke med når han syntes han hørte og så både det ene og det andre. Hun trengte også en å ringe til akutt når problemene tårnet seg opp. Slike tiltak kunne imidlertid ikke innfris. Begrunnelsen var at barnevernet kun hadde støttekontakter som kunne møte barnet utenfor hjemmets vegger. Dessuten hadde ikke barnevernet muligheter til å opprette en stilling i akutt beredskap for å ta av problemer som kunne dukke opp når som helst på døgnet. Alternativet var å plassere barnet utenfor hjemmet i fosterhjem eller institusjon, noe moren syntes var veldig drastisk.

Tross i mangel på adekvate tiltak har kvinnene opplevd seg forstått og imøtekommet av barnevernet. At instansen har oppfattet budskapet til kvinnene om den vanskelige situasjonen hun og barna har befunnet seg i, har flere informanter gitt uttrykk for. For to av informantene startet imidlertid kontakten med barnevernet med mistillit og krangel. En av kvinnene forteller hvordan hun ble mistolket av en ansatt i barnevernet. Saksbehandleren hun hadde fått tildelt beskrev informanten som: *en sånn fisefin dame som jeg ikke likte i det hele tatt.*

Saksbehandleren kunne ikke forstå at noen kunne være slemme mot noen og for saksbehandleren var det både for dramatisk og utrolig at barna måtte leve på sperret adresse, forteller denne informanten. *En kan ikke sette en sånn perlekjededame sammen med meg på samme kontor. Det blir bare helt feil alt, sier hun og forteller videre: Det endte med at jeg ble så sinna at barnevernsjefen ble kobla inn. Han ba hele kontoret gå ut av saken, så hørte han på meg og jeg fikk en annen kurator.*

I begge sakene ble det tatt grep om problemene internt ved barnevernskontoret og ungene fikk den hjelpen mødrene hadde søkt om. Måten instansen har behandlet konfliktene på har kvinnene beskrevet som betryggende, selv om de også sier at de godt kunne vært konfliktene foruten.

Barnevernet er den instansen som har behandlet sakene konfidensielt og uten å røpe adressen videre. Grunnen til dette kan ligge i barnevernets strenge taushetsregler.⁹⁴ Dette er regler barnevernet har innarbeidet i systemet uavhengig av den konteksten mødrene i dette materialet lever under. Dessuten er barnevernet i sitt vanlige virke avhengig av å opprettholde taushetsbeleggingen for å skape tillit hos dem som søker hjelp. Årsaken til dette er at barnevernet ikke bare er en hjelpeinstans. Selv om barnevernsarbeidet innsats i størst grad bunner i små ytelser som forebygger ungenes liv fremover, er instansen også i besittelse av makt til å fjerne barn fra hjemmet, også mot foreldrenes vilje. I tillegg kan instansen sette inn hjelpetiltak som ikke foreldrene umiddelbart ønsker seg, så som tilsyn i hjemmet. Der kontakten ikke er bygget på tillit kan barnevernets makt virke skremmende og stå i veien for et samarbeide mellom barnevernet og mødrene.

Barnevernets makt har også vist seg i dette materialet som et press henimot en adressesperring. For en av kvinnene har barnevernets makt ført henne over på sperret adresse og dertil preget livet hennes under adressesperringen. Historien startet for fire år siden etter at skolen ga en melding til barnevernet om en jente på 10 år som ofte var syk og innesluttet. Barnevernet undersøkte saken og ga tydelig beskjed til moren at ungen led fordi faren deres brukte vold. Selv om kvinnen ble alvorlig skadet av volden flyttet hun ikke før barnevernet satte inn et tvangsvedtak. Etter at barnet hadde flyttet til fosterhjem og kvinnen hadde flyttet for seg selv, ville likevel ikke barnevernet sende barnet på besøk til moren fordi barnefaren stadig kom innom og truet og slo. Hun forteller:

Jeg dro til barnevernet og sa at jeg ville ha barnet mitt tilbake, men da sa barnevernet at barnet ikke ville komme tilbake til meg. Barnet ditt tror ikke lenger på deg for du lar mannen din komme hjem til deg, så da flyttet jeg for godt.

For denne moren ble barnevernets utspill en grunn til å søke om sperret adresse. Etter at hun fikk adressen sperret har hun gradvis fått mer og mer kontakt med barnet sitt. Kvinnen som forteller dette sier flere ganger at volden ikke har så stor betydning lenger. Alt har dreid seg om å få barnet sitt tilbake.

⁹⁴ Se blant annet: Kjørstad, Asbjørn (2001). Taushetsplikt om barn: kommunikasjon og samarbeid mellom helseetat, skoleetaten, sosialtjenesten og barnevernet. Oslo: Kommuneforlaget

Når kvinnene har gått over på sperret adresse er det lite barnevernet kan gjøre for å bedre samholdet og samarbeidet mellom foreldrene. Utgangspunktet for barnevernet er å ta stilling til den konteksten barna lever under og hva dette har å si for ungenes ve og vel der og da. På dette området har kvinnene i stor grad beskrevet en instans som har betrygget livet deres på sperret adresse selv om situasjonen ikke har vært helt enkel for barna å leve i. Spesielt viktig, fremhever informantene, er at barnevernet har sett og tatt på alvor de truslene kvinnene er blitt utsatt for. Der barnevernet ikke greier å skape et tillitsforhold kan adressesperringen ha en uønsket effekt. Moren kan med letthet trekke seg unna all kontakt. I så fall har ikke barnevernet noen enkel tilgang til barnets adresse, dersom barnet ikke går på skole eller er i barnehage. Spørsmålet en kan stille seg er hvorvidt barnevernet bør gå inn mer aktivt i prosessen forut for adressesperringen. På den måten kan instansen være med på å demme opp om mange av de problemene som viser seg hos barna når alt har roet seg rundt dem under en adressesperring.

Til dette vil en imidlertid ha behov for en større utredning om prosessene og hva disse har av betydning, både for kvinnene og ikke minst barna.

Et sosialorientert politi

Kun tre informanter er som nevnt blitt funnet av trusselutøveren. Av den grunn er det færre saker å kontakte politiet for etter at adressen er blitt sperret, enn det som var tilfelle før adressesperringen.

Tross dette har nesten alle i dette materialet hatt kontakt med politiet etter at adressen ble sperret. Den hyppigste kontakten med politiet har kommet i stand fordi kvinnene selv har tatt kontakt med politiet for å fortelle at de bor i kommunen. Dette kan virke noe merkelig, tatt i betraktning at flere av dem har hatt vanskelige møter med politiet før adressesperringen. Som en kunne se fra del II, var møtene mellom den enkelte og politiet spesielt beskrevet som vanskelig der kvinnen har vært samboer med en mann med kriminelt rulleblad.

At kvinnene likevel har tatt kontakt med politiet er begrunnet i den utsatte posisjonen de er i, som enslige og trusselutsatte i en fremmed kommune. Kvinnene har i så måte hatt behov for at politiet har kjent adressen deres og på dem måten

kunnet komme dem til unnsetning dersom noe skulle skje. Materialet viser også at hovedtyngden av informanter har stor tro på at politiet vil komme dem til unnsetning dersom de skulle trenge assistanse. Flertallet i dette materialet er også enig om at politiet ikke røper adressen deres til uvedkommende. Tilliten til politiet har med andre ord endret seg betraktelig etter at adressen er blitt sperret.

Ved å se på hvordan kvinnene har opplevd politiet før adressesperringen og hvordan dette er beskrevet etter sperringen, kan dette visualiseres i følgende tabell.

Tabell 1: Hovedtendensen i kvinnes erfaringer i møte med politiet, før og etter adressesperringen.

Type kontakt med politiet	FØR adresse-sperringen		ETTER adresse-sperringen	
	Godt behandlet	Dårlig behandlet	Stoler på politiet	Stoler ikke på politiet
N=15				
Akutt tilkalt der manen har hatt et kriminelt rulleblad		4	3	1
Akutt tilkalt der mannen ikke har hatt et kriminelt rulleblad	3		3	
Anmeldt saken på egenhånd	2	6	7	1
SUM		15		15

Tabellen viser ikke de nyansene kvinnene forteller om i sine møter med politiet, men kan likevel gi noen indikasjoner på kvinnes forhold til politiet. Som en ser av tabellen er det to kvinner som ikke har noen tiltro til at politiet vil komme dem til unnsetning. Den ene kvinnen har kun møtt politiet da hun anmeldte mannen sin på egen hånd. Den andre har møtt politiet i en akutt situasjon. Dertil har den sistnevnte informanten vært samboer med en mann med et kriminelt rulleblad. Dette har ofte ført til dårlig behandling av kvinnene fra politiets side slik dette er beskrevet i del II.

Denne sistnevnte informanten mente at politiet kun hadde kontakt med henne før adressesperringen for å innhente opplysninger om samboeren.⁹⁵ Da hun forsøkte å spørre politiet om sin egen sak, var ikke politiet interessert i å høre på henne. Volden mannen hadde utøvd mot henne ble sett på som mindre viktig, forteller informanten. Derimot var politiet svært interessert i å spørre henne ut om mannens handlinger og hvem han var sammen med eller hvor han reiste til enhver tid. Informanten forteller dette om sitt møte med politiet før adressesperringen:

En narkosak ligger liksom på et helt annet plan enn det som gjelder truslene mot meg og ungen. Politiet vet vel ikke hva de skal tro og hvem de skal tro på. Skal de velge å tro på en narkoman eller skal de velge å tro på en som har levd med en narkoman.

At politiet ikke var interessert i henne, tolket informanten som en avvisning av hennes behov. Om dette var tilfelle, skal være usagt. Slik Finstad⁹⁶ beskriver politiets arbeid kan det finnes et gap mellom publikums og politiets forståelse av en situasjon. Her kan det tenkes at mannens kriminalitet ble fokusert i den hensikt å fjerne mannen fra kvinnen. I så fall kunne politiet gi kvinnen en bedre beskyttelse enn der fokuset kun gjaldt vold mot henne. Det som er påfallende er informantens beskrivelse av politiets manglende imøtekommenhet og dialog. Kvinnen fikk ingen forklaring på hvorfor politiet handlet som de gjorde og hun ble derfor gående med sin egen tolkning og opplevelse av å bli avvist. Etter at adressen ble sperret har kvinnen ikke ønsket kontakt med politiet. Det samme gjaldt den andre informanten. Kjennetegnet ved disse to informantene er at de også har unngått andre instanser som sosialkontor og barnevernet spesielt.

Som tabellen også viser har situasjonen endret seg mye i forhold til politiet for tre informanter som var samboende med kriminelt belasta menn. Fra å beskrive møtet med politiet som vondt og vanskelig, har de nå en stor tro på at politiet vil komme dem til unnsetning. En forklaring på dette er at denne gruppen informanter har hatt behov for akutt tilkalling av politiet i løpet av adressesperringen. Kvinnene har ofte selv kontaktet politiet fordi de har fått kjennskap til at mannen har vært

⁹⁵ Se blant annet: Green, Anders (2002). Vad händer efter min polisabmälan? en intervjustudie med personer utsatta för vold av närstående. Uppsala: Polismyndigheten i Uppsala Län

⁹⁶ Finstad, Liv (2000). Politiblikket. Oslo: Pax

ute på permisjon fra fengsel eller blitt sett i nærheten av boligen. Andre ganger har politiet selv tatt initiativ til å beskytte kvinnen der de har kjent til at mannen har hatt permisjon og vært ute etter å finne kvinnen.

Det var en slik gang, da han ikke kom tilbake fra permisjon. Da ringte politiet til meg og til foreldrene mine og fortalte at han hadde skaffet seg et våpen og var på veg for å ta meg. Da hentet politiet meg, eller hentet gjorde de ikke først. De var hos meg i tre dager og ventet på han, så kjørte de meg til krisesenteret.

Politiet har i alle disse tilfellene blitt beskrevet som viktigste støttespiller. Det interessante er når denne gruppen kvinner forteller om de gode opplevelsene med politiet etter adressesperringen. For å ikke komme på kant med sine egne beskrivelser, har de gått tilbake til den historien de har fortalte om tiden før adressesperringen, og endret noe av det de har sagt. Selv om de har kjent seg dårlig behandlet av politiet tidligere, unnskylder de også politiet for det som skjedde den gangen: *Nå leser en jo så mye om politiet i avisene, at de ikke har ressurser, så de hadde vel viktigere saker å ta seg av*, er en av de uttalelsene som går igjen i dette materialet, eller at; *De må jo prioritere de også. Jeg forsto det slik.*

At politiet inntar en holdning som mental støttespiller er det flere av informantene som beskriver som en viktig og god hjelp, selv der kontakten ikke har hatt særlig omfang eller ført til konkrete handlinger. En av informantene tok kontakt med politiet i den nye kommunen hun flyttet til fordi hun ville at noen skulle vite at hun bodde der. Men hun måtte liksom ha et ærend, så hun dro til politiet for å spørre om muligheten for en voldsalarm. Hun forteller videre:

Ja, jeg tok jo kontakt med politiet med det samme jeg kom hit, men det var bare sånn litt. Jeg tok kontakt for å fortelle hvor jeg bodde og spørre om hvor vanskelig det var å få voldsalarm og slikt, og da var det egentlig ikke noe problem å få det. Men så har jeg ikke hatt behov for noe slikt for han (trusselutøveren) vet jo ikke hvor jeg bor.

Enkelte har kontaktet politiet for å søke hjelp til konkrete problemer. Det har dreid seg om spørsmål om å utstede pass til barna der foreldrene har hatt delt foreldreomsorg eller søknad om beskyttelse når barna skal til far på besøk. I noen tilfeller har

far blitt nektet kontakt med barnet av retten. I de tilfellene har politiet stilt opp og informert skoler og barnehager om situasjonen. For en av informantene stilte også politiet opp og holdt utkikk med barnehagen etter at faren var blitt sett i området. Denne faren hadde ved en tidligere anledning forsøkt å kidnappe barnet ute på en lekeplass. En annen informant forteller at politiet var veldig behjelpelig med å være i nærheten av barnas skole i de perioder faren var ute på permisjon fra fengselet. De kjørte forbi skolen flere ganger om dagen. Informanten kjente dette som betryggende. Skolen derimot var ikke fullt så fornøyd med tingenes tilstand sier denne moren: *Lærerne var skeptiske til meg og spurte hele tiden: Kan det være så ille da? Er du sikker på at du trenger å passe på hennes så mye og de stilte seg tvilende til alt.*

Politiet har også for enkelte informanter vært en samtalepartner og en informasjonssentral. Kvinnene forteller om situasjoner der de har truffet på trusselutøveren i sentrum av byen eller andre steder. Dette har skapt mye uro og redsel. Noen av dem har ringt politiet i etterkant, bare for å fortelle om hendelsene og hvor redde de ble. Her forteller informantene at politiet har lyttet til dem og notert ned hendelsene, noe som i seg selv har virket betryggende for den enkelte.

Kvinnenes positive holdning til politiet etter adressesperringen, dreier seg om et politi som utelukkende har vist seg behjelpelig overfor kvinnene. I dette bildet hører det med at informantene oftere enn før adressesperringen har hatt kontakt med de nye familiekoordinatorene.⁹⁷ Forhold som ble fremhevet som positive var koordinatorenes brede perspektiv på muligheten til å bruke ulike typer tiltak for å hjelpe kvinnene videre. Også det å møte kvinnelige politibetjenter ble beskrevet som både betryggende og mer positivt enn å skulle forholde seg til menn. En av dem forteller om en vanskelig dialog med en mannlig politibetjent første gangen hun flyttet til kommunen på sperret adresse. Ved neste møte fikk hun snakket med en kvinne: *Da jeg snakket med en kvinnelig bekjent var holdningen helt annerledes. Hun var opptatt av å sikre meg, gjennom voldsalarm og ga meg forskjellige råd om beskyttelse når jeg skulle møte eksmannen min i retten. Så dette var to vidt forskjellige holdninger.*

Kvinnene forteller ofte om et politi som har brydd seg om kvinnenes hele situasjon og som uten reservasjon har stilt opp på mange av kvinnens behov. En av inform-

⁹⁷ Familiekoordinatorene i politiet startet i juli 2002. Dette kan være grunnen til at så få av informantene har truffet disse før adressesperringen fant sted. Se: St.prp. nr. 1 (2001-2002). For budsjettermin 2002. Oslo: Justis- og Politidepartementet

antene møtte en slik politimann for et par år siden da hun fikk innvilget sperret adresse. Fra den dagen av har han vært en sort følgesvenn ved å lytte og høre på det kvinnen har hatt å si, uansett hvor bagatellmessig forholdene har vært: Han (politimannen) har vært utrolig. Han er den som har trodd meg mest og vært en god støttespiller i alle, alle år. Han har søkt for meg til folkeregisteret, hjulpet meg med diverse papirer og støttet meg.

En annen kvinne forteller hvordan hun traff en politimann den dagen hun kikket på leilighet. I den anledningen kontaktet hun politiet for å fortelle at hun kom til å bosette seg i kommunen på hemmelig adresse. Dette førte til at politimannen kjørte henne rundt og viste henne de tryggeste stedene å leie leilighet. Da hun skulle flytte inn i leiligheten stilte han opp som flyttehjelp og passet på at låser og dører og alt annet var i orden. En annen kvinne forteller noe av det samme. Hun ordla seg på denne måten i beskrivelsen av et hjelpende politi:

Det politiet jeg møtte på det stedet jeg nå bor, kan jeg ikke få rost nok. De har noen ganger kjørt meg hjem fordi jeg har blitt engstelig nede i byen, og noen ganger har de bare stopper og spurt hvordan det går, og jeg blir så rørt av dette at jeg nesten kan begynne å gråte. Det har gitt meg så enormt akkurat bare dette, å være viktig liksom.

Politifolk informantene forteller om har ytt en arbeidsinnsats som strekker seg ut over den tradisjonelle politirollen. Det er snakk om et politi som anstrenger seg i å vareta kvinnene ved å gi henne trygghet og tillit. Dette er helt i tråd med det offentlige utredninger⁹⁸ og meldinger beskriver som ønskede og gode politihandlinger. Her nevnes blant annet politiets behandling av ofre for vold, at dette både må gjøres med innlevelse og uten å krenke den utsatte ytterligere.

Hvordan politiet definerer og imøtekommer kvinnene er sentralt for kvinnenes selvbylde og troen på hva som er rett og galt. Det å motta hjelp i form av verbal støtte og oppmuntring er særdeles viktig for mennesker i en lukket og ensom livssituasjon. En av informantene forteller:

98 NOU (2003). Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet

Jeg kjente jo ikke et eneste menneske. Jeg måtte jo bare flykte til et sted jeg ikke skjente. Politiet var veldig til hjelp og tok oss med på turer og kom innom stadig vekk og der var godt for vi var jo veldig isolerte da. Politiet hjalp meg veldig til rette. Skulle jeg til butikken, så kjørte politiet meg til butikken og kjørte meg tilbake igjen og da undersøkte de leiligheten grundig før de slapp meg inn igjen.

En av de utenlandske kvinnene i dette materialet fortalte om en nærmest avvisende holdning fra politiet da hun flere ganger anmeldte mannen sin. Da hun anmeldte han den siste gangen, endret politiet holdning, forteller hun. Saken ble, som de fleste andre sakene, henlagt. I den forbindelse mottok hun et brev fra politiet som skrev til henne at saken var henlagt. I samme brev står det imidlertid også at politiet tror henne, men at det er vanskelig å finne bevis for det som har hendt. Dette brevet var noe av det fineste hun hadde opplevd noen gang, fortalte denne informanten.

Grunnen til politiets endrede innsats og engasjement etter at kvinnene har fått adressen sperret, kan en vanskelig si noe sikkert om ut fra dette materialet. Det som er interessant er, at de gode historiene om politiet kommer fra flere kvinner som til sammen har bodd spredt ut over landet. Den gode behandlingen av kvinnene er ikke bare tilfeldige historier om noen få polititjenestemenn, men bunner i en felles forståelse for kvinner på sperret adresse innad i politiet generelt. For dette kan en finne hold i hos Nilstad,⁹⁹ som viser til at politiets handlinger ofte kan spores tilbake til en fellesforståelse av hva som er viktig politiarbeid, på godt og vondt. Politiets arbeid er sjelden fundert på individuelle løsninger, skriver Nilstad. Til dette skriver han videre:

”Hver enkelt polititjenestemanns handlinger er ikke ensidig avhengig av ham selv, men styres i like stor grad av hvordan fellesskapet eller gruppen man tilhører tenker, praktiserer, tolker samhandler og reagerer. Den rådende kulturen legger føringer og begrensninger på godt og vondt på den enkeltes mulighet til å gjøre gode eller dårlige yrkesetiske handlinger.”(s. 192)

Samtidig kan dette dreie seg om endrede politioppgaver. Etter at adressen er blitt sperret har politiet helt andre oppgaver enn å rykke ut akutt eller ta i mot an-

⁹⁹ Nilstad, Morten (2002). Politilære og yrkesetikk. Oslo: Vett og Viten

meldelser. Ofte har kvinnen anmeldt mannen flere ganger og ofte har politiet rykket ut til det samme hjemmet mange ganger i løpet av flere år. Sett fra politiets ståsted kan dette virke nedbrytende og slitsomt fordi de ikke opplever å komme noen vei med uttrykkningen eller anmeldelsene, siden flere av kvinnene flytter tilbake til mannen. Etter at adressen er blitt sperret, er lovbrøteren fjernet fra offeret og politiet kan derved på en enklere måte tre inn i en annen type politiroлле knyttet til service og hjelp.¹⁰⁰ I dette ligger også at kvinnene har endret status etter en adressesperring. Fra å være de slitsomme og mistenkelige ofrene, slik Christie¹⁰¹ beskriver dette, har kvinnene fått status som et ideelt offer. Et ideelt offer er blant annet kjennetegnet av å ha et avklart forhold til gjerningspersonens skyld. Hun er den sårede. Han er den som har utført uønskede handlinger. Adressesperringen er i så måte en bekreftelse på at kvinnene er troverdige i sine beretninger og appellerer derfor til omtanke og forståelse.

De gode hjelperne

Jeg hadde ikke vært her i dag om jeg ikke hadde truffet folk under veis som har støtta meg, var det en av informantene som sa og den uttalelsen kan stå for flere i dette materialet. Informanten snakket ofte om den gode hjelper som eksempelvis har hatt sitt virke innenfor skolesektoren, helsesenteret eller ved et advokatkontor.

Kjennetegnet ved den gode hjelper er de tilfeldige møtene som utvikler seg til noe annet og noe mer enn det kvinnene har søkt hjelp til. Mens kvinnene har oppsøkt ulike instanser med spørsmål om barnefordelingssakene, helseproblem, skolespørsmål for ungene eller behandling for barna, har de også mottatt en viktig hjelp for dem selv som har gjort livet på sperret adresse lettere å leve. For mange har den gode hjelpen bestått i praktisk og konkret hjelp, fra flyttehjelp til leksehjelp for barna og endatil barnevakt. Den gode hjelper er også den som eksempelvis har lånt bort adressen sin slik at kvinnene har kunnet abonnere på en telefon. Den viktigste hjelpen er likevel den som kommer innunder kategorien oppmuntring og mental støtte.

100 Se blant annet: Finstad, Liv (2000). Politiblikket. Oslo: Pax

101 Christie, Nils (1986). "The ideal victim". I: From crime policy to victim policy. Reorienting the justice system. Ezzat A. Fattah [red.] London: Macmillan.

For en av kvinnene kom den beste støtten fra den gamle legen i kommunen hun flyttet til. Informanten forteller om en lege som ga henne mye tid til å fortelle og på den måten lette på den enorme skyldfølelsen hun bar på i forhold til ungene spesielt. Om legen var noen spesialist på området kjente kvinnen seg tvilende til, men han var der da hun trengte hjelpen mest og da var det ikke så viktig at han blant annet hadde et litt gammeldags syn på ekteskapet, mente denne informanten. Det viktigste var at han begrep situasjonen og møtte henne som et verdifullt menneske. Hun sier:

Jeg vet ikke hva han visste om slik vold i familien, men jeg trodde på han at jeg ikke hadde skyld i alt dette og det hjalp jo på oss at jeg ikke følte meg så tyngt av skyld.

En annen lege i en annen kommune tok på seg en mer krevende rolle. Han ba pasienten skrive ned alt det vonde hun hadde opplevd, så leste han det hun hadde skrevet høyt for henne. *Det ble litt lettere inne i meg etter dette*, sa hun. Da hun fikk høre ordene og tankene sine bli lest opp av en annen, ble ting litt enklere å forstå. Det å forstå og sette ord på det som har skjedd, er også beskrevet av en annen informant som møtte den gode hjelper gjennom Barne- og Ungdomspsykiatrien. Informanten beskriver kontakten med tjenesten som det som fikk henne til å holde ut alle de fem årene på sperret adresse uten særlig kontakt med sin øvrige familie. Selv om barnet hennes ikke syntes det hjalp noe særlig å gå til behandling, fikk moren mange oppløftende og gode ord på veggen som gjorde det mulig å ta tak i hverdagen og problemene til barnet. I vanskelige tider kunne hun uten reservasjon ta kontakt med tjenesten og be om råd og veiledning. Ikke bare gjaldt dette hennes rolle som mor, men også i forhold til den volden hun hadde erfart og hva dette hadde gjort med henne som menneske og som kvinne. Akkurat dette er noe flere av informantene kommer inn på. Viktigheten av å få bearbeidet eller bare prate om den volden de er blitt utsatt for. Under en adressesperring er minner om volden en ekstra belastning. For enkelte har den gode hjelper bydd på en samtalepartner. Etter en helsesjekk av barnet på helsestasjonen fikk en av informantene god kontakt med en sykepleier på forværelset. Med henne kunne hun lufte alle sine bekymringer som mor og som voldsutsatt, noe som gjorde det mye lettere å gi omsorg og være tilstede i hverdagen uten at frykten tok overhånd. Hun beskriver sykepleieren som alltid nærværende, som raus og voksen, og hun sier videre:

Hun er så støttende og så er hun bare, ja for å si det slik, hun er morsom. Hun er bare så fin. Hun er av de beste. Jeg gleder meg til å gå til henne og prate.

Betryggende hjelp har også kommet fra en kvinne som jobbet på kontoret der barnet til en av informantene gikk i ungdomsskolen. Kontakten ble opprettet på skolen ved en tilfeldighet. Det var bare en slik dag hvor alt tårnet seg opp og en av de som jobbet i administrasjonen ba henne på en kopp kaffe etter at kvinnen hadde hatt en samtale med rektor ved barnets skole. Damen som arbeidet ved skolens administrasjon gjorde en avtale med min informant. I stedet for at informanten stadig ringte skolen for å høre hvordan barnet hadde det, ble det damen fra administrasjonen som ringte mor – de gangene hun opplevde at ungen var urolig for noe. På den måten slapp moren å engste seg hele tiden.

Mange ganger når ungene mine har hatt det tøft på skolen og trodd at de har sett noe farlig, så har hun vært veldig støttende og hun har ringt til meg slik at jeg har kunnet ta tak i dette med ungene.

Den gode hjelper kvinnene oftest trekker frem er advokaten. Ofte har denne vært inne i bildet i forbindelse med barnefordelingssakene, men også i forhold til gjeldsspørsmål. Advokaten er den som har gitt kvinnene tid til å prate og de har gitt kvinnene klare svar og forklaringer på det kvinnene har ønsket mer forståelse for innenfor det juridiske området. Spesielt i forhold til barnefordelingssakene. Å få innsikt i den juridiske tenkningen gjør det lettere å sette ord på hvorfor retten eksempelvis kan sende barnet til en som har utøvd vold mot barnets mor. Når myndighetenes handlinger overgår det kvinnene synes er fornuftig og rasjonelt, er det god hjelp i en forklaring, selv om det ikke endrer situasjonen noe særlig. En av informantene beskriver advokaten sin slik:

Hun(advokaten) er innmari flink. Hun holder til et helt annet sted, men vi har snakket mye på telefonen og hun har stilt opp når jeg har trengt det. Hun forstår problematikken veldig godt. Hun synes det er en vanskelig sak fordi han er rusmisbruker og det vet hun, og kan ikke gjøre så mye med det liksom. Ja, nei, hva skal jeg si. Hun har bare vært en som har støttet meg i tykt og tynt liksom, sånn som jeg ser henne i dag.

Støtten kvinnene har mottatt fra de gode hjelperne er tilfeldig og på ingen måte systematisert, noe som gjør at enkelte har hatt flere gode hjelpere mens andre ikke har hatt noen. Dette perspektivet er spesielt viktig når en vet hvor stor betydning hjelpen har for den enkeltes livskvalitet, eller sagt med en av informantenes ord at: *Jeg hadde ikke vært her i dag om jeg ikke hadde truffet folk under veis som har støtta meg.*

Men å trygge ofre gjennom hjelp og støtte, er ikke bare et spørsmål om kvinnenes behov for hjelp, isolert sett. Det handler også om hjelpernes behov for å kjenne at det de bidrar med er verdifullt. Den gode hjelper har i enkelte tilfeller fulgt kvinnene over tid og strukket seg langt i yrkessammenheng, eller privat. Dette til tross for at ytelser for mennesker som ikke har så mye støtte i livet, ofte kan by på visse utfordringer for den som yter bistand. Dette forholdet er blant annet tatt opp i NOU (2003:31)¹⁰² og knyttet til hjelpernes behov for støtte og kunnskap i møte med ofre for vold. Slik Hydèn¹⁰³ beskriver dette området, kan det ofte være vanskelig å arbeide med mennesker utsatt for vold i nære relasjoner fordi problematikken vedrører relasjonelle følelser og sårbarhetspunkter de fleste av oss bærer på. Å hjelpe noen som er ofre for vold innen et livsområde som er gjenkjennelig i hjelperens eget private liv, kan lett føre til maktesløshet, skriver Hydèn. I sin tur kan maktesløshet føre til irritasjon og avvisning av den andres behov, dersom hjelperen ikke blir ivaretatt. Til dette kan en spørre hvilken type oppfølging og kunnskapsbistand de profesjonelle eller andre typer hjelpere har fått, for å mestre den vanskelige hjelperollen.

102 NOU (2003). Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet

103 Hydèn, Margareta (1995). Kvinnomisshandel innom äktenskapet. Falköping: Liber

Sammendrag del IV

I hvilken grad offentlige instanser (som politi, barnevern, sosialkontor) har bidratt til å trygge den enkeltes situasjon har fokusert kvinnenes opplevelse av å bli betrygget i forhold til lekkasje og i forhold til instansenes ytelser slik at kvinnene har kunnet opprettholde en viss livskvalitet under adressesperringen.

Over halvparten av informantene har vært avhengig av hjelp fra hjelpetjenestene for å mestre hverdagen. Det har ofte vært snakk om økonomiske ytelser fra sosialkontoret, men også praktisk hjelp i forhold til ungene gjennom barnevernet. Totalt har elleve informanter hatt kontakt med sosialtjenesten under adressesperringen. Kontakten er av de fleste blitt beskrevet som problemfylt. Sosialkontoret er den instansen kvinnene har kjent seg minst trygge på. Dette gjaldt både i forhold til lekkasje og det å motta støttende hjelp. Kvinnene har opplevd seg misforstått og synes saksbehandlerne har manglet kunnskap om den situasjonen de lever i. Dertil opplever flere av dem å måtte fortelle om både private og sårbare forhold som kan virke integritetskrenkende. Det påfallende er at de som oppgir et vanskelig møte med sosialkontoret etter adressesperringen oftest er de samme som har hatt problemer i møte med denne instansen før adressesperringen.

For kvinner på sperret adresse handler hverdagen om et liv som skal leves under vanskelige betingelser, med en konstant trussel hengende over dem. Dette betinger at instansene må se mer enn det som strengt tatt er avgrenset til tjenestens primære oppgaver. En sosionom må ta i betraktning truslene kvinnene er utsatt for som reelle. Politiet må på sin side fokusere på kvinnens hverdagsliv i like stor grad som selve trusselen. Kjennetegnet ved de betryggende møtene mellom den enkelte og instansene, er at ansatte ved instansene nettopp mestret å se utover sitt eget arbeidsfelt.

Kvinnenes kontakt med barnevernet er i dette materialet beskrevet som betryggende for de fleste. Som oftest er kvinnene blitt møtt med forståelse for den situasjonen de er i. Men selv om kvinnene har kjent seg betrygget i møte med barnevernet, etterlyser enkelte av dem mer tiltak som er mer tilpasset barn på sperret adresse. Vanskeligst har det vært å få hjelp til større barn med psykiske plager.

De som har beskrevet de positive møtene med barnevernet har også hatt god kontakt med instansen før adressesperring. Dessuten lekker ikke barnevernet adressen videre, noe som kan tillegges barnevernets rutiner knyttet til en streng taushetsplikt.

Heller ikke politiet har lekket adressene, sier informantene. Som oftest har kontakten med politiet skjedd på kvinnes eget initiativ. Grunnen til at kvinnene har tatt kontakt er oppgitt å være kvinnes behov for at noen kjenner til at de bor i kommunen. Materialet viser dertil at opplevelsen av politiet har endret seg etter adressesperringen for enkelte informanter. Etter adressesperringen har politiet i mye større grad vist seg som hjelpsomme og imøtekommende, enn det kvinnene beskrev som sine erfaringer med politiet før adressesperringen. Spesielt positivt har noen informanter opplevd de nye politikoordinatorene. Begrunnelsen for dette la informantene i koordinatorenes imøtekommenhet og forståelse for at problematikken kvinnene står ovenfor må avhjelpes på ulike måter.

Også andre hjelpere fra ulike instanser har vært inn i bildet. Ofte har kontakten blitt opprettet ved at kvinnene har søkt om hjelp til helseproblem, bistand fra advokater eller råd fra trygdekontoret. Disse kontaktene har ført til flere typer støtte og hjelp, men i størst grad har de gode hjelperne bistått kvinnene med råd og oppmuntring.

Del V

Omsorg i en utsatt posisjon

Innledning

På hvilken måte håndteres adressesperringen i forhold til eventuelle barn er en problemstilling som har satt fokus på barnas situasjon under en adressesperring.

Fordi materialet er avgrenset til intervju med mødrene vil problemstillingen belyse barnas hverdag slik mødrene ser den. Hva barna faktisk har opplevd og erfart og hvordan de har mestret det presset de har stått i, kan ikke denne studien gi noe fullgodt svar på.

Det å oppdra barn til sosiale samfunnsborgere og det å leve i en isolert tilværelse byr på visse utfordringer. Materialet viser til en gruppe barn som har flyttet til nye steder og brutt med venner og skole eller barnehagen. Mange av dem har hatt opp til flere brutte relasjoner og tilknytningspunkter. Ofte mangler barna familie utover mødrene og er prisgitt den hverdagen mødrene greier å skape innenfor en ramme av hemmeligholdelse og isolasjon. For ikke å røpe adressen, må også barna være oppmerksomme med hvem de snakker til og hva de snakker om. Barna henvises derved til et svært avgrenset handlingsrom med forventninger til en påpasselighet og en mistenksomhet som ikke hører sammen med en utvikling av tillit og trygghet. Barna har dessuten få arenaer der de kan søke tilflukt og korreksjon dersom barnet opplever seg presset i situasjonen. En mangel på bevegelighet mellom arenaer og ulike typer tilknytninger kan svekke barnets utvikling og gjøre vonde opplevelser vanskeligere å mestre.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Se blant annet: Hammerlin, Yngve (2002). Den "totalitære familie og dens volds- og maktformer." I: Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus. Marius Råkil (red.) Oslo: Universitetsforlaget

I en lukket tilværelse vil avhengigheten av den ene omsorgspersonen være avgjørende for hvordan hverdagen fortøner seg. Her forteller mødrene om ulike slitasjeproblemer som følger det å oppdra barn på sperret adresse. Mødrene snakker også mye om skyldfølelse for volden barna har opplevd og om et vanskelig ansvar de noen ganger synes er tungt å bære.

Et problem som følger adressesperring er knyttet til barnas kontakt med og besøk hos trusselutøveren. Mange synes det er vanskelig å sende barna på besøk til faren, selv om dette er pålagt dem av retten. Selv om mødrene uroer for barnets trygghet, følger de likevel rettens pålegg, i frykt for at protester kan bli brukt mot dem i etterkant. For mødrene innebærer kontakten mellom far og barn at de må finne gode løsninger på vanskelige dilemmaer. Hvordan forklare ungene at de skal besøke en som moren deres har beskyttelse mot. Like vanskelig er det å fremstille far, som både en trussel og en person ungene er knyttet til. Hvor mye skal sies og hva betyr det å tie om det som har hendt for barnas liv fremover?

Denne problemstillingen vil innbefatte 12 mødre som til sammen har 21 barn fra 0 til 18 år. De eldste barna er holdt utenfor fordi disse er myndige. Aldersspennet på ungene i materialet byr på store variasjoner i type problematikk ungene har. En 18-åring som har opplevd mange år med mishandling før adressesperringen, vil ha helt andre problemer enn et barn som har levd alle sine 3 år på sperret adresse. Trass i et variabelt materiale, kan fremstillingen likevel vise til eksempler på hvilke problemer mødrene ser og hvordan dette håndteres under en adressesperring.

Kapittel 1 tar opp morsrollen under en adressesperring. Et sentralt forhold i så måte er mødrenes sterke skyldfølelse i forhold til barnas situasjon. Materialet viser også til dilemmaer mange mødre har når de skal fortelle barna hvorfor de lever på sperret adresse.

Kapittel 2 viser til konsekvenser adressesperringen har for ungene, slik mødre opplever dette. Her viser materialet til ulike typer problemer ungene sliter med. I dette kapitlet vil også mødrenes fremstilling av ungenes behov for hjelp bli ivetlagt.

Kapittel 3 fokuserer barnas kontakt med faren under en adressesperring. Et avsnitt under dette kapitlet er forbeholdt mødrenes opplevelse av barnefordelingssakene. Materialet viser et stort gap mellom det mødre opplever som barnas beste og rettens forståelse av barnas behov. Mange stiller seg spørsmål om rettens forståelse av problemene og om de som mødre har makt nok til å verne ungene sine i den situasjonen de står i.

Kapittel 1 - Morsrollen

Innledning

Kjennetegnet for mødre på sperret adresse er at omsorgen skjer i en tett og for noen lukket tilværelse. Hverdagen består av låste dører og en stadig påpasselighet med hvor ungene til enhver tid befinner seg. Dertil er det viktig å hele tiden ha en viss styring med hvem ungene snakker med og om hva, for å sikre at adressen ikke lekker ut til andre barn og voksne.

Trass i kvinnens bevissthet om hvem som har ansvar for volden og truslene, bærer de på mye skyldfølelse for det som har hendt. Mødrene snakker om skyldfølelse for det barna har opplevd, for flyttingene, for at de ikke brøt ut av ekteskapet da barna var små og for at barna har det vanskelig i hverdagen. Men å kjenne skyld innebærer ikke at de synker hen i en tung handlingslammelse. Skyldfølelse kan også føre til ansvarlighet. Og ansvar kjennetegner kvinnene i stor grad, selv om det ikke alltid er like enkelt å finne riktige og gode måter å utføre ansvaret på.

En lukket omsorgsbase

Forventninger til det å være mor handler i stor grad om å forberede barna på en verden utenfor hjemmet. Mødrene beskriver på flere måter det motsatte når de forteller hvordan de stadig er i beredskap mot for stor og for uoversiktlig deltagelse fra barnas side. I praksis betyr dette at de passer på hva som skjer i skolen, i barnehagen eller på fritidsaktiviteter og ute i nabolaget på en inngående måte. Mødrene passer på at ungene ikke reiser noe sted, at de ikke blir sett og at de ikke utsettes for situasjoner der de kan bli truet. I skolesammenheng blir det viktig å passe på at ungene ikke kommer med på skolebilder eller at de drar på turer der de kan utsettes for fare. Mødrene passer på at ungene ikke står oppført på klasselister eller blir eksponert i lokalavisen der skolen som sådan har deltatt i eksempelvis plukke-søppel-aksjon. Det dreier seg om at; *ting kan skje som gjør at jeg hele tiden må passe på ungen*, eller som en annen informant uttrykte det:

Slik situasjonen min er, så frykter jeg hva som kan skje dersom jeg ikke er i nærheten av barnet dersom noe skulle dukke opp. Kjenner en uro for at han kan finne ungen mens jeg er mange mil unna og ikke kan komme til unnsetning.

Påpasseligheten har derimot sin pris i bekymringer, noe flere av informantene reflekterte over i forhold til det å være mor. En av dem hadde tenkt så mye på dette at hun måtte ringe advokaten hun brukte i barnefordelingssaken for å få luftet problemene seint en kveld. Det som plaget henne var tanken på at hennes uro skulle gå ut over barnet. Til tider kjente hun seg som en "smittebærer" som ubevisst overførte bekymringene til barnet. Hun sier det på denne måten: *Når ikke jeg har det godt så vil det ramme babyen. Når jeg går rundt og er deprimert og har angst og har det vondt, så er det ikke godt for babyen heller.*

Påpasselighet er den måten mødrene best kan skape trygghet på og er både viktig og nødvendig som vern. Isolert sett kan dette sikkert kjennes betryggende ut, både for barn og voksne. Ingen vil kunne komme inn i familien og uroe dem med vold og trusler, eller som en av informantene uttrykker det: *Jeg føler meg jo trygg da og det er ingen som kan finne meg. Og barna kjenner seg trygge. Det er nesten ingen som får tak i oss.*

Men å leve lukket fra andre mennesker fordi noe truende finnes på yttersiden kan skape bindinger og avhengighet som på sikt kan hindre barnet i å løsrive seg på en god måte.¹⁰⁵ Når verden er lukket mot innsyn skjer gjerne det at: *"Båndene bindes innover; samholdet styrkes, mens alle forbindelser ut svekkes."*(s.9)

Sitatet er hentet fra Egges¹⁰⁶ redegjørelse for barns oppvekst i isolerte menigheter. Til dette har hun stilt noen kritiske spørsmål om barnas muligheter til å bryte ut av en isolert gruppe. Likhetsstrekkene mellom barna Egge har møtt og barna i dette materialet er at fellesskapet mellom mor og barn er bygget på en ytre fare. Forskjellen er at mødrene i dette materialet gjerne ville forlatt den lukkede tilværelsen sammen med barna, dersom de var trygge nok. En annen forskjell ligger i den

105 Se blant annet: Bowlby, John (2003). En sikker base : tilknytningsteoriens kliniske anvendelse. 5. opplag. Frederiksborg: Det lille Forlag

106 Egge, Marit (2005) Til tross for tro: beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn. Oslo: Redd Barna

ballasten mor og barn tar med seg fra fortiden inn i en adressesperring. Som det fremgikk av redegjørelsen i del II, har flere av mødrene hatt en krevende prosesser forut for adressesperringen. Prosessene har også vedrørt barna. Noen av dem har hatt mange frem- og tilbakeflyttinger som en må anta har gitt skiftende håp og tvil og uro i hverdagen. De største barna i materialet har også vært vitne til vold, men uten at dette i vesentlig grad er blitt bearbeidet gjennom ytre hjelpetiltak underveis. I enden av denne prosessen har mødrene og barna gått inn i en lukket tilværelse der trusselutøveren ikke kan nå dem.

For enkelte barn som tar mye ansvar, kan vissheten om krenkelsene moren har opplevd være en ekstra hidring mot å søke trøst og støtte hos moren, i frykt for å belaste henne ytterligere. Under en adressesperring har barnet færre muligheter til å søke seg ut til andre arenaer¹⁰⁷ og andre voksne. Båndene innad kan derved bære i seg potensielle konflikter, blant annet i barnets angst for atskillelse og for å miste den ene av foreldrene som er tilbake og som skal verne om dem. Atskillelsesangst er et problem som oppstår når den gode omsorgsfulle basen ikke lenger er trygg for barnet, skriver Bowlby.¹⁰⁸ Her er det ikke nødvendigvis snakk om en reell trussel om at omsorgspersonen vil forlate dem, men en uro for at noe skal skje den personen barnet er avhengig av:

”For hermed bliver det klart, at mennesker i lighed med andre dyr reagerer med frygt i bestemte situasjoner, ikke fordi de indebærer nogen høj risiko for smerte eller fare, men fordi de signalerer en forøgelse af risikoen.”(s.107)

Hvordan mødrene håndterer en vanskelig morsrolle varierer i dette materialet. Fellesfaktoren er at mødrene ofte snakker om å tåle mer, yte mer og gjøre mer for at barnet skal ha det godt, eller som en av informantene uttrykte det: *Det blir til at en snur seg etter ungenes behov og glemmer lett deg selv.* Ofte er det barnas behov kvinnene beskriver mest, når de snakker om konsekvensen av å bo på sperret adresse, noe flere av dem knyttet til en ansvarsfølelse for den situasjonen barna har havnet i. En av informantene viste her til den kompliserte morsrollen ved å generalisere sitt eget ståsted:

107 Se blant annet: Schiefloe, Per Morten (1992). ”Sosiale nettverk.” I: Perspektiver på sosialt nettverk. Fyrand, Live (red.) Oslo: Universitetsforlaget.

108 Bowlby, John (2003). En sikker base : tilknytningsteoriens kliniske anvendelse.. 5. opplag. Fredriksborg: Det lille Forlag

Dersom truslene skjer i en slik situasjon når kvinnene skal ha barn, så svekkes selvtilliten og selvbildet hos kvinnen. Da vil noe skje at vi ikke bare har oss selv som vi skal forsvare, men at vi har det barnet vi har båret på som også trenger beskyttelse. I den situasjonen tar vi mer i mot hva det skal være for å skåne barnet.

Å skulle mestre eller tåle mye for barnas del er for enkelte en "misjon" som får dem til å holde ut. Det er barna og deres liv som blir den store drivkraften for å mestre dagene og problemene som følger en adressesperring. Smerten av å leve i en lukket verden blir på et vis mer meningsfylt, når de har noen å kjempe for utenfor seg selv, et tema som vil bli tatt opp videre i del VI.

Men å ha noen å kjempe for, er ikke ensbetydende med at mulighetene til dette er tilstede. Som vist i del III, har kvinnene mange gjøremål som følge av adressesperringen og de har mange praktiske bekymringer. Bekymringene er forbundet med flere forhold, som vanskelig økonomi til manglende sosiale kontakter og travle dager. Også barnas reaksjon på det som har skjedd i fortiden er en bekymring for mødrene. Dette er bekymringer som virker inn på den tryggheten kvinnene trenger for å kunne virke optimalt i morsrollen, eller som Norsk Fosterhjemsforening¹⁰⁹ poengterer dette i et temahefte: *"Store bekymringer kan påvirke noen hver av oss slik at vi ikke klarer de daglige forpliktelsene våre. Det kan også gjelde forpliktelsen til å ta godt vare på barn."*(s.4)

At bekymringene har grepet inn i omsorgsoppgavene, viser de mødrene til som har litt større barn. Ofte har dette dreid seg om barn som har flyttet ofte og bodd lenge på sperret adresse. En av mødrene som har levd på sperret adresse i mange år, synes hun hadde brukt mye energi for å nettopp verne barnet mot trusler og mot vold. Hun hadde flyttet ofte for å komme unna mannen før adressesperringen og deretter slitt med dårlig råd og lite nettverk etter at adressen ble sperret. All oppmerksomhet og overskudd ble brukt til å stelle om barnet sitt, forteller denne moren. Likevel begynte barnet å ruse seg i tenårene. At dette kunne dreie seg om langvarige belastninger på grunn av trusselutøverens handlinger, var noe moren var veldig klar over,

109 Bunkholdt, Vigdis [2003]. Tilknytning og tilknytningsproblemer. Oslo: Norsk Fosterhjemsforening.
[Temahefte / Norsk fosterhjemsforening ; nr 16]

men hun syntes likevel det var tungt å akseptere fordi innsatsen til moren i å verne barnet hadde vært så mentalt ”kostbar”. Hun hadde likevel ikke greid å passe på barnet sitt, mente denne moren og skyldfølelsen var enorm.

Skyld og ansvar

Informanter som har barn med trusselutøveren forteller ofte om slitasjeproblemer i forhold til yrkesdeltagelse, økonomi og om angst og frykt i hverdagen. De hyppigste sykmeldingene var da også å finne hos denne gruppen informanter. Mødrene snakker også mye om skam og skyld for den volden som har skjedd. Disse forholdene var i mindre grad å spore hos kvinner uten barn med trusselutøveren. Skyldfølelse er noe kvinnene i dette materialet relaterer til den volden barna har opplevd. Om ikke mødrene tar på seg skylden for volden, så tar de på seg en skyld for konsekvensene av farens handlinger som også har rammet barna.

Volden er det han som har stått for, men jeg synes det var så ille at han ikke kunne ta ansvar for ungene. Det er mye verre. Jeg føler en del skyld i forhold til dem, og alt det som har skjedd rundt barnefordelingen. Det har vært så slitsomt å bære på. Det har på mange måter ødelagt barndommen deres og det er vondt å tenke de tankene.

Skyldfølelsen henger for noen sammen med kvinnenes prosesser forut for adressesperringen. Mange kjenner at de burde sett noe før, gjort noe før, for at ungene skulle ha sluppet unna lidelsen. Noen mener de kunne ha handlet annerledes. Andre tenker at valgene var riktige men de kunne gjort ting på en annen måte. Skyldfølelsen er den samme; den er fylt av selvbebreidelse. Noen snakker også om skyld fordi de har fått barn med en voldelig partner. Det var i hvert fall det psykologen i en barnevernssak sa til en av kvinnene: *Når du nå velger en sånn mann som far til dine barn, så må du vente deg problemer.*

Langt ifra alle har hatt noen utenfor situasjonen som har sagt noe negativt til dem om det å ha barn med en voldelig mann. Ofte sier mødrene ordene selv, til seg selv, og kanskje i verre ordelag enn det psykologen ga uttrykk for. Noen ganger snakker de om seg selv som delaktige i å ødelegge et barn, at de har manglende gangsyn, eller som en annen informant uttrykte det: *Å få unge med en slik er det samme som*

omsorgssvikt. En annen informant brukte ikke ord som skyldfølelse, men snakket heller om en konstant dårlig samvittighet:

Jeg har hatt mye dårlig samvittighet ovenfor ungene, spesielt det at jeg har skaffet en slik far til ungene. En ting er å ha en far som ikke bryr seg, men att på til en far som er farlig og en trussel for ungene. Dette har jeg slitt en del med, samtidig som jeg har vært ekstra bekymret for datteren min som har vært utsatt for en del ubehagelige opplevelser.

For en av mødrene var skyldfølelsen knyttet til et barn kvinnen kuttet kontakten med da hun flyttet den siste gangen. Ett av barna ville ikke være med henne i den videre flytteprosessen på sperret adresse og kvinnen lot være å presse ham eller overtale ham til å bli med henne, men ikke helt uten leie reaksjoner i etterkant: *Jeg angrer så veldig på det nå, men jeg måtte kutte kontakten med (det ene barnet) fordi han var så mye sammen med faren sin, og så måtte jeg redde de andre.*

Kvinnen som forteller orker knapt å heve stemmen når hun beskriver denne tyngende opplevelsen av å ha forlatt ett av barna sine, selv om han var 17 år og nesten myndig og ville bo hos faren sin. Hun tok den gangen et valg hun ikke har greid å forsone seg med.

Mange forteller om problemer som har tårnet seg opp etter at de endelig fikk bosatt seg på et trygt sted. Disse mødrene forteller hvordan det er å ikke strekke til. Enkelte ansvarliggjør seg selv for ikke å ha skapt gode nok omsorgsbetingelser for barna. Spesielt gjaldt dette mødre med litt større barn som har flyttet mye frem og tilbake. Men å fortelle om sin egen utilstrekkelighet i forhold til barna er ikke særlig enkelt. En av dem slet veldig med ordene og formuleringene da hun beskrev det som skjedde med barnet etter adressesperringen. En av dem forteller:

Men jeg fikk en institusjonsplass til han til slutt, for å kunne ta vare på de to andre, men det er ikke lett. Jeg må liksom gi han opp, og det er fælt og jeg har mye dårlig samvittighet. Han føler jo at jeg skuffer han og det gjør jeg jo også. Men jeg må bare gjøre det for å overleve i hverdagen og samle noen krefter. De to andre er det litt mindre uro rundt. Jeg får samlet krefter til neste økt.

Noen av mødrene forteller at de ikke har fått hjelp til ungene i tide. Det endte med problemer for barna i ungdomsårene. I etterkant ble en av mødrene så tynget av skyldfølelse at hun gradvis begynte å glemme det som hadde skjedd i barnas oppvekst, eller som hun sier det: *Jeg husker ikke alle gebursdagene hennes eller alt vi har gjort sammen. Det er fryktelig vondt å ikke minnes barndommen hennes, men det var bare press og press fra alle kanter.*

Å ta på seg skyld følger på mange vis det å ta ansvar for en situasjon. Å ta ansvar betyr at mødrene har deltatt i barnas liv og gitt dem det de har kunnet gi dem og forsøkt å være tilstede for å bedre tingenes tilstand gjennom aktive handlinger. Ganske treffende ser Larsen¹¹⁰ det å ta ansvar som synonymt med det å ”gi svar” på et spørsmål eller en situasjon, eller respondere på en tilstand. Kvinnene i dette materialet har nettopp respondert på det som har skjedd i livet deres. De forsøker å se ungene ut fra hendelser i livet deres og de forsøker å tilrettelegge et liv som kan lindre barnas vonde opplevelser. Imidlertid må ansvaret følges av muligheter til å sette dette ut i livet for at det skal være reelt. Kvinnenes historier tyder på at ansvaret ikke har medført særlig med makt over situasjonen eller over hverdagen, heller motsatt. Etter en tid med mye ansvar og liten makt til å endre situasjonen, forvanskes og pulveriseres ansvaret. Dette kan lett føre til skyldfølelse overfor ungene fordi mødrene vet så godt at ting kunne blitt utført på en annen måte om de hadde hatt reelle valgmuligheter.

Hvordan forklare far og trusselutøver

Hva mødrene skal si til barna, er et tema som berører alle som har barn med trusselutøveren. Også mødre med ganske små barn tenker mye på fremtiden og hva de skal, kan og bør fortelle og ikke fortelle når barnet blir større.

Hva som sies og ikke sies har en viss sammenheng med grovheten i volden kvinnene er blitt utsatt for og hvorvidt trusselutøveren har utøvd vold mot ungene. Der mødrene er blitt påført fysiske kvestelser er mødrene mer direkte når de snakker om hva faren har gjort og at dette er grunnen til hemmeligholdelse av adressen. Spesielt

110 Larsen, Egil (2001). Etik og moral på en utfordrende yrkesarena. Oslo: Kriminalomsorgens Utdanningscenter

har mødrene vært åpne ovenfor ungene der faren også har brukt vold direkte mot barna og der faren har fått straff for voldshandlingene.

Mødrene er opptatt av de dilemmaer de står i når de skal forklare barna om adressesperringen. Dilemmaene består i at mødrene både har negative følelser ovenfor trusselutøveren og samtidig en forståelse for båndene barna har til sin far. Helt enkelt er det ikke å finne en balanse i dette dilemmaet i praksis: *Jeg ønsker ikke å snakke stygt om faren til barnet mitt. Men jeg må jo innrømme at jeg blir veldig sinna på han inn i mellom, men jeg må bare holde ut.*

Å holde ut betyr for denne informanten å tåle eller greie å snakke fint om faren til barnet fordi barnet savner det hun har flyktet fra. Hvordan mødrene løser dilemmaet er blant annet styrt av mødrenes holdninger og utenforliggende problematikk. Noen av mødrene har ikke greid å snakke med barna om faren og grunnen til adressesperringen, selv om de ofte tenker på det. Andre har pratet litt, men synes ikke at de har gjort det godt nok. På spørsmål om hvordan de forklarer farens oppførelsen, er de aller fleste tvilende til om det finnes noen gode måter å forklare på. *Men hva skal jeg si? Finnes det noen lure ord?*

Der ungene har en besøksordning med faren presses mange av mødrene til å finne en balanse i hvordan de forklarer adressesperringen uten å uroe barnet for kontakt med faren. Dessuten har barna svært ulike relasjoner til faren sin. Mødrene forteller at noen av barna har det svært traumatisk når de skal på besøk hos faren. Andre har ikke særlig erfaring med farens voldshandlinger i den forstand at de var for små til å minnes noe konkret. Likevel kan barnet kjenne uro, både for volden barnet ikke har sett og fysisk opplevd, og i forhold til farens forøvrigt ansvarlighet som far.¹¹¹ Der faren eksempelvis lover barnet å komme hjem til dem, må moren på sin side forklare barnet at faren ikke kan komme. Også barnet, som i følge moren ikke er redd faren sin, trenger å vite hvorfor de lever med hemmelig adresse. Hva sier så mødrene, helt konkret? Hvordan forklarer de at de må holde seg i skjul for faren til barnet? Materialet byr på store variasjoner. Noen forteller at faren er syk og at det er grunnen til at han ikke kan treffe dem så ofte og heller ikke skal vite hvor de bor.

¹¹¹ Se eksempelvis: Møller, Mogens (2000). I fars vold. Oslo: Kommuneforlaget

En lignende forklaring er at faren har problemer han må ordne opp i før han kan ha kontakt med barnet. For en av informantene var det nærliggende å benytte seg av barnetroen som forklaringsmodell. Hun beskriver dette slik:

Vi har veldig ofte sagt at pappa har vondt i hjertet sitt og at det er derfor han er så sinna. Det ble liksom det vi forklarte da og det passet litt med det han lærte fra søndagsskolen, at mennesker har Jesus i hjertet sitt, og da falt det liksom litt naturlig å snakke om å ha det vondt i hjertet sitt. Vi er veldig bevisst på dette at ingenting er hans skyld og at det ikke er min skyld. Det er bare pappa sin skyld, på en måte, at han er som han er.

At barn ikke helt mestrer å høre noe ufordelaktig om foreldrene sine, selv om det faktisk skulle være slik, er kjente tanker fra eksempel barnevernsforskningen. Når bånd mellom barn og foreldre endrer karakter, eksempelvis når barnet må flytte i fosterhjem, viser forskningen at barnet fortsatt kjenner lojalitet ovenfor foreldrene. Det er i så måte viktig at barnet får tenke gode tanker om faren, selv om de voksne synes at foreldrene har oppført seg vanskelig eller slett ovenfor barnet sitt.¹¹² For barna i dette materialet er saken litt annerledes. Den personen som skal forklare barnet og forstå barnet, er den samme som den som er blitt krenket av den barnet trenger å ha et positivt bilde av.

Mødrene sier det er vanskelig å finne gode svar og det er vanskelig å unngå sannheten. I de tilfellene der faren har rusproblem, har mødrene derimot sagt åpent til barnet at det ikke er riktig at voksne ruser seg med barn i nærheten. For noen av informantene har faren opptrådt særdeles truende ovenfor ungene og det er satt restriksjoner på besøksordningen. I disse tilfellene har mødrene opplevd det nødvendig å informere ungene.

Datteren min har gått gjennom så mye at jeg må snakke litt mer åpent med henne, og jeg har sagt at dersom pappa skulle komme for å hente deg på skolen så skal du løpe til de voksne. Hun har fått beskjed om å ringe politiet dersom han dukker opp.

112 Se: Bunkholdt, Vigdis (2003). Tilknytning og tilknytningsproblemer. Oslo: Norsk Forsterhjemsforening. (Temahefte / Norsk fosterhjemsforening ; nr 16)

De mest idealistiske mødrene på dette området var kvinner med svært små barn. De har ennå ikke møtt de vanskelige dilemmaene, sånn konkret. Men idealet er stort:

Man må i hvert fall være ærlig og akseptere at barna trenger å vite sannheten. Når de får vite hva som har skjedd, så må de bestemme sjøl om de skal være hos meg eller dra til pappan sin eller hva det skal være. Pappan kan jo ha sin egen vurdering, og da må de høre den. Det kan jo være litt tøft, men om jeg er ærlig til ungene så må jeg akseptere de valgene ungene tar.

Sitatet er hentet fra en kvinne som sliter med å akseptere det som har skjedd. Aller helst ville hun ha vært gift med trusselutøveren, men slik ble det ikke. Hun kan aldri tenke seg å dra tilbake til mannen men tenker at hun i det minste må finne en måte å leve med det hele på som gjør det mulig for barna å være glad i begge sine foreldre.

I dette materialet finnes også de som tyr til bevisste løgner for å forklare situasjonen de befinner seg i. To av informantene forteller om historier de har diktet opp om faren. Med dette som utgangspunkt lagde denne moren seg en historie om far som barnet kunne leve med. Begrunnelsen for dette var at barna ikke ville ha mestret å høre noe ufordelaktig om faren sin, eller som en av informantene sa: *Jeg ville ikke at hun skulle vokse opp med tanken om at hun hadde en slem far.*

Når livsløgnene tar overhånd kan det til slutt være vanskelig å lage en ny historie. En av mødrene hadde viklet seg inn i en slik løgn, som etter et par år var vanskelig å rette opp. Hun forteller:

Det lyser i øynene deres når jeg forteller om faren, at han gjør en viktig jobb i utlandet. Den historien jeg har diktet opp lever vi på fortsatt og jeg sier til de at verden går ikke under selv om de aldri har sett faren sin. Jeg prøver jo å vise bilder av faren og fortelle det som er bra om ham. Jeg har vel fortalt denne historien så ofte at jeg begynner å tro på den sjøl.

Unger som ikke får noen forklaring kan gjerne finne på historier på egen hånd. To informanter forteller om litt større barn som har erklært faren for død til de andre

ungene i nabolaget. Begge mødrene valgte å ikke korrigere ungene fordi det var så vanskelig å finne på noe annet å si. Begge var av den mening at det viktigste var at ungene hadde funnet en måte å unngå spørsmål fra de andre barna. Både løgn og vage forklaringer kan isolert sett anses som en uheldig tilnærming til barnet. Det samme kan sies om skremsel ungene blir forelagt om den ene av foreldrene. Like ille er det imidlertid å skulle fortie et så vanskelig problem for ungene. Mødrene er uansett de som bærer de vanskeligste valgene og barna er uansett de som står aller mest sårbart til.

Kapittel 2 – Konsekvenser for ungene

Innledning

Kapittelet er forbeholdt de bilder mødrene gir av barnas problem under en adressesperring. Problemene barna sliter med har gjerne en sammenheng med fortidens opplevelser. Mange har sett og erfart handlinger og situasjoner som er svært skremmende. Skremmende er det når folk bruker vold og trusler. Mer truende er det når dette skjer mellom to som barnet er knyttet til og avhengig av.

Barn som er vitne til vold er av enkelte forskere beskrevet som like inngripende for barna som om de skulle vært rammet selv. Konsekvensene kan være store og føre til alvorlige traumer. Også små barn som ikke helt minnes hva som har skjedd har erfart en dyptgripende redsel som det ikke er ønskelig at barn skal erfare. Hvilke typer problemer mødrene ser hos barna leder også til spørsmål om hva barna trenger av støtte under en adressesperring. Også dette vil bli beskrevet i dette kapittelet.

Hva har barna vært vitne til?

Det å leve i hemmelighet og de erfaringer mødrene har tatt med seg fra tidligere kan vanskelig skiller ad når en skal sette barna i fokus. I barnas liv henger dette i hop og utgjør den totale rammen rundt omsorgsfæren. Eller en kan si som Isdal¹¹³ at vold mot mor også er vold mot barnet, som ser og hører og opplever på en vel så inngripende måte som den som blir slått. Noen har også opplevd volden mer direkte i form av fysiske kvestelser og trusler. På mange måter kan en her snakke om alvorlige brister i barnas oppvekst og barndom.¹¹⁴ Mange snakker om skadde barn og om skader de ikke vet om de greier å rette opp på egen hånd. En av mødrene sier dette når spørsmålet om hvordan barnet har det på adressesperring kommer opp: Jeg tror barnet mitt allerede er skadet og det kan aldri repareres og ingen kan aldri ta det bort og det er så fælt å ha vært med på det.

113 Isdal, Per (2004). "Vold mot mor er vold mot barn. Om barn som vokser opp som vitne til vold i familien." Oslo: Voksne for barn. (Barn i Norge s. 49-59)

114 Se blant annet: Killèn, Kari (2004). Sveket: omsorgssvikt er alles ansvar. 3. utg. Oslo: Kommuneforlaget

Selv om ikke alle barna i materialet er blitt direkte rammet av volden på egen kropp, har flere av dem minner om det som har skjedd, forteller informantene. Noen kan snakke åpent om det, fordi mødrene vet hva barna har sett eller ikke sett. For noen av de yngste barna er det mer usikkert hva de husker sånn konkret. Mødrene synes det er vanskelig å finne ut av hva de bærer på av opplevelser. Noen kan likevel fortelle om små hendelser som gjør at de tror barna har et større bilde av voldsopplevelsene enn de hadde antatt. En av dem forteller:

Jeg vet heller ikke om han husker noe. Det eneste var en gang hvor jeg hadde mistet et glass i gulvet. Da jeg skulle feie det opp kom han inn døren. Det første han spurte om var om pappa var der. Det var liksom sånn da han ble sinna så gikk alt i veggene og alt ble knust.

Om barna ikke husker faktiske episoder, forstår barn at noe er galt mellom foreldrene. Disse forholdene kan gi seg til kjenne på mange måter, som det å antyde at faren aldri kommer til dem noe mer fordi han har oppført seg dårlig, eller som en av informantene opplevde med sin fire år gamle sønn da faren ringte til dem på krisesenteret: *Bare legg på røret du mamma, du er jo redd for pappa du.*

Barn skal ideelt sett slippe å ta stilling til for eller imot en av sine foreldre. I voldelige parforhold må en likevel på ett eller annet vis markere hva som er riktige og hva som er gale handlinger. Forskning har også noen ganger poengtert viktigheten av at mor bryter med en voldelig partner for barnas del, nettopp for å skåne barnet. Å ikke bryte ut eller ta et oppgjør med volden, gjør at mødrene risikerer å miste kontakten med sine barn som voksne, eller som Heimer¹¹⁵ sier det: "... att de senare i livet kan bli ifrågasatta och föraktade av sine nu vuxna barn för att de fann sig i att leva med våldet och inte lämnade den misshandlande pappan."(s.229)

Etter bruddet og etter en adressesperring er ikke barnas bebreidelser mot mødrene særlig mindre, selv om mødrene har brutt med voldsutøveren og søkt vern for seg og ungene. Det er når alt har roet seg at de vanskeligste tidene kommer. For enkelte har reaksjonen til barna kommet i form av utagering, fortvilelse og uro. For barn

115 Heimer, Gun och Barbro Posse (2004). "Mäns vold mot kvinnor." I: Utsatta och sårbara brottsoffer. Lindgren, Magnus, Karl-Åke Perttersson och Bo Hägglund (red) Stockholm: Jure Förlag

som har levd med frykt for vold i familien over tid, kan reaksjonene til barna også virke skremmende, både for mor og søsken. Spesielt gjelder dette store barn, både gutter og jenter som har sett og hørt og opplevd volden nært innpå seg: *Han vet ikke helt hvor grensene går og hvordan han skal takle krav og da blir han sinna og det går ut over andre, men mest på meg.*

I ett av intervjuene fortalte en mor om et komplisert søskenforhold der den eldste hadde opplevd flere vanskelige episoder enn den yngste. Den eldste orket ikke å snakke om opplevelsene men var konstant sinna på moren, som han syntes hadde taklet dette på en dårlig måte. Han savnet faren sin og forsvarte ham dersom temaet kom på banen. Den yngste i søskenflokket hadde derimot et større meddelelsesbehov, noe som stadig skapte problemer og krangel internt i familien: *Hvem skal få lov til å prate om hva? Alle har hatt det vondt og alle trenger å prate om det som er vanskelig, men han eldste orker ikke å høre på søsteren sin. Han blir sinna.*

Å se hva barnet bærer på av vonde opplevelser er ingen lett måte å være mor på. Spesielt vanskelig er det når mødrene ikke opplever å ha makt over situasjonen. Når tenåringene eller ungdommene opptrer på samme måte som fedrene har gjort, med sparring og roping og slåing, er dette opplevelser mødrene ikke helt vet hvordan de skal håndtere. Enkelte av mødrene beskriver da også de utagerende barna som veldig tyngende og problematisk.

Sett fra barnas side er ikke problemene mindre. De bærer på smerte og de har få redskaper til å mestre problemene. I tillegg må de forholde seg til en voksenperson som også er blitt såret tidligere. På den ene siden er minnene vonde å leve med. På den andre siden er det vanskelig å kunne lene seg til en voksen som er vel så såret som barnet selv. Å stå i et slikt krysspess mellom seg selv og en krenket voksenperson, kan også føre til at barna får en følelse av skyld fordi de ikke strekker til, i sitt eget liv og i forventningene om å være barn for sine foreldre. Svaret fra hjelpeapparatet kan ofte være at det settes i gang tiltak som fokuserer barnets behov isolert sett. At barn får være barn er det ikke noe galt i, tvert om. For flere av barna i dette materialet er problematikken i tillegg til barnas individuelle behov, bundet til den livssituasjonen de er tvungen til å leve under. Her er det relevant å stille noen

spørsmål om de isolerte tiltakene er nok aleine. I Solbergs¹¹⁶ undersøkelse av barn til foreldre med psykiske lidelser, finner hun blant annet at barna profiterer på å engasjere seg i familiens problematikk. Der barna trekkes inn i behandlingen, viser undersøkelser at dette letter mye av trykket på barnas skyldfølelse, skriver Solberg. For barn på sperret adresse kan det være snakk om et behov for hjelp til både mor og søsken under ett.

Spørsmålet er hvor mye mødrene orker å se og orker å ta i med ungenes problemer i tillegg til sine egne. Tunge bekymringer i en situasjon kvinnene har liten innflytelse over, kan for noen mødre slå ut som fornektelse av at de lever i en kontekst der det er vanskelig å oppdra barn. For tre av mødrene fantes svært få bekymringer for barnas situasjon. I det ene tilfellet var moren tungt medisineret. I de andre tilfellene var mødrene så isolert at de ikke hadde annen kontakt enn med barna sine og personalet ved barnas skole. En av dem poengterer ofte at: *...nå har vi det bra. Ikke noe problemer noe sted.* En annen informant mente at barnet ikke hadde opplevd volden, fordi hun var så liten da dette skjedde: *Hun var bare fire år da vi flytta, så hun husker ikke faren og forløpet til alt.*

For en av mødrene virket det spesielt problematisk å snakke om barnets ståsted. Denne moren var opptatt av å overbevise seg selv, eller meg, i løpet av intervjuet om at barnet ikke husket så mye av volden, og at hun etter hvert hadde vent seg til at politiet stadig var på dørene før adressesperringen og at barnet nå følte seg trygg på den situasjonen adressesperringen har medført. Hun sier det slik:

*Dette har hun blitt vant til og det er ikke så skremmende lenger.
Jeg kjenner henne såpass godt så jeg vet hvordan det føles å være henne.
Det er derfor det er så viktig å si at jeg er glad i henne. En vet aldri
hva som kan skje i livet vårt, at noe kan tilstøte oss.*

116 Solberg, Anne [2003]. Hjelp til barn som har foreldre med psykiske lidelser. Oslo: Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring. [NOVA skriftserie ; 4/2003]

Å få øye på barnets problem

Konsekvensene for ungene gir seg utslag på forskjellige måter i dette materialet. For de to informantene som har holdt på lengst med å flykte har dette ført til ungdom med rusproblem. Mødrene forteller også om ungdom som nettopp har kommet seg ut av et tiltakende rusproblem, om ungdom som har fått langvarig behandling, om en som er lagt inn i psykiatrien etter forsøk på å ta sitt eget liv og om en som fullførte selvmordet.

For noen av de yngre barna er det problematisk å sove, for andre er det vanskelig å være sammen med andre barn. Noen av barna er urolige og klamrer seg til moren sin. Andre barn er utagerende og tar ut frustrasjonene på lekeplassen eller i barnehagen. Noen av barna beskrives som ”modne” for alderen med høy grad av ansvarsfølelse, både for situasjonen de er i og for yngre søsken. Alle er de barn som på ett eller annet vis må leve med den volden far har påført mor.

Fra forskning om krigsbarn og asylsøkende barn som har levd under vanskelige kår og ofte opplevd vold og nød, kjenner en til hvordan barn utvikler visse strategier for å overleve. Dette er strategier som er med på å få barnet til å holde ut. Men som Hedegaard, Frost og Larsen¹¹⁷ er inne på, kan disse løsningsstrategiene fremstå som problematiske når barnet får trygge rammer. De skriver:

”De utvikler spesifikke mestringsstrategier for at klare disse kroniske krigsforhold. Ved flytning til et eksilland, hvor konteksten bliver annerledes, kan børnenes ”mestringsstrategier”, som de bringer med sig fra krigslandet, fremstå som problemadferd.”(24)

Ikke så sjelden snakker informantene om barn som først har vist seg urolige etter at adressen er blitt sperret. Det er barn som er redde for å gå på skolen, som har uro når de er hjemme, men også i forhold til aktiviteter utenfor hjemmet. Dette er barn som ofte trenger mye støtte og hjelp for å fungere trygt i hverdagen.¹¹⁸ Her forteller en av mødrene om en åtte år gammel datter som alltid er redd når det dukker opp fremmede menn på skolen eller på musikkøvelse. Ofte har moren måttet bli med

¹¹⁷Hedegaard, Mariane, Søren Frost og Inger Larsen.(2004). Krigsramte børn i ekil. Århus: Forlaget Klim
¹¹⁸ Bø, Inge (2004). Barnet og de andre. 3 utg. Oslo: Universitetsforlaget

henne over alt for å dempe angsten hennes. Moren har fulgt henne på musikkøvelse og til og fra skolen og ute på lekeplassen, men forteller likevel at hun har kjent usikkerhet på hva alt dette skal føre til. Uansett hva hun gjør som mor, er de henvist til en kontekst som skaper frykt:

De (ungene) har sett og opplevd veldig mye fryktelig og mye vold og det er tungt å bære, og datteren min er av og til redd menn, så hun blir veldig klengete noen ganger og vil ha meg med på musikken og på andre steder der det er ukjente menn tilstede. Hun trenger litt ekstra omtanke.

Den ekstra omtanken mange av barna trenger har ikke mødrene alltid overskudd til. Spesielt vanskelig ser det ut til å være med ungdom som har sett og opplevd for mye. Der det er flere barn i familien, trekkes også søsken inn i problemene på en annen måte enn der barnet er aleine med mor. En av mødrene forteller i så måte om det å ha en datter på 16 år som er psykisk ustabil:

Hun er veldig syk psykisk, så det er tungt mange ganger. Det er ikke det at jeg ikke bryr meg om henne, men hun trenger ekstra hjelp. Hun lager mye bråk, og det er krevende å gi henne oppmerksomheten hele tiden. Jeg vet at hun gjør alt dette for å få oppmerksomhet, men det er ikke alltid jeg greier å takle det og ta meg av den andre også. Og da føler hun at jeg avviser henne, og at den yngste får all oppmerksomhet og så blir det bare vanskelig.

For denne gruppen barn er det mer enn volden som er tung å bære. De har vært nødt til å skifte skole, flytte fra venner og steder de har vokst opp. For noen har også flyttingen medført brudd i kontakten med besteforeldre eller tanter og onkler de var knyttet til. Barna har en tapsliste som på mange måter kjennetegner nettopp barn som har flyktet fra krig og nød.¹¹⁹ Opp i dette skal barna leve med en hemmelighet om hvor de bor og hvorfor de bor som de gjør. Resultatet kan bli opprørende for noen. En av mødrene forteller om sønnen sin som kjente seg presset av å leve på hemmelig adresse og alltid være vaksom. Til tider ble han veldig sinna på de andre i familien. Moren forteller videre:

¹¹⁹ Se blant annet Hedegaard, Marianne, Søren Frost og Inger Larsen.(2004). Krigsramte børn i ekil. Århus: Klim

Han blir veldig sinna, da slår han i stykker ting, sparker i stykker saker og går løs på det som er nærmest. Jeg kan se at jeg frykter ham av og til. Jeg kjenner igjen symptomene. Jeg skal egentlig ikke bli redd, men jeg blir redd når han er for voldsom. Han er stor og sterk og ja, jeg er redd. Han husker veldig hvordan det var hos faren sin.

Å skulle passe på å ikke røpe seg er å ta fra barnet det som er et av barndommens kjennetegn, det impulsive og det umiddelbare. Dette viser seg blant annet som et problem i relasjonen til andre barn, gjennom utrygghet og tilbaketrekking fra lek og deltagelse. Ensomhet er et ord som dekker den beskrivelsen mødrene gir av barna i dette materialet. For denne gruppen barn er delaktighet både farlig og vanskelig.

Tre mødre forteller om tenåringenes møte med nye skolekamerater. I alle tre tilfellene valgte de unge å snakke åpent om problemene fordi det var så vanskelig å ikke kunne svare på spørsmål fra de andre elevene. To barn, en gutt og en jente, fortalte om situasjonen sin til andre barn ute i skolegården. For jenta ble dette en positiv opplevelse. De andre barna godtok det hun fortalte og det ble lettere for jenta å være sammen med de andre. For det andre barnet gikk det også relativt bra. Læreren trådte støttende til og det ble en fin dialog i klassen, forteller moren. Etter den samtalen slapp gutten å svare på vanskelige spørsmål, men ble ikke av den grunn inkludert i de andre barnas aktiviteter. Ensomheten til gutten ble nesten verre etterpå, forteller denne moren, noe hun tilla de andre barnas usikkerhet.

En annen informant forteller om en stille gutt som aldri bråker, som alltid har vært veldig forsiktig og engstelig for alt som er fremmed. Dette er barn som er lite synlig i classesammenheng, skriver Lund.¹²⁰ De syns verken for lærere eller for andre barn. Også denne gutten forsøkte å snakke åpent til skolekameratene. Resultatet ble en traumatisk opplevelse, forteller moren.

Etter at han fortalte om seg til skolekameratene ble det enda verre. Unger kan være føle når det er noe som er annerledes. Når han ikke vil gjøre det alle andre finner på, så sier de at det er ikke rart at du er litt rar når faren din er sånn. Han er veldig sårbar og gråter mye.

120 Lund, Ingrid (2004). Hun sitter jo bare der! Om innagerende atferd hos barn og unge. Oslo: Fagbokforlaget

Da moren forsøkte å forklare situasjonen for skolens ansatte ble hun møtt med skepsis og avvisning, forteller hun. Klasseforstanderen ga også uttrykk for at dette handlet om helt andre ting enn adressesperring og voldsopplevelser. Hva dette kunne være, fikk ikke denne moren noe fullgodt svar på. Og der strandet historien. Gutten hennes var fortsatt sårbar og lei seg i skolesammenheng. Moren ble ikke klokere av samtalen med klasseforstanderen og barnevernet kunne i liten grad gripe inn i skolens anliggende. Hjemme hadde denne moren og barnet svært få voksne å støtte seg til.

En større undersøkelse vil her kunne fortelle mer om barnas opplevelser av å leve isolert under en adressesperring. En slik undersøkelse vil kunne favne ulike typer barn og derved ulike måter å takle opplevelser ungene har med seg inn i en adressesperring. Dette kan gi verdifull kunnskap om barnas hverdag og danne grunnlaget for tiltak som forebygger mot problemer i voksen alder.

Hvilken hjelp trenger barna?

Hva barna trenger av hjelp er et spørsmål om tilgang på ressurser. Som vist i dette materialet i del IV, har barna mottatt ulike former for hjelp fra det offentlige i regi av barnevernet. Her kom det også frem at mødre ikke alltid synes hjelpen var treffende nok. Problemet ble festet til barnas spesielle situasjon under en adressesperring. Å være vitne til vold med påfølgende isolasjon, er en problemstilling som fordrer spesiell hjelp til barna, mener mødre. De har på mange måter rett. Dette er snakk om svært utsatte barn. Men å være utsatt for vold i familien, betyr ikke at barn har status som ofre, i juridisk forstand. I Handlingsplan (2004-2007) "Vold i nære relasjoner",¹²¹ poengteres det følgende:

"Når barn opplever voldshandlinger mot sine nærmeste, er de, juridisk sett, ikke utsatt for en straffbar handling fordi de ikke rammes direkte. Selv om barnet som vitne til vold påføres et psykisk traume, er det ikke å anse som fornærmet i en straffeprosess. Situasjonen barnet er i defineres heller ikke automatisk som omsorgssvikt, slik at barnevernets ansvar utløses."(s. 13)

121 Regjeringens handlingsplan (2004-2007). Vold i nære relasjoner. Oslo: Justis- og Politidepartementet

Som materialet også viser er kunnskap om barn som har vært vitne til vold ikke alltid utbredt i alle yrkesgrupper. Dette er med på å forvanske livet på sperret adresse både for mor og barn.

Mødrene ser imidlertid barnas behov for hjelp ut fra sine egne barns spesifikke problemer. Det kan være snakk om behov for å reise på ferie, behandling eller en støttekontakt i hjemmet. Flere av mødrene snakker også om ha en gladere mor, en som har overskudd til ekstra omsorg. Variasjonene er mange. Det finnes likevel en tråd i beretningene som strekker seg over flere av intervjuene.

Flere av mødrene viser til et behov for bistand til å møte barna i den særegne situasjonen de befinner seg i. De trenger blant annet hjelp til å finne ord som forklarer tilstanden på en begripelig måte. Det vanskeligste er å skulle forklare at far og trusselutøveren er samme person. Men også hverdagslige handlinger under en adressesperring må kunne ordsettes og formidles på en lettfattelig måte. Dette er ord som barna trenger, både for sin egen del, men også som formidling til venner og skolekammerater og til de andre barna i barnehagen. Dette gjelder særlig der barna ikke får delta på visse aktiviteter, noe som fører til stadige spørsmål: ***Hvorfor kan hun ikke være med på klassefester og hvorfor kan vi ikke dra på tur dit og på ferie der.***

Mødrene gir også uttrykk for et ønske om at lærere, barnehage ansatte og folk i idrettsforeninger får vite noe om barn som lever i skjul: *Man burde lage et informasjonshefte som alle lærere burde pugge slik at de kan delta i å bygge opp rundt ungene og det livet ditt har*, er det en av informantene som gir uttrykk for. Det handler mest om barnas sikkerhet. Når ledere i skole og barnehage vet hva adressesperring innebærer av risikoer, kan de forhindre unødige lekkasjer eller å unødig sette barna i en vanskelig situasjon.

Barnas behov for flere voksne å forholde seg til, er det mest presserende for mødrene å formidle i intervjuene. Og det gjør de ofte og på ulikt vis. En av dem sier det slik:

Han skulle trenge å ha en annen familie som ikke har små barn hos seg men der han aleine kunne få oppmerksomhet, noen som kunne ta vare på han. Jeg har sagt alt dette til barnevernet men jeg får ingen respons. De hører ikke på det jeg sier i det hele tatt.

Mødrene er opptatt av at det ikke kan være en hvilken som helst støtte. De som skal støtte dem må kjenne til den situasjonen barna lever under. Dessuten poengterer mødrene behovet for å bruke tid på å bygge tillit. Begrunnelsen legger de i barnas mange brutte forbindelser, både til skole og venner og familie. Dette vil fordre at personen som stiller opp for barna kjenner problematikken godt, eller som en av dem sier: *Det må være mennesker som er håndplukka i en slik situasjon. Men det må ikke være noen som bruker ting mot deg. Det må være trygt og ingenting skal skrives ned og sendes rundt om kring.*

Å avklare besøkssituasjonen mellom barn og far er nevnt av alle som har stått i en barnefordelingssak. I dette ligger flere dilemmaer og kanskje den tyngste problematikken forbundet med det å ha barn på sperret adresse. Mødre som har barn med trusselutøveren bruker mye plass i intervjuene til å redegjøre for sine opplevelser av barnefordelingssakene og hva disse medfører for dem og barna. Hvorvidt barnet vil røpe adressen under besøk med faren gir en konstant uro. Det samme gjør avlevering av barn i besøkssituasjonen og hvilken risiko dette påfører mødrene. Men også andre forhold knyttet til avlevering av barn til far er poengtert i dette materialet. Disse forholdene vil bli tatt opp i neste kapittel.

Kapittel 3 – Trusselutøver og barnefar

Innledning

Trusselutøveren er barnas familie som mødrene må ta stilling til, ikke bare ut fra fortidens hendelser og opplevelser, men som en fremtidig relasjon. Det handler om å ivareta barnas behov for en far, både praktisk og mentalt. For mødrene betyr dette at de må forklare barna at far, som barna har følelemessige bånd til, også er trusselutøver. Spesielt komplisert er det å skulle forklare dette for de barna som må ha kontakt med faren og trusselutøveren gjennom besøksordninger.

Materialet viser at kontakten mellom far og barn ikke er noe kvinnene har fremmet ønske om. Alle barnefordelingssakene er utelukkende opprettet av faren til barna. Over halvparten av disse sakene har vart i mer enn tre år på intervju tidspunktet og har medført flere sakkyndige og flere runder i rettsapparatet. Den forståelsen for situasjonen som kommer opp gjennom rettens behandling av besøksordningene mellom barn og far, byr på visse dilemmaer for mødrene. Skal de følge det retten sier eller følge sin egen fornuft? Hvordan kan de sende barnet til en som har mishandlet moren til barnet. Kan adressen sikres når det er kontakt mellom far og barn?

Kontakt med barnefaren

For fem av de tolv mødrene som har barn med trusselutøveren er kontakten med far avklart av ulike grunner. I to tilfeller er faren dømt til ikke å ha kontakt med barna. I de andre tre tilfellene har faren ikke vist noen interesse for å ha kontakt med barna. I de syv andre tilfellene har faren opprettet en barnefordelingssak.

For de syv fedrene som har opprettet en barnefordelingssak er disse ennå ikke avgjort. I alle syv sakene har spørsmålene dreid seg om besøksordninger. Fire av sakene har hatt en varighet på opp mot fem år. Til sammen har barnefordelingssakene involvert 12 barn. En talloversikt gir dette bildet:

Tabell 1: Besøkskontakt mellom far og barn.

Besøkskontakt mellom barn og faren	Antall barn i materialet som er under 18 år og som har trusselutøveren som far. N= 21	Antall mødre som har barn med trusselutøveren N= 12
Faren har opprettet en barnefordelingssak	12	7
Faren har fått dom om ikke å ha kontakt med barnet/barna	4	2
Faren har ikke fremmet ønske om kontakt med barnet/barna	5	3
Sum	21	12

De barna som har hatt kontakt med faren mens de har levd på sperret adresse har ikke særlig hyppig kontakt. For noen har det dreid seg om en gang i måneden. For andre har det dreid seg om to ganger i året.

Kontakt mellom far og barn er for informantene problematisk av ulike grunner, uavhengig av hyppigheten i kontakten. Det kan som nevnt være frykt for at adressen røpes, uro i hentesituasjonen eller at barnet utsettes for noe ubehagelig i besøkssituasjonen. Mødre som har hatt mistanke om at noe har skjedd med barnet hjemme hos faren, bruker da også mer tid og mer plass på å fortelle om besøkssituasjonen og de bekymringene de har eller har hatt i forhold til dette. I en av sakene har eksempelvis faren innrømmet seksuelle tilnærminger til barnet. Likevel opplever denne moren at retten ikke tar dette i betraktning i det hele tatt. Han har fått samvær to ganger i året enda det er bevist at barnet er utsatt for overgrep av ham, forteller denne moren: *Hun må møte sin overgriper for å ha det hyggelig. Og for dette må jeg ha dårlig samvittighet hele resten av mitt liv fordi jeg ikke har greid å beskytte henne.*

At barna og mødrene deres har levd på sperret adresse har ikke fått noen særlig praktisk betydning for barnefordelingssakene, mener informantene. Man må likevel anta at et visst hensyn er blitt tatt i og med at det er opprettet tilsynsfører i besøkssituasjonen.¹²² At det oppnevnes en tilsynsfører innebærer at en utenforstående er tilstede mens barnet besøker far. Tilsynsføreren kan være en offentlig ansatt, men også et familiemedlem foreldrene godkjenner til oppgaven. Hvem som blir satt til

¹²² Se: Skjørten, Kristin (2005). Samlivsbrudd og barnefordeling. En studie av lagmannsrettsdommer. Oslo: Gyldendal Akademiske

å være tilsynsfører er også et problem, mener informantene. Ofte forteller kvinnene at slektninger av mannen er tilsynspersoner, noe kvinnene ikke kjenner seg helt bekvem med. Men de godtar likevel ordningen i frykt for at det ikke opprettes en tilsynsfører i det hele tatt. I ett av tilfellene var det farens nye samboer som ble oppnevnt til tilsynsfører.

Det har ikke skjedd til nå at far har vært alene med dem, men jeg stoler ikke helt på samboeren hans som er lojal mot det han vil finne på, og som ikke kjenner forhistorien vår. Ikke kan jeg si noe til henne heller uten at dette vil kunne ramme meg tilbake.

Flere av informantene har kjent seg ganske oppgitt over mennenes krav om kontakt med barna gjennom rettsapparatet. Barnet blir den som skal innfri hans rettigheter, resonnerer en av mødrene, og sier videre: *Da spør jeg; er det noen voksne som har lyst til å møte sin overgriper? Men vi gjør det mot et barn, og jeg fatter ikke at loven, at rettssystemet, kan tillate at dette skjer.*

Hva som er grunnen til at faren til barna har ønsket kontakt er for noen av mødrene noe de ikke helt vet svar på. Kvinnene forteller ofte om menn som ikke har engasjert seg særlig i barna mens parene bodde sammen. De snakker også om menn som har vist lite ansvar men kun vært opptatt av å få utløp for egne meninger, aggresjon og kontrollbehov. Flere av kvinnene snakker også om fedre som har oppført seg nedsettende og brutalt mot egne barn. For en av dem var det nesten utrolig at faren til barnet ville ha kontakt med barnet etter at kvinnen ville skille seg:

Det er helt tullete at han skal ønske seg kontakt med barnet nå. Han har bare kalt barnet for dyret hele tiden, kan du tenke deg det, å kalle barnet sitt for dyret... og en må legge inn kompromisser hele tiden, så føler jeg at jeg har utsatt barnet mitt for omsorgssvikt, at jeg ikke har greid å beskytte henne, at jeg er med på å levere henne ut til ulvene, rett og slett. Det er bare så forferdelig at jeg har ikke ord på det.

Mødrene forteller at trusselutøverens motiver for å igangsette en barnefordelings-sak i enkelte tilfeller er bunnet i helt andre forhold enn ønsket om å være far. En av informantene mente i så måte at den tidligere partneren brukte rettssystemet for å hale ut avslaget på søknad om oppholdstillatelse. Mens rettssaken pågikk, kunne han stadig forlenge sitt opphold og dette var i følge denne informanten hovedgrun-

nen til at han hadde gått rettens vei. Barnefordelingssaken hadde på intervjuetidspunktet vart i fire år og faren hadde møtt barnet i underkant av to ganger i året.

Ingen av mødrene har sett det som aktuelt å fremme kontakt mellom far og barn på egen hånd slik situasjonen har utviklet seg mellom foreldrene. Grunnene er flere. Det ene handler om frykt når barn skal hentes og avleveres. Denne situasjonen er da også ganske sårbar, skriver Skjørten og Paul.¹²³ Forskerne redegjør for opplysninger hentet fra Oslo politikammer som viser at nye voldsepisoder nettopp forekom i hente-og-bringesituasjonen. For kvinnene i dette materialet har ikke dette vært tilfelle. Grunnen kan være at barna er blitt levert og hentet av en utenforstående. Uroen er at han eksempelvis kan følge etter den personen som henter og avleverer og derved finne ut hvor kvinnene bor. Det andre kvinnene frykter i kontakten mellom far og barn, er at barna røper adressen. For en av dem, er også selve adressesperringen et argument mot samvær med far, som veier tungt: *Det blir helt feil at en gutt på seks år skal kunne holde hemmelig hvilken adresse han bor på, hvilken skole han går på og sånne ting.*

Om kvinnene fikk velge fritt skulle kontakten mellom far og barn opphøre i den situasjonen de befinner seg. En av dem har trukket frem tre grunner til at faren ikke bør se barnet sitt. Det ene er at han har oppført seg dårlig ovenfor barna. Det andre er at han har vært voldelig. Det tredje denne informanten trekker frem er at hennes omsorgsevne blir svekket når mannen urøer livet deres. Hver gang barnet er på besøk, virvles alt det vonde opp igjen sier hun, både for henne og for barnet.

Det som kvinnene ofte snakker om er å få ro i omsorgssituasjonen. Barna trenger like mye som mødrene å kun konsentrere seg om sitt eget, sier kvinnene. De trenger trygghet og stabilitet og mye tid til å bearbeide og reagere på det vonde som har skjedd. Fra forskningen kan en finne hold i dette, at barna har behov for ro rundt seg etter å ha opplevd problemer i familien. Her finner blant andre Bancroft og Silverman¹²⁴ at kontakt med en som har truet barna kan gjøre det mer problematisk å finne tilbake til en trygg hverdag. De sier videre:

123 Paul, Eapen og Kirstin Skjørten (2001). Konfliktfamilier, barn og samlivsbrudd : prosjektsamarbeid mellom Kompetansesenter for voldsofferarbeid og Likestillingssenteret. Oslo : Høgskolen i Oslo. (HI0-rapport ; 2001 nr 1)

124 Bancroft, Lindy and Jay G. Silverman (2004). "Assessing Abusers' Risks of Children." I: Protecting Children from Domestic violence. Strategies for Community Intervention. Peter G. Jaffe, Linda L. Baker and Alison J. Cunningham (Ed.). New York: The Guilford press

“When an abuser is no longer present in the children’s home, the possibility exists that healing and recovery will begin, as demonstrated by many studies on children’s resilience. However, we find that children’s continued contact with the abuser sometimes interferes with the creation of a healing context.”(s.104)

Fire av informantene er veldig fornøyd med at det ikke er noen kontakt mellom far og barn i det hele tatt. For disse informantene har faren ikke tatt kontakt, verken gjennom privatpersoner eller gjennom det offentlige. Dette ser mødrene utelukkende på som ett problem mindre, selv om det også er sårt på barnas vegne at de ikke har noen far å forholde seg til. For disse mødrene er det uaktuelt å fremme kontakt mellom far og barn på eget initiativ. Svarene fra disse intervjuene er ganske likelydende: *Det hadde ikke falt meg inn å sende ungene til ham, eller som en av de andre informantene uttrykte det: Det hadde ikke skjedd, og jeg ville ha nektet plent.*

Om dette er utelukkende til fordel for alle barna i dette materialet skal være usagt. Det er med ganske stor sikkerhet kan si med støtte fra forskningen er at barna trenger en avklaring på vanskene mellom foreldrene og hvordan de best mulig kan leve videre med det som har hendt.

Det retten har sagt

Møte med rettsapparatet gjennom en barnefordelingssak har vist seg konfliktfylt for informantene. De snakker ofte om rettens tenkning som forskjellig fra den de har selv. Mens retten er opptatt av lover og regler er mødrene opptatt av hva besøksordningene mellom far og barn gjør med barnet og gjør med dem som omsorgspersoner mens de lever på sperret adresse. I den forbindelse snakker mødrene ofte om de voksnes rettigheter på bekostning av barnet. Men rettens utgangspunkt er ikke kun et rettighetsspørsmål for voksne. Utgangspunktet i behandlingen av barneordelingssaker er barneloven og hva som er til barnets beste. Det er barnets tarv som skal ivaretas først og fremst. I praksis kan det imidlertid se litt annerledes ut skriver Skjørten og Paul.¹²⁵ Det avgjørende er hva retten ser som barnets beste. Her viser

125 Paul, Eapen og Kirstin Skjørten (2001). Konfliktfamilier, barn og samlivsbrudd : prosjektsamarbeid mellom Kompetansesenter for voldsofferarbeid og Likestillingssenteret. Oslo : Høgskolen i Oslo. (HI0-rapport ; 2001 nr 1)

forfatterne blant annet at retten ser på kontakt mellom far og barn som det beste for barnet uansett hvordan han har oppført seg i familien. De skriver:

”Etter barneloven skal barnas beste legges til grunn for barnefordeling og samværsordninger. Erfaringene fra krisesentrene tyder på at det settes likhetstegn mellom samvær med far og barnas beste: Nesten uansett hvordan far har opptrådt som far tidligere, blir det antatt at barnas beste er synonymt med vanlig samvær med far.”(s.44)

Selv om informantene ikke har ønsket kontakt mellom far og barn slik retten har kommet frem til, gir de fleste uttrykk for at de ikke våger å si sin egen mening. Som mødre har kvinnene opplevd seg mistenkeliggjort dersom de har beskrevet mannen som uskikket som far: *Men jeg våger ikke å si så mye heller, protestere så mye, da blir en sett på som vanskelig og da slår det imot en igjen, at jeg ikke får noen troverdighet i retten.*

Retten har for mye makt og kvinnene har for mye å miste synes de. Frykten er at kvinnes uttalelser om faren til barna kan brukes mot dem, slik at faren får omsorgen for barnet. For å unngå bråk eller at situasjonen blir verre for ungene velger de aller fleste å tie i forbindelse med rettssaken. Dessuten opplever kvinnene i dette materialet at de lett blir oppfattet som sutrete og klagende dersom de forteller for mye om hva de mener. Spesielt vanskelig har det vært å poengtere at de er blitt utsatt for vold og at dette har ført til frykt og uro for at faren til barna skal bruke barna for å finne henne. Mye vanskeligere har det vært å skulle fortelle noe ufordelaktig om farens forhold og relasjon til barnet.

Å fortelle retten at faren til barnet har forgrepet seg på barnet tidligere eller at faren har krenket barnet på en eller annen måte, kan få leie følger, sier en del av informantene. Redselen er at opplysninger om faren skal tolkes som kvinnes ønske om å sverte faren til barna. Men sterke meninger om dette har de fleste, noe som kommer klart til uttrykk gjennom intervjuene: *Det er helt ute på viddene og mot min vilje, og så gjorde jeg det og prøvde at han skulle ha besøk enda magen vrent seg.*

Mødrene gir ofte uttrykk for en maktesløshet i forhold til rettens avgjørelser. Spesielt der dette skjer mot mødrenes vilje. For noen er denne belastningen ganske vanskelig å takle, eller som en av dem ga uttrykk for: *Utsetter jeg barnet mitt for overgrep ved å gjøre som retten sier?*

Også Skjørten og Paul¹²⁶ finner at kvinner tier i rettslig sammenheng i frykt for at det de sier skal brukes mot dem. På dette området kjenner mødrene seg forsvarsløse. Det er så mange ting i livet deres som ikke taler til deres fordel. At kvinnene har flyttet mye frem og tilbake, slik dette er vist i del II, er ett av de argumentene informantene trekker frem som rettens heftelser på dem. Dette forklares blant annet som at kvinnene er ustabile. Fortiden til kvinnene og reaksjoner på volden blir her et argument mot kvinner som har hatt helt andre intensjoner med handlingene sine enn å virke ustabil. Ved å flytte frem og tilbake har kvinnene i dette materialet nettopp forsøkt å mestre det uoversiktlige og håpe at mannens voldsbruk skulle ta en ende.

Når kvinnene møter rettsvesenet med frykt er dette en måte å stilne kvinnene på. De blir forsiktede, lite handlende og lite aktive. På mange måter vil de gjennom sin stilltiende godtaking, fremstå som ”uskyldige” og rene ofre. Dette kan på den ene siden føre til mer sympati fra de som bestemmer i rettsforhandlingene. Det kan også føre til at kvinnene umyndiggjøres, skriver Hydén.¹²⁷ I dette ligger at kvinnene ikke tillegges evner til å ta valg, finne løsninger og vite hva som gavner barnet. I dette materialet kan en se hvordan kvinnene umyndiggjøres ved at de gjør seg små og ubetydelige og går med på rettens vurderinger, enda de vet at dette ikke er bra for barnet: *Tenk alle de gangene jeg har hørt på de juridiske tankene og skrevet under på kontrakter som om at en må prøve på noe håpløst.*

Å prøve på noe håpløst er også noe kvinnene relaterer til møtet med rettspersonell som skal gripe saken og behandle den videre. Det vanskeligste å forholde seg til er psykologene, sier mødrene. Psykologene begriper ikke helt dette med voldsproblematikken, men er mer opptatt av å fokusere problemer hos moren som i utgangspunktet ikke vil sende ungene til faren, forteller flere av mødrene. I dette ligger det

126 Paul, Eapen og Kirstin Skjørten (2001). Konfliktfamilier, barn og samlivsbrudd : prosjektsamarbeid mellom Kompetansesenter for voldsofferarbeid og Likestillingssenteret. Oslo : Høgskolen i Oslo. [HiO-rapport ; 2001 nr 1]

127 Hydén, Lars- Christer (1997). "De otaliga bärettelserna." I: Att studera bärettelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv. (red) Lars-Christer Hydén og Margareta Hydén. Stockholm: Liber

forventninger om at faget psykologi skal ha innsikt og derved empati med folk som er sårbare. Forventningene er at kunnskap og innsikt om barn med en voldelig far også innebærer omtanke, noe som kan by på skuffelse: *Det er forferdelig skuffende å oppdage at advokaten min kan mer psykologi og ha mer innsikt i hvordan vi har det, enn noen av psykologene.*

Det mødrene er mest trygge på er advokatenes håndtering av sakene, dette til tross for at informantene ikke når frem med sine ønsker. Begrunnelsen en kan finne i intervjuene er at advokatene er flinke til å forklare skillet mellom ulike typer tenkning. Dessuten har ikke informantene forutinntatte holdninger om at advokaten skal by dem omtanke og forståelse. Informantene får gjennom advokaten informasjon og kunnskap om hva jussen står for, i motsetning til hva en reint folkelig mener om saker og ting. I dette ligger at informantene kjenner seg ivaretatt, trass i nederlag i forhold til ønsker om hva som skal ligge i kontakten mellom far og barn. På den måten blir det i hvert fall lettere å forstå hva retten kommer frem til, sier en av informantene, noe hun uttrykker på denne måten: *De (dommerne) har ikke ett eneste godt ord å si om barnefaren, men loven er en annen. Det er loven som bestemmer.*

At dette er et spørsmål om lover og regler kan derimot være vanskelig å forklare for ungene det gjelder. En av informantene forteller at det ble ganske problematisk for datteren da den sakkyndige mente hun skulle ha besøk med faren uten tilsyn. Datteren var livredd, men det var ikke noe moren kunne gjøre uten å skremme barnet mer. ... *Da må jeg jo bare forklare ungen at advokater og dommere også har lover og regler de må følge og at de gjør så godt de kan.*

Sammendrag del V

På hvilken måte håndteres adressesperringen i forhold til eventuelle barn er en problemstilling som har satt fokus på barnas liv under adressesperringen.

Det har dreid seg om mødrenes omsorgsrolle og hvordan hun ser og opplever barnas situasjon. Her viser materialet at kvinnene har en problemfylt hverdag. Adressesperringen innebærer blant annet en vaksomhet i forhold til situasjoner og mennesker som kan lekke adressen. Barna er en viktig del av påpasseligheten, forteller mødrene. I dette ligger en forvanskning av morsrollen som ikke er til barnas fordel.

Å være den som vokter barna med frykt for at noe skal gå galt, kan føre til ekstra uro hos barna. I tillegg sliter en del av mødrene med skyldfølelse for den volden barna er blitt utsatt for. Dette slår ut som både konstant bekymring, men også som fornektning og oppgitthet for noen av dem.

For flere av ungene er familien begrenset til å bestå av mor og eventuelle søsken. Kontakt med farsfamilien er minimal og kontakten med mors familie har gjennom adressesperringen for de fleste blitt betraktelig redusert. Barna har ofte problemer med å fungere i hverdagen, forteller mødrene, både hjemme sammen med søsken, i skolen og i fritidsaktiviteter. Spesielt gjelder dette barn i skolepliktig alder. Slik mødrene fremstiller forholdene, sliter barna med søvnløshet, angst og uro og ensomhet. For noen av de eldste barna har dette ført til kompliserte og tunge psykiske problemer med selvmord og selvmordsforsøk som resultat.

Dette er barn som har levd med vold i opptil flere år. Noen av dem har også vært med i prosessen før adressesperringen som for noen har tatt flere år av barndommen deres. Etter prosessen har barna blitt skjermet mot voldshandlingene og moren deres er blitt gitt en mulighet til å være mor på en betryggende måte. Men i og med en skjerma og rolig tilværelse i hjemmet, kommer også reaksjonene på det barna har vært vitne til.

Spesielt vanskelig er det å finne en balanse mellom det å skjerme barnet og seg selv mot far, samtidig som mødrene skal sende barnet til far i en besøkssituasjon der dette er aktuelt. For 12 av barna er det opprettet en barnefordelingssak. Mødrene opplever besøkssituasjonen som problematisk selv om det er opprettet tilsyn under besøkssituasjonen for de fleste av barna. Det er også sørget for at avlevering og henting av barn ved besøk hos far er gjort på betryggende vis.

De problematiske forholdene mødrene trekker frem i forhold til besøkssituasjonen, er hvorvidt barna kan holde adressen hemmelig og om barna har det bra i besøkssituasjonen. Et annet forhold er at besøk hos far for flere av mødrene forringer og vanskeliggjør omsorgen for barnet fordi barnet reagerer med uro og angst før og etter kontakt med faren. Frustrasjonen er at mødrene ikke våger si sin mening om trusselutøveren til de sakkyndige i barnefordelingssaken, verken i forhold til hva han har utsatt kvinnene for, eller hvordan han har oppført seg mot barna tidligere. Redselen er at dette skal brukes mot dem i retten.

Del VI

En fremtid etter adressesperring

Innledning

Hvilken betydning adressesperringen har hatt for kvinnenes tolkning og forståelse av egen fremtid er et hypotetisk spørsmål mange syntes var vanskelig å gå innpå. De fleste i dette materialet har derimot ikke blitt stilt konkrete spørsmål om fremtiden, men kommet inn på temaet selv. Av den grunn vil fremstillingen i dette kapitlet bære preg av ulike koblinger mellom fremtidsforståelse og andre temaer relatert til fremtiden som opptar kvinnene.

Fremtidsforståelsen henger sammen med selve tiltakets hensikt og utforming. Adressesperring er en midlertidig ordning. En dag skal de alle tilbake til samfunnet, uten den beskyttelsen kode 6 gir dem. Hvordan kan adressesperringen bidra til å forberede kvinnene til tiden som kommer? Er adressesperringen med på å sementere eller forløse de problemene som en gang var bakgrunnen til at de søkte om tiltaket? For å vise hvordan kvinnene tenker og handler ut fra sin hverdag og hen i mot fremtiden, er det hensiktsmessig å dele materialet i tre. Oppdelingen gjøres ut fra kvinnenes måter å reagere og handle i forhold til tiden som kommer. Oppdelingen i grupper er derimot ikke totalt avgrenset mot hverandre. Å fremstille materialet gruppevis gjør det derimot lettere å vise til visse tendenser i materialet.

Den ene gruppen informanter er kalt ”De tilpassede”. Gruppen består av seks kvinner som på mange måter har gjort adressesperringen om til en levemåte, med barna i sentrum av livet. Barna betyr glede og aktivitet og holder dem i ånde i hverdagen. Hindringen mot å tenke fremtid, er at trusselutøveren er der ute uansett hva de

selv måtte finne på. Av den grunn er det et poeng i seg selv å lage en god hverdag. Samtidig har denne gruppen informanter mange mareritt som de sliter med og som de bearbeider ved å tilgi det trusselutøveren har påført dem.

De andre ni kvinnene i materialet drømmer om frihet. Hva som legges i ordet frihet byr på forskjeller mellom informantene, noe som gjør det relevant å skille informantene i to grupper.

En av gruppene som drømmer om frihet er kalt ”De søkende”. Målet for disse fire informantene er å kunne bevege seg ut av adressesperringen. Informantene ønsker seg en frihet *til* noe konkret. Forberedelsene til dette er å lage bestemte mål, eksempelvis gjennom etterutdanning, men også ved å bevege seg mer og mer ut av isolasjonen.

Den andre gruppen som drømmer om frihet er kalt ”De flyktende”. Denne gruppen informanter består av fem kvinner som søker en frihet *bort fra* en tilstand og en fortid. Her er det uklart hva kvinnene ønsker å flykte til. Begrensningene er å se livet foran seg som noe konkret de ønsker å oppnå. Begrunnelsen for dette er den samme som for ”De tilpassede”, at trusselutøveren er der ute et sted og at han vil innhente dem uansett. Forskjellen ligger i opplevelsen av bitterhet over tapt liv og hindringer som sperrer utsikten til en fremtid. For denne gruppen informanter er det å ha barn med trusselutøveren en av de største hindringene mot å lage seg en fremtid.

En adressesperring er først og fremst assosiert som en reaksjon på fortidens problemer og trusselutøverens handlinger. Hvem trusselutøveren er og hva han har påført kvinnene har vist seg vesentlig på to måter i kvinnenes forståelse av fremtid. Det ene er minnene og konsekvensen av volden. Det andre er at mannen er der ute et sted og kanskje venter på dem etter at adressesperringen opphører.

Felles for mange av dem, og spesielt de ni kvinnene som drømmer om frihet, er at de ikke beskriver seg selv som svake ofre. Dette til tross for at trusselutøveren har mye makt over livet deres. For å gripe tak i dette må en se nærmere på hvordan kvinnene fremstiller mannens tidligere handlinger. I dette bildet fremstår de selv som handlende og aktive, mens mannen er beskrevet som gal og ansvarsløs. At

kvinnene likevel er i en maktesløs situasjon tillegges de problemer dem selv og myndighetene har i å håndtere mannens ”galskap”.

Materialet for denne problemstillingen er delt i to kapitler der hver av de nevnte gruppene av informanter redegjøres for.

Kapittel 1 vil ta opp kvinnenes måter å tenke fremtid i en isolert tilværelse der hverdagen har nok med sitt. Innenfor en isolert tilværelse finner kvinnene gleder og livsenergi. Spesielt er barna med på å skape mening i hverdagen. Utenfor hverdagen finnes trusselutøveren og svært få informanter har tro på at han vil forandre seg som følge av adressesperringen. Av den grunn vendes blikket innover.

Kapittel 2 vil ta opp kvinnenes fremtidstanker knyttet til drømmer om et annet liv. Her finnes informanter som har tydelige ønsker om en frihet til noe bestemt. Det er snakk om frihet til å velge og til å leve sine liv i trygghet. Andre informanter har drømmer og ønsker om en frihet bort fra noe de opplever som hemmende og vanskelig, men uten å ha klarhet i hva de vil fylle friheten med. Felles for alle informantene i denne gruppen er mobiliseringen av motstand, gjennom sinne og bitterhet.

Kapittel 1 – Livet er her og nå

Innledning

Litt under halvparten av kvinnene i materialet viser til et liv som leves fra dag til dag. Denne gruppen er kalt ”De tilpassede” og består av informanter som på mange måter har tilpasset seg et liv på sperret adresse. Her finnes både de som har levd lenge og kort på sperret adresse. Alle har barn med trusselutøveren og de fleste har større eller mindre problemer på arbeidsmarkedet. I denne gruppen informanter finnes de som har de minste nettverkene. Vennene er få eller fraværende og flere av dem er avhengig av offentlige ytelser som for eksempel sosialhjelp.

For denne gruppen informanter har adressesperringen blitt en livsstil der kvinnene har funnet en rytme og en hverdag som gjør dem relativt trygge. Det dreier seg om å finne gleder i hverdagen og om å engasjere seg i aktiviteter som holder dem i ånde og gjør dagene verdt å leve. Spesielt viktig i dette bildet er det å ha barn. Barn fyller dagene med noe positivt og barn skaper handling og gjøremål.

Barn innebærer også at trusselutøveren trekkes nærmere kvinnes hverdag, gjennom besøksordninger og barnets følelsemessige bånd til faren. Dette skaper for enkelte et visst press om å bearbeide og avklare følelser de har til trusselutøveren. Dette er følelser som for mange viser seg som nattlige mareritt de ikke alltid greier å holde på avstand. Som svar på problemene snakker noen av kvinnene om å tilgi trusselutøveren for det han har gjort mot dem.

”De tilpassede”

Fremtiden ble av enkelte oppfattet som en tilstand som var lite aktuelt å snakke om. Fremtiden ble sett på som noe utenfor kvinnes hverdag og som de vanskelig kunne ta stilling til. Ofte ble spørsmålene mine om fremtiden respondert med korte svar, som: Jeg tar en dag om gangen, eller: Livet er her og nå. En informant ble nesten irritert da jeg penset inn på temaet i intervjuet. På spørsmålet mitt om hvordan hun så på fremtiden, fikk jeg følgende svar:

Et dumt spørsmål egentlig. Jeg er glad for hver dag, men jeg greier ikke å se livet helt til neste år. Jeg har lørdag hver dag.

...og det betyr?

At jeg er glad hver dag, for at vi lever og har hverandre. Jeg sover veldig mye, hviler mye. Jeg trenger enormt med søvn. Etter hvert får du det litt på avstand.

Gleden hun snakket om var vanskelig å få øye på i løpet av den tiden jeg var på besøk. Det var en tung atmosfære i huset hennes og i ansiktene til de to barna, som for det meste satt på kjøkkenet og tegnet mens intervjuet fant sted. Kvinnen mistet ofte tråden i spørsmålene mine, som måtte stilles mange ganger og hun glemte av og til å svare fordi hun ikke hadde hørt meg snakke.

Denne informanten er et unntak i materialet. De andre i denne gruppen var opptatt av å få frem det motsatte. Mange snakket om viktigheten av å ha en positiv innstilling til livet og om å samle seg gleder og finne frem lyspunkt fordi livet var blitt så viktig for dem etter at de fikk adressen sperret. Dette var for mange forbundet med bruddet med trusselutøveren og bruddet med et liv de syntes var traumatisk. Hjemmet etter adressesperringen har for disse informantene bydd på et etterlengtet liv i ro og fred.

Adressesperring som etterlengtet fristed må sees på bakgrunn av kvinnenes mange flyttinger før de endelig har fått beskyttelse. Dessuten har de fleste opplevd en isolasjon sammen med trusselutøveren som var verre enn adressesperringen. I et slikt perspektiv gir flere av informantene uttrykk for at de har fått seg et verdig liv gjennom sin hemmelige adresse for første gang som voksne kvinner. På mange måter gir dette assosiasjoner til den beskrivelsen Sandvik¹²⁸ gjør av taterne med oppvekst i institusjon etter krigen. En av Sandviks informanter beskrev en særdeles vanskelig oppvekst. Som voksen ble han satt i fengsel og opplevde dette som rene "paradiset" der han fikk mat og stell og ingen slo og sparket. Forskjellen mellom Sandviks informant og denne studiens informanter, er at tiltaket er en kjærkommen nødvendighet og absolutt ikke noen straff for handlinger de har begått. For

128 Sandvik, Anne Berit (1999): Kampen om barna. Hovedoppgave. Oslo: Institutt for Kriminologi. Universitetet i Oslo (K-serien; nr 1/99)

kvinnene i dette materialet byr adressesperringen først og fremst på trygghet, der ingen bruker vold.

Denne gruppen informanter forteller hvordan de fyller dagene med små gjøremål som avgir glede. De leser bøker, hører på radio eller ser filmer på hjemmevideoen. En av dem hadde skaffet seg noen dyr å stelle med. En annen har tatt fatt på tegning og maling etter mange års fravær. Aktivitetene ble beskrevet som små pustehull i hverdagen og en måte å dempe frykt og ensomhet.

Adressesperringen er på mange måter blitt noe mer enn et tiltak som skal verne mot en ytre fare for en kort stund. For enkelte informanter kan en snakke om adressesperringen som en levevei eller en levemåte. Innenfor de rammene tiltaket har gitt, har informantene fylt dagene med et innhold og en mening som de helst ikke vil bytte ut. For en av informantene ga adressesperringen henne en gylden mulighet til å dyrke sine interesser. Etter en oppvekst i en storby hadde hun gjennom adressesperringen funnet en ny livsstil på landet, i nærheten av både skog og dyr: *Jeg bor slik at jeg har naturen tett innpå meg og jeg er fryktelig glad i dyr og det har jeg anledning til å ha her hvor jeg bor nå og jeg vil ikke bytte med noe.*

Trass i de problemer denne informanten ellers kunne fortelle om, fra dårlig økonomi til manglende nettverk og påfølgende ensomhet, så hun på adressesperringen som en gave fra himmelen, som hun selv uttrykte det. Informanten var en av de få som kunne fortelle om særdeles vanskelige oppvekstvilkår, med overgrep og med rusmisbruk fra begge foreldrene. Hun syntes elendigheten ikke hadde noen ende i sitt eget liv. Derimot manglet ikke denne informanten evnen til å se litt stort på tingene. Flere steder i intervjuet har hun stanset opp og gjort seg noen betraktninger om seg selv, relatert til den verden hun er en del av. Også i forhold til adressesperringen gjorde hun seg noen tanker om verdens urettferdighet og elendighet: *Det er så masse jævlige i denne verden og jeg lurar på hva det skal være godt for. Tenk bare på hvordan folk lider rundt om i verden, det er bare følt å tenke på.*

Med dette utgangspunktet måtte hun bare se sitt eget liv og innvilgningen av sperret adresse som heldig, tross alt. Også i forhold til sitt private liv som kvinne, snakket denne informanten om tryggheten i å bo hemmelig. Som tidligere overgrepsutsatt kunne hun innenfor dette tiltaket endelig senke skuldrene og tillate seg å kjenne

på problemene uten å være redd for at en mann skulle ta seg til rette i hennes sårbarhet. Også andre kvinner har snakket om adressesperringen som trygt i forhold til nye relasjoner til menn. En av dem hadde hatt en kavaler, men bare på avstand. Nå ønsket hun seg veldig en ny kavaler og kjente i så måte at adressesperringen ga henne en slags beskyttelse og nettopp en mulighet hun ellers ikke ville vågd å ta. Til dette sier hun: *Finner jeg en ny mann en dag så er det betryggende å vite at jeg bor der jeg bor, der han ikke kan få tak i meg.*

Kvinner som har gjort adressesperringen til en livsstil og en levemåte tilhører også den gruppen kvinner som er reddest for å miste tiltaket. For kvinner som har flyttet frem og tilbake i flere år, er det å leve på sperret adresse beskrevet som en ekstra hud. Uten adressesperringen mener de selv, at de ikke ville ha overlevd, og ikke bare i fysisk forstand. Dersom adressesperringen ble opphevet for denne gruppen informanter, ville de kjent seg særlig utsatt på flere livsområder. I tiden før adressesperringen har flere av dem beskrevet hvordan de slet med angst og uro. De mange flyttingene og konfliktene hadde tappet dem for energi og livsmot. Først etter at adressen ble sperret har det vært mulig for denne gruppen informanter å lage seg en tilværelse der de kjenner seg beskyttet nok til å føle en glede ved det å være til.

Spesielt har relasjonen mellom mødrene og barna blitt beskrevet som meningsfylt etter adressesperringen. Barna er det som holder dem i ånde og fyller dagene med gjøremål og aktiviteter. Selv om enkelte mødre er bekymret for barna og ikke helt vet hvordan de skal mestre alle oppgavene samtidig, er barna også det som skaper glede, trivsel og engasjement. Omsorgen for barna får dessuten kvinnenens tanker bort fra trusler og ensomhet, i hvert fall på dagtid. I gode perioder har de greid å holde tanken litt unna trusselutøveren. Enkelte snakker også om barna som det å ha en livsoppgave, en misjon som får dem til å holde ut. Utvilsomt er det viktig for barna at mor står på og ikke gir opp. Dette kan i seg selv skape et godt utgangspunkt for oppveksten. Faren er å lage en symbiose med barnet som på mange måter stanser barnet i sin fremtid, slik en av informantene som tidligere er referert uttrykte det: *Det er derfor det er så viktig å si at jeg er glad i henne. En vet aldri hva som kan skje i livet vårt, at noe kan tilstøte oss.*

Som omsorgsansvarlig tvinger kvinnene seg selv til å holde minnene tilbake eller fortrenge dem gjennom en aktiv og travel hverdag. Men å leve livet gjennom barna

kan lett føre til at mødrene fokuserer sine barns liv mer enn de greier å leve sine egne. Betingelsene for en trygg relasjon og en god base for barnet vil derved kunne bli tyngende å bære i lengden for begge parter. For kvinnenes egen del er det viktig å kunne leve med sin egen livshistorie av flere grunner. Det er viktig for kvinnenes personlige velbefinnende, og for hverdagslig mestring. Dessuten er fortidens opplevelser et sentralt forhold i utformingen av egen fremtid. For at mennesker som har hatt traumatiske opplevelser bak seg skal kunne se fremover i tid, er det viktig å bearbeide hendelsene og på den måter frigjøre seg fra dem, skriver Davidsen-Nielsen.¹²⁹ Hun skriver videre:

”Det normale sorgforløb består af en frigørelse fra fortiden ved at man erkender tabets betydning i alle dets nuancer og en genetablering i nutiden med en ny hverdag som både indeholdet det der er tilbage, og nogle nødvendige ændringer. At man oplever at man har en fremtid med nye muligheder, nye veje.” (s. 42)

Å kunne ta med seg egne opplevelser på en trygg måte gjør det lettere for kvinnene å skape seg et liv fremover i tid. Men helt enkelt er det ikke å lande i et nytt liv, en ny tilværelse etter kanskje flere år på flukt og dertil på egen hånd skulle bearbeide eller finne ut av hva volden har påført dem av problemer. For det er nettopp volden som er vesentlig å ta stilling til under en adressesperring. Når en truet situasjon opphører, vil bakgrunnen for at vedkommende har søkt beskyttelse, gjøre seg synlig. Her vil en måtte anta, at type vold og type relasjon til trusselutøveren vil ha en stor betydning for hvilke konsekvenser en adressesperring får for den enkelte.

Om å lande i et nytt liv

Selv om denne gruppen informanter beskriver de gode tingene ved en adressesperring, at de får ro og fred og at de prøver å finne gleder i hverdagen, er ikke livet deres helt uproblematisk: *Det skal bare et blick bort på tv eller lese om noe i media så kommer jo tankene da og redselen. Den må bekjempes hele tiden.*

129 Davidsen-Nielsen, Marianne og Nini Leich (2004). Den nødvendige smerte: om tab, sorg og adskillesangst. 2. Utg. København: Hans Ritzels Forlag

Minner fra fortiden er en fiende de; må bekjempes hele tiden, som denne informanten gir uttrykk for. Det er om å gjøre å holde alt det vonde på avstand. Minnene er ofte problemfylte og på mange vis også forstyrrende for det livet de forsøker å skape seg. Dessuten har problematiske erfaringer en tendens til å dukke opp etter at hverdagen er blitt tryggere å leve i. På mange måter er det først nå kvinnene kan gå inn i en prosess, slik Kelly¹³⁰ beskriver denne, der de kan redefinere bildet av seg selv og skape en egen identitet på egne premisser. Det handler om å gjøre seg selv synlige som verdifulle mennesker uten trusler og uten vold. For kvinner som har brukt år av livet sitt på å mestre en voldelig partner, er det ikke gitt hvordan de skal håndtere de stille dagene: *Har opplevd for mye stress, for mye press til at jeg vil takle det å ha det fredelig.*

De vonde tankene er der likevel, hele tiden og spesielt når informantene skal falle til ro om natten. Men å skulle bearbeide de innerste tankene når de trenger nattesøvn, gir mange ringvirkninger. Kvinnene forteller hvor tungt det er å stå opp om morgenen og hvor slitne de er gjennom dagen fordi de aldri får hvilt ut. Marerittene er mange og informantene har hver i sær sine fortellinger om gråtetokter eller angstanfall, selvbredelse og manglende håp for fremtiden: *Av og til og i de verste periodene ligger jeg stiv og helt våken hele natten, venter på at noe skjer, at han kommer på dørene.*

Om de samme marerittene forteller også en annen informant. Etter flere år på sperret adresse våkner hun fortsatt av drømmer, gjennomvåt av svette. Hva hun har drømt om, husker hun derimot ikke noe av, men at dette har en sammenheng med fortiden er hun helt sikker på. For denne kvinnen er minnet om det som skjedde nesten borte. Bruddstykker av tidligere opplevelser har likevel dukket opp om natten, når hun er uten forsvarsmekanismer. Hun forteller dette om sine opplevelser frem til adressesperringen:

Åtte år av livet mitt med misshandling, husker jeg svært lite av. Jeg levde vel i, hva er det nå det heter; sjokktraumatisk tilstand. Det er sånn folk kan ha det som lever på flukt. Fra disse åtte årene husker jeg lite, bare det jeg kan lese av forskjellige dokumenter.

130 Se del II i denne rapporten og: Kelly, Liz [2003] Violence against women and children, innovation and professionalism in policing: VIP guide. Strasbourg: Council of Europe publication

Av og til tenker hun at dette ikke kan vare evig, at hun en dag må begynne å minnes mer enn bruddstykker av livet sitt. Men hun våger ikke helt å åpne for minnene. Isolasjonen gjør at enkelte har problemer med å gå inn i en prosess der de får gjennomleve og sette ord på fortiden. Slik Kelly¹³¹ beskriver dette, er betingelsene for en prosess, nettopp at noen kommer inn med nye perspektiver, nye modeller, for å gripe situasjonen eller bare være der med en positiv bekreftelse. Å åpne for traumatiske opplevelser i isolasjon, er å løpe en risiko for at kvinnene ikke mestrer presset mentalt. Mange snakker om en frykt for hva som kan skje, dersom de slipper de vonde tankene til. En av dem beskrev tilstanden som å leve i en boble. Dagens fylte hun hele tiden med gjøremål for å holde alt på avstand, men frykten var der hele tiden, for at bobla en dag ville sprekke:

Marerittet er ikke over og han har ikke slutta med å true meg. Jeg vet jo ikke hvordan jeg vil ta det den dagen han ikke truer lenger, ikke er der. Kanskje det er først da jeg får den store reaksjonen på alt. Det kjennes sånn ut noen ganger. Gruer meg jo litt til det da, at bobla mi sprekker. Da vil all reaksjonen svømme over meg, kanskje – men jeg vet jo ikke.

Som vist i del III har kvinnene små nettverk og der kvinnene har hatt venner har disse ofte forlatt dem. De små nettverkene gjør at kvinnene ikke har så mange voksne å forholde seg til i hverdagen og våger derfor ikke helt å gå inn i problemene. Spørsmålet de stiller seg er hvem som er der for å ta i mot dersom problemene blir for store. Faren er at kvinnene kan gå inn i en tilstand der de verken mestrer sin egen hverdag eller ungene, uten at noen umiddelbart vil oppdage hvordan det står til. For de to informantene som har trukket seg unna all kontakt med offentlige tjenester slik dette kom frem i del IV, var tilstanden nettopp slik. De lever i en isolasjon som er nesten total og dertil har de store problemer med å fungere optimalt i hverdagen.

Svært få har fått hjelp eller behandling mens de har levd på sperret adresse. Begrunnelsene er mange. Noen snakker om at de ikke har råd. En av dem fikk beskjed av psykologen da hun tok kontakt, at problemene vanskelig kunne bearbeides så lenge hun levde et så konfliktfylt liv. Informanten forteller videre:

131 Se: Kelly, Liz (2003) Violence against women and children, innovation and professionalism in policing: VIP guide. Strasbourg: Council of Europe publication

- og det er jeg jo enig i. Så jeg vet jo med meg selv at det er usikkert å åpne opp for reaksjoner. Jeg er redd for at reaksjonene mine vil bli sterke og vanskelige og det kan jeg ikke gå inn i nå når jeg må være ovenpå.

Men å være ovenpå kan også tære på energien og selvtilliten i lengden, forteller en av de andre informantene. I løpet av det første året på sperret adresse brukte hun mye energi på å tenkt på hvorfor akkurat hun ble utsatt for vold, uten at hun kunne finne noe eksakt svar. Det var så vidt hun overlevde voldshandlingene og legene kalte det et under. Etter hvert kjente hun takknemlighet for at hun hadde overlevd, selv om livet var en tung prøvelse. At livet hennes ble reddet, tilla hun en religiøs kraft. I løpet av adressesperringen tok hun derfor kontakt med en kristen gruppe, noe som har hatt betydning for denne informanten på flere måter: *Det var det (troen) som fikk meg til å orke å løfte meg selv og komme på føttene igjen.* Gjennom sin nye tro kjente hun en forpliktelse til å mestre livet og skape et hjem for barna, innenfor den rammen adressesperringen ga henne. At hun fortsatt levde i en truet situasjon ble på mange måter betraktet som en utfordring.

Det som i størst grad presser kvinnene til å tilpasse seg et liv på sperret adresse som om dette skulle vare evig, er at trusselutøveren er der utenfor kvinnenens hverdag. Dette er et problem som gjør kvinnene innaktive i forhold til fremtiden. Kvinnene vet ikke hvor trusselutøveren befinner seg, om han er like opptatt av hevn fortsatt eller om noe har skjedd i livet hans som gjør at kvinnene kan kjenne seg tryggere. Sett fra dette perspektivet er isoleringen en tilstand de går inn i på ubestemt tid. Det ubestemte ved adressesperringen er knyttet til trusselutøveren og hvem han er og hva han til enhver tid føler, mener eller bestemmer seg for å gjøre. Uten å kunne gjøre noe med den personen de er reddest for, gjør denne gruppen kvinner det som er nærmest dem. De vender blikket innover mot seg selv. Spørsmålet de stiller seg er hvordan de på best mulig måte skal kunne håndtere de vonde opplevelsene de har med seg fra fortiden, slik at den "tidsubestemte" nåtiden kan fungere på best mulig måte. For flere av dem har det vært nærliggende å tenke seg en form for tilgivelse.

Tilgivelse

Tilgivelse er i flere sammenhenger beskrevet som selve nøkkelen til et bedre liv. Utvilsom kan en se tilgivelse som en gode hen i mot en bedre fremtid. For enkelte har også tilgivelsen dreid seg om en religiøs dyd, og derved en ettertraktet tilstand uavhengig av problemenes kontekst. Men helt enkelt har det ikke vært, forteller en av dem, å skulle tilgi en som har gjort skade på henne. Prosessen hen i mot en tilgivelse har påført henne mange våkenetter: *Jeg har jobbet med disse følelsene sånn at jeg kunne tilgi han. Etter det har det gått mye greiere.*

Men å tilgi en som fortsatt truer livene deres gjør det relevant å spørre: Hva er det informantene ønsker å få til med en tilgivelse? Å skulle tilgi et annet menneske for handlinger som har voldet den andre skade er ikke noe en kan forvente eller presse noen til å gjøre, skriver Leer-Salvesen.¹³² Tilgivelse er noe den skadelidte gir frivillig til en annen. Det handler om å ettergi noe eller overvinne en tilstand eller en følelse. Gjennom tilgivelsen ønsker en blant annet å endre; omdømmet til den andre, ettergi straff, overvinne bitterhet eller gjenopprette skadde relasjoner. Tilgivelse er dessuten betingelsesløst, skriver Leer-Salvesen og følges gjerne av et ønske om videre kontakt med den man tilgir.

Det finnes lite av disse forholdene i informantenes beskrivelse av sin tilgivelse av trusselutøveren, heller motsatt. Selv om informantene poengterer viktigheten av å kunne tilgi, ønsker ikke kvinnene å ha kontakt med trusselutøveren i fremtiden. Kun en av informantene i denne gruppen gir uttrykk for noe annet. For henne er tilgivelse en måte å tenke seg en viss kontakt med trusselutøveren i fremtiden gjennom barna. Når barna blir voksne, mente denne informanten, vil en form for kontakt med trusselutøveren presse seg frem uansett, om ikke trusselutøveren selv velger å avvise kontakt med barna. Men denne informanten setter derimot visse betingelser. Betingelsene er at trusselutøveren ikke må finne på flere ubehageligheter: *Jeg har jo tilgitt han for det som har skjedd før, men da må han ikke finne på så mye mer.*

132 Leer-Salvesen, Paul (2004): Tilgivelse. København: Hans Reitzels Forlag

For mennesker i en utsatt posisjon må det nødvendigvis settes visse betingelser ved en tilgivelse, skriver Govier.¹³³ Dette for å unngå å sette offeret i en risikabel situasjon. Betingelser verner den utsatte mot ytterligere overgrep. En tilgivelse med betingelser slik Govier ser dette, forutsetter derimot en viss kontakt og innforståthet mellom gjerningspersonen og den som tilgir. Men å sette betingelser ved en tilgivelse er ikke noe kvinnene i dette materialet overlater til eller involverer trusselutøveren i. Kvinnene har ingen tiltro til at trusselutøveren vil endre seg som følge av en tilgivelse. Betingelsene er mer satt som grense for kvinnene selv mot å ha en fortsettelig kontakt i fremtiden. Dette kommer tydelig frem andre steder i intervjuene, der kvinnene forteller at trusselutøveren ikke alltid kjenner til at kvinnen har tilgitt ham. Tilgivelsen er slik sett ikke gitt for trusselutøverens del. Tilgivelse er det Leer-Salvesen kaller å overvinne en bitterhet, eller som en av informantene uttrykte det: Jeg har ikke gjort det (tilgitt ham) for hans del, men fordi jeg ikke orka å gå rundt å kjenne på disse ekle følelsene.

Flere av kvinnene gir nettopp uttrykk for at de ikke orker å bære de vonde tankene lenger. De blir slitne. Det tynger og det kjennes håpløst. Bitterhet er noe denne gruppen informanter opplever som håpløst. Heller ikke ønske om hevn, eller å ta igjen eller markere styrken sin på ett eller annet vis kjennetegner denne gruppen informanter. For denne gruppen informanter er tanken på hevn og bitterhet nesten ukvemsord og noe som vedgår andre enn dem selv: *Jeg er ikke ute etter hevn i hvert fall, selv om jeg føler et veldig sterkt hat.*

Dette forholdet kan ha en viss sammenheng med informantenes fortid. Flere av kvinnene har gått gjennom en lengre prosess før adressesperringen der de har forsøkt å dempe konflikter ved å trekke på sin tålmodighet å få mannen til å endre seg. De har meglet og gitt mannen valgmuligheter og flere sjanser, men uten at noe har nyttet. Å ta igjen hadde bare gjort livet verre å leve, mener flere av dem. Sett fra dette perspektivet blir det vanskelig å skulle ta hevn eller på annen måte markere sin styrke:

Jeg har ingen hevntanker i det hele tatt. Jeg kan ikke tenke meg å gjøre ham noe som helst. Selv ikke når jeg visste at han hadde en kvinne her og en kvinne der, så var det umulig for meg å ta igjen.

133 Govier, Trudy [2002] *Forgiveness and Revenge*. London and New York: Routledge. Se også: Sandvik, Anne Berit (1999): *Kampen om barna*. Hovedoppgave. Oslo: Institutt for Kriminologi, Universitetet i Oslo [K-serien; nr 1/99]

En av kvinnene gir blant annet uttrykk for lettelse i ettertid, fordi hun aldri tok hevn, eller at mannen aldri fikk noen straff: Om han ble straffet ville dette blitt mye verre, sier hun. I så fall mente hun at det var hun og barnet det til sist ville gå ut over. At kvinnene ikke finner det fornuftig å reagere på trusselutøverens handlinger med sinne og bitterhet kan sees på som frykt. Like nærliggende er det å forstå dette som oppgitthet over trusselutøverens væremåte, eller som en av dem uttrykte det: Han er bare slik og det kan ingen straff i hele verden endre på, eller som en annen informant uttrykte det: *Han har ikke innsikt i sin egen situasjon, og han kan manipulere og styre og fraskive seg alt ansvar. Dersom en sånn blir pålagt behandling eller straff, vil ikke dette ha noen effekt.*

Kvinnene snakker om menn som ikke kan ta ansvar, som ikke kan endres, som ikke er bevegelig på noen måte. De er ”håpløse” og kvinnene kan ikke forvente noe bra av dem i fremtiden. På mange måter fremstår denne gruppen kvinner som omtenk-somme og tilpasningsdyktige. De tar ikke hevn og de innfinder seg med situasjonen ved å lete etter positive tanker og gleder som får dagene til å fremstå på best mulig måte. Å skulle ta hevn, strir i mot mye av det denne gruppen informanter ellers forfekter av verdier:

Dersom man begynner å tenke hevn, så er man ikke bedre enn det mennesket man kjemper i mot. Den terskelen skal ikke tråkkes over, men jeg er bare et menneske og jeg må tenke sinte tanker også. Men jeg kan ikke vise det, for jeg er først og fremst mor.

Som mødre er de først og fremst konfliktdempere. Spesielt blir dette viktig når barnet skal sendes til far og mødrene skal forklare barnet hvorfor de lever på sper-ret adresse. En del av det å være konfliktdeemper ligger at de skal forstå barnets behov for å være glad i faren sin. Dertil vil de gjerne finne frem noe positivt å si om barnefaren, for å skape noe godt i barnet. Barnets viktighet for denne gruppen informanter må sees på bakgrunn av at barna har hatt et vanskelig og ofte lang-varig forhold til trusselutøveren. Barnas behov for trøst og støtte er nærliggende for mødrene å engasjere seg i.

Når Hovland¹³⁴ tar opp spørsmål om tilgivelse fra en som har lidd skade, stiller hun seg tvilende til om dette alltid vil gagne offeret best. Spesielt ikke der offeret har vikarierende motiver for sin tilgivelse, som frykt eller angst for overgriperen. Likeså der motivet er å gjøre seg selv og sine egne behov av mindre betydning. Faren ved å tilgi på bakgrunn av frykt er at kvinnen gjør seg mindreverdig. Dette kan for enkelte føre til en offergjøring, som over tid skaper handlingslammelse. I slike tilfeller, skriver Hovland, har offeret heller behov for aksept og bekreftelse gjennom kontakt med andre mennesker.

Behovet for å bli sett, er kjent fra flere forhold der mennesket har behov for å endre livet eller også kunne finne ut av hvor de står og hvilke valg de skal ta videre. Som beskrevet i del II, har kvinnene nettopp vært avhengig av at noen utenfor situasjonen har sett dem og hjulpet dem ut av det voldelige parforholdet. I dette ligger et paradoks for kvinner som lever i skjul. Gjennom adressesperringen har kvinnene fått ro og fred fra voldshandlingene, men er samtidig blitt lukket inne i en isolert tilværelse slik mange av dem har opplevd livet i parforholdet med trusletøveren. På sperret adresse har kvinnene få eller ingen som ser eller bekrefter dem. Sett på denne måten segmenterer adressesperringen kvinnens forsiktige og usikre væremåter.

134 Hovland, Beate Indrebø (2003). "Du med nåden, jeg med skammen – å, hvor vi dog passer sammen"? I: Fra skam til verdighet. Trine Anstorp, Beate Indrebø Hovland, Elisabeth Torp. [red.]. Oslo: Universitetsforlaget

Kapittel 2 – Drømmen om frihet

Innledning

Godt over halvparten av informantene drømmer om å leve et annet liv. Og drømmen om et annet liv er en drøm om frihet. Det er dette som er tema for det kommende kapittelet.

Fire av informantene ønsker seg en frihet der de kan ta selvstendige valg og oppleve å ha makt over sitt eget liv. De er kalt ”De søkende” og er kjennetegnet av å aktivt søke seg ut av adressesperringen. Målene til denne gruppen informanter er konkrete og adressesperringen er et sted på veien mot en fremtid.

For de fem andre informantene i gruppen frihetssøkende, er drømmen om frihet beskrevet som et ønske om å flykte *fra* noe. Av den grunn har denne gruppen blitt kalt ”De flyktende”. For denne gruppen informanter er drømmen om frihet forbundet med ønsker om å forlate de problemene en adressesperring påfører dem. Hvor de skal ta veien og hva de skal fylle friheten med, er litt verre å ta stilling til. Det største hinderet er at trusselutøveren kan innhente dem dersom de fikk full frihet. Drømmen om fremtid stanser ofte der, i en beskrivelse av de forholdene som hindrer dem i å gå fremover. Barna beskrives her som kvinnenens akilleshæl som på mange måter hindrer muligheten til en fremtid.

Samtidig bærer materialet i seg en dobbelthet. Informantene beskriver et liv betinget og begrenset av trusselutøverens innspill og handlinger. Det er han som har utført voldshandlingene og fortsatt truer den enkelte. Men dette betyr ikke at alle kvinnene ser seg selv som den svake parten i relasjonen. Svakheten ligger mer i at verken kvinnen eller myndighetene greier å håndtere det kvinnene kaller ”galskapen” i mannens væremåte.

”De søkende”

Å være fri er gjerne fremstilt som en drøm, et håp, noe å etterstrebe og lengte etter. Også Holmberg og Enander¹³⁵ tar opp voldsutsatte kvinners prosess mot en frihet, som en avgjørende betingelse for selvstendighet. Forfatterne skriver mest om frihet fra volden og frihet fra de følelemessige båndene til mannen. I denne sammenheng er bruddet med mannen tatt, men friheten er likevel ikke vunnet. De er fortsatt underlagt makt og premisser for hvilket liv de kan leve.

For fire kvinner som drømmer om frihet er fremtiden forbundet med konkrete ønsker. Målet er for denne gruppen å kunne bevege seg der kvinnene vil, uten å se seg over skulderen. De vil kunne reise på ferie eller åpne et vindu når det passer dem, eller dra på stranden for å bade, spenne på seg skiene en søndag formiddag. Frihet er noe de streber etter og som de vil sette ut i livet i en annen tilværelse, etter adressesperringen.

Mellom realitetene i den dagen kvinnene lever i og visjoner om en fremtid, ligger et visst potensial som gir seg uttrykk i konkrete handlinger. Det kan være at kvinnene utdanner seg, går på kurs, gjør ferdig videregående eller tar frem gamle hobbyer de vil videreutvikle. En av informantene hadde i så måte etterutdannet seg sånn litt etter litt fra første flytting før adressesperringen og helt opp til intervjutidspunktet. For denne informanten var dette små skritt av håp som fikk henne til å greie å se fremover. For en av de andre informantene hadde selve adressesperringen gitt henne den første opplevelsen av frihet noen gang. Etter flere år i isolasjon sammen med trusselutøveren, hadde hun endelig funnet et sted hun kjente seg trygg, på en adresse han vanskelig kunne finne henne: *I denne våren har jeg følt at jeg bare kan være meg og være trygg. Jeg har gjort masse jeg har hatt lyst til, som å gå ut en tur og åpne vinduer uten å tenke meg om.*

Kvinnen i dette sitatet forteller om en gradvis utvikling for å komme ut av sin skjulte tilværelse, blant annet ved å bygge seg et nytt nettverk gjennom arbeidsplassen. Men kvinnen som uttaler seg i sitatet ovenfor var i en særstilling på flere måter i forhold til de andre informantene. Yrkesmessig satt hun ganske trygt i det, også økonomisk. Dessuten har denne informant kun voksne barn hun har fått med en

135 Holmberg, Carin og Viveka Enander (2004). Vårfor går hon? Ystad: Kabusa Böcker

mann før hun traff trusselutøveren. Selv om relasjonen mellom kvinnen og barna har endret seg drastisk, er barna selvstendige og har etablert seg i egne familier. Det avgjørende er at hun ikke har barn med trusselutøveren, sier denne informantene, eller at hun ikke har små barn å ta vare på. Dette har gjort henne friere, blant annet til å skifte etternavn om hun hadde ønsket det. Et annet kjennetegn er at kvinnen har tenkt forandring gjennom hele prosessen og hun har hatt en økonomi der hun har kunnet styre selv og velge seg løsninger som har ført henne fremover.

Etter et par-tre år på sperret adresse har mange kjent seg så presset av situasjonen at de har måttet ta et valg: Enten forvitte hjemme i angst og uro eller begynne på prosessen mot fremtiden. Men hele tiden er det snakk om å gå langsomt og forsiktig uten å vekke for mye oppsikt. Gradvis har de oppsøkt samfunnet etter hvert som de har kjent seg tryggere på at trusselutøveren ikke kan finne dem. En av informantene så i så måte livet videre som en oppoverbakke, men med tro på at dagene etter denne bare kunne bli bedre: *Jeg liker å se fremover i livet. Nå har jeg kommet over det verste tror jeg.*

For å bevege seg videre i livet på en betryggende måte, er kontakten med andre mennesker det viktigste av alt. I møte med andre gis kvinnene en mulighet til å styrke sin selvfølelse. Kvinnene snakker her om mennesker de har møtt i ulike sammenhenger og som har gjort det lettere å tenke seg en fremtid. Det kan være den "gode hjelperen" som har gjort dem modige nok til å søke ut av isolasjonen. Det kan også være en nabo eller medstudenter. For enkelte har politiets forslag om å kontakte en nabo gitt en "merverdi" i mennesker som ser og snakker til dem. Uansett er det betydningen av samværet som har fått kvinnene til å ønske seg et annet liv. En av dem som hadde begynt på et kurs etter to år på sperret adresse, fortalte at kursdeltagerne skulle evaluere hverandre. De hadde da beskrevet henne som kreativ og tålmodig, noe denne informantene syntes var kjekt fordi trusselutøveren alltid hadde beskrevet henne som treg, sint og dum.

De fleste snakker om å ta små skritt hen i mot en frihet, men det finnes også unntak. For en av informantene var veien frem til friheten en kamp. Målet hennes var å ta med ungene en dag og bosette seg på gården til foreldrene der hun har odelsrett. I mellomtiden opplevde hun en daglig kamp på ungenes vegne som gjorde henne både sinna og forarget. Inn i mellom i intervjuet var hun ganske energisk i sine ut-

talelser da hun beskrev trusselutøveren som far og hva han hadde gjort med livet hennes. Mellom to spørsmål sukket hun, så direkte på meg og sa:

..... men det har jeg sagt til ham at selv om han slår og slår og slår så han trækker meg ned i asfalten, så skal jeg reise meg!! Jeg skal reise meg hver gang. Dette sier jeg til meg selv hver dag. Selv om han dreper meg, så skal jeg reise meg.

Denne informanten var svært aktiv i å bruke alle tenkelige system og organisasjoner for å finne frem til et trygt liv. I løpet av det første året på sperret adresse hadde hun skaffet seg gode kontakter både gjennom Rotary, Røde Kors og helsestasjonen. Viljen til å leve videre som fritt menneske var noen ganger til å ta og føle på. Denne informanten var også den eneste i dette materialet som aktivt hadde oppsøkt trusselutøverens familie og venner, for på den måten å skape seg et vern. Tanken hennes var at de som står trusselutøveren nærmest vil ha større påvirkningskraft ovenfor mannen enn hun har opplevd å ha.

For ”De søkende” informantene er de nattlige marerittene, slik dette er beskrevet av de andre informantene i forrige kapittel, nesten fraværende. I hvert fall slik de uttrykker seg i intervjuene. Men problemfritt er det likevel ikke å ha blitt utsatt for vold. Det området denne gruppen kvinner snakker mest om, er de konsekvenser volden har hatt i forhold til deres behov for å treffe en ny partner, en kjæreste. På dette området kjenner de seg ganske anspente og bruker mye energi på å finne ut av hvordan de kan leve med opplevelsene. Om opplevelsene kan repareres fullt og helt stiller enkelte seg ganske tvilende til. Det handler om tapt kjærlighet og om en tidligere partner som har grepet inn i deres innerste følelser:

Men jeg føler det at den dag i dag har jeg ikke noen kjæreste. Det er veldig vanskelig for meg. Jeg prøver å kompensere da, med venner og sånn nærhet, men jeg tillater meg ikke en følelsemessig nærhet med en mann. Jeg føler at det blir for vondt. Det føler jeg veldig på. Han har frarøvet meg det i livet som skal være fint og godt.

For mange ligger det en frykt for at dette skal skje igjen, at de skal bli krenket eller utnyttet en gang til. I så fall er det snakk om viktimiseringens mest inngripende

konsekvenser. Her er det ikke kun snakk om det Lindgren¹³⁶ har beskrevet som viktisering i møte med offentlige instansers forståelse eller mangel på forståelse for vold i nære relasjoner generelt. Skulle det skje at kvinnene møter en som utøver vold mot dem en gang til, er de redd for å få bekreftet at det er noe galt ved dem og at trusselutøveren derfor har rett i sin negative definerings av henne. I dette ligger en fare for at forklaringer på volden vendes bort fra kvinnen som offer, og hen i mot at kvinnen ”oppfordrer” til eller er den som forårsaker, voldshandlingene. Slike forklaringer på volden beskriver Ericsson¹³⁷ som et kjennetegn ved den måten vold mot kvinner ble forstått for mer enn 30 år tilbake i tid. Forklaringene ble ofte heftet på kvinnen som den onde, den slemme og da også den ansvarlige for mannens handlinger.

En av kvinnene i dette materialet forteller at hun hadde lest en hel masse om voldens konsekvenser, og hadde blitt veldig urolig. I en samtale med en god venn hun traff på et advokatkontor hadde hun greid å sette andre ord på opplevelsene. Vennen hadde forklart det slik at hennes sårbare situasjon kanskje ville tiltrekke seg noen som vil utnytte henne mens hun hadde det som verst: *Når du er sårbar og sliten og på vakt, så greier du ikke passe på enda en som kan såre deg*, forteller denne informanten og forteller også at dette ble en forklaring hun kunne slå seg til ro med, så fikk hun heller vente og håpe på at hun ikke ville befinne seg i en slik sårbar tilstand for alltid. Men noen gjør likevel et forsøk på kjærligheten, selv om de også gir uttrykk for en angst for å bli såret:

Jeg traff jo en mann i fjor da og vi har drukket mye kaffe, pratet mye og vi snakker mye sammen i telefonen, men ikke noe mer enn det. Jeg slipper han ikke inn på kroppen min. Det er, det gjør meg kvalm.

Å bli kvalm av det i livet som skal være fint og godt, handler om traumatiske hendelser som for noen har festnet seg. Å reparere disse følelsene når livet er blitt lukket og ensomt, beskrev denne gruppen kvinner som et tålmodighetsarbeid. Ønsket deres var uansett å få trygghet nok til å reparere og så komme seg videre. Denne gruppen informanter ga uttrykk for ”det å komme seg videre”, både i forhold til

136 Se beskrivelsen del II og Lindgren, Magnus, Karl-Åke Perttersson och Bo Hägglund (2004): *Brottsoffer i fokus – förslag till förbättringar. I: Utsatta och sårbara brottsoffer*. Lindgren, Magnus, Karl-Åke Perttersson och Bo Hägglund (red). Stockholm: Jure Förlag

137 Ericsson, Kjersti (1993). ”Kvinner som handlende offer.” I: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap*.80 (76-85)

bruddet med mannen før adressesperringen og i møte med alle de praktiske hindringene etter at adressen ble sperret.

Mulighetene denne gruppen har hatt til å søke en ny fremtid handler om hvem de er i utgangspunktet og hva som kjennetegner livet deres. Kjennetegnet ved denne gruppen informanter er at få av dem har barn med trusselutøveren. Dessuten har flere av dem en lengre utdanning og står relativt trygt i arbeidslivet. Ingen har i særlig grad vært avhengig av sosialhjelp og de fleste har hatt raske flyttinger fra trusselutøveren og over på sperret adresse. Et annet kjennetegn er at kvinnene har et lite, men ressurssterkt nettverk å støtte seg til.

I dette materialet kan det se ut til at tiltaket kan ha en bedre effekt for kvinner med ressurser og som ikke har barn med trusselutøveren, enn for kvinner som har barn med trusselutøveren, mangler nettverk og dertil er avhengig av offentlige ytelser. På motsatt hold har en de andre informantene som drømmer om frihet. I denne gruppen er det hindringene mer enn mulighetene som er det fremtredende. En av hindringene er det å ha barn med trusselutøveren.

”De flyktende”

Det er mange måter å tenke frihet på. Frihet er som beskrevet foran å se fremover, søke noe som ennå ikke er realisert. Frihet kan også være et spørsmål om å befri seg fra noe, slippe et åk, et problem. For de kvinnene som snakket om denne formen for frihet, som en flukt, var det vanskelig å sette ord på det de ønsket å fylle livet med i fremtiden. Det viktigste for denne gruppen informanter var å ha et godt liv som fri: *Jeg ville ha det godt og ikke vondt. Han sa at du hater meg og du vil meg vondt. Jeg hata han jo ikke, jeg ville bare slippe unna alt dette.*

Å slippe unna var for denne informanten en måte å markere at hendelser i livet hadde blitt for mye for henne. Hun stilte ofte spørsmål om hvorfor han hadde utøvd vold og hadde selv tre år etter den siste hendelsen ikke noe godt svar å komme med. Noen gir også uttrykk for å ville glemme, skyve vekk og ikke la dette uroe dem mer enn nødvendig, eller som en av de andre informantene uttrykte det: *Den eneste tanken jeg har per i dag, er å overleve. Jeg bryr meg katta i hva som skjer med han, bare han holder fred med oss. Jeg vil være fri fra han.*

Men veien til frihet er brolagt med hindringer. Mange snakker om å kjenne seg bunden og låst, både i forhold til hverdagen og i forhold til en tenkt fremtid. Å ha barn med trusselutøveren er for enkelte det største problemet de står ovenfor. Dette binder noen av dem i forholdet til trusselutøveren alltid. Med felles barn er det nesten umulig å se friheten som et ønske for fremtiden. Dessuten poengterer noen at barna hindrer dem i å verne om seg selv mens de lever på sperret adresse. En av dem sier dette i forhold til det å ha barn med trusselutøveren:

Jeg vet i hvert fall at hadde jeg vært uten barn så ville ikke dette ha skjedd og da hadde jeg flytta langt, langt av gårde. Men det er barna som er det sårbare punktet her, og det må jeg forholde meg til.

Eller som en annen informant uttrykte det, ville hun ha reist til utlandet om det ikke var for ungene. Om hun fikk velge fritt, hadde hun etablert seg på et sted der det var vanskelig å finne henne. Hun hadde kunnet leve enkelt og ikke vært avhengig av så mange penger og så mye boplass som det å ha barn krever, sier denne informanten. For så vidt ligger det her en fremtidsdrøm i et ønske om å utføre handlinger som befri henne fra trusselutøveren. Hun forteller videre:

Jeg hadde i hvert fall kunne ha mobilisert mer motgang, mer krig. Jeg var veldig oppegående og selvstendig før jeg fikk barn. Etter det ble jeg den som skulle beskytte barnet, koste hva det koste vil for meg, nesten. I og med at du skal beskytte en annen, svekkes du og du lar deg på mange måter kue der du ellers ikke ville gjort det.

Selv om barna er beskrevet som et hinder, gir ikke kvinnene uttrykk for at de vil forlate barna av den grunn. Barna er også viktige og de trenger beskyttelse. Men det å ha barn med trusselutøveren hindrer tanken om at de en dag skal være fri fra trusselutøveren. Gjennom barna kjenner noen av kvinnene seg ”dømt” til å ha trusselutøveren i livet sitt for alltid. Dessuten snakker informanten i sitatet ovenfor om det å kjenne seg svak og lett å kue, som følge av det å verne barna. Noen snakker også om urettferdigheten av å skulle leve i skjul, mens trusselutøveren kan leve som fri. Bitterheten er en reaksjon på det livet trusselutøveren har påført dem. Det er også bittert for enkelte å tenke på fortiden som et tapt liv og tap av yrkeskarriere. Svaret er for enkelte hat og sinne mot trusselutøveren:

Jeg føler et hat fordi livet er blitt ødelagt og fordi jeg vet hvor mye jeg har mistet. Det hadde vært unormalt om jeg ikke hadde kjent dette. Folk prøver å si til meg, at det å tilgi er det beste. Men der sier jeg stopp. For mye er ødelagt. Jeg kan ikke tilgi.

Når kvinnene snakker om hat og bitterhet er dette følelser de beskriver som både beklagelige og berettigete. Bitterhet er noe negativt, et nederlag, hadde helsesøsteren poengtert til en av informantene. I beste fall bør bitterheten føre til noe annet, til noe bedre og aller helst til en tilgivelse, resonnerer denne informanten videre. Noen av informantene forteller da også at de skjuler bitterheten fordi de føler den som skambelagt. Men kvinnene opplever også bitterheten som berettiget fordi deres opplevelse av rett og galt er blitt krenket og bitterheten er et svar på urettferdighet. At bitterhet og hat er følelser som er forståelige og viktige for nettopp å markere skillet mellom rett og galt, kan en til en viss grad finne hold for hos Heberlein¹³⁸ som uttrykker det slik: *"Bitterhet kan betraktas som en sund, naturlig och moraliskt riktig reaktion efter en kränkning"* (s.59)

Det handler om å bevare en verdighet, skriver Heberlein, men ikke for enhver pris. Bitterheten har også negative konsekvenser, som eksempelvis isolering og mangel på innsikt i andre mennesker. I så fall er hevn og bitterhet kun en gode i små mengder, skriver Heberlein. Dette forholdet er også beskrevet av Peterstrand¹³⁹ som i større grad enn Heberlein mener at bitterheten ikke bare er forståelig, men også nødvendig for å komme videre. Uten bitterhet og også sinte reaksjoner, er det vanskelig for et offer å handle, tenke fremover og ta vare på seg selv som viktig. Hun sier det slik: *"Intet menneske bør holde op med at reagere i svære forhold og totalt overgive sig til skabnen, hvis hun skal bevare sin selvfølelse og sin selvrespekt"*.(s.11)

Denne gruppen informanter mobiliserer mye følelsemessig motstand mot avmaktssituasjonen de befinner seg i. Å møte tilværelsen med sinne og bitterhet, kan på mange måter forstås som en måte å overleve en særdeles pressa situasjon. Problemet er at motstanden skjer i en lukket tilværelse der kvinnene har liten reell innflytelse over sin egen situasjon. Det er snakk om manglende muligheter til å velge seg et annet

138 Heberlein, Ann [2005]. Kränkningar och förlåtels: en etisk studie med hänsyn till föreställingar offer, förövare, skuld och ansvar.. Stockholm: Thales Forlag

139 Peterstrand-Nilssen, Marianne [1999]. Vold I parforhold: den andre verden hos mishandlede kvinner. København: Gyldendal

liv, skriver Lamb.¹⁴⁰ Spørsmålet er hvilke strategier kvinnene har tilgang til. Som materialet har vist tidligere, har flere av kvinnene store økonomiske byrder. De har problemer med å skaffe seg arbeid og flere av dem mangler ulike typer ressurser. Vanskelige livsbetingelser øker også faren for nedstemthet og fortvilelse. Det var i en slik periode en av informantene, slik dette er beskrevet i del III, ikke ønsket å leve lenger. Det kjentes for håpløst ut, å vite om alt som hindret henne i å få et trygt liv. Spesielt vanskelig var det å kjenne på trusselutøverens makt over henne og barnas liv. Og det er dette som preger denne gruppen informanter. Frihet til å velge en fremtid er i stor grad avhengig av mannens eventuelle handlinger og hva han kan finne på, eller sagt med en av informantene: *Han er der uansett, og dette (tankene mine) tar ham ikke bort fra meg.*

Premissleverandøren

Bakgrunnen til at kvinnene lever på sperret adresse er trusselutøverens handlinger. Det er han som har truet hverdagen til kvinnene. Det er trusselutøveren som har grepet inn i kvinnens liv, på ulike områder, og fortsetter å true kvinnen. Konsekvensen for ofrene er isolasjon og for mange også fortvilelse i forhold til sine kjærlighetsbehov, hverdag og som omsorgspersoner.

Trusselutøver kan utvilsomt kalles premissleverandør for kvinnens hverdag og utsikten til en fremtid. Det umiddelbare i dette materialet er en skjevfordeling av styrke mellom offer og gjerningsperson, noe som er gjenkjennelig fra forskning om vold i nære relasjoner. Det er ikke tilfeldig at det er mannen som er trusselutøver og at kvinnen er offeret. Det handler om en skjevhet i makt mellom kjønnene. I NOU (2003:31)¹⁴¹ heter det blant annet at vold i nære relasjoner er *"...av betydelig omfang og utgjør et alvorlig samfunnsproblem."*(s.4) At denne type vold er definert som et samfunnsproblem, knyttes i utredningen til at problemene ikke må isoleres til et lukket og privat anliggende. Myndighetene gir med dette uttrykk for et samfunnsansvar som blant annet gjenspeiles i opprettelsen av ulike tiltak mot vold i nære relasjoner.

140 Lamb, Sharon (1996). *The trouble with blame: victims, perpetrators, and responsibility*. London: Harward University press

141 NOU (2003). *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Norges Offentlige Utredning (2003:31).

Oslo: Justis- og Politidepartementet

En samfunnsforståelse av et gitt problem må nødvendigvis ligge til grunn for politiske beslutninger. Men å se sitt liv som en brikke i et stort mønster for enkeltindividet, er en sjelden måte å tenke hverdagsliv. Når problemene sees innefra og nedenfra der kvinnene befinner seg, viser materialet at kvinnene er opptatt av det som foregår i den nære relasjonen. Det er det som får kvinnene til å reagere, handle eller bli frustrert og det er det som fremtrer som vesentlig i den enkeltes liv. Det store bildet av samfunnsformasjoner og generelle trekk ved volden, blir for diffust. En av kvinnene som hadde snakket med en psykolog før adressesperringen ga tydelig uttrykk for sin indignasjon over psykologens syn på kjønn og vold fordi psykologen tydeligvis har forklart volden fra et samfunnsnivå. Informanten sier det slik: *Psykologer tilskriver dette mer som en holdning og et kvinnesyn sånn generelt, men det er jeg ikke enig i.* Hun sier videre:

... nå både slår og sparker kvinner også da, så vi er ganske like på dette området. Jeg er helt sikker på at det er like mange kvinner som det er menn som misbruker barn og som dreper og bruker vold.

Det er vanskelig å se seg selv som offer i en større sammenheng. Dette til tross for at mannen er der ute og truer dem på livet og legger hindringer mot en trygg fremtid. Som en måte å forstå konsekvensen av en adressesperring for kvinnene er det relevant å se hvordan kvinnene forstår seg selv ut fra trusselutøverens væremåte og handlinger. Bildet kvinnene i dette materialet viser frem av trusselutøveren reflekterer en fellesnevner: Kvinnene ser mannen som en avviker. Han gjør ting menn flest ikke ville gjort, mener informantene. Kvinnene fremstiller mannen som bærer av et problem og problemet er utelukkende hans. I dette materialet bruker også informantene ganske skarpe ord når de redegjør for mannens avvik. Han beskrives som gal og sprø og psykisk annerledes enn menn flest. *Han var stein gær'n*, er en uttalelse som går igjen hos flere informanter, eller som en av dem beskriver forholdene:

Jeg måtte gjemme kniver og alt. Han knuste hver eneste leilighet vi hadde. Kjørte i husveggen og jeg vet ikke hvor mange ganger jeg har rømt min veg, men jeg har kommet tilbake, jeg vet ikke helt.. men jeg tenkte; stakkars han og at han trenger stell og omsorg og at...men.... Han er klin hakke garn.

Bildet av den gale mannen blir trukket frem, uansett hvilken type vold kvinnene har vært utsatt for. Beskrivelsene er også uavhengig av hvorvidt kvinnene betegnet han som rusmisbruker, kriminell eller ikke. Forskjeller mellom informantene ligger i den utdypningen av de årsakene som har gjort mannen til en trusselutøver. Her varierer beskrivelsen fra genetisk skadd til det mer vage begrepet; psykopat, men det er svært få som strekker den betegnelsen særlig langt. *Han var en klin gær'n villmann når han satte i gang. Han er kanskje psykopat, men jeg er ikke sikker på hva en skal kalle det.*

Andre forklarer "galskapen" ut fra mannens fysiske svakheter, at han er liten og puslete og et mobboffer og lite mandig, eller som en av dem beskrev dette: *Han er en veik person som lar sine problem gå ut over andre, men han gjør aldri det med vitner og borte hos folk, bare når en er aleine med han.*

Årsakene til trusselutøverens væremåter finner informantene i måten han er oppdradd på. Forklaringene kan ligge i dårlig sosial arv der mannen drikker og slår fordi faren hans gjorde det samme, eller det handler om manglende innsikt i hvordan en mann skal oppføre seg. En del beskriver den tidlige partnerens voldshandlinger med at moren hans hadde problemer og derved var ganske uberegnelig. Av den grunn har mannen tilegnet seg en "slett" oppførsel. Dessuten har voldelige menn mødre som støtter og fyrer opp under trusselutøverens dårlige handlinger, sier en av informantene:

Jeg tror at ubearbeida følelser fra barndommen, der han har opplevd vold, eller vært vitne til overgrep, har en del å si. Han kunne jo gå løs på ting også dersom noe gikk han i mot, så han hadde jo dårlig impulskontroll i det store og hele.

En annen informant mente at dette lå dypere, i genene våre og at kvinner og menn er forskjellig utrustet. Hun forklarte volden ut fra en arvelighetsfaktor som årsak til den tidlige partnerens voldshandlinger, noe hun beskriver slik:

Jeg tror det ligger sånn helt ned i genene våres altså. Det er følt å si det, men når du først har den dere mekanismen oppe i hjernen din altså så er de ikke helt gode. De som gjør slik er litt personlighetsforstyrra og det er flere menn enn kvinner som har slik forstyrrelse i hue.

Det at han betegnes som syk eller gal, gjør at kvinnene fremstår som normale eller vanlige, i hvert fall som den handlende og fornuftige. En forståelse av trusselutøveren som syk kan også gjøre det lettere å forsonse seg med det som har skjedd. Det hele har dreid seg om brister hos han, om det nå var personlighet, arvelighet eller oppdragelse. En slik avvik- eller sykdomsforståelse vil kunne påkalle et behov eller et ønske om behandling for den som utøver de avvikende handlingene. Problemet for informantene er betingelser som følger det å gå i behandling for mannen. Uavhengig av voldens grovhet eller gjentakelser av voldshandlingene, er at behandlingen er frivillig. I Handlingsplan ”Vold i nære relasjoner” (2004-2007)¹⁴² heter det blant annet at:

”For å bryte et voldelig handlingsmønster er det avgjørende at det settes inn tiltak overfor den som utøver volden. Men det er voldsutøveren selv som har ansvaret for at volden opphører.”(s.4)

Ingen av mennene i dette materialet har tatt ansvar for handlingene som er begått eller ansvar for at handlingene opphører, ved blant annet å gå i behandling. Men så er heller ikke tiltak menn kan velge mellom særlig utbygget. De fleste tiltak er rettet mot at kvinnene tar initiativ og oppsøker virkemidler som beskytter henne og barna gjennom alarmer, besøksforbud, eller bruk av krisesentre. Det er ofrene som er de handlende og de aktive. En får her si med en av informantene: *Noen ganger må kvinner være sterkere enn en mann. Vi må tåle mer og arbeide mer. Menn tar ikke ansvar for noe og føler ikke plikt for noe i det hele tatt.*

Samtidig har mannen mye makt. Men det er i liten grad snakk om makt den enkelte mannen er i personlig besittelse av. Mannen er mer sett på som gæ`rn og sprø og tutlete og veik, heller enn som sterk og autoritær, eller som fryktinggydende og mektig. Ut fra den måten informantene fremstiller mannen, har han sikkert også opplevd mye avmakt i forhold til situasjonen, og sikkert også fortvilelse. Kvinnene forteller her om en mann som både er blitt mobbet og ekskludert fra arbeidslivet. En av de utenlandske informantene fremstilte dette som bare den ene siden av en sak. Denne informanten beskrev som de andre, eksmannen sin som usikker og som

¹⁴² Regjeringens Handlingsplan (2004-2007). Vold i nære relasjoner. Oslo: Justis- og Politidepartementet.

utrygg og fysisk liten og underlegen. Likevel har han makt, sier denne kvinnen, en makt som ligger innebygget i systemene, som støtter mannens handlinger ved å undergrave kvinnens behov for frihet, for selvstendighet og trygghet. Slik dette fungerer, mener denne informanten, kan måter ofrene blir møtt på gjøre både kvinner og menn maktesløse på hver sine måter. Hun sier dette videre:

Det er forferdelig at det er slik og at menn over hele verden slår sine kvinner. Det handler om at menn har makt over kvinner, også her i Norge. Og menn trenger også grenser for en makt de ikke mesterer.

Farligheten ligger i det grenseløse i trusselutøverens handlinger som verken kvinnene eller myndighetene kan sette en stopper for. Det handler om måter å organisere tiltak og gi rammer rundt folks hverdagslige handlinger som fokuserer kjønnsmakten skeivt. Det er dette Møller¹⁴³ kaller systemenes makt og spørsmålet er om et inngripende tiltak som adressesperringen endrer noe på det skjeve kjønnsbildet; at det er menn som truer og at det er kvinner som gjemmer seg som ofre.

Adressesperring er i praksis en form for frihetsinnskrenkning som på ingen måte er gjenkjennelig fra andre typer tiltak myndighetene har opprettet for trusselutsatte mennesker. Adressesperringen støter også mot velferdsforståelsen myndighetene generelt arbeider hen i mot; å integrere og innlemme borgerne i samfunnet gjennom ulike felles tilrettelegginger og tilbud. Slik den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK)¹⁴⁴ ser dette, er frihetsinnskrenkende eller frihetsberøvende virkemidler kun begrenset til de forhold som er berørt av et lands straffereaksjoner.

For å bøte på konsekvensene en frihetsberøvelse utgjør for mennesker som har fått dette som straff, har en blant annet innen kriminalomsorgen kommet med tilbud til de innsatte om å lette frihetsberøvelsen blant annet gjennom åpnere soningsforhold, utdanning, behandling og sosiale aktiviteter. Hensikten er å minske isolasjonens skadevirkninger og den utestengningen fra samfunnet som lukkede soningsforhold kan medføre.

143 Møller, Mogens (2000). I fars vold. Oslo: Kommuneforlaget

144 Andreassen, Bård A. og Odd A. Ryen (m.fler) (1991). Menneskerettigheter: en dokumentsamling. Oslo: Ad Notam

Kvinner og barn på sperret adresse grunnet vold i nære relasjoner er ikke tatt vare på med ordninger som demper skadevirkninger som følger isolering fra samfunnet. Slik adressesperringen fungerer per i dag, isoleres kvinnene og barna fra samfunnet på en uheldig måte. Her kan det trekkes inn en del spørsmål om hvorvidt vold i nære relasjoner, nettopp gjennom et tiltak som adressesperring, er med på å lukke og isolere volden til et privat anliggende som hindrer både hverdag og fremtid, slik NOU (2003:31) har advart mot.

Sammendrag del VI

Hvilken betydning har adressesperringen hatt for kvinnes tolkning og forståelse av egen fremtid har avdekket ulike måter å tenke fremtid. Her har det vært hensiktsmessig å dele materialet i tre grupper.

Den ene gruppen er kalt: ”De tilpassede” og består av seks kvinner som har gjort adressesperringen til en levemåte. Felles for denne gruppen er at de har barn med trusselutøveren. De fleste har visse problemer på arbeidsmarkedet, de har små netverk og få familierelasjoner. Flere av dem er avhengig av offentlige sosialhjelp. Dette er kvinner som opplever å ha mer enn nok med dagen i dag og den påpasseligheten og vaksomheten det medfører. Hverdagen leves veldig kontrollert og lukket og det blir for tungt å ta opp de vanskelige spørsmålene vedrørende fremtiden. Spesielt viktig i dette bildet er det å ha barn. Barn fyller dagene med noe positivt og barn skaper handling og gjøremål. På den måten kan en snakke om barn som skaper mening i en problemfylt tilværelse. Samtidig viser materialet til en gruppe kvinner som beskriver en motsetning mellom det de gjør på dagen og hvordan de gjenopplever fortidens mareritt om nettene. Spørsmål de stiller seg er hvordan de kan mestre marerittene, uten å ødelegge for mye for seg selv og barna. For denne gruppen informanter er målet å finne frem til løsninger som gjør det mulig å leve et liv fra dag til dag på en god måte. Ett av svarene er å vende blikket innover og etterstrebe en tilgivelse ovenfor han som truer dem. Å tilgi betyr at kvinnene slipper leve med bitterhet og nag. Også dette har en forbindelse med det å ha barn med trusselutøveren. Å tilgi kan gjøre det lettere å mestre at barnas kontakt med trusselutøveren.

Den andre gruppen informanter består av ni kvinner som snakker om fremtiden som en drøm om frihet. Men hva som legges i ordet frihet byr på forskjeller mellom informantene. Av den grunn er denne gruppen informanter delt i to.

Målet er for fire informanter er å søke en frihet til noe konkret. Av den grunn er de kalt: ”De søkende”. Enkelte snakker om en frihet der de kan velge og der de kan være trygge og der de kan oppleve en sort selvstendighet med makt over sitt eget liv. Ønsket er å kunne bevege seg ute blant folk uten å kjenne seg truet på livet. Noen snakker om videre utdanning, om å skape noe innen kunsten eller om friheten til å bo på bestemte steder der de har tidligere røtter. En del snakker også om ekteskapelige behov og om drømmen om et nært forhold til en ny mann, men mest er dette beskrevet som en tvilsom drøm. Ikke alle har tro på at det som har hendt kan repareres. Kjennetegnet for disse informantene er at de har relativt høy utdanning og flere av dem har ikke barn med trusselutøveren. Kvinnene er også i besittelse av en del økonomiske og sosiale ressurser i form av penger og støttespillere.

Fem kvinner i gruppen informanter som søker frihet, beskriver friheten som et ønske om å komme bort fra en tilstand, en fortid, en opplevelse. Denne gruppen er kalt: ”De flyktende”. Her er det uklart hva kvinnene ønsker å flykte til. Begrensningene i å se livet foran seg som noe konkret de ønsker å oppnå, forklarer de med at trusselutøveren er der ute et sted og at han vil innhente dem uansett. Det å ha barn med trusselutøveren har også for disse informantene en betydning, men ikke som udelt positivt. Barn betyr blant annet økt sårbarhet og et hinder mot å tenke seg en fremtid. Uten barna hadde de hatt flere muligheter til å verne seg. Uten barn kunne de ha byttet identitet og flyktet over landegrensene.

For denne gruppen informanter finnes mer motstand og bitterhet enn hos ”De tilpassede”. Mange snakker om bitterhet og hat over et ødelagt liv. Kvinnene viser til sinne over det som har skjedd og hvilken pris de må betale ved å flytte og ved å leve i skjul. Urettferdighet er et ord flere i denne gruppen bruker når de beskriver livet sitt.

Muligheten til et bedre liv en gang i fremtiden er nært forbundet med trusselutøverens innspill for alle informantene i dette materialet. På mange måter kan en snakke om trusselutøveren som premissleverandør for kvinnenes liv og hverdag og for

kvinnenes mulighet til en fremtid. Men måten informantene fremstiller trusselutøveren, gjør det vanskelig se ham som premissleverandør alene. Kvinnene beskriver ofte en tutlete som er gær'n og gjør avvikende handlinger. Mannens makt ligger i at verken kvinnene eller myndighetene kan kontrollere de handlingene mannen begår. Han er der ute hele tiden, noe som er kvinnenes største hinder mot en trygg fremtid. Men ved å definere mannen som svak, trass i at han har makt gjennom truslene, fremstår de selv som handlende og aktive ofre.

Del VII

Veien videre

Innledning

I denne delen av rapporten skal det trekkes noen tråder fra de funn studien viser. Dette vil bli relatert til to forhold. Det ene gjelder forslag til praktiske forbedringer av adressesperring som tiltak for kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. Det andre gjelder forslag til videre forskning.

Forslag om hva som praktisk kan gjøres her og nå, er tenkt som hjelp for å demme opp om de negative konsekvensene adressesperringen påfører den enkelte. Forslagene er rettet mot myndighetene generelt, men i sær organer som har tatt mål av seg til å ivareta personer som lever på sperret adresse.

Studien har dessuten avdekket nye kunnskapsbehov. Det som primært vil bli trukket frem er knyttet til politiet spesielt, men også til områder der politiet kan inngå i samarbeide med andre tjenester. Studien avdekker også behov for kunnskap som kan knyttes til psykiatrien, helse, med spesiell vekt på helse og stress og hvilken betydning vold og trusler kan ha for den enkeltes yrkesdeltagelse. Disse sistnevnte fagområdene vil ikke bli beskrevet nærmere.

Hva kan gjøres her og nå

Det bør stilles visse kritiske spørsmål i bruken av adressesperring som vern mot vold i nære relasjoner. Kritiske spørsmål må i særdeleshet stilles på et prinsipielt grunnlag der en får belyst forholdet mellom frihetstap som hjelp, kontra frihetsberøvelse som straff. I mangel på alternative tilbud til ofre for vold i nære relasjoner, er imidlertid tilbudet et kjærkomment og nødvendig tiltak til ofrene. Uten en adressesperring har kvinnene få muligheter til å verne seg mot trusselutøveren. Spesielt gjelder dette kvinner som har barn med trusselutøveren. At ofrene kjenner at tilbudet er en den eneste muligheten de har for å unngå ytterligere voldshandlinger, gjør det relevant å se nærmere på hvordan tiltaket kan utbedres for å demme opp om de negative konsekvensene adressesperringen påfører den enkelte. Forslagene fremlegges her punktvis.

1. **Lage et informasjonshefte** til den som får innvilget en adressesperring. Et slikt hefte kan inneholde tips og råd om måter å løse praktiske problem som postboksadresse eller betaling av fjernsynslisens. Et informasjonshefte kan også gi opplysninger om vedkommendes rettigheter i forhold til trygd, bostøtte og andre offentlige ytelser. I tillegg bør det legges vekt på de muligheter som finnes innenfor frivillige organisasjoner, for eksempel til å søke en ”besøksvenn”. Et informasjonshefte kan også formidle tilbud om hjelpeordninger, behandlingstilbud og eksempelvis opplysninger om hvor og hvordan kvinnene kan søke kontakt med en familiekoordinator i politiet.

2. **Utferdige en dokumentasjon** som innehaveren av en adressesperring kan benytte ved siden av sin personlige legitimasjon. Et slikt personlig ”identitetskort” kan folk på sperret adresse anvende i sine daglige gjøremål. Kortet kan anvendes i forhold til det å opprette en postboksadresse, abonnere på en telefon eller få strømmen sin levert hjem. Det bør i tillegg gis tilbud om en fiktiv adresse innehaveren av adressesperringen kan benytte til tjenester og instanser som stiller krav om fast adresse, så som Høgskoler og Universitet.

3. **Videreutvikle trusselvurderingene** til å gjelde mer enn å få innvilget en sperret adresse. På dette stadiet i adressesperringen bør en gå inn med en vurdering av blant annet barnas behov for støtteordninger i løpet av tiden de skal leve på skjult adresse.

Samtidig er det relevant å tenke seg en oppfølging, med tanke på at vedkommende en dag skal leve uten at adressen er sperret. Til dette er det relevant med oppfølgingsplaner. Forslaget om oppfølgingsplaner betinger imidlertid et samarbeide mellom politiet og andre tjenester for å effektivere de planer som legges til grunn i en utvidet trusselvurdering. Et slikt forslag vil også fordre at en foretar en grundig gjennomgang av alle trusselvurderinger slik de foreligger i dag for bedre å kunne finne frem til praktiske løsninger som er med på å hjelpe offeret til å etablere seg på sperret adresse, men som også hjelper offeret ut av isolasjonen.

4. ***Avklare politikoordinatorernes oppgaver*** i forhold til bruk av sperret adresse som tiltak. Når tid i kvinnenes prosess bør koordinatorene komme inn med sitt engasjement? Er dette ved søknad om å få adressen sperret, eller skal politiet gå inn i problematikken allerede ved første kontakt med politiet? Spørsmålet er i hvor stor grad de nye politikoordinatorerne skal engasjere seg i å hindre kvinnene i å benytte tiltaket ved å tilrettelegge bruk av andre typer tiltak.

5. ***Det bør utpekes en kontaktperson*** for den enkelte som lever på sperret adresse og som har kjennskap til den kommunen vedkommende flytter til. Dette for å hjelpe den som innehar adressesperringen til å få en enkel tilgang til for eksempel fastlege, skoleplasser, barnehager og informasjon om ulike aktiviteter i kommunen. En slik kontaktperson kan også ha som hovedmål å sørge for at vedkommende på sperret adresse får brukt de rettigheter personen har som borger. Dette kan eksempelvis gjelde bruk av fagforeninger ved usaklig oppsigelse, bruk av gjeldsaneringer eller søknader om skoleplass uten å måtte oppgi adressen. En slik kontaktperson vil også kunne hindre at adressesperringen brukes som stengsel mot at barna får den hjelpen de trenger. Forslaget er at en slik kontaktperson vil kunne gå inn i et nærmere samarbeide med politiets koordinatører. Et samarbeid mellom ulike tjenester vil kunne ha som mål å bedre ofrenes situasjon mens de lever i skjul, og hjelpe offeret til et bedre liv uten en adressesperring.

6. ***Tiltak for barn og unge som lever på sperret adresse*** er et forhold som kan inngå som en del av den redegjørelsen som finner sted når kvinnen skal søke om adressesperring. Utgangspunktet må være det enkelte barnets behov. Men også generelle tiltak og støtteordninger for barn på sperret adresse bør tenkes tilrettelagt. Det kan være snakk om turer som arrangeres for barna på en betryggende måte

eller samtalegrupper for litt større barn og unge som har behov for å dele opplevelser med andre i en lignende situasjon. Slike tiltak kan eksempelvis ivaretas av den kontaktpersonen hver enkelt får tildelt.

7. **Utferdige forsiktighetsregler** til skoler, barnehager og andre aktuelle instanser med informasjon om hva lekkasje av sensitive opplysninger har for betydning for den det gjelder. Herunder kan det eksempelvis gis råd om hvordan adressene best kan oppbevares og hvordan barnas identitet kan beskyttes på en god måte.

8. **Formidle informasjon og kunnskap** om det å leve på sperret adresse bør presiseres og utgis til instanser som kommer i kontakt med personer på sperret adresse. Spesielt viktig er det å avgi informasjon til instanser som ikke tar trusselen kvinnene lever under på alvor.

Avdekking av nye kunnskapsbehov

Studien har avdekket behov for kunnskap innen flere områder. Dette er kunnskap som både kan kaste lys over myndighetenes bruk av tiltak mot vold i nærrelasjoner og politiets arbeid med dette. I tillegg avdekker studien behov for mer kunnskap om barn som har eller har hatt en oppvekst på sperret adresse. Forslagene er delt inn i fem punkter.

FORSLAG 1: En kvantitativ undersøkelse som innbefatter alle som lever på sperret adresse.

Hensikten er å kartlegge bakgrunnen for at den enkelte har søkt om tiltaket og fremskaffe kunnskap om den enkeltes muligheter til en betryggende deltagelse i samfunnet, både yrkesmessig og sosialt. Her er det grunn til å anta at de ulike gruppene som har adressesperring vil stå ovenfor forskjellige typer utfordringer ut fra den beveggrunnen som har ført dem inn i tiltaket.

En kvantitativ undersøkelse som omfatter utvalg av alle personer som lever på sperret adresse vil kunne lette myndighetens tilrettelegging av hjelpetiltak for de ulike gruppene.

FORSLAG 2: Det er behov for å se nærmere på adressesperring som ledd i en tiltakskjede.

Studien har vist at tiltak som har gått forut for en adressesperring kan ha betydning for hvordan adressesperringen fungerer i praksis. Tiltakene har blant annet hatt betydning for den enkeltes tillit eller mistillit til ulike tjenester under adressesperringen. Bruk av ulike tiltak har også vist seg sentralt som prosess den enkelte har gjennomgått for å bryte ut av et voldelig parforhold.

En større undersøkelse vil her kunne avdekke bruk av tiltakene i sammenheng med hverandre og hvordan disse kan implementeres og anvendes i de ulike tjenesene som prosess for brukerne. Slik kunnskap vil kunne avhjelpe situasjonen for den enkelte og hindre utstrakt bruk av adressesperring.

FORSLAG 3: En større undersøkelse av trusselvurderingene.

En slik studie vil kunne gi verdifull kunnskap om politiets arbeid og hvilke vurderinger som bør ligge til grunn ved en trusselundersøkelse. Her vil det være relevant å gå inn med en dokumentanalyse av et større utvalg trusselvurderinger, supplert med intervjuer av politiets erfaringer med trusselvurderingene i praksis.

Hensikten med en slik studie er primært å avdekke hvilket behov politiet har for kunnskap om ulike grupper som er utsatt for vold og trusler.

En like sentral hensikt er å kunne utvikle en modell som ikke bare tar i betraktning selve trusselen, men som også kan være et hjelpemiddel til å vurdere den enkeltes egnethet til å tåle presset en adressesperring påfører den enkelte. Her vil det spesielt være aktuelt å sette barna i fokus og belyse hvilke behov barna har for hjelp under en adressesperring. Fordi adressesperring er tenkt som, og kun bør – anvendes over en kort tid, er det hensiktsmessig at en trusselvurdering inngår i en oppfølgingsplan for den enkelte. Med dette kan den som innehar adressesperringen lettere gjøre en innsats for å søke seg ut av tiltaket en gang i fremtiden.

FORSLAG 4: En undersøkelse om barn og unge som lever eller har levd på sperret adresse.

Barn og unge på sperret adresse er et forskningsområde som i liten grad er blitt belyst. Det en kjenner som relevante undersøkelser er studier som har redegjort for barn som er vitne til vold i familien. I tillegg finnes en del bidrag om flyktningbarn og om barn i krig. Denne forskningen har gjerne belyst konsekvenser av volden for det enkelte barnet. Dette er viktig forskning, primært for behandlingsapparatet og barnevernet. I møte med denne gruppen barn, har en imidlertid også bruk for kunnskap om hvilken type hjelp og støtte barna trenger for å mestre problemene de står overfor.

Kunnskap om og evner til overlevelse i en vanskelig situasjon er en sentral innfallsvinkel i forebyggende arbeid som kan hindre negative konsekvensene for barnet i form av uønsket atferd. Slik kunnskap vil kunne gi et viktig bidrag til å etablere relevante tiltak som kan bedre oppveksten for utsatte barnegruppen generelt og barn som har vært vitne til vold spesielt.

FORSLAG 5: En etisk redegjørelse for bruk av frihetsberøvelse som hjelp til offeret.

Studien viser blant annet at adressesperring fører til at den enkelte frakobles samfunnet i den hensikt å beskytte offeret. En følge av frakoblingen er at vedkommende har problemer med å delta i samfunnet som fullverdig samfunnsborger, både yrkesmessig og sosialt. En slik frakobling for offeret står på mange måter i kontrast til myndighetenes tilrettelegging av samfunnsordninger som innlemmer borgerne i et fellesskap.

Spørsmål om bruk av frihetsberøvelse som hjelp til offeret henger tett sammen med problemer forbundet med å iverksette repressive tiltak mot trusselutøveren. Statens utøvelse av makt utløser grunnleggende hensyn knyttet til rettsikkerheten. Rettsikkerheten er et viktig prinsipp som griper inn i vår rettsstatlige tenkning og er ment som en trygghetsfaktor for borgerne.

Imidlertid reiser denne studien spørsmål om i hvilken grad man kan si at offerets rettsikkerhet er ivaretatt. Dette er særdeles viktige forhold som fordrer en grundig drøftelse. En slik studie bør drøftes på et mer prinsipielt grunnlag om bruk av ulike virkemidler rettet mot gjerningspersonen og ofre for vold i nære relasjoner.

Litteraturliste

- Andreassen, Bård A. og Odd A. Ryen** (red) (1991). *Menneskerettigheter: en dokumentsamling*. Oslo: Ad Notam
- Backe-Hansen, Elisabeth** (2004). God nok omsorg: *riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforlaget
- Bakketeig, Elisiv** (2006). *Mobil voldsalarm – en friere hverdag*. Oslo : Politihøgskolen. (PHS Forskning 2006:1)
- Bancroft, Lindy and Jay G. Silverman** (2004). "Assessing abusers` risks of children.". I: *Protecting Children from Domestic violence : strategies for community intervention*. Peter G. Jaffe, Linda L. Baker og Alison J. Cunningham (red.). New York: The Guilford press
- Barnet, W. Ola og Alyse d. LaViolette** (1993). *It could happend to anyone: why battered woman stay*. California: Sage publication
- Befring, Edvard** (2002). *Forskningsmetode, etikk og statistikk*. Oslo: Samlaget
- Bowlby, John** (2003). En sikker base : *tilknytningsteoriens kliniske anvendelse*. Frederiksborg: Det lille Forlag
- Bourdieu, Pierre** (1996). *Symbolisk makt: ,artikler i utvalg.* Oslo: Pax
- Bunkholdt, Vigdis** (2003). *Tilknytning og tilknytningsproblemer*. Oslo: Norsk Fosterhjemsforening. (Temahefte / Norsk fosterhjemsforening ; nr 16)
- Braverman, Lois** (1988). "A guide to feminist familie therapy". I: *Journal of Psykotherapy & the Family*, 3(3)
- Bø, Inge** (2000). *Barnet og de andre: nettverk som pedagogisk og sosial ressurs*. 3 utg. Oslo: Universitetsforlaget

- Christie, Nils** (1986). "The ideal victim". I: *From crime policy to victim policy: reorienting the justice system*. Ezzat A. Fattah (red.) London: Macmillan
- Dalen, Monica m.fl.** (red.) (1999). *Mangfold og samspill: om minoriteter og avvik i familie og samfunn : festskrift til Barbro Sætersdal*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dalsgard, Odd Steffen** (1992). "Sosialt nettverk, sosial integrasjon og psykisk helse". I: *Perspektiver på sosialt nettverk*. Fyrand, Live (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Davidson-Nielsen, Marianne og Nini Leich** (2003). *Den nødvendige smerte: om tab, sorg og adskillelsesangst*. 2. utg. København: Hans Ritzels Forlag
- Egge, Marit** (2005). *Til tross for tro : beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn*. Oslo: Redd Barna
- Eliasson, Mona** (1997). *Mäns våld mot kvinnor: en kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Natur och Kultur
- Elklit, Ask** (1993). *Offer for vold: en psykologisk analyse af sagesløse voldsofres situation, oplevelser og efterreaktioner*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag
- Ericsson, Kjersti** (1993). "Kvinner som handlende offer". I: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap*, 80(76-85)
- Ericsson, Kjersti** (1996). *Barnevern som samfunnsspill*. Oslo: Pax
- Finstad, Liv** (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax
- Folkeregistreringsloven av 4. mars 1994 nr. 161 § 37.**
- Govier, Trudy** (2002). *Forgiveness and revenge*. London: Routledge
- Green, Anders** (2002). *Vad händer efter min polisanmälan?: en intervjustudie med personer utsatta för vold av närstående*. Uppsala: Polismyndigheten i Uppsala Län
- Giertsen, Hedda** (2003): "Voldens sosiologi". I: *Tidsskrift for sjelesorg*, (4):
- Halvorsen, Knut** (2003). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utg. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag

- Halvorsen, Knut** (2005). *Ensombhet og sosial isolasjon i vår tid*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Haaland, Thomas, Sten-Erik Clausen og Berit Schei** (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver: resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: NIBR. (NIBR-rapport ; 2005:3)
- Hedegaard, Mariane, Søren Frost og Inger Larsen** (2004). *Krigsramte børn i eksil*. Århus: Klim
- Heberlein, Ann** (2005). *Kränkningar och förlåtelse : en etisk studie med hänsyn till föreställningar om offer, förövare, skuld och ansvar*. Stockholm: Thales
- Holmberg, Lars** (1999). *Inden for lovens rammer: politiets arbejdsmetoder og konkrete skøn*. København: Gyldendal
- Holmberg, Carin og Viveka Enander** (2004). *Varför går hon?* Ystad: Kabusa Böcker
- Hovland, Beate Indrebø** (2003). ”Du med nåden, jeg med skammen – å, hvor vi dog passer sammen”? I: *Fra skam til verdighet*. Trine Anstorp, Beate Indrebø Hovland, Elisabeth Torp. (red.). Oslo: Universitetsforlaget
- Hydèn, Lars- Christer** (1997). ”De otaliga bärettelserna.” I: *Att studera bärettelser: samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Lars-Christer Hydèn og Margareta Hydèn (red.) Stockholm: Liber
- Hydèn, Margareta** (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber
- Hennum, Nicole** (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder: om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. (NOVA rapport ; 19/02)
- Hjemdal, Ole Kristian** (1997). *Voldsarbeid i Norge: oversikt over tiltak og tilbud*. Oslo: Høgskolen i Oslo. (HiO-notat ; 1997 nr 38)
- Hjemdal, Ole Kristian** (2002). *Politiets behandling av familievoldssaker*. Håndbok for politiet, 2002. Oslo: Politidirektoratet
- Hammerlin, Yngve** (2002). ”Den totalitære familie og dens volds- og maktformer.” I: *Menns vold mot kvinner : behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Marius Råkil (red.) Oslo: Universitetsforlaget

- Heimer, Gun och Barbro Posse** (2004). ”Mäns vold mot kvinnor.” I: *Utsatta och sårbara brottsoffer*. Lindgren, Magnus, Karl-Åke Pertersson og Bo Hägglund (red). Stockholm: Jure Förlag
- Høringsnotat fra Justis- og Politidepartementet** (2001): Forslag til regler som kan bidra til å gi trusselutsatte personer økt vern av personopplysninger. Høringsnotatet av 6. april 2001. Oslo: Justis- og Politidepartementet.
- Inst. O. nr. 36** (2002-2003). Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i politiloven og straffeloven (fiktiv identitet). Oslo: Stortingets administrasjon.
- Isdal, Per** (2004). ”Vold mot mor er vold mot barn. Om barn som vokser opp som vitne til vold i familien.” Oslo: Voksne for barn. (*Barn i Norge* s. 49-59)
- Jonassen, Wenche og Frøydis Eidheim** (2001). *Den gode vilj: mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet*. Oslo: Norsk Institutt for By og Regionsforskning. (NIBRs pluss-serie ; 2001 nr 1)
- Jonassen, Wenche** (2003). *Krisesentrene 2003 : en kommentert statistikk*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Notat / Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress ; nr 1/2004)
- Jonassen, Wenche og Kari Stefansen**(2003). *Ideologi eller profesjonstenkning?: en statusrapport om krisesentrene*. Oslo: Høgskolen i Oslo. (HiO-rapport ; 2003 nr 27)
- Justisdepartementets voldsmåling** (2005). Oslo: Justis- og Politidepartementet
- Killèn, Kari** (2004). Sveket: *omsorgssvikt er alles ansvar*. 3. utg. Oslo: Kommuneforlaget
- Kelly, Liz** (1990). “Journeying in reserve: possibilities and problems in feminist research on sexual violence”. I: *Feminist perspectives in criminology*. Loraine Gelsthorp og Allison Morris (red). Milton Keynes: Open University Press
- Kelly, Liz** (2003) *Violence against women and children: innovation and professionalism in policing: VIP guide*. Strasbourg: Council of Europe publication
- Kjønstad, Asbjørn og Aslak Syse** (2001). *Velferdsrett 1: grunnleggende rettigheter, rettssikkerhet, tvang*. 2. utg. Oslo: Gyldendal akademisk
- Kjønstad, Asbjørn m.fl.** (2000). *Sosial trygghet og rettssikkerhet under sosialtjenesteloven og barneverntjenesteloven*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget

- Kjønnsstad, Asbjørn** (2001). *Taushetsplikt om barn: kommunikasjon og samarbeid mellom helseetat, skoleetaten, sosialtjenesten og barnevernet*. 2. utg. Oslo: Kommuneforlaget
- Klefbeck, Johan og Terje Ogden** (2003). *Nettverk og økolog : problemløsende arbeid med barn og unge*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Knutson, Maria og Rolf Granèr** (2001). *Perspektiv på politetik*. Lund: Studentlitteratur
- Lamb, Sharon** (1996). *The trouble with blame : victims, perpetrators, and responsibility*. London: Harvard University press
- Larsen, Egil (red.)** (2001). *Etikk og moral på en utfordrende yrkesarena*. Oslo: Kriminalomsorgens Utdanningscenter
- Leer-Salvesen, Paul** (2004). *Tilgivelse*. København: Hans Reitzels Forlag
- Leer-Salvesen, Paul og Kari Repstad** (2003). *Jobbe med etikk*. Oslo: Samlaget
- Liane, Vibeke** (2002). "Familieterapeuter vet for lite om vold". *Embla*, 7(4): 22-23
- Liane, Vibeke** (2002). "Familieterapien svikter kvinnene og barna". *Embla*, 7(4): 20-22
- Lund, Ingrid** (2004). *Hun sitter jo bare der! om innagerende atferd hos barn og unge*. Oslo: Fagbokforlaget
- Lewis, Jane** (2003). "Design issues." I: *Qualitative research practice*. Jane Ritchie and Jane Lewis (ed.) London: Sage publication
- Lindgren, Magnus, Karl-Åke Perttersson och Bo Hägglund** (2004). "Brottsoffer i fokus – förslag till förbättringar". I: *Utsatta och sårbara brottsoffer*. Lindgren, Magnus, Karl-Åke Perttersson, Bo Hägglund (red). Stockholm: Jure Förlag
- Legard, Robin, Jill Keegan and Kit Ward** (2003). "In-depth interviews". I: *Qualitative research practice : a guide for social science students and researchers*. Jane Ritchie og Jane Lewis (red.) London: Sage publication
- Lov om Barneverntjenester. 1992.**
- Lov om folkeregistrering av 4. mars 1994 nr. 161 § 37.**

- Møller, Mogens** (2000). *I fars vold*. Oslo: Kommuneforlaget
- Nilstad, Morten** (2002). *Politilære og yrkesetikk*. Nesbru: Vett og Viten
- NOU** (2003). *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Norges Offentlige Utredning (2003:31). Oslo: Justis- og Politidepartementet
- Ot.prp. 117** (2001-2002) Om lov om endringer i politiloven og straffeloven (fiktiv identitet). Oslo: Statens Forvaltningstjeneste
- Ot.prp. nr. 40** (1999-2000): Vold mot kvinner. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste
- Paul, Eapen og Kirstin Skjørten** (2001). *Konfliktfamilier, barn og samlivsbrudd: prosjektsamarbeid mellom Kompetansesenter for voldsofferarbeid og Likestillingscenteret*. Oslo: Høgskolen i Oslo. (HiO-rapport ; 2001 nr 1)
- Peterstrand-Nilssen, Marianne** (1999). *Vold i parforhold: den endre verden hos mishandlede kvinner*. København: Gyldendal
- Pilskog, Elsbet** (2003). "Samtalen om det vonde." I: *Fra skam til verdighet*. Trine Anstorp, Beate Indrebø Hovland, Elisabeth Torp. (red.). Oslo: Universitetsforlaget
- Regjeringens handlingsplan** (2004-2007). *Vold i nære relasjoner*. Oslo: Justis- og Politidepartementet
- Regjeringens handlingsplan** (1999-2000). *Vold mot kvinner*. Oslo: Justis- og Politidepartementet
- Rundskriv 2825** (1986) fra Riksadvokat Rieber Moen. Oslo: Statens forvaltningstjeneste
- Råkil, Marius (red.)** (2002). *Menns vold mot kvinner : behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget
- Innstilling** (2005). *Samfunnsikkerhet og risikoforskning (SAMRISK)*. Oslo: Norges Forskningsråd, Juni 2005
- Sandbæk, Mona (red.)** (2001). *Fra mottaker til aktør : brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Sandvik, Anne Berit** (1999). *Kampen om barna*. Hovedoppgave. [Oslo] : Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo. (K-serien ; nr 1/99)

- Schiefloe, Per Morten** (1992). "Sosiale nettverk". I: *Perspektiver på sosialt nettverk*.
Fyrand, Live (red.) Oslo: Universitetsforlaget
- Solberg, Anne** (2003). *Hjelp til barn som har foreldre med psykiske lidelser*.
Oslo: Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring. (NOVA skriftserie ; 4/2003)
- Solheim, Liv Johanne og Bjarne Øvrelid** (2001). *Samhandling i velferdsyrke*. Oslo: Fagbokforlaget
- Skjørten, Kristin** (2002). *Lov og rett mot familievold?* Oslo: Pax
- Skjørten, Kristin** (1988). *Når makt blir vold : en analyse av seksualisert vold i parforhold*.
Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett. (KS-serien ; 4/88)
- Skjørten, Kristin** (1994). *Voldsbilder i hverdagen : om menns forståelse av kvinnemishandling*.
Oslo: Pax
- Skjørten, Kristin** (2005). *Samlivsbrudd og barnefordeling: en studie av lagmannsrettsdommer*.
Oslo: Gyldendal Akademisk
- Sjølberg, H-W Katja** (2000). *Voldsalarm- : en programevaluering av et forebyggende tiltak mot gjentatt kvinnemishandling*. Oslo: Politihøgskolen. (PHS forskning ; 2000:3)
- Stanko A. Elisabeth** (1989). "Missing the mark? Policing battering". I: *Women, policing, and male violence : international perspectives*. Jalna Hamner, Jill Radford, and Elisabeth A. Stanko. London: Routledge
- Stecher M. Brian og W. Alan Davis** (1987). *How to focus an evaluation*. 2. utg.
California: Sage Publication
- St.prp. nr. 1** (2001-2002). For budsjettermin 2002, punkt 4.1.3.
Oslo: Justis- og Politidepartementet.
- Våld mot kvinnor i nära relationer: en kartläggning*. Stockholm : Brottsförebyggande rådet, 2002. (Brå-rapport 2002: 14)

Adressesperring er et tiltak for trusselutsatte personer som kan iverksettes når andre virkemidler ikke har vist seg effektive nok som beskyttelse.

Rapporten viser hvilke konsekvenser adressesperringen har hatt for kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. Fokuset er satt på bruk av adressesperring kode 6, som innebærer at myndighetene gjør adressen utilgjengelig både for private personer og offentlige instanser.

PolitiHøgskolen
Slemdalsveien 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
Tlf: 23 19 99 00
Faks: 23 19 99 01
www.phs.no

For at adressesperringen skal ha en betydning i praksis, må kvinnene flytte til ny bolig og skaffe seg nytt arbeid. Barna må skifte skole og barnehage. Fordi trusselutøver gjerne kjenner kvinnenens private relasjoner, må kvinnene også bryte eller forandre kontakten med venner og øvrige familie. Konsekvensen er at kvinnene og barna mister sitt nettverk og flere av dem lever i en isolert tilværelse, i opp til flere år.

I rapporten kommer det frem at et viktig spørsmål som opptar kvinnene, er hvordan de kan komme seg ut av isolasjonen når ingenting skjer i forhold til trusselutøveren.

POLITIHØGSKOLEN

PHS Forskning 2007: 1